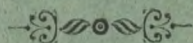

ΧΡ. ΕΥΕΛΠΙΔΟΥ

ΑΓΡΟΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Ἡ γῆ εἰς τοὺς καλλιεργητάς της. — Ἀπελευθέρωσις τῆς γῆς ἀπὸ τῶν ἐμπραγμάτων βαρῶν καὶ προστασία τῆς μικροῖδιοκτησίας. — Συνένωσις τῶν μικροῖδιοκτησιῶν. — Λειβάδια εἰς τοὺς ποιμένας καὶ δάση εἰς τὰς Κοινότητας. — Ἐκτέλεσις μονίμων βελτιώσεων. — Βελτίωσις τῆς ἀγροτικῆς συγκοινωνίας. — Ὁργάνωσις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως. — Καλυτέρευσις τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. — Τεχνικὴ ἐκπαίδευσις τῶν γεωργῶν. — Ἐνίσχυσις τῶν συνεταρισμῶν.

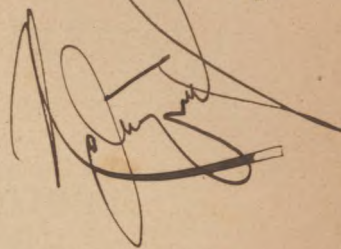
ΤΥΠΟΙΣ «ΑΓΚΥΡΑΣ»

ΑΘΗΝΑΙ

1923

Kipra

K. Pavlou
πρὸ ἐπιμελέας τῆς γερμ.

ΣΥΣΤΗΜΑ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΟΛΥΜΠΟΥ

Α.Τ.Μ. 581

Χ. ΕΥΕΛΠΙΔΟΥ

ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. Φυσικοί ὅροι τῆς παραγωγῆς.

Χωρογραφία.
Ἑδαφολογία.
Υδατογραφία.
Κλιματολογία.

Β'. Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα.
Ἐπὶ Βυζαντινῶν.
Ἐπὶ Τουρκοκρατίας.
Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.

Γ'. Κοινωνικοὶ ὅροι τῆς παραγωγῆς.

Πληθυσμός.
Καλλιεργητικὰ συστήματα.
Ἡ ζωὴ τῶν ἀγροτῶν.
Ἀγροτικὴ Διοίκησις.

Δ'. Οἰκονομικοὶ ὅροι τῆς παραγωγῆς.

Μέσα παραγωγῆς
Συγκοινωνία.
Ὅργανοις τῆς παραγωγῆς.
Ἐμπόριον τῶν γεωργικῶν προϊόντων.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΑΓΡΟΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Α'. Ἀνάγκη Ἀγροτικῆς πολιτικῆς.

Δύναμις τοῦ ἀγρότου καὶ συμβολὴ του εἰς τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν.
Ἀγροτικὰ προγράμματα ἀστικῶν κομμάτων.
Ἡ Γεωργία διὰ τοὺς γεωργούς.

Β'. Είδεικὸν ἀγροτικὸν πρόγραμμα.

- 1ον. Ἡ γῆ εἰς τοὺς καλλιεργητάς της.
- 2ον. Ἀπελευθέρωσις τῆς γῆς ἀπὸ τῶν ἐμπραγμάτων βαρῶν καὶ προστασία τῆς μικροῖδιοκτησίας.
- 3ον. Συνένωσις τῶν μικροῖδιοκτησιῶν.
- 4ον. Λειβάδια εἰς τοὺς ποιμένας καὶ δάση εἰς τὰς κοινότητας.
- 5ον. Ἐκτέλεσις μονίμων βελτιώσεων.
- 6ον. Βελτίωσις τῆς ἀγροτικῆς συγκοινωνίας.
- 7ον. Ὁργάνωσις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως.
- 7ον. Καλυτέρευσις τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς.
- 9ον. Τεχνικὴ ἐκπαίδευσις τῶν γεωργῶν.
- 10ον. Ἐνίσχυσις τῶν συνεταιρισμῶν.

Γ'. Γενικὴ ἀγροτικὴ πολιτικὴ.

- Τοπικὴ αὐτοδιοίκησις.
- Βελτίωσις καὶ παροχὴ δωρεὰν ἐκπαιδεύσεως.
- Ἐκλαίψεσις τῆς δικαιοσύνης.
- Περιθάλψις ἀνικάνων πρὸς ἐργασίαν.
- Κατάλυσις τῆς δικτατορίας τοῦ κεφαλαίου.
- Κατάργησις τῆς στρατοκρατίας.
- Πολιτικὴ εἰρήνης.

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΤΑ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΑ ΓΕΩΡΓΙΚΑ ΜΑΣ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

- Σιτοπαραγωγή καὶ σιτάρκεια.
- Σταφιδικὸν ζήτημα.
- Καπνοκαλλιέργεια καὶ καπνεμπόριον.
- Γεωργικαὶ βιομηχανίαι.
- Βελτίωσις τῆς κτηνοτροφίας.
- Δασικὴ ἐκμετάλλευσις.
- Γεωργικὴ ἐγκατάστασις τῶν προσφύγων.

Κάθε αντίτυπον πρέπει νὰ φέρη
τὴν ὑπογραφήν τοῦ συγγραφέως

ΣΥΣΤΗΜΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΧΡ. ΕΥΕΛΠΙΔΟΥ

ΑΓΡΟΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Ἡ γῆ εἰς τοὺς καλλιεργητάς της.— Ἀπελευθέρωσις τῆς γῆς ἀπὸ τῶν ἐμπραγμάτων βαρῶν καὶ προστασία τῆς μικροῖδιοκτησίας.— Συνένωσις τῶν μικροῖδιοκτησιῶν.— Λειβάδια εἰς τοὺς ποιμένας καὶ δάση εἰς τὰς Κοινότητας.— Ἐκτέλεσις μονίμων βελτιώσεων.— Βελτίωσις τῆς ἀγροτικῆς συγκοινωνίας.— Ὁργάνωσις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως.— Καλυτέρευσις τῶν συνθηκῶν τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς.— Τεχνικὴ ἐκπαίδευσις τῶν γεωργῶν.— Ἐνίσχυσις τῶν συνεταιρισμῶν.

ΑΘΗΝΑΙ

1923

ΕΙΣ ΤΟΝ
ΠΡΩΤΕΡΓΑΤΗΝ
ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΙΔΕΑΣ
ΣΠ. ΧΑΣΙΩΤΗΝ
ΜΕΤΑ ΣΕΒΑΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΓΑΠΗΣ
ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Εἰς τὸν πρῶτον Τόμον τῆς μελέτης μας (1) ἐξητάσαμεν τοὺς ὅρους τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ὡς καὶ τὸ ἱστορικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γεωργίας, δηλ. τὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς. Ἐπὶ τῶν δεδομένων τούτων θὰ στηρίξωμεν τὸ Ἀγροτικὸν μας Πρόγραμμα. Διότι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἐφαρμόσιμον κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν πρόγραμμα, μὴ βασιζόμενον ἐπὶ τῶν εἰδικῶν κατὰ τόπους συνθηκῶν. Μάλιστα εἰς τὴν γεωργίαν, ἥ ὁποία εἶνε συρισταμένη τῶν φυσικῶν, κοινωνικῶν, οἰκονομικῶν καὶ ψυχολογικῶν ὁρῶν ἐνὸς τόπου.

Ἡ ἀρχὴ αὕτη ἡρνοήθη μέχρις ἐσχάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα. Οἱ περὶ τὰ ἀγροτικά μας ζητήματα ἀσχολούμενοι δὲν ἐπορίζοντο, κατὰ κανόνα, τὰς γνώμας αὐτῶν ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῶν παρ' ἡμῖν συνθηκῶν, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἐκ τῆς ἀναδιφύσεως συγγραμμάτων ξένων, εἰς ξένον διαβιούντων περιβάλλον καὶ κατὰ ξένον πραγματευομένων πρὸς ἡμᾶς σύστημα τὰ ἀγροτικά ζητήματα. Καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη, οἵτινες ἐμελέτησαν τὴν Ἑλληνικὴν γεωργίαν καὶ τὸν Ἕλληνα ἀγρότην, ἐξήταζον συνήθως αὐτὸν ὡς ἀπλὴν παραγωγικὴν μηχανήν, προσπαθοῦντες, εἰ δυνατόν, νὰ ρυθμίσουν τὴν παραγωγικότητα αὐτῆς διὰ μαθηματικῆς ἐξισώσεως. Παρεῖδον ὅτι ἔχει ὄντοτητα, ἐπομένως δὲ καὶ ἄλλας, ἐκτὸς τῶν μέσων καλλιιεργείας, ἀνάγκας. Ὅτι ἔχει διανοητικότητα, ἀτομικὴν καὶ ὁμαδικήν. Δὲν ὁμιλοῦμεν ἐνταῦθα περὶ τῶν τεχνολογικῶν μελετῶν τῶν Ἑλλήνων γεωπόνων, μερικαὶ τῶν ὁποίων εἶνε ἀληθῶς πρωτότυποι καὶ ἐπιμεμελημένα (2). Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 1919 (3) προέβημεν εἰς τὴν ἐκτύπωσιν τῆς μελέτης ἡμῶν «Γεωργικὴ Ἑρευνὰ τοῦ Νομοῦ Ἀχαΐοῦ ἡλιδος». Ἦτο ἡ πρώτη ἑλληνικὴ πραγματεία ἥ ἐξετάζουσα τὰ ἀγροτικά μας ζητήματα ἀπὸ γενικοτέρας ἀποψεως καὶ τὴν τοπικὴν γεωργίαν ὡς προϊόν τῶν συνθηκῶν τοῦ περιβάλλοντος. Ἀλλ' ἡ μελέτη αὕτη περιορίσθη, δι' ἔλλειψιν ἐπαρκῶν δεδομένων, εἰς τὴν λεπτομεροῦ ἔρευναν ἐνὸς μόνου Νομοῦ, μολονότι πλείστα τῶν ἐξ αὐτῆς πορισμάτων δύ-

(1) Ἐκρίναμεν σκόπιμον νὰ προτάξωμεν τὴν ἐκδοσιν τοῦ β' Τόμου, ἔνεκα τῆς ἐπικαιρότητος αὐτοῦ.

(2) Βλ. ἰδίᾳ τὸ ἀγροτεχνικὸν περιοδικὸν «Τὰ Νέα Γεωπονικά», τοῦ κ. Σπ. Χασιώτου, ἐκδιδόμενον μὲ μερικὰς διακοπὰς ἀπὸ τοῦ 1900.

(3). Ἀπρίλιος 1919.

ραται γὰ ἐπεκταθῶσι καὶ ἐπὶ ἄλλων περιφερειῶν ἢ ἀκόμη καὶ ἐφ' ὅλης τῆς Χώρας.

Μετ' ὀλίγους μῆρας (1) ἐπηκολούθησεν ἡ ἔκδοσις ἐν Θεσσαλονίκῃ τοῦ περιοδικοῦ «Γεωργικὸς Ἀγὼν» τῶν κ. κ. Δ. Ἀβράσσογλου, Ἀλ. Λέτσα καὶ Ντ. Μαλούχου. Τὸ περιοδικὸν τοῦτο, μολοντί παρουσίαζε ἐκλαϊκευτικὸν χαρακτῆρα, ἐπραγματεύετο, ἔστω καὶ συντόμως, τὰ ἀγροτικὰ θέματα πραγματιστικῶς, δηλ. κοινωνικοεπιστημονικῶς. Ὀλίγον βραδύτερον (2) ἐξεδόθη ἡ Ἐπιθεώρησις τῆς Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας καὶ Γεωργικῆς Πολιτικῆς «Ἀγροτικὴ Ὁργάνωσις» τοῦ κ. Δ. Μαργέτη. Αὕτη ἔθεσεν ὡς προγραμμα τὴν ἀπὸ καθαρῆς πλέον κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως ἔρευναν τῶν γεωργικῶν προβλημάτων τῆς Χώρας. Αυστηρῶς ὅμως ἡ ἔκδοσις αὐτῆς δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ.

Ἐπικειμένων τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1920, τὸ Σοσιαλιστικὸν Ἑργατικὸν Κόμμα ἀνέθεσεν ἡμῖν τὴν ἐκπόνησιν ἀγροτικοῦ προγράμματος. Τὸ συνταχθὲν παρ' ἡμῶν σχέδιον νόθευτήν ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς αὐτοῦ Ἐπιτροπῆς καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὸ ὄργανον αὐτοῦ (3). Τὸ πρόγραμμα τοῦτο προὐκάλεσεν ἀρχεὶς ἐπικρίσεις, χαρακτηρισθὲν ὑπὸ τῶν μὲν ὡς πολὺ συντηρητικόν, καθοτι ἀντιτίθετο πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἀρχὰς τῆς Γ' Διεθνούς. Ὑπ' ἄλλων δὲ ὡς ὑπερβολικὰ ριζοσπαστικόν μὴ συνάδον, κατὰ τὴν γνώμην των, πρὸς τὰς συντηρητικὰς ἀντιλήψεις τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Τὸ βέβαιον εἶπε ὅτι, κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτοῦ, δὲν ἀπεβλέψαμεν εἰς τὴν διατύπωσιν σοσιαλιστικοῦ καθαρῶς προγράμματος, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὴν δι' ὀλίγων ἐκθεσιν ἐνὸς ἀνωτάτου (maximum) ἀγροτικοῦ τοιούτου, τὸ ὅποιον καὶ συνέπιπτεν ἐν πολλοῖς μετὰ τοῦ σοσιαλιστικοῦ.

Τέλος τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1922, ἕνας σταθμὸς σημειώνεται εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀγροτικοῦ ἀγῶνος. Ἡ Συνέλευσις ἐν Ἀθήναις τοῦ Ἀ' Παρελλήνων Ἀγροτικοῦ Συνεδρίου, εἰς τὸ ὅποιον μετέσχον περὶ τοὺς 150 ἀντιπρόσωποι γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, ἀγροτικῶν Συνλόγων καὶ Κοινοτήτων. Τὸ χαρακτηριστικὸν αὐτοῦ ὑπῆρξεν ὁ ἀκράτητος ἐνθουσιασμὸς τῶν μελῶν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀγροτικὴν ἰδέαν. Ὁ ἐνθουσιασμὸς οὗτος ἔσχεν ὡς συνέπειαν τὴν μὴ ἀνάπτυξιν πλήρους ἐνιαίου ἀγροτικοῦ προγράμματος ὡς καὶ μὴ ἀντικειμενικὴν ἔρευναν τῶν κατὰ τόπους ἀγροτικῶν ζητημάτων. Καὶ τὸ κύριον ἀποτέλεσμα αὐτοῦ: Ἡ διακήρυξις τῆς ἀνάγκης τῆς ὑπάρξεως Ἀγροτικοῦ Κόμματος.

Τὴν ἰδίαν ὁδὸν ἠκολούθησε καὶ ἡ ὀλίγον κατόπιν ἐκδοθεῖσα ἐβδομαδιαία «Ἀγροτικὴ» (4). Ἐνθουσιασμὸν καὶ προπαγάνδαν τῶν ἀγροτικῶν μαζῶν, ἄνευ θετικοῦ προγράμματος. Περισσότεραν σαφήνειαν καὶ γνῶσιν

(1). Ἰούνιος 1919—Ὀκτώβριος 1920.

(2). Αὐγουστος—Δεκέμβριος 1919.

(3). «Ρίζοσπάσης», 27 Σεπτεμβρίου 1920.

(4). 3 Φεβρουαρίου—3 Ἰουλίου 1922.

τῶν γεωργικῶν μας ζητημάτων ἔδειξεν ἡ ἐπίσης ἐβδομαδιαία « Ἐνωσις τῶν Ἀγροτῶν » (1), ἣτις ὁμῶς ἐπηρεάζετο ἐν μέρει ἀπὸ συντηρητικὰς ἀντιλήψεις. Ἐπίσης πρέπει νὰ μνημονευθῇ, ὡς ὄργανον ἀγροτικῆς προπαγάνδας μᾶλλον καὶ πολεμικῆς, τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐκδοθὲν « Ἡ Φωνὴ τοῦ Γεωργοῦ » (2). Ἀυσυχῶς ἡ ἔλλειψις πραγματικῆς ὁργανώσεως τῶν ἀγροτῶν.— καὶ ἐπομένως συστηματικῆς ὑποστηρίξεως,— ἐξηνάγκασεν εἰς ταχεῖαν σιωπὴν τὰ ἀνεπίσημα αὐτὰ ὄργανα τῆς ἀγροτικῆς τάξεως.

Τὸ Δεῦτερον Ἀγροτικὸν Συνέδριον τὸ ὁποῖον συνήλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας τὴν 23 Μαΐου 1922 καὶ εἰς τὸ ὁποῖον μετέσχον μόνον ἀντιπρόσωποι γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, ἡσχολήθη μᾶλλον μέ καιροσκοπικὴν πολιτικὴν. Ἀνεπύχθησαν εἰς αὐτὸ γινῶμαι καὶ ἰδεαί τινὲς τῶν ὁποίων ἀπεκρυσταλλώθησαν καὶ εἰς ψηφίσματα.

Τὸν Μάρτιον 1923 (3), συνήλθον ἐν Ἀθήναις οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἐνώσεων γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἀποτελέσαντες τὸ Β' Συνέδριον τοῦ Ἀγροτικοῦ Κόμματος. Τὸ καταρτισθὲν πρόγραμμα τῆς συζητήσεως τῶν ἀγροτικῶν θεμάτων ἦτο ἐδρύτερον τῶν μέχρι τοῦδε καὶ ἡ συζήτησις σαφεστέρα. Ἐν τοῦτοις ἡ σύνθεσις τοῦ Συνεδρίου τούτου παρουσίαν ἐμφανῆ κοινωνικὴν ἀνομοιογένειαν. Συντηρητικοὶ (Πελοποννήσιοι ἰδίως), ριζοσπάσται (Θεσσαλοὶ), σοσιαλισταὶ (Μακεδόνες), προσεπάθουν νὰ ἐναρμονίσουν τὰς ἀρχὰς αὐτῶν γύρω ἀπὸ μίαν κεντρικὴν ἰδέαν: τὸ συμφέρον τῆς ἀγροτικῆς τάξεως. Τὸ Συνέδριον τοῦτο κατέληξεν εἰς τὴν διαπίστωσιν τῆς ἀνάγκης τῆς πληρεστεράς πολιτικῆς ὁργανώσεως τῶν ἀγροτῶν. Ταύτην ἐροῦθμισε τὸ Καταστατικὸν τοῦ Κόμματος, τὸ ὁποῖον ἐψήφισεν ἡ Συνέλευσις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Ἐνώσεων συνεταιρισμῶν, συνεληθούσα ἐν Ἀθήναις τὴν 10 Μαΐου 1923. Ἡ αὕτη Συνέλευσις καθώρισεν ἐπίσης τὰς ἀρχὰς τοῦ Κόμματος ὡς καὶ τὸ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς πρόγραμμα αὐτοῦ. Ἀνάπτυξις τοῦ προγράμματος τούτου γίνεται ἀπὸ τῶν στηλῶν τῆς ἐπισήμου Ἐφημερίδος τοῦ Ἀγροτικοῦ Κόμματος, « Ἀγροτικὴ Σημεία », μὲ σκοπὸν ὁμῶς πάντοτε τὴν ἐκλαίκευσιν αὐτοῦ. Ἀντιθέτως, διὰ τοῦ παρόντος, ἐπιδιώκομεν τὴν ἐπιστημονικωτέραν ἀνάπτυξιν αὐτοῦ. Πρέπει ὁμῶς νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ ἐν τῷ παρόντι γινῶμαι δὲν ἐξημερεύουν τὰς ἐπισήμους ἀντιλήψεις τοῦ Κόμματος, ἀλλ' ἀπλῶς ἐκφράζουν τὰς γνώμας τοῦ γράφοντος, ἐπιθυμοῦντος νὰ προκαλέσῃ ἐπ' αὐτῶν συζητήσιν πρὸς διαμόρφωσιν Ἀγροτικοῦ προγράμματος καὶ ἐν ταῖς λεπτομερεσίαις αὐτοῦ.

Ἀθῆναι, 1 Ἰουλίου.

(1) 19 Φεβρουαρίου—23 Ἰουλίου 1922.

(2) Ἰανουάριος—Ἰούνιος.

(3) 18—24 Μαρτίου 1922.

Α'. ΑΝΑΓΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΔΥΝΑΜΙΣ ΤΩΝ ΑΓΡΟΤΩΝ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΘΝΙΚΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΝ

Ἡ Ἑλλάς εἶνε κατ' ἐξοχὴν χώρα ἀγροτική καὶ κυρίως γεωργική. Ἐπὶ 5.057.740 κατοίκων, διαμενοντων ἐντὸς τῶν σημερινῶν αὐτῆς ὁρίων, κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τῆς 19 Δεκεμβρίου 1920, 1.238,532 ἦσαν κάτοικοι πόλεων. Οἱ δὲ ὑπόλοιποι 3.819.208 ἦσαν ἀγρόται (1). Ἦτοι ὁ ἀγροτικός πληθυσμὸς ἀποτελεῖ τὰ τρία τέταρτα τοῦ πληθυσμοῦ μας. Καὶ τοῦτο διότι κυρίως δὲν ἀνεπτύχθησαν παρ' ἡμῖν μεγάλα βιομηχανικά κέντρα. Εἰς τοὺς ἀριθμοὺς τούτους πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν Ἑλλάδα πρόσφυγας, ὑπολογιζομένους εἰς ἓν ἑκατομμύριον περίπου, ὧν 460.000 ἄστοι καὶ 540.000 ἀγρόται (2).

Δέον ἐξ ἄλλου νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι μέγιστον μέρος τῶν παρ' ἡμῖν κατοίκων πόλεων εἶνε ἀγροτικῆς προελεύσεως ἢ τέκνα ἀγροτῶν, ἐξαναγκασθέντα εἰς ἀποδημίαν πρὸς τὰς πόλεις, ἀλλὰ διατηροῦντα πολλάκις τὴν ἰδέαν τῆς ἐπιστροφῆς των εἰς τοὺς ἀγρούς. Τέλος ὅτι ὑπάρχουν παρ' ἡμῖν πλεῖστοι ἀγρόται, ἰδίως εἰς τὰ καπνοπαραγωγὰ μέρη, οἵτινες κατὰ τὸν χειμῶνα (ὅτε ἐγένετο ἡ προ-

(1) Ἐκ τοῦ ἀναγραφομένου εἰς τὴν ἐπίσημον στατιστικὴν ἀπογραφῆς πληθυσμοῦ ἐξηρρέσαμεν τοὺς Νομοὺς Ἀν. Θράκης (πλὴν τῆς περιοχῆς Ὁρεστιάδος). Ὡς ἀστικὸν πληθυσμὸν ὑπελογίσσαμεν τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων τῶν ἐξουσῶν ἀνω τῶν 10.000 κατοίκων καὶ τῶν πρωτευουσῶν τῶν Νομῶν. Πολλοὶ τῶν κατοίκων τούτων εἶνε ἀγρόται, ἰδίως δὲ ζηπουροί, ἀλλ' ἀντιθέτως καὶ εἰς πολλὰς μικρὰς πόλεις ἐχούσας κάτω τῶν 10.000 κατοίκων εὗρισκονται μὴ κατὰ τὴν ἀγροτικὴν πληθυσμολογίαν, ἰδίᾳ δὲ ναυτικοί.

(2) Μὴ ὑπαρχούσης ἐπισήμου στατιστικῆς, ὑπελογίσσαμεν τοὺς πρόσφυγας ὡς ἑξῆς:

	Ἄστοι.	Ἀγρόται.	Σύνολον.
Μικρασιάται;	350.000	350.000	700.000
Θράκας	60.000	120.000	180.000
Ποντίους	10.000	50.000	70.000
Περιφερείας Κων)πόλεως	40.000	10.000	50.000
Σύνολον	460.000	540.000	1000.000

αναφερομένη απογραφή) κατέρχονται πρὸς τὰς πόλεις, ὅπου ἐργάζονται κυρίως ὡς ἐργάται (1).

Ἐξ ἄλλου ἡ βάσις τῆς ἐθνικῆς μας οἰκονομίας καὶ τῆς οἰκονομικῆς ζωῆς τοῦ τόπου μας εἶνε ἡ γεωργικὴ καὶ κτηνοτροφικὴ παραγωγή. Ἡ ἐτησίᾳ ἐθνικὴ πρόσδοδος ἀνῆλθε τὸ 1920 εἰς δραχ. 4. 200 ἑκατομμύρια (2).

Ἐξ αὐτῶν τὰ **καθαρῶς γεωργικὰ προϊόντα** ἀντιπροσωπεύουν δραχ. 1. 969. 476. 100 (3), ἥτοι :

Σιτηρὰ.	669.499.975
Ὅσπρια.	41.920.757
Λαχανικὰ	62.697.526
Καπνὸς	205.123.841
Σταφίς (Κορινθιακὴ καὶ Σουλτανίνα)	229.450.592
Γλεῦκος καὶ σταφυλὰί	162.089.912
Ἑλαῖαι βρώσιμοι	43.208.314
Ἑλαιον πρὸς ἐλαιουργίαν (4)	469.079.463
Βιομηχανικὰ φυτὰ	20.737.875
Προϊόντα Λενδροκομίας	65.677.840

Τὰ **κτηνοτροφικὰ προϊόντα** ἀντιπροσωπεύουν δραχ. 839.590.100, ἥτοι :

Κρέας (5)	Δρχ. 405.000.000
Γάλα καὶ τὰ παράγωγα αὐτοῦ (5)	> 237.000.000
Κατοικίδια πτηνὰ καὶ ὠὰ (5)	> 86.250.000
Δέρματα ἀκατέργαστα (6)	> 61.579.000

(1). Δὲν ἔχομεν ἀκριβῆ στατιστικὴν τῆς κατανομῆς τοῦ πληθυσμοῦ μας κατ' ἐπαγγέλματα. Ἡ ἐπίσημος στατιστικὴ τοῦ 1907 εἶνε τελείως ἐσφαλμένη. Τὰ δὲ ἀποτελέσματα τῆς διενεργηθείσης τὸ 1920 θελοῦν δημοσιευθῇ τό... 1925!

(2). Ἐλάβομεν ὡς βάσιν τὸ ἔτος τοῦτο, καθ' ὃ τὸ νόμισμα ἡμῶν ἦτο σχετικῶς σταθερὸν, τῆς Λίρας Ἀγγλίας ἀντιστοιχοῦσης πρὸς δρχ. 34 κατὰ μέσον ὄρον. Καὶ ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ ἔχομεν ὡς βάσιν ὑπολογισμοῦ τὰ ἔσοδα τοῦ ἔτους τοῦτου.

(3). Στατιστικὴ Ὑπ. Ἑθν. Οἰκονομίας ἔτους 1920. Οἱ ἀναγραφόμενοι ἀριθμοὶ εἶνε σημαντικῶς κατώτεροι τῆς ἀληθοῦς παραγωγῆς, τὴν ὅποιαν ἀποζυγνύουν οἱ γεωργοί, ἐκ φόβου φορολογίας, ἐπιτάξεως κ.λ.π. Ἡ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο παραγωγή ὑπελείπετο τῆς τοῦ προηγουμένου, πλὴν τῆς ἐσοδείας ἐλαίου, ἥτις ἐσημείωσεν ἀνώτατον παραγωγὴς.

Ἐκ τῆς ἐν τῇ στατιστικῇ παραγωγῆς, ἀφηρέσαμεν τὴν ἀξίαν τῶν ζωοτροφῶν, καθ' ὅτι αὕτη περιλαμβάνεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀξίαν τῶν κτηνοτροφικῶν προϊόντων.

(4). Ἐκ τῆς ἀναγραφομένης ἐν τῇ στατιστικῇ ἀξίας ἐλαίου δρχ. 527.055.863. ἐξεπέσαμεν 11 ο), ἀντιπροσωπεύοντα τὴν βιομηχανικὴν ἀξίαν τοῦ ἐλαίου.

(5). Βλέπε ὑπολογισμὸν αὐτῶν παρὰ **Κλ. Φιλαρέτου**. Ὁ ἐπιστιτισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀπὸ οἰκονομικῆς καὶ βιομηχανικῆς ἀπόψεως. Ἀθῆναι 1921.

(6). Ἡ ἀξία τῶν δερμάτων ὑπελογίσθη ὡς ἑξῆς:

Έρρα καὶ τρίχες (1)	»	13.764.200
Πῶλοι ὄνων καὶ ἵππων (2)	»	11.760.000
Προϊόντα μελισσοκομίας (3)	»	24.236.900
Τὰ δασικὰ προϊόντα (4)	»	56.826.000

Ἦτοι σύνολον ἀξίας τῆς ἐγγείου παραγωγῆς » 2.865.892.200

Ἡ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀξία τῶν παραχθέντων ἐν Ἑλλάδι προϊόντων βιομηχανίας ἀνῆλθε εἰς δρ. 1.112.422.000 (5). Ἡ ἀξία ὅμως αὕτη εἶνε ἐν-

Προβάτων καὶ ἀμνῶν	3.051.000	τεμάχια	X 6	δρ.	18.306.000
Αἰγῶν καὶ τράγων	1.966.500	»	X 12	»	25.598.000
Βοῶν, ἀγελάδων καὶ μόσχων	150.000	»	X 120	»	18.000.000
Χοίρων καὶ χοιριδίων	315.000	»	X 5		1.575.000
(1) Μαλλίον 5.548.000	προβάτων X 300	δράμια X 3	δρ.	κατ' ὅζων	Δρ.
Τρίχα 3.575.000	αἰγῶν X 60	δράμια 2.5	δρ.	κατ' ὅζων	»
(2). Πῶλοι ἵππων	12.000	X 350	δρ.	4.290.000	
» ὄνων	45.000	X 80		3.600.000	
» ἡμιόνων	18.000	X 220	»	3.960.000	

(3). Μέση παραγωγή 502.443 κυψελῶν.

Μέλι 5 ὀν. X 5 δρ. κατ' ὅζων Δρ.

Κερὶ 1.100 X 17 κατ' ὅζων » 11.675.901

(4). Ὡς βάσιν ὑπολογισμοῦ τῶν δασικῶν ἐσόδων ἐλάβομεν τὰ κατὰ τὸ 1920 δασικὰ δικαιώματα τοῦ Δημοσίου, ἀνελθόντα εἰς δρ. 9.471.238. Ταῦτα ἀντιπροσωπεύουσι τὸ 1/3 τῆς ἐπισήμου, κατὰ τοὺς πίνακας τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, διατιμῆσεως τῶν εἰδῶν τούτων. ἤτις πάλιν ὑπολογίζεται εἰς τὸ ἡμῖς τῆς ἀγοραίας ἀξίας αὐτῶν.

(5). Ὑπελογίσσαμεν ταύτην ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κατὰ τὴν τελευταίαν δημοσιευθεῖσαν ἐπίσημον στατιστικὴν τῆς 20 Ὀκτωβρίου 1917 ἀξίας τῆς βιομηχανικῆς παραγωγῆς ἀνερχομένης εἰς δρ. 871.055.398, τὴν ὁποίαν ἠϋξήσαμεν κατὰ 30 οο, συμφώνως πρὸς τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν εἰδικῶν.

Ἐπὶ τῶν δεδομένων τῆς στατιστικῆς ταύτης, ἡ κατανομή τῶν βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ παραγομένων εἰδῶν ἔχει ὡς ἑξῆς :

Εἶδος βιομηχανίας	Ἐπιχειρήσεις		Προϊόντα	
	Ἀριθμὸς	οο	Ἀξία.	οο
1. Εἰδῶν διατροφῆς	1.254	56.26	610.144.150	69.96
2. Βυρσοδεψία	134	6.06	36.193.000	1.15
3. Χημικὴ βιομηχανία	132	5.97	51.860.000	5.94
4. Ἐπεξεργασίας ξύλου	133	6. —	10.959.200	1.25
5. Οἰκοδομικῆς	83	3.75	18.136.050	2.08
6. Χαρτοποιίας	117	5.29	7.394.500	0.85
7. Μηχανολογικῆς	132	5.97	27.154.075	3.11
8. Κλωστοιγῆς	173	7.83	80.605.000	9.24
9. Παραγωγῆς Ἡλεκτρισμοῦ	19	0.86	3.213.600	0.37
10. Βιομ. Σιγαρέττων	28	1.27	15.121.033	1.73
11. Μεταλλουργικῆς	3	0.14	8.667.240	0.99
12. Εἰδῶν ἱματισμοῦ	13	0.59	2.700.000	0.31

τελὼς φαινομενική, διότι περιλαμβάνει:

α') Τὴν ἀξίαν τῶν μεταποιουμένων ὑπ' αὐτῆς ἐγχωρίων προϊόντων (1) δρχ. 670.000.000.

β') Τὴν ἀξίαν τῶν εἰσαγομένων ἔξωθεν πρώτων ὑλῶν (2) δρχ. 104.436.000.

γ') Τὴν ἀξίαν τῆς ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰσαγομένης καὶ εἰς τὴν βιομηχανίαν χρησιμοποιουμένης καυσίμου ὕλης (3) δρχ. 83.777.000.

Ἦτοι ἡ **Βιομηχανικὴ ἀξία τῆς παραγωγῆς** δηλ. ἡ ἀξία τῶν ἐργατικῶν ἡμερομισθίων (4) καὶ τὸ βιομηχανικὸν κέρδος (5) ἀνῆλθον εἰς δρχ. 245.000.000 περίπου.

Τὰ μεταλλεύματα (6) ἀντιπροσωπεύουν	δρχ.	51.901.350
Τὰ προϊόντα τῆς ἀλιείας (7)	»	140.000.000
Τὰ ἔσοδα ἐκ τῆς ναυτιλίας (8)	»	221.524.800

Ἦτοι σύνολον ἀξίας ἐθν. παραγωγῆς δρχ. 3.524.318.350

Εἰς ταῦτα δέον ὅμως νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ **ἐκ τῶν μεταναστῶν εἰ-**

(1). Σίτος, ἐλαίαι, γλεῦκος, κτηνός, λαχανικὰ πρὸς κონσερβοποιίαν, δέρματα ἀκατέργαστα, βάμβαξ ξυλεία.

(2). Σίτος, βάμβαξ ἀκατέργαστος, λίνον καὶ κάνναβις, ἔρια καὶ τρίχες, δέρματα ἀκατέργαστα, βυρσοδεψικαὶ ὕλαι, φυτικαὶ βαφαί, χρώματα, φωσφοροῦχα, ξυλεία νανπηγικῆς, σανίδες διὰ κιβώτια καὶ ἐπιπλαποιίας, ὀρυκτὰ ἔλαια, οἰδήρος, γάληψ, μόλυβδος καὶ ἀντιμόνιον, νικέλιον καὶ ἀργύλλιον, ψευδάργυρος, χαλκός, ορείχαλκος, καυστική σόδα, νιτρικὸν κάλιον, ἔψημα ξαχάρεως, κακάον, βάμβαξ ἐκκομισμένος, νήματα ἐκ βάμβακος, ἱμάντες μηχανῶν, πολλοὶ χάρτου καὶ καρτόνι.

(3). 325.077 τόννοι· καυσίμου ὕλης (ὕπολογιζομένης εἰς Κάρδιφ), X 350 δρχ.

(4). 25.000 ἐργατῶν καὶ 12.000 ἐργατίδων, πληρωθέντων περὶ τὰ 100 ἑκατομ. δρχ.

(5). Συνοπολογιζομένου καὶ τοῦ τόκου κεφαλαίου ἐγκατοστάσεως ὀλικῆς ἀξίας 333 ἑκατομ. δραχμῶν

	Τόννοι	Ἀξία εἰς δρχ.
(6) Φυσικὰ μεταλλεύματα	367.374	31.248.535
Προϊόντα καμινείας	16.673	5.871.084
Προϊόντα λατομείων καὶ ἀλικῶν	72.193	14.781.731

(7). Βλ. Δελτίον Ὑδροβιολογικοῦ Σταθμοῦ, ὑπὸ Γ. Α. Ἀθανασοπούλου, Τεῦχος Γ' σελ. 25, Ἀθῆναι, 1921.

(8). Ὡς βλιν ὕπολογιστοῦ ἐλίζομεν τὰς κατὰ τὸ 1920 προσόδους τῶν ἀτμοπλοικῶν Ἑταιριῶν: Ἑθνικῇ, Χιακῇ, Ἀνατολικῇ, Εὐξείνου καὶ Μιχαλινῶς, διαθετούσων ἀτμόπλοια χωρητικότητος καθαράς 92.277 τόννων καὶ πραγματοποιήσασων κέρδη ἀνεγκριθάριστα δρχ. 67.985.141, ἥτοι δρχ. 434.57 κατὰ τόννον. Δυνάμεθα ἄρα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἡ ὅλη Ἑλληνικὴ ναυτιλία, διαθέτουσα κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος ἀτμόπλοια

σαγόμενον χρῆμα (I), υπολογιζόμενον εἰς Λ. Στ. 20.000.000 Χ. 34 δραχμ. (μέση τιμὴ συναλλάγματος 1920) ἢ δραχμ. 680.000.000.

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι κατ' ἔτος εισφέρουν :

	Ἐπὶ τῆς ἔθν. παραγωγῆς.	Ἐπὶ τῆς ἔθν. προσόδου
α'. — Ἡ γεωργία	55.89 ο)ο	46.89 ο)ο
β'. — Ἡ κτηνοτροφία	23.82 >	20.00 >
γ'. — Τὰ δάση	1.61 >	1.35 >
δ'. — Ἡ βιομηχανία	6.95 >	5.83 >
ε'. — Τὰ μεταλλεῖα	1.47 >	1.24 >
ς'. — Ἡ ἀλιεία	3.97 >	3.33 >
ζ'. — Ἡ ναυτιλία	6.29 >	5.27 >
η'. — Οἱ μετανάσται	— >	16.19 * >

Ἦτοι ἡ ἔγγειος παραγωγή (α, β, γ) καλύπτει τὰ 81,32 ο)ο τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς καὶ τὰ 68,24 ο)ο τῆς ἐτησίης ἐθνικῆς προσόδου, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ὑπὸ τῶν μεταναστῶν εισαγομένου χρήματος.

Ἐξ ἄλλου, ἐὰν ἐξετάσωμεν τὸ ἐμπορικὸν μας ἰσοζύγιον, βλέπομεν ὅτι τὸ πρωτεῦον εἰς αὐτὸ στοιχεῖον εἶνε τὰ γεωργικά, ἐν γένει, προϊόντα.

(ἀνω τῶν 30 τόννων) χωρητικότητος συνολικῆς 464.635. τόννων καὶ ἰστιοφόρα 110. 164 τόννων ἐπραγματοποίησε κέρδη 249.793.397 δραχμ.

Ἐκ τῶν εισπράξεων ὁμοῦ τῶν ἀτμοπλοίων (δρ. 201.919.417) δέον νὰ ἐκπεσθῶσι 12 ο)ο, ἦτοι δρ. 28.268.530, ἀντιπροσωπεύουσαι τὴν ἀξίαν τῆς ἔξωθεν εισαγωγῆς καυσίμου ὕλης τῶν ἀτμοπλοίων.

(1). Κατὰ τὰ ἔτη 1919.—1921 ἐπραγματοποιήθησαν διὰ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς τὰ κάτωθι ἐμβάσματα Ἑλλήνων τοῦ ἔξωτεριζοῦ (Ἀμερικῆς, Αἰστρολίας, Νοτίου Ἀφρικῆς καὶ Ἰνδιῶν).

1919	Λ.	Στ.	14.130.000
1920	"	"	21.102.000
1921	"	"	11.601.000
Μέσος ὁρος			16.611'000

Εἰς τὸ ποσὸν τοῦτο πρέπει νὰ προστεθοῦν μὲν 3 1)—4 ἑκατ. ἀντιπροσωπεύοντα τὰ δι' ἄλλων Τραπεζῶν ἐμβάσματα. Ν' ἀφαιρεθῇ δὲ ἐξ' αὐτοῦ τὸ ἐξαχθὲν ποσὸν ὑπὸ τῶν μεταναστῶν, ἀνελθόντων τὸ 1920 εἰς 11.981 καὶ ἔξαγαγόντων κατ' ἐλάχιστον ὅρον 50 δολλάρια ἑκαστος, ἦτοι 599.050 δολλάρια Χ 9.44—5.653.000 δραχμῶν. Παρατηρητέον ὁμοῦ ὅτι ἡ εισαγωγή συναλλάγματος κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἀντιπροσωπεύει τὸ ἀνώτατον αὐτῆς, τὸ μὲν ἔνεκα τῶν κατὰ τὸν πόλεμον κερδῶν τῶν μεταναστῶν τὸ δ' ἔνεκα τῆς ἐμπιστοσύνης αὐτῶν εἰς τὸ ἐθνικὸν νόμισμα καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἀλκὴν τῆς Χώρας.

Κατὰ τὸ 1922, ἡ εισαγωγή μεταναστευτικοῦ συναλλάγματος διὰ τῶν Ἑλληνικῶν Τραπεζῶν ὑπολογίζεται εἰς Λ. Στ. 4.305.000 μόνον.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατηγορ. εμπορευμάτων	1919	1920	1921	μέσος όρος	Τάξις κατηγορίας
Κτηνοτροφικά είδη	72.329.085	167.038.447	80.420.828	106.596.128	I και II
Γεωργικά προϊόντα	371.364.311	466.658.712	511.878.771	449.968.931	IV
Δασικά	29.617.633	53.137.013	55.438.419	46.064.355	VI
Ύφασμα και μέταλλα	158.312.264	265.443.815	227.208.424	216.986.501	VIII και XVII
Νήματα ύφασμα κλπ	442.379.057	610.510.564	396.981.261	478.943.627	XIV και XV
Χημικά προϊόντα	122.577.500	192.922.537	109.109.201	141.536.413	VII και IX
Οίνοι και ποτά	1.992.769	6.165.665	8.285.404	5.481.379	XIII
Διάφορα.	290.049.645	344.832.639	277.486.723	304.123.012	ύπόλοιπα
Τό όλον	1.488.627.263	2.106.709.751	1.653.764.026	1.749.700.346	

ΕΞΑΓΩΓΗ

Κατηγορ. εμπορευμάτων	1919	1920	1921	Μέσος όρος	Τάξις κατηγορίας
Κτηνοτροφικά είδη	78.305.832	32.880.764	37.016.760	49.401.119	I, II, X
Γεωργικά προϊόντα	479.505.431	414.879.947	752.562.611	548.982.663	IV, V
Δασικά	10.867.258	12.378.086	8.442.006	10.562.450	VI,
Οίνοι και ποτά	20.454.539	30.500.013	31.080.061	27.344.871	XIII
Ύφασμα και μέταλλα	38.809.010	79.353.996	22.716.694	46.959.900	VIII XVII
Διάφορα προϊόντα	98.591.098	94.119.841	95.910.371	96.207.103	ύπόλοιπα
Τό όλον	726.533.168	664.112.647	947.728.503	779.458.106	

Τὰ εἰσαγόμενα γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, ἀξίας 556.565.059 δρχ. ἀποτελοῦν τὰ 31 ο)ο τῆς εἰσαγωγῆς, ἐνῶ τὰ ἐξαγόμενα ἐξ αὐτῶν, ἀξίας 598.383.782 δρχ. καλύπτουν τὰ 76 ο)ο τῆς ἐξαγωγῆς μας. Ἦτοι ὄχι μόνον ἡ ἐξαγωγή μας γεωργοκτηνοτροφικῶν εἰδῶν ὑπερβαίνει τὴν εἰσαγωγὴν αὐτῶν, ἀλλ' ἀποτελεῖ τὸν σπουδαιότερον παράγοντα τοῦ ἐμπορικοῦ μας ἰσοζυγίου. Τοῦτο κατέστη ἐμφαντικώτερον κατὰ τὸ ἔτος 1922, ὅτε ἡ εἰσαγωγή γεωργοκτηνοτροφικῶν προϊόντων ἀνῆλθε εἰς 1.350.109.250 δρχ. ἀπέναντι ἐξαγωγῆς αὐτῶν. 2.185.724.920 δρχ. ἐπὶ συνολικῆς ἐξαγωγῆς 2.461.954.470 δρχ., ἦτοι τὰ 88,90 ο)ο αὐτῆς. Οἱ ἀνωτέρω ἀριθμοὶ ἀποδεικνύουν τὸν γεωργικὸν χαρακτῆρα τῆς Χώρας μας. Διότι εἰς τὴν Γερμανίαν ἡ εἰσαγωγή γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν προϊόντων ἀντεπροσώπευε προπολεμικῶς τὰ 42 ο)ο τῆς ὅλης εἰσαγωγῆς καὶ μόνον τὰ 4,1 ο)ο τῆς ἐξαγωγῆς (1). Εἰς Γαλίαν ἡ εἰσαγωγή αὐτῶν ἀντιπροσωπεύει τὰ 37, 86 ο)ο τῆς ὅλης εἰσαγωγῆς, ἐναντι 6,68 ο)ο τῆς ὅλης ἐξαγωγῆς. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἔχομεν τὴν ἀναλογίαν 49,92 ο)ο πρὸς 12,09 ο)ο. Καὶ τέλος εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν κατ' ἐξοχὴν βιομηχανικὴν χώραν 72,60 ο)ο πρὸς 2,63 ο)ο. Ἐπὶ πλέον πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἰς τὰς χώρας ταύτας μέγιστον μέρος τῶν εἰσαγομένων γεωργικῶν εἰδῶν, ἰδίᾳ δὲ ὁ ἀκατέργαστος βάμβαξ καὶ τὰ ἔρια, χρησιμοποιοῦνται εἰς τὴν βιομηχανίαν (2).

(1). Ἴδε J. M. Keynes. Les conséquences économiques de la paix p. 155—156 Paris 1920.

(2). Ὑπολογισμοὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν στατιστικῶν τοῦ The State man's Year Book τοῦ 1922.

ΑΓΡΟΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΣΤΙΚΩΝ ΚΟΜΜΑΤΩΝ

Εἶνε ἀληθές ὅτι διάφορα ἀστικά κόμματα ἐπεχείρησαν, κατὰ καιροὺς, νὰ παρουσιάσουν καὶ ἓνα ἀγροτικὸν πρόγραμμα. Κατὰ πρῶτον, ἡ Α' ἐν **Ἐπιδαύρῳ Ἐθνικῇ Συνέλευσις** διακηρύττει ὅτι «Ἡ Διοίκησις ὀφείλει δραστήρια μέτρα εἰς τὴν δυνατὴν ἐμψύχωσιν τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῆς Γεωργίας εἰς τὴν Ἑλλάδα, φροντίζουσα μεταξὺ ἄλλων καὶ διὰ νὰ συσταθῶσιν Ἑταιρεῖαι Γεωργικῇ καὶ Ἐμπορικῇ (1). Ἄλλ' αἱ ἐπαγγελίαι αὐτῆς, καθὼς καὶ αἱ τῶν ἄλλων τοπικῶν Συνελεύσεων, μένουν γράμμα νεκρὸν. Ὁ **Καποδίστριας** ἠθέλησε νὰ ἐφαρμόσῃ ἓνα γεωργικὸν πρόγραμμα, μετακαλέσας καὶ τοὺς πρῶτους ἐν Ἑλλάδι γεωπόνους (2). Δὲν κατόρθωσεν ὅμως καὶ οὗτος νὰ λύσῃ τὸ μεγαλειότερον καὶ ζωτικώτερον γεωργικὸν ζήτημα τῆς ἐποχῆς του. Τὸ ζήτημα τῆς διανομῆς τῶν ἐθνικῶν γαιῶν (3), αἵτινες ἀπετέλουν τὰ 2)3 τῶν καλλιεργουμένων καὶ καλλιεργησίμων τῆς Ἑλλάδος γαιῶν. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἡ Ε' τῶν **Ἑλλήνων Ἐθνοσυνελεύσεως**, βαδίζουσα ἐπὶ τῶν ὑποδείξεων αὐτοῦ, ἐψήφισεν τὴν διανομὴν μερίδος ἐθνικῆς γῆς, ἀξίας 4000 φοινίκων, εἰς τοὺς αὐτοχθόνας γεωργοὺς καὶ ἐπὶ πλῆλδας ἀγωνιστὰς, ἐπὶ πληρωμῇ τοκοχρεωλυτικῇ ἐντὸς 33 ἐτῶν (4). Ἀλλὰ καὶ τὸ ψήφισμα τοῦτο ἔμεινεν ἀνεκτέλεστον. Οὕτω δὲ αἱ Ἐθνικαὶ γαῖαι ἐγένοντο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀντικείμενον ἀρπαγῆς εἴτε ἐκ μέρους μερικῶν καπεταναίων τῆς Ἐπαναστάσεως, οἱ ὅποιοι ἠθέλουν ν' ἀμειφθοῦν διὰ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνάς των ὑποδουλώνοντες εἰς αὐτοὺς τοὺς γεωργοὺς τῆς Ἑλλάδος, εἴτε ἐκ μέρους πολλῶν ἐπιτηδείων, οἱ ὅποιοι ἠγόραζον αὐτάς ἀντὶ ἐλαχίστου τιμήματος, ἢ κατεπάτουν, μεταπωλοῦντες εἰς αὐτάς εἰς τοὺς γεωργοὺς ὑπὸ βαρυτάτους ὅρους (5). Τοιοῦτοτρόπως ἀντὶ νὰ προαχθῇ ἡ γεωργία τοῦ νέου Κράτους ἐξηναγάζοντο οἱ κατεστραμμένοι ἀπὸ τὸν Ἀγῶνα, ἀπὸ τὰς δηώσεις τοῦ Ἰμπραῆμ καὶ περισσότερον ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴν κακοδιοίκησιν Ἑλλήνες γεωργοὶ νὰ τραποῦν πρὸς τὴν ληστείαν καὶ τὴν ὀκνηρίαν.

(1). *Μάμουνκα* «Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος» Τόμ. Β', σελ. 145.

(2). Ἴδε ἀνάπτυξιν τῶν ιδεῶν καὶ ἐνεργειῶν τοῦ Καποδίστρια ἐν Ἱστορίᾳ τῆς Ἑλλ. Γεωργίας ὑπὸ *Δημ. Α. Ζωγράφου*, Τόμοι 1ος καὶ 2ος. Ἀθήναι 1922.

(3). Κατὰ τὴν Στατιστικὴν τοῦ *Στρέγκ*, γεωργημένα, ιδιόκτητοι 2.513.566, Ἐθνικαὶ 6.063.020, Ἀγεώργητοι ιδιόκτητοι 3.036.188, Ἐθνικαὶ 10.040.000.

(4). Ἴδε Ν. *Κολυβά*, Ἱστορικὸν σημείωμα ἐπὶ τῆς Νομοθεσίας τῶν Ἐθνικῶν Κτημάτων κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, σελ. 75 καὶ ἐπομ. Ἀθήναι 1922.

(5). Κατὰ τὸν καθηγητὴν κ. Α. *Ἀνδρεάδην*, παραχωρήθησαν ἐν ὅλῳ ὑπὸ τοῦ Κράτους 3.390.000 στρέμ. Δημοσίων Γαιῶν. Ἀπομένονσι σήμερον εἰς αὐτὸ 500.000 στρέμ. (εἰς τὴν Π. Ἑλλάδα). Τὰ ὑπόλοιπα κατεπατήθησαν (ὄρα Χρ. Δαμίρη, Δημοσία Οἰκονομία καὶ στατιστικὴ, σελ. 24).

Ἡ αὐτὴ περίπου κατάστασις, ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τῆς *Βασιλείας τοῦ Ὄθωνος*. Εἶνε ἀληθές ὅτι εἰς τὸ Διάταγμα περὶ συστάσεως τῆς ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν Γραμματείας ἀναγράφεται εἰς τὴν ἀρμοδιότητα αὐτῆς «ἡ ὑποστήριξις τῆς ἀγρονομίας καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις ὅλων τῶν κατὰ τῆς προοδεύσεως αὐτῆς ἐμποδίων» (1). Πράγματι ὅμως οὐδεμία σοβαρὰ διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τοὺς ἀγρότας μέριμνα ἐλήφθη, πλὴν τῆς διανομῆς μικροῦ μέρους ἐθνικῶν γαιῶν εἰς τοὺς ἀγωνιστὰς, φαλαγγίτας καὶ ὄρφανὰ πολέμου, ἀντὶ τῆς ὀφειλομένης εἰς αὐτοὺς συντάξεως (2).

Εἰς νέαν σημαντικωτέραν διανομὴν ἐθνικῶν γαιῶν προβαίνει, τὸ 1871, ἡ Κυβέρνησις *Α. Κουμουνδούρου*, ἵνα περισώσῃ κυρίως τὰς ἐναπομεινάσας ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τῆς καταπατήσεως (3). Τὰ ἐλάχιστα ὅμως αὐτὰ μέτρα παρουσιάζονται μεμονωμένα καὶ ἀνεπαρκῆ, ἄνευ συλλήψεως. ἂν ἡ ἀριστερὰ ἀγροτικῆς εὐθυνητηρίας, ἄνευ οὐδεμιᾶς προνοίας διὰ τὸν αἰωνίως περιφρονημένον ἀγρότην.

Τὸ 1886 ἡ κυβέρνησις *Θ. Δεληγιάννη* ἐμφανίζει αἴφνης εἰς τὴν βουλὴν πέντε ἀγροτικὰ Νομοσχέδια, ἀφορῶντα ἀποκλειστικῶς τὴν Θεσσαλίαν (4), ἀλλ' ἐμφανίζοντα ὁλόκληρον, ἂν καὶ ἐσφαλμένον, σύστημα τοπικῆς στενῶς ἀγροτικῆς πολιτικῆς.

Ἄλλ' ἡ Κυβέρνησις δὲν ὑπεστήριξεν εἰς τὴν βουλὴν τὴν ψήφισιν τῶν Νομοσχεδίων τούτων, οὕτω δὲ παρεπέμφθησαν εἰς ἐπιτροπὴν, δηλ. εἰς τὰς ἐλ-

(1). Διάταγμα 3)15 Ἀπριλίου 1833.

(2). Ἐπὶ Ὄθωνος διετέθησαν αἱ κάτωθι ἐθνικαὶ γαῖαι:

α) Δυνάμει τοῦ περὶ προικοδοτήσεως τῶν Ἑλλήνων Β.Δ. τῆς 26 Μαΐου 1835	στρέμ. 105.836
β) Δυνάμει τοῦ περὶ προικοδοτήσεως τῶν φαλαγγιτῶν Νόμου τῆς 1 Ἰανουαρίου 1838	» 163.608
γ) Δυνάμει τοῦ περὶ μετατροπῆς τοῦ μισθοῦ τῶν διαθεσίμων ἀξιοματικῶν Ν. τῆς 5 Ἀπριλίου 1843	» 1.693
δ) Δυνάμει τοῦ περὶ προικίσεως ὀρφανῶν καὶ χηρῶν Ν. τῆς 12 Ἰουλίου 1843	» 9.618

Τὸ ὅλον στρέμματα 280.000

Συνολ. ἀξίας 11 ἑκατ. δραχ., ἥτοι 33 δρ. κατὰ στρέμμα (κατ' ἐκθεσιν τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν *Θ. Δεληγιάννη* τῆς 23 Ἰουνίου 1870).

(3). Ν. ΥΑΑ', διανομῆς καὶ διαθέσεως τῆς ἐθνικῆς γῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ Νόμου τούτου, διανεμήθησαν 2.650.000 στρέμματα καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἥτοι ὅλαι σχεδὸν αἱ μὴ καταπατηθεῖσαι καλλιεργήσιμοι ἐθνικαὶ γαῖαι.

(4). Τὰ Νομοσχέδια ταῦτα εἶνε τὰ ἑξῆς.

α') Περὶ παραχωρήσεως γαιῶν ταῖς ἐν Θεσσαλίᾳ γεωργικαῖς οἰκογενεαῖς.

β') Περὶ συστάσεως Εἰδικοῦ Γεωργικοῦ Ταμείου.

γ') Περὶ καγονισμοῦ τῶν μεταξὺ τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ιδιοκτητῶν καὶ καλλιεργητῶν ὑφισταμένων σχέσεων.

ληνικάς καλέν δας.

Διάφορα σπασμωδικὰ ὑπὲρ τῆς γεωργίας λαμβάνουν μέτρα αἱ κατὰ καιροὺς Κυβερνήσεις, ὡς ἐπὶ **Τρικοῦπη** ὁ Νόμος περὶ «ἐγγυήσεως τοῦ Κράτους εἰς ἐνυπόθηκα δάνεια γεωργοκτηματιῶν» (1890), ἢ ἡ βελτίωσις τῆς ἀγροτικῆς συγκοινωνίας.

Ἐπὶ **Θεοτόκη** οἱ Νόμοι περὶ Στεφανοβικείων κτημάτων (1907) κλπ. Οὐδεμία ὅμως Κυβέρνησις παρουσιαζει, ἂν ὅχι πλήρες, τοῦλάχιστον ἓνα εἰλικρινὲς ἀγροτικὸν πρόγραμμα. Τοῦναντίον, ἡ γεωργία ἐθεωρεῖτο γενικῶς ὡς τὸ καταφύγιον τῶν κουτῶν καὶ οἱ ἀγρόται ὡς ὄργανα ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἐμπαιγμοῦ.

Ἡ **Ἐπανάστασις τοῦ 1909**, θέλουσα νὰ προσεταιρισθῇ τὸν ἀγροτικὸν τῆς Ἑλλάδος κόσμον, προβαίνει εἰς τὴν ἰδρυσιν τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας, Ἐμπορίου καὶ Βιομηχανίας (εἶτα Ἐθνικῆς Οἰκονομίας) Καταπνίγει ὅμως εἰς τὸ αἷμα ἐξέγερσιν τῶν Θεσσαλῶν εἰς Κιλελέρ, ζητούντων τὴν διανομὴν τῶν τσιφλικίων (1).

Ἡ ἐξ αὐτῆς ἀπορρέουσα **Κυβέρνησις τῶν Φιλελευθέρων** ἐνεκαίνισε πράγματι νέον καὶ ὁλόκληρον σύστημα ἀγροτικῆς πολιτικῆς. Σειρὰ νόμων, ὡς ὁ 602 τοῦ 1914 περὶ συνεταρισμῶν, 1072 τοῦ 1917 περὶ τῆς παραχωρήσεως κτημάτων εἰς καλλιεργητὰς πρὸς σχηματισμὸν μικρῶν ιδιοκτησιῶν, 350 τοῦ 1914 περὶ ἐγκαταστάσεως ἐποίκων ὁμογενῶν καὶ ἄλλοι, τοὺς ὁποίους θέλομεν ἐξετάσει κατωτέρω ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν καθ' ἕκαστον θεμάτων, ἀποτελοῦν ἀναμριλέκτως ἀφετηρίαν μιᾷ νέας γεωργικῆς καὶ ἐν γένει ἀγροτικῆς προόδου εἰς τὸν τόπον. Τὰ μέτρα ὅμως τῶν Φιλελευθέρων καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν ἐπηρεάζοντο ἀπὸ τὸν ἀστικὸν χαρακτήρα τῶν Κυβερνήσεων τούτων καὶ ἐπομένως περιορίζοντο ἀπὸ τὰ συμφέροντα τῶν ἀποτελούντων τὰ στελέχη τοῦ κόμματος αὐτῶν. Ἐκτοτε, ἰδρυθέντος ἄλλωστε καὶ ἰδίου Ὑπουργείου Γεωργίας, ἐπεκράτησεν ὅπως ὅλα τὰ ἀστικά κόμματα θέτωσιν εἰς τὰ προγράμματα αὐτῶν καὶ ὀλίγην πρόχειρον ἀγροτικὴν πολιτικὴν, ὅπως κυρίως ὑφαρπάσωσι τὰς ἀγροτικὰς ψήφους. Ἀλλὰ συνήθως λησμονοῦσιν τὰς πρὸς τοὺς ἀγρότας ἐπαγγελίας τῶν τὴν ἐπομένην τῶν ἐκλογῶν.

Η ΓΕΩΡΓΙΑ ΔΙΑ ΤΟΥΣ ΓΕΩΡΓΟΥΣ

Σήμερον πολλοὶ ἐκ τῶν πολιτευομένων μας, ἠννότησαν τέλος ὅτι ἡ ἀνά

δ') Περὶ ἀντικατάστασεως τοῦ φόρου τῶν βοσκῶν διὰ στρεμμάτων τῆς φορολογίας ἐν τοῖς γεωργικοῖς χωρίοις τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου.

ε') Περὶ ἐγγείου φόρου τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ παραγομένων δημητριακῶν καρπῶν, πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ φόρου ἀροτριώντων κτηνῶν.

(1). Ἐπὶ κυβερνήσεως Στ. Δραγούμη.

πτυξίς τῆς ἐγγείου παραγωγῆς μας ἀποτελεῖ τὴν μόνην ἐλπίδα τῆς οἰκονομικῆς μας σωτηρίας. Ὅτι ἐκ τῆς ἀναπτύξεως ταύτης θὰ προέλθῃ καὶ ἡ πρόοδος τῆς βιομηχανίας μας, ἡ ὁποία θὰ εὔρῃ ὕλικά πρὸς κατεργασίαν καὶ ἐσωτερικὴν ἀγορὰν καταναλώσεως τῶν εἰδῶν αὐτῆς. Ὅτι ἐξ αὐτῆς θὰ ὠφελῇ ἡ ναυτιλία, μεταφέρονσα οὐχὶ πλεόν μετανάστας, ἵνα χρησιμοποιήσουν τὰς δυνάμεις τῶν εἰς τὸ Ἐξωτερικόν, ἀλλὰ προϊόντα τῆς ἐδῶ ἐργασίας τῶν. Ὅτι τὸ ἐμπόριον θὰ λάβῃ νέαν ζωὴν ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν πρὸς ἐξαγωγὴν προϊόντων μας. Ὅτι ἐν γένει, ὅλαι αἱ κοινωνικαὶ τάξεις θὰ ὠφεληθῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἀπὸ τὴν γεωργικὴν μας ἀνάπτυξιν. Καὶ ἐπὶ πλεόν, κατόπιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ὅτι ἡ στρατιωτικὴ ἀλκὴ τῆς Χώρας πρέπει νὰ βασιῇ ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς μας παραγωγῆς. Οἱ πλείστοι ὅμως ἀγνοοῦν τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐπιτευχθῇ ἡ τόσον ποθητὴ γεωργικὴ καὶ ἐν γένει ἀγροτικὴ πρόοδος. Ἀγνοοῦν ἀκόμη τὰς ἀνάγκας καὶ τὰς συνθήκας τοῦ τόπου μας. Καὶ τέλος προσπαθοῦν νὰ ἐναρμονίσουν πάντοτε ταῦτα πρὸς τὰ ἰδίᾳ τῶν συμφέροντα. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὰ ἀγροτικά, ἐν γένει προγράμματα τῶν ἀστικῶν κομμάτων, εἶνε ἡ τάσις τῆς ὑποστηρίξεως τῆς γεωργίας, ὑπὸ τὴν εὐρείαν αὐτῆς σημασίαν, ὅχι ὅμως καὶ τοῦ γεωργοῦ. Ἡ αὕξησις τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς καλλιτέρας συνήθως ἐκμεταλλεύσεως τοῦ παραγωγοῦ.

Διὰ τοῦτο εἶνε ἀνάγκη ὅπως οἱ ἀγρόται ὀργανωθῶν εἰς ἴδιον κόμμα ἀνεξάρτητον ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀστικά κόμματα, τὰ ὁποῖα ἐπὶ ἕναν αἰῶνα τώρα τοὺς ἐμπαίζουν καὶ τοὺς ἐκμεταλλεύονται. Ὅπως ἐπιδιώξουν τὴν διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων τῶν. Ὅπως διακηρύξουν ὅτι δὲν θέλουν πλεόν νὰ εἶνε ἀπλᾶ ὄργανα παραγωγῆς, δουλεύοντα διὰ τινὰ ἄτομα ἢ καὶ χάριν τῆς Πολιτείας. Ἀλλ' ἐννοοῦν νὰ γίνουν, ὅχι μόνον τὸ μέσον, ἀλλὰ καὶ ὁ σκοπὸς τῆς Πολιτειακῆς μερίμνης. Ὅτι εἰς τὸ οἰκοδόμημα τὸ ὁποῖον κτίζουν διὰ τοῦ ἰδρωτός τῶν εἶνε ἀποφασισμένοι νὰ κατοικήσουν αὐτοὶ οἱ ἴδιοι. Ὅχι μόνον διότι εἶνε πρωτίστως αὐτοὶ οἱ πολλοί. Ὅχι μόνον διότι ἀρκετὰ ὑπέφεραν μέχρι σήμερον. Ἀλλὰ καὶ διότι εἶνε ἄξιοι τῆς αὐτῆς τοῦλάχιστον προστασίας τῆς ὁποίας ἀπολαμβάνουν σήμερον αἱ ἄλλαι τάξεις, αἱ ὁποῖαι συχνὰ οὐδὲν εἰσφέρουν εἰς τὴν Ἐθνικὴν καὶ τὴν ἐν γένει παραγωγὴν. Δὲν πρόκειται περὶ μιᾶς ἐγωϊστικῆς ἀπλῶς πολιτικῆς, περὶ μιᾶς στενῆς πολιτικῆς τάξεως. Ἀλλὰ περὶ τῆς ἐπιτεύξεως μιᾶς ἠθικωτέρας καὶ δικαιότερας κοινωνικῆς μεταρρυθμίσεως σύμφωνα πρὸς τὴν ἀρχήν: «Ὅτι *ἐκαστος πρέπει νὰ εἰσφέρῃ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀναλόγως τῶν δυνάμεων τοῦ καὶ νὰ λαμβάνῃ, ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας τοῦ διὰ τῶν προσπαθειῶν ὧν ὄλων καὶ διὰ τῶν προσπαθειῶν ἐκάστου*».

Β'. ΕΙΔΙΚΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Η ΓΗ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΤΑΣ ΤΗΣ

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΙΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

Τό ζήτημα τῆς ιδιοκτησίας τῆς γῆς δὲν εἶνε σημερινῆς ἐμφανίσεως. Εἶνε ζήτημα ὑφιστάμενον ἀνέκαθεν εἰς τὰς ἀνθρωπίνους κοινωνίας, αἱ ὁποῖαι, εἰσελθούσαι εἰς τὴν γεωργικὴν περίοδον, ἔφθασαν εἰς τὸ στάδιον τῆς αὐτομικῆς ιδιοκτησίας τοῦ ἐδάφους. (1). Ἀναφαίνεται ὅμως ἐντονώτερον εἰς πᾶσαν πολιτικὴν κρίσιν, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ διατάραξις τῶν ὑφισταμένων κοινωνικῶν σχέσεων καὶ χρεωκοπία τῶν παραδεδεγμένων ἠθικῶν ἀξιών. Οὕτω εἰς τὰς Ἀθήνας ἡ Σεισάχθεια τοῦ Σόλωνος ἐφηρμοσθῆ μετὰ τὴν ἠθικὴν χρεωκοπίαν τῶν εὐπατριδῶν μεγάλων γαιοκτημόνων καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἀλκμεονιδῶν. Εἰς τὴν Σπάρτην ὁ ἀναδασμὸς τῆς γῆς ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ἐπετεύχθη κατόπιν τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως τῶν Βασιλέων. Εἰς τὴν Ρώμην ἡ διανομὴ τῆς γῆς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ, μετὰ τοὺς πρὸς τοὺς Σαβίνους πολέμους καὶ τὴν δολοφονίαν τοῦ Ρωμύλου. Ἡ νέα διὰ τῶν Λικινίων—Σεξτίων Νόμων διανομὴ αὐτῆς ἐπεβλήθη ὑπὸ τῶν Πληβείων μετὰ τοὺς ἀτυχεῖς γαλατικούς πολέμους. Τέλος ἡ ὑπὸ τοῦ Τιβερίου Γράκχου ἐφαρμογὴ καὶ πάλιν τῶν Νόμων τούτων ἦτο ἀποτέλεσμα τῆς μειώσεως τοῦ κύρους τῶν πατρικίων, μετὰ τοὺς ἐμφυλίους πολέμους.

Εἰς τὴν Δ. Εὐρώπην, ἡ ἀπαλλαγὴ τῆς γῆς ἀπὸ τῶν τιμαριωτικῶν βαρῶν καὶ ἡ ἐν μέρει διανομὴ αὐτῆς ἦτο συνέπεια τῆς καταπτώσεως τῶν μεγιστάνων ἐγένετο δὲ μόλις παρουσιάσθη ἡ κατάλληλος εὐκαιρία. Εἰς τὴν Ἀγ-

(1). Ἡ ἀνθρωπότης διῆλθε πρῶτον ἀπὸ τὸ θηρευτικὸν καὶ ἀλιευτικὸν στάδιον, εἰτα ἀπὸ τὸ ποιμενικὸν (νομαδικὸν), ἵνα φθάσῃ εἰς τὸ γεωργικὸν καὶ βιομηχανικὸν. Ἐγνώρισε τὰ ἐξῆς στάδια ιδιοκτησίας τῆς γῆς:

α) Τὴν ἀπόλυτον κοινοκτημοσύνην τοῦ ἐδάφους, ἀπαντωμένην εἰσέτι εἰς πολὺς πρωτογενεῖς φυλάς.

β) Τὴν κοινοκτημοσύνην τῆς γῆς, μὲ διανομὴν αὐτῆς κατὰ περιόδους, ὥς καὶ ἡ σημερινὴ ἐν Ρωσσίᾳ μίρ.

γ) Τὴν οἰκογενειακὴν ἢ πατριαρχικὴν ιδιοκτησίαν, ὥς διατηρεῖται εἰσέτι εἰς τὴν Zaduga τῶν Σέρβων.

δ) Τὴν τιμαριωτικὴν ιδιοκτησίαν, καθ' ἣν ὁ μὲν ἄρχων κρατεῖ τὴν ψιλὴν κυριότητα τοῦ ἐδάφους τὸ δὲ αὐτομὸν ἔχει τὴν ὠφέλιμον τοιαύτην, ἀνάλογον πρὸς τὴν σημερινὴν ἐμφύτευσιν.

ε) Τὴν καθαρῶς ιδιωτικὴν ιδιοκτησίαν, συμβαδίζουσαν εἰς τὰς συγχρόνους κοινωνίας πρὸς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ αὐτομὸν καὶ τῆς ἐργασίας.

Ἡ ἐξέλιξις αὕτη τῆς ιδιοκτησίας παρουσιάζεται μὲ ἐλαφρὰς παραλλαγὰς εἰς τὴν ἱστορίαν ὅλων τῶν κοινωνιῶν. Ἴδε ἀνάπτυξις αὐτῆς ἐν Ρώμῃ παρὰ Cuij Iustitutionsjuriques des Romains σελ. 76 καὶ ἔπομ.

γλίαν, μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1688, εἰς τὴν Γαλίαν μετὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1789, εἰς τὴν Πρωσσίαν μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἰένας (1). Ὁ παγκόσμιος πόλεμος τοῦ 1914, καὶ ἡ ἐξ αὐτοῦ ἀποδειχθεῖσα σαπίλα τῶν κρατουσῶν τάξεων. εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ ζητήματος τῆς διανομῆς τῆς γῆς ὅχι μόνον εἰς τὴν γηραιὰν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἀμερικὴν καὶ ἀκόμη εἰς τὴν Αὐστραλίαν, ὅπου παρθένοι ἐκτάσεις πρόκεινται εἰς τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ καλλιεργήσωσι.

Ἡ ἀγροτική αὕτη μεταρρύθμισις δὲν εἶνε ἀπόρροια οἰκονομικῶν συνθηκῶν, ὡς μονομερῶς παραδέχοντα οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ. Ἀντιθέτως, ἐκ τοῦ πολέμου, διὰ τῆς αὐξήσεως τῆς τιμῆς τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἡ θέσις τοῦ ἀγρότου, ἔστω καὶ ἀκτήμονος, μᾶλλον ἐβελτιώθη. Ἡ δὲ τελειοποίησις τῆς μηχανικῆς καλλιεργείας ἐπικυρῶνει μᾶλλον τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ὁπαδῶν τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας. Ἡ ἐκ τοῦ πολεμικοῦ ὅμως σάλου καὶ τῆς ἀνατροπῆς τῶν κοινωνικῶν ἀξιών δημιουργηθεῖσα ψυχολογικὴ κατὰστασις, ἐπέβαλε τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μικροῦ ἰδιοκτησίας καὶ τὴν διανομὴν τῆς γῆς εἰς τοὺς καλλιεργητάς της.

Πρὶν προβῶμεν ὅμως εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς οὐσίας τοῦ ζητήματος τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, ὁρθὸν εἶνε νὰ ἐξετάσωμεν ἐν ὀλίγοις αὐτὴν τὴν βᾶσιν τοῦ θεσμοῦ τούτου.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐθεώρουν τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς καταγωγῆς θείας καὶ συνεπῶς ἱερὸν (2). Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἔθεσαν τὴν ἔγγειον ἰδιοκτησίαν ὑπὸ τὴν φύλαξιν τῶν «ὁρίων Θεῶν» (2). Κυρίως ὅμως φαίνεται ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν φυλῶν, οἵτινες εἶχον πολιτικὴν καὶ θρησκευτικὴν ἐξουσίαν, σφετερισθέντες ὀλίγον κατ' ὀλίγον, μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἀτομισμού, τὴν κοινὴν γῆν ὡς ἀτομικὴν τῶν ἰδιοκτησιῶν (3), ἐθέσπισαν, πρὸς προστασίαν τῶν συμφερόντων, τὸ ἱερὸν καὶ ἀπαραβίαστον τῆς ἰδιοκτησίας, τὸ ὁποῖον, ἔπαυσεν αὐστηρῶς, εὐθὺς ὡς οὗτοι κατέπεσαν εἰς τὴν κοινὴν συνειδήσιν. Τὴν αὐτὴν θρησκευτικὴν ἐμφάνισιν παρουσιάζει ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν Ρώμην, ὅπου ἐμφανιζομένη ἀρχικῶς ὡς δίκαιον ἀόλυτον καὶ ἀπεριόριστον (*jus utendi et abutendi*), ὑπέστη ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀρκετοὺς περιορισμοὺς (4). Ὁ Χριστιανισμὸς ἐπολέμησε τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν, παραδεχόμενος μᾶλλον τὴν κοινοκτημοσύνην τῆς γῆς. Ἐπίσης ὁ Μωάμεθ δὲν παραδέχεται τὴν πλήρη καὶ ἀόλυτον ἔγγειον ἰδιοκτησίαν. Ἐπομένως ὁ θεσμὸς τῆς ἰδιοκτησίας, μὴ στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ θείου δικαίου, δὲν εἶνε ἱερὸς, ὡς ἰσχυρίζονται ἀκόμη πολλοὶ ἰδιοκτῆται παρ' ἡμῖν. Δὲν εἶνε θεσμὸς φυσικὸς (5). Διότι ἂν ἕκαστον ἄτομον γεννώμενον ἔφερεν ἐν ἑαυτῷ καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας, τότε θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχη ἀπαραιτήτως καὶ τὸ ἀναλογοῦν αὐτῷ μερίδιον ἐπὶ τῆς ὑφισταμένης ἰδιοκτησίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καθιεροῖ τὴν κοινοκτημοσύνην. Ὁ θεσμὸς τῆς ἰδιοκτησίας εἶνε θεσμὸς ἱστορικὸς (6), δυνάμενος ἐπομένως νὰ μεταβληθῇ, ἀναλόγως τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν ἀντιλήψεων, ἢ μᾶλλον ἀναλόγως τῶν συνθηκῶν ἐκάστης ἐποχῆς. Σήμερον εἶνε παραδεδεγμένος ὡς θεσμὸς

(1). Βλ. E. Philippovich—La Politique Agraire (tr. S. Boussy) p. 49 - 57. Paris 1904.

(2). Ἰδε F. de Conlanges, La Cité antique ζεφ. VI.

(3). Πλάτωνος. Νόμοι VIII d, 842.

(4). A. Croiset, Les Démocraties antiques, p. 38. Paris 1918.

(5). Ἰδε σχετικῶς Girard, Manuel Elementaire du Droit Romain, p. 256.

(6). Montesquieu, Esprit des Lois XXVI.

κοινωνικῆς σκοπιμότητος, καί χάριν αὐτῆς προστατευόμενος ὑπὸ τῆς πολιτείας. Ἡ ἀρχὴ αὕτη, εἶνε μάλιστα ἐμφαντικωτέρα, προκειμένου περὶ τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, τὴν ὁποῖαν οὐδεὶς ἄνθρωπος κατεσκεύασεν, ὥστε νὰ δικαιολογῇ τὸ ἐπ' αὐτῆς δικαίωμα του ἄλλως ἢ διὰ τῆς θεωρίας τῆς κοινωνικῆς σκοπιμότητος. Ἐν τούτοις πλείστοι ἐκ τῶν συντηρητικῶν ἀκόμη οἰκονομολόγων καὶ φιλοσόφων π.χ. ὁ Henry George ἐν Ἀμερικῇ, ὁ de Laveleye ἐν Βελγίῳ, ὁ Loria ἐν Ἰταλίᾳ ὁ Oppenheimer ἐν Γερμανίᾳ, δὲν ἀποδέχονται καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, εἰς τὸ ὅποιον ἀποδίδουν ὅλα τὰ κοινωνικὰ κακὰ (1). Καὶ αὐτὸς ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀτομιστὴς Ἀγγλὸς φιλόσοφος Herbert Spencer, εἰς τὸ βιβλίον του «Τὸ ἄτομον ἐναντίον τῆς Κοινωνίας» ἀρνεῖται τὴν νομιμότητα τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς.

Δὲν θ' ἀναπτύξωμεν ἐνταῦθα τὰς θεωρίας τῶν σοσιαλιστῶν. Οὗτοι ἀνατρέχοντες εἰς τὴν πρωτότυπον ἔγγειον κυριότητα παραδέχονται ὅτι τρόπος κτήσεως αὐτῆς εἶνε ἡ βία. Τὸ συμπέρασμα τῶν συνοψίζεται εἰς τὸν περίφημον ἀφορισμὸν τοῦ Proudhon : «Ἰδιοκτησία εἶνε κλοπὴ!» (2).

Καὶ ὅμως τὰ σύγχρονα Κράτη ἀναγνωρίζουν καὶ ὑποστηρίζουν τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος τῆς γῆς, ἀνεξαρτήτως τῆς ἠθικῆς ἢ μὴ προσελεύσεως αὐτοῦ, κυρίως διότι τοῦτο εἶνε εἰς τὴν σημερινὴν Κοινωνίαν τὸ ἐλατήριο τῆς καλλιτέρας καλλιεργείας τῆς γῆς καὶ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς. Αὕτη εἶνε τοῦλάχιστον ἡ περὶ τούτου δικαιολογία των. Τὴν ἀρχὴν μάλιστα ταύτην παραδέχεται σαφῶς τὸ νέον Γερμανικὸν Σύνταγμα εἰς τὸ 153 ἄρθρον αὐτοῦ ὁρίζον ὅτι : «Ἡ ἰδιοκτησία ὑποχρεώνει. Ἡ χρῆσις αὐτῆς πρέπει νὰ εἶνε ἄμα, ὑπηρεσία πρὸς κοινὴν ὠφέλειαν.» Καὶ περαιτέρω : «Ἡ καλλιέργεια καὶ ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ἐδάφους εἶνε ὑποχρέωσις ἀπέναντι τῆς κοινωνίας» (ἄρθρον 155). Τὴν ἀρχὴν ταύτην παρεδέχθη παρ' ἡμῶν καὶ αὐτὸς ὁ Πρόεδρος τῆς κτηματικῆς Ἑνώσεως Γ. Χ. Ζωγράφος, διακηρύττων ἄλλοτε ἐν τῇ Βουλῇ ὅτι : «Ἡ γῆ εἶνε κοινὸν καλόν, εἶνε πλοῦτος κοινὸς καὶ οὐχὶ ἀποκλειστικὸν δικαίωμα τοῦ ἀτόμου. Κοινωνία καὶ γῆ εἶνε συνδεδεμένα ἀρρήκτως. Προκειμένου λοιπὸν περὶ τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, ἡ θέλησις τοῦ ἀτόμου ὡς φραγμὸν ἔχει τὸ συμφέρον τοῦ ὅλου... Ἡ ἰδιοκτησία τῆς γῆς εἶνε ἰδιοκτησία ὑπὸ αἵρεσιν, ἰδιοκτησία ὑπὸ ὄρν. Ὁ δὲ ὅρος αὐτὸς εἶνε ὁ τῆς καλῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς» (3).

Ἡ κοινωνικὴ λοιπὸν σκοπιμότης, ἡ ὁποία εἶνε τὸ δικαιογόνον γεγονός τοῦ θεσμοῦ τῆς ἰδιοκτησίας, δίδει εἰς τὴν Πολιτείαν τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως, ὅταν ὁ ἰδιοκτήτης δὲν ἐκτελῇ τὴν ἐκ τοῦ δικαιώματός του ἀπορρέ-

(1). Ἴδε Ch. Gide, Cours d'Economie Politique, Τόμ. II, σελ 231 τῆς 6ης ἐκδόσεως. Ἑπίσης Herkner—Καλιτσονάκι, Τὸ Ἐργατικὸν Ζήτημα, τόμος Β' σελ. 180—189.

(2). Qu'est-ce que la propriété Ier Mémoire.

(3). Συνεδρίασις 20ης Δεκεμβρίου 1909.

ευσαν ἀντίστοιχον ὑποχρέωσιν : τὴν ὑποχρέωσιν τῆς καλλιέργειας καὶ μάλιστα τῆς καλῆς καλλιέργειας, Ἐφ' ὅσον ἡ Πολιτεία ἔπαινε νὰ εἶνε ἀπλῶς πλέον Κράτος Ἀστυνομικόν, ἀλλ' ἔγινε Κράτος Δικαίον, ἐκπροσωποῦν τὸ σύνολον τῶν πολιτῶν καὶ φροντίζον διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν, ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅχι μόνον τὴν παραγωγὴν, ἀλλὰ καὶ τοὺς παραγωγούς. Διότι βεβαίως δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν διὰ δουλείας ἐντατικωτάτην καλλιέργειαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, οὔτε εἰς τὴν χάριν τῆς παραγωγῆς προστατευθεῖσαν καθ' ὅλον τὸν μεσαίωνα δουλοπαροικίαν. Ἡ ἰδιοκτησία λοιπὸν τῆς γῆς πρέπει νὰ ρυθμισθῇ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀναγκῶν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς παραγωγῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν παραγωγῶν, ἐν ἀρμονίᾳ πάντοτε πρὸς τὰς ἀντιλήψεις τῆς συγχρόνου κοινωνίας.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΕΓΓΕΙΟΥ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Ὁ καταμερισμὸς τῆς γῆς παρ' ἡμῖν εἰς μεγάλας ἰδιοκτησίας, ἀρχίσας ἀπὸ τῆς Ρωμαϊκῆς ἐποχῆς (ζευγηλατεία), ἐνετάθη κυρίως μὲ τὴν παρακμὴν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, ὁπότε οἱ διάφοροι Ἀρχοντες, ἐντεταλμένοι κυρίως τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων, πρέβαινον εἰς σφετερισμὸν καὶ διαμοιρασμὸν τῆς γῆς (1). Τὴν τάσιν ταύτην καθιέρωσαν αἱ εἰς τὴν Δύσιν ἐπικρατήσασαι ἀρχαὶ τοῦ τιμαριωτισμοῦ καὶ ἰδίᾳ αἱ σταυροφορίαι τῶν φράγκων καὶ ἡ ἐγκατάστασις πλείστων οἰκογενειῶν ἐξ αὐτῶν ἐν Ἑλλάδι. Ἐνίσχυσαν δὲ αἱ διάφοροι ἐπιδρομαὶ Ἀλβανῶν καὶ Σλαύων, αἵτινες συνέτειναν εἰς τὴν ἀραιώσιν τοῦ πληθυσμοῦ. Οὕτω κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Τουρκικῆς κατακτήσεως, τὸ μέγιστον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς γῆς, ἰδίως δὲ αἱ πεδιναὶ χῶραι, ἀνῆκον εἰς τὸ Δημόσιον (Δεσποτὰτα καὶ Βυζάντιον), εἰς τοὺς Ἀρχοντας καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (ἰδίως τὰς Μονὰς). Οἱ ἀποτελοῦντες τὰ κτήματα ταῦτα ἀγροί, ἐκαλλιεργοῦντο ὑπὸ γεωργῶν ὅχι ἐλευθέρων, ἀλλὰ δεσμευμένων εἰς τὴν γενέθλιον γῆν καὶ καλουμένων παροίκων ἢ προσκαθημένων. Οὗτοι δὲν ἐδικαιοῦντο, ἀνεὺ συναινέσεως τοῦ Κυρίου τοῦ κτήματος, νὰ ἐγκαταλείψουν αὐτὸ οὐδὲ ν' ἀλλάξουν ἐπάγγελμα, ἀλλ' ἦσαν ὑποχρεωμένοι, αὐτοὶ καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, νὰ μένωσι διὰ βίου εἰς

(1). Βλ. *Α. Κ. Τσοπωτοῦ*, Ἱστορία τῶν Γεωργῶν καὶ τῆς ἰδιοκτησίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι Τουρκοκρατίας, Βόλος 1896. — Τοῦ *Ἰδίου*, Γῆ καὶ Γεωργοὶ τῆς Θεσσαλίας κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, Βόλος 1912. — *Σοφ. Τριανταφυλλίδου* Μελέτη περὶ Μορτῆς, Βόλος 1906. — *Γ. Παχὺ*, Τὸ ἐν Ἠπείρῳ Ἀγροτικὸν Ζήτημα, Ἀθῆναι 1882. — *Μενδελσῶνος Βαρθόλδν* (Μετάφρ. Α. Βλάχου), Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, τόμος Α', σελ 2 καὶ ἐπομ. — *Καλλιγᾶ*, Δουλοπαροικία (Μελέται καὶ λόγοι), Ἀθῆναι 1882.

τὸ κτῆμα, ἔνθα ἐγεννήθησαν καὶ νὰ καλλιεργῶσιν αὐτό, ἀπολαμβάνοντες μερίδιον ἐκ τῶν καρπῶν. Τοὺς φεύγοντας παροίκους ἐπανέφερον οἱ Δεσπόται εἰς τὰ κτήματα αὐτῶν διοικητικῶς καὶ ἄνευ διατυπώσεων, διότι ἦσαν καταγεγραμμένοι εἰς τὸ κτηματολόγιον καὶ εἰς τοὺς τίτλους ἑνὸς ἐκάστου κτήματος ὀνομαστί, ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀγρῶν, ἀμπέλων, βοσκῶν καὶ λοιπῶν συστατικῶν τοῦ κτήματος. Οἱ πάροιχοι συνεπωλοῦντο μετὰ τοῦ κτήματος, δὲν ἐπωλοῦντο ὅμως ἄνευ τούτου, ὅπως οἱ δοῦλοι.

Παρὰ τοὺς δουλοπαροίκους, ὑπῆρχον ὅμως καὶ ἐλεύθεροι γεωργοί, ἰδίως εἰς τὰ ὄρεινά μέρη, οἵτινες ὅμως ἀφ' ἑνὸς μὲν ἦσαν ἐστερημένοι πάσης προστασίας τοῦ Δεσποτάτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐοτέναζον ὑπὸ τὸ δυσβάστακτον βάρος τῶν παντοίων καὶ ποικιλονύμων φόρων (1), οἵτινες ἄλλωστε ἐπέεζον καὶ τοὺς δουλοπαροίκους, πλὴν τῶν δουλευόντων εἰς τὰς Μονὰς καὶ τοὺς προνομιούχους ἰδιώτας (χρυσοβουλάτους καὶ ἐξκουσάτους).

Κατὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων, κυρίως τὸ πλεῖστον τῆς ὑπαίθρου ὑπετάγη ἐκουσίως καὶ δὲν ὑπέστη τὰς δηλώσεις καὶ τοὺς ἐξανδραποδισμοὺς τῶν ἀνθισταμένων πόλεων. Οἱ Τούρκοι ἐσεβάσθησαν τὴν ὑπάρχουσαν ἐν αὐτῇ κατάστασιν καὶ ἰδίως τὰς ἀγροτικὰς μικροῖδιοκτησίας. Αὗται ἐπεκυρώθησαν εἰς χεῖρας τῶν κατόχων αὐτῶν, ὡς ὑποδημόσαι γαῖαι (ἐραζὶ μιριέ), ἥτοι μετὰ περιορισμοῦ τῆς ἐπ' αὐτῶν κυριότητος, συνισταμένου κυρίως εἰς τὴν πληρωμὴν διπλοῦ φόρου δεκάτης.

Αἱ περιουσίαι τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους καὶ τῶν μὴ ὑποταχθέντων Ἀρχόντων περιήλθον εἰς τὸ Τουρκικὸν Κράτος, συμφώνως πρὸς τὴν ρῆσιν τοῦ Κορανίου, ὅτι ὁ Καλίφη, ὡς σκιά καὶ ἀντιπρόσωπος τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, εἶνε ἀπόλυτος κύριος τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν καὶ γαιῶν, τὰς ὁποίας διαθέτει κατὰ βούλησιν μεταξὺ τῶν πιστῶν καὶ ἀπίστων δι' ἰδίων Διαταγμάτων. Κύριος τῶν γαιῶν τούτων ὁ Σουλτάνος, παραχῶρει συνήθως ὡς τιμάρια (μούλκ) εἰς διαφόρους Τούρκους μπέηδες, διακριθέντας κατὰ τὸν πόλεμον. Διὰ τὰς ὑποδημοσίους γαῖας, τὴν εἰσπραξίν τῶν φόρων καὶ ἐπίβλεψιν ἐν γένει τῆς ἰδιοκτησίας καὶ καλλιεργείας ἀνελάμβανεν ὁ στρατιωτικὸς Διοικητὴς τῆς περιφερείας (σπαχῆς). Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ὁ Ἱερὸς Νόμος τῶν Τούρκων (Σερί) δὲν ἀναγνωρίζει τὴν δουλοπαροικίαν. Οἱ σπαχῆδες ὅμως ἐνδιαφερόμενοι διὰ τὴν ἀπόδοσιν τῶν φόρων, ἐπέβαλλον εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ ἰδίᾳ εἰς τοὺς Ἑλληνας, ὅπως μὴ ἐγκαταλείπουν τὰ κτήματα εἰς ἃ ἐκαλλιεργοῦν. Πολλοὶ σπαῆδες καὶ σουμπασιῆδες (ἐπιστάται), διὰ πίεσεων ἢ δα-

(1). Ἀγγραείας, παραγγραείας, ψωμοζημίας, χοιροδεκατίας, καταθέσεως μητάτων, δόσεως ἐξωτόπων, δόσεως γεωμόρου, μελισσονομίου, διανομῆς δονικιῆς καὶ καπετανικῆς, ὠφελείας Καστροκτησίας, ἀπαιτήσεων πλωτῶν, δόσεως οἶνοελαίου, φόρου χομερκίου, κτηνοφθορίας, πενταμειδίας, ἀπαιτήσεως νομίσθου καὶ παντὸς οἰουδήτινος, ζημιονικῆς καὶ ἐτηρητικῆς καὶ κερφαίου (ἴδε καὶ Leon Heuzey, Mission Arch. de Macedoine p. 456).

νίζοντες ὑπὸ βαρεῖς ὄρους εἰς τοὺς γεωργοὺς χρήματα, κατώρθωσαν νὰ γίνουν κύριοι τῶν κτημάτων αὐτῶν.

Εἰς τὴν Ἑπείρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς τῶν Ἰωαννίνων, διὰ ποικιλοτρόπων ἐκβιασμῶν, κατώρθωσε νὰ οἰκιοποιηθῇ ἀπεράντους ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι μετὰ τὴν καταστροφὴν αὐτοῦ, περιῆλθον εἰς τὸ Τουρκικὸν Κράτος (Ἰμλάκια.) Ἵνα ἀποφεύγῃσι τὰς πιέσεις ταύτας καὶ τὴν βαρεῖαν φορολογίαν, πολλοὶ ἀφιέρωνον τὰ κτήματα αὐτῶν εἰς τὰς Μονὰς, κρατοῦντες μόνον τὴν ὠφέλιμον ἐπ' αὐτῶν κυριότητα (εἶδος ἐμφυτεύσεως), οὕτω δὲ κυρίως ἐδημιουργήθησαν τὰ ἀπέραντα παρ' ἡμῖν Μοναστηριακὰ κτήματα. Αἱ πιέσεις τῶν Τούρκων διήρκεσαν μέχρι τῶν Τουρκικῶν Μεταρρυθμίσεων τοῦ 1832 (Τανζιμάτ.) Ὁ περὶ Γαιῶν Τουρκικὸς Νόμος τῆς 7 Ραμαζᾶν 1274 (καθ' ἡμᾶς 1856) (1) τείνει νὰ ρυθμίσῃ τὰ τῆς ιδιοκτησίας τῆς γῆς μᾶλλον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀντιλήψεων τῆς Δύσεως περὶ ἀτομικῆς ιδιοκτησίας, δεσμευομένης ὅμως πάντοτε ἀπὸ δύο κεφαλαιώδεις ἀρχάς: τὴν ὑποχρέωσιν τῆς καλλιέργειας (2) καὶ τὴν μέριμναν ὑπὲρ τοῦ καλλιεργητοῦ. Ὁ Νόμος οὗτος ἀπηγόρευσε καὶ τὴν μετατροπὴν τῶν ιδιοκτητῶν Χωριῶν (κεφαλοχωριῶν) εἰς τσιφλίκια (3). Ἡ ὑπὲρ τῶν καλλιεργητῶν μέριμνα τοῦ Τουρκικοῦ Νόμου ἐμφαίνεται σαφῶς ἐκ τοῦ ἀπὸ 17 Ζιλκαδὲ 1278 (καθ' ἡμᾶς 1860) Αὐτοκρατορικοῦ Φιρμανίου, τὸ ὁποῖον ἐξεδόθη ἵνα ρυθμίσῃ τὰς σχέσεις τῶν μορτητῶν καὶ Τσιφλικιούχων ἐν Θεσσαλίᾳ. Δι' αὐτοῦ ἡ λύσις πάσης μεταξὺ αὐτοῦ διαφορᾶς ἀνατίθεται εἰς κατὰ τόπους γεωργικὰ συμβούλια, ἀποτελούμενα ἐκ δύο τσιφλικιούχων καὶ δύο γεωργῶν (4).

Δυστυχῶς, μετὰ τὴν ἄρσιν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας ἡ Ἑλληνικὴ Πο-

(1). *Μιλτ. Καρατζίδου*, Ἑρμηνεία τοῦ περὶ Γαιῶν Νόμου ἐν Τουρκίᾳ, Ἀθῆναι 1914.

(2). Ἐἰν δὲν καλλιεργήσῃ τις εἰς διάστημα ὥρισμένου χρονικοῦ διαστήματος τὰς παραχωρηθείσας αὐτῷ γαίας, ἐκπίπτει παντὸς ἐπ' αὐτῶν δικαιοῦματος, αἱ δὲ τοιαῦται γαῖαι παραχωροῦνται εἰς ἕτερον πρὸς καλλιέργειαν (ἄρθρον 103).

(3). «Αἱ γαῖαι χωρίον τινὸς, τοῦ ὁποῖου οἱ κάτοικοι ὑφίστανται, δὲν δύνανται νὰ μετασχηματισθῶσιν εἰς ἀγρόκτημα (Τσιφλίκιον) καὶ νὰ παραχωρηθῶσιν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ιδιοκτησίαν ἀτόμου τινὸς» (ἄρθρον 130).

(4). Κατὰ τὸ ἄρθρον 23 τοῦ Φιρμανίου:

Ἐἰν ὁ κολλήγος δὲν καλλιεργῇ τὸ ὥρισμένον ποσὸν τῶν ἀγρῶν καὶ ζημιώνει τὸν ιδιοκτήτην καθ' ὑποτροπήν:

Κατὰ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς τοιαύτης παραλείψεως καταδικάζεται εἰς ἀποζημιώσιν ἐπιεικῇ.

Κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος καταδικάζεται εἰς ἀποκρίσασθαι πάσης ζημίας τοῦ ιδιοκτήτου.

Καὶ μόνον κατὰ τὸ τρίτον ἔτος, ἐὰν ἐξακολουθήσῃ μὴ καλλιεργῶν, τὸ γεωργικὸν συμβούλιον διατάσσει, λήγῃ ποινῆς, τὴν ἀποβολὴν τοῦ κολλήγου ἐκ τοῦ κτήματος.

Τὸ ἄρθρον 24 τοῦ αὐτοῦ Φιρμανίου ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα τῆς βοσκῆς εἰς τὰ ζῆα τῶν κολλήγων:

Πᾶς κολλήγος, ἐργαζόμενος ἐν ἄροτρον, δικαιούται νὰ βόσκη δωρεάν 25 αἰγο-

λιτεία καὶ τὰ δικαστήρια αὐτῆς δὲν διέστειλαν τὴν διαφορὰν μεταξὺ δημοσίων, ὑποδημοσίων καὶ περιορισμένης κυριότητος γαιῶν, ἀλλ' ἀνεγνώρισαν τὴν πλήρη ἐπ' αὐτῶν, κατὰ τὸ Ῥωμαϊκὸν δίκαιον, κυριότητα (1). Εἰδικώτερον διὰ τὴν Θεσσαλίαν, αὕτη καθωρίσθη διὰ τοῦ ἄρθρου 4 τῆς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας ἀπὸ 24 Ἰουνίου συνθήκης τῆς ἀφορώσης τὴν ἐκχώρησιν τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὰ Ἑλληνικὰ μάλιστα Δικαστήρια δὲν ἀνεγνώρισαν καὶ τὸ κύρος τοῦ ρυθμιζόντος τὴν κολληγικὴν σχέσιν φερμανίου (2). Οὕτω δὲ μαζὺ μὲ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν, ἀνατέλλει ἀπληρεστέρα ἢ οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ δουλεία τῶν κολλήγων καὶ ἐν γένει ἀκτημόνων καλλιεργητῶν. Μόνον τὸ 1917, εἰς τὰς Νέας χώρας, τὸ Κράτος διεφύλαξε τὰ δικαιώματα αὐτοῦ. ἀναγνωρίζον ὅμως ὡς κυριότητα τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ὑποδημοσίων γαιῶν (3).

ΟΙ ΑΓΡΟΤΙΚΟΙ ΜΑΣ ΝΟΜΟΙ

Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα—ὑπὸ τὴν παραδεδεγμένην στενήν του ἔννοιαν—ἐνεφανίσθη ἐπισήμως εἰς τὸν τόπον μας κυρίως μὲ τὴν προσάρτησιν τῆς Θεσσαλίας. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι καὶ πρὸ τοῦ 1882 ὑφίστατο παρ' ἡμῖν ζήτημα ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, ἀλλ' ἡ Πολιτεία καὶ ἀκόμη ἡ κοινὴ γνώμη δὲν ἠθέλησαν ν' ἀσχοληθοῦν ποτὲ περὶ αὐτοῦ. Ἐξαιρετικῶς αἱ Ἐθνικαὶ καὶ Δημόσιαι γαῖαι ἐγένοντο ἀναγκαίως ἀντικείμενον μερίμνης τῆς πολιτείας, ἀποκρυσταλλωθείσης εἰς ὀγκώδη Νομοθεσίαν (4). Τρεῖς περιόδους δέον νὰ διακρίνωμεν εἰς τὴν δημοσιονομικὴν πολιτικὴν τοῦ Κράτους ὅσον ἀφορᾷ τὰ κτήματα ταῦτα.

πρόβατα, 2 ἀγελάδας καὶ ἓνα ὄνον. Ὁ δὲ ἐργαζόμενος δύο ἄροτρα, τὰ διπλάσια, ἐκτὸς τῶν ἀροτήρων κτηνῶν, τῶν ὁποίων ἡ διατροφή βαρύνει πάντοτε τὸ κτήμα. Εἰς τοὺς αὐτοὺς κολλήγους ἐπιτρέπεται νὰ τρέφουν περισσότερα ζῶα, χάριν ἐμπορίας, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ πληρώνουν εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην μικρὰν σχετικῶς ἀποζημίωσιν (ὀτλαγιά).

Τέλος τὰ ἄρθρα 18 καὶ 55 τοῦ Φερμανίου προνοοῦν διὰ τοὺς γέροντας, τὰς χήρας καὶ τοὺς παρακεντέδες, δηλ. τοὺς κατοικοῦντας εἰς τὰ Τσιφλίκια, ἀλλ' ἀσχολομένους εἰς ἄλλα ἐκτὸς τῆς γεωργίας ἔργα. Πάντες οὗτοι δικαιοῦνται νὰ παραμένουν εἰς τὰς οἰκίας των ἐντὸς τῶν Τσιφλικιῶν, ἐπὶ πληρωμῇ ἐλαχίστου ἐνοικίου. Ὁ ἰδιοκτῆτης ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐπιτρέπεται νὰ τοὺς ἀποβάλῃ ἐξ αὐτῶν. Καὶ ἂν ἀκόμη καθυστεροῦν τὸ ἐνοίκιον, ὀφείλει, κατὰ τὸ Φερμάνιον, ν' ἀναμείνῃ εὐκαιρίαν ὅπως εἰσπράξῃ αὐτὸ.

(1). Ἀπόφ. Ἀρ. Πάγου 285 τοῦ 1849, 163 τοῦ 1850, 37 τοῦ 1856, 244 τοῦ 1857, 178 τοῦ 1865, 17. 122 τοῦ 1859 τοῦ Ἐφετείου Ἀθηνῶν.

(2). Ἴδε Δ. Κ. Τσοποτὸν εἰς Ἐφημερ. «Ἐμπρός» 10ης Φεβρουαρίου 1911.

(3). Διάταγμα 2468 τῆς 20 Μαΐου τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως Θεσσαλονίκης, κυρωθὲν διὰ τοῦ Νόμου 1072 Γ' τῆς 18 Νοεμβρίου 1917.

(4). Ἴδε Κώδικα Νομοθεσίας Δημ. Κτημάτων, ἐπιμελεία Ἰω. Παναγιωτοπούλου, Ἀθῆναι 1919.

α') Τὴν μέχρι τοῦ 1834 περίοδον, καθ' ἣν τὸ Κράτος εἶχεν ὡς ἀρχὴν τὴν μὴ ἐκποίησιν τούτων.

β') Τὴν ἀπὸ τοῦ 1834 μέχρι τοῦ 1871, καθ' ἣν τὸ Κράτος παρεχώρει τοιαύτας γαίας ἵνα ἀποζημιώσῃ τοὺς ἀγωνιστάς τῆς Ἐπαναστάσεως, τοὺς ὁποίους ἄλλως τε δὲν ἦτο εἰς θέσιν ν' ἀποζημιώσῃ δι' ἐτέρων μέσων.

γ') Τὴν ἀπὸ τοῦ 1871 καὶ ἐντεῦθεν, καθ' ἣν τὸ Κράτος ἠκολούθησε τὴν πολιτικὴν τοῦ καταμερισμοῦ εἰς τοὺς καλλιεργητάς, κυρίως ὅμως ὄχι διὰ λόγους παραγωγικοὺς ἢ κοινωνικοὺς. Ἀλλὰ πρωτίστως ἐπειδὴ δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ διαφυλάξῃ αὐτὰς ἀπὸ τὰς καταπατήσεις.

Αἱ μεγάλαι ἀγροτικαὶ ιδιοκτησίαι (τσιφλικία) τῆς Παλαιᾶς Ἑλλάδος καὶ ἰδίᾳ τῶν κατόπιν τοῦ πρωτοκόλλου τοῦ Λονδίνου ἐλευθερωθεισῶν Ἐπαρχιῶν Ἀττικῆς, Εὐβοίας καὶ Φθιώτιδος, ὡς καὶ ἡ οἰκτρὰ θέσις τῶν καλλιεργητῶν αὐτῶν δὲν συνεκίνησαν ποτὲ τὴν δημοσίαν παρ' ἡμῖν γνώμην καὶ ἀκόμῃ ὀλιγώτερον τὴν Πολιτείαν, ἥτις ἦτο πάντοτε ὑποχείριος τῶν γαιοκτημόνων (τσιφλικιούχων) πολιτευομένων.

Τὸ Κράτος δὲν ἔλαβε κἄν τὴν στοιχειώδη φροντίδα τῆς συστάσεως Κτηματικῆς Τραπέζης, ἥτις θὰ ἐνίσχυε τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, διευκολύνουσα τοὺς γεωργοὺς πρὸς ἀπόκτησιν μικροῖδιοκτησίας. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι, τῇ εἰσηγήσει τοῦ Τρικούπη, ἐψηφίσθη τὸ 1890 ὁ Νόμος ΑΩΝΒ' (2) περὶ ἐγγυήσεως τοῦ Κράτους εἰς ἐνυπόθηκα δάνεια γεωργοκτηματιῶν, ἀφορῶντα τὴν ἐκ μέρους καλλιεργητῶν ἢ κολλήγων ἐξαγορὰν ὀλοκλήρων τσιφλικίων. Ἡ ἐφαρμογὴ ὅμως τῶν εὐεργετικῶν διατάξεων τοῦ Νόμου τούτου περιορίσθη, διὰ τοῦ ἀπὸ 10 Ὀκτωβρίου 1890 Β. Διατάγματος, εἰς 5 μόνον χωρία τῆς Ἀττικῆς.

Τὸ 1896, ἡ Κυβέρνησις Δελφινιάδων ὑπέβαλεν εἰς τὴν Βουλὴν τὰ προμνησθέντα πέντε Νομοσχέδια περὶ Θεσσαλίας. Διὰ τοῦτο δὲν ἔλυντο βεβαίως τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα τῆς Θεσσαλίας ἀφοῦ παρεχωρεῖτο εἰς τοὺς καλλήγους ἢ κατοικίαι των καὶ ἀνεπαρκὲς πρὸς συντήρησίν των ἔκτασις γῆς. Ἐν τούτοις ἐπολεμήθησαν καὶ αὐτὰ ἀπὸ τοὺς τσιφλικιούχους βουλευτάς καὶ παρεπέμφθησαν εἰς ἐπιτροπὴν ἐιδικῶν, ἵνα ἐπαληθεύσῃ ἅπαξ ἔτι τὸ τοῦ Τρικούπη <Ἄν θέλετε ν' ἀπορρίψῃτε εὐσχήμως μίαν πρότασιν, παραπέμψατε αὐτὴν εἰς Ἑλληνικὴν ἐπιτροπὴν>.

Ἀρχὴ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν εἰς τὴν Θεσσαλίαν γίνεται διὰ τῶν νόμων περὶ διανομῆς τῶν Στεφανοβικεῶν (3), Ζαπείων

(1). Ἴδε πρόσθεν, μέρος Α', κεφ. 2ον.

(2). Τροποποιηθεὶς καὶ συμπληρωθεὶς διὰ τῶν Νόμων Α & Ο' τοῦ 1891 καὶ Β & ΞΑ' τοῦ 1903.

(3). Ν. ΓΣΒ' τοῦ 1907, μεταρρυθμισθεὶς καὶ συμπληρωθεὶς διὰ τοῦ Ν. ΓΤΘ' τοῦ 1908, ΓΤΞΘ' τοῦ 1909, ΓΦΚΑ' τοῦ 1910, ΓΩΠΠ' τοῦ 1911 καὶ ἄλλων βοηθητικῶν Νόμων. Δι' αὐτῶν τὸ Κράτος προέβη εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἐγκατοίκων καὶ τῶν ἐποικισμὸν προσφύγων, ἰδίᾳ ἐξ Ἀν. Ρωμανίας εἰς 26 κτῆματα τοῦ Π. Στεφάνοβικ, οἱ κληρονόμοι τοῦ οὐοίου ἐπώλησαν ταῦτα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἀντὶ εὐτελοῦς τιμῆματος.

(1) καὶ ἄλλων γινῶν κτημάτων (2). Διὰ τῶν Νόμων τούτων τὸ Κράτος διέ-
νευμεν ἐν ὅλῳ ἀπὸ τοῦ 1907 μέχρι τοῦ 1914, 51 κτήματα ἐκτάσεως 1.058.700
στρεμμάτων, ἀγορασθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἢ δωρηθέντα εἰς αὐτό, ἐγκαταστήσαν
4.398 οἰκογενείας ἐγχωρίων καὶ 2.624 οἰκογενείας προσφύγων. Ἡ ἐγκατά-
τάσεις αὕτη ἐγένετο μᾶλλον ἐμπειρικῶς καὶ χωρὶς νὰ θίξῃ δικαιώματα τῆς
ὑπαρχούσης ἐγγείου ἰδιοκτησίας (3).

Νέαν ἐντελῶς πολιτικὴν εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς ἐγ-
καινιάζει ἡ Κυβέρνησις Βενιζέλου. Ἀφ' ἐνὸς μὲν προσπαθεῖ νὰ διευκολύνῃ
τὴν ὑπὸ τῶν καλλιεργητῶν τῶν ἐξαγορὰν τῶν μεγάλων κτημάτων (4). Ἀφ'
ἐτέρου καὶ κυρίως καθιερεῖ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναγκαστικῆς αὐτῶν ἀπαλλοτρι-
ώσεως διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν διὰ τῆς τρο-
ποποιήσεως τοῦ ἀρθροῦ 17 τοῦ Συντάγματος (5) καὶ τῆς δοθείσης εἰς αὐτό
ἐρμηνείας (6). Διὰ τοῦ Νόμου ΓΩΝΣ' τοῦ 1911 τὸ δικαίωμα τῆς ἐξώσεως
τῶν κολλήγων ἀπὸ τῶν τσιφλικίων περιορίσθη. Διὰ δὲ τῶν Νόμων 138 καὶ
1914 καὶ 670 τοῦ 1915 ἀπηγορεύθη αὕτη (7). Ἡ ἀντίδρασις ὅμως τῶν εἰς
τοὺς κόλπους τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων καὶ αὐτῆς τῆς Κυβερνήσεως
τσιφλικιούχων ἦτο τόσο μεγάλη, ὥστε μόλις κατὰ τὸ 1917 κατορθώθη ἡ
ὑπὸ τῆς Ἐπαναστατικῆς Κυβερνήσεως ἐν Θεσσαλονίκῃ Νομοθετικὴ ρύθ-
μισις τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἀγροτικῶν ἀκινήτων (8). Τὰ μέ-

(1). Νόμος ΔΙΘ' τοῦ 1912, τροποποιηθεὶς διὰ τοῦ 352 τοῦ 1914.

(2). Νόμος ΓΣΙΕ' τοῦ 1907, εἰδικὸς διὰ τὸ χωρίον Καλογριανὰ. Νόμος ΒΨΚΖ'
τοῦ 1900 (ἐκτελεστικὸν Β. Διάταγμα, τοῦ ὁποίου ἐξεδόθη τὸ 1911) εἰδικὸς διὰ τὸ
χωρίον Κουτσούφλιανη. Νόμος ΔΜΘ' τοῦ 1912, δι' οὗ ἐξηγοράσθησαν καὶ διανεμή-
θησαν εἰς τοὺς καλλιεργητὰς τῶν 9 χωρίων τῶν κληρονομῶν τοῦ Νακῆ πασσά.

(3) Διὰ τῶν ἄνω Νόμων διανεμήθησαν ἐν ὅλῳ αἱ κάτωθι ἐκτάσεις:

Στεφανοβίτεια	στρέμμ.	514.700
Μουφήτεια	»	80.000
Τοπάλεια καὶ Καρτάλεια		120.000
Ζάππεια.	»	350.000

Ἡ ὁρισθεῖσα ἐκτασις κλήρου ἀνῆλθεν εἰς μὲν τὸν Νομὸν Λαρίσεως εἰς 150
στρ., πλὴν τῆς Ἐπαρχίας Ἀλμυροῦ, ὅπου ἐδόθησαν 60 στρ., εἰς δὲ τὸν Νομὸν Τρικ-
κάλων εἰς 80 στρέμματα.

(4). Νόμοι 351 καὶ 603 τοῦ 1914.

(5). Ἰδε Ν. Ν. Σαριπόλου Σύστημα Συνταγματικοῦ Δικαίου τῆς Ἑλλά-
δος, Τόμος Γ' σελ. 204 — 231, τῆς 4ης ἐκδόσεως.

(6). Βλ. σχετικὴν ἐρμηνευτικὴν δήλωσιν εἰς Πρακτικὰ Ἀναθεωρητικῆς Βουλῆς
8ης Ἰανουαρίου 1911.

(7). Ἡ ἰσχὺς τῶν Νόμων τούτων παρτάθη διὰ τοῦ Νόμου 750 τοῦ 1917.

(8). Διατάγματα: 2466. Περί τῆς παραχωρήσεως Κτημάτων τοῦ Κράτους εἰς
καλλιεργητὰς πρὸς σχηματισμὸν μικρῶν ἰδιοκτησιῶν. 2467. Περί παραχωρήσεως
κτημάτων ἐν Μακεδονίᾳ εἰς τοὺς μετασχόντας τοῦ Ἐθνικοῦ ἀγώνος. 2469. Περί ἀ-
ναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἀγροτικῶν ἀκινήτων. 2470. Περί τῶν ὁμολογιῶν τῶν
ἐκδιδομένων διὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῶν ἀπαλλοτριουμένων ἀγροτικῶν κτημάτων.

τρα ταῦτα. ἐπεκταθέντα παρ' ἡμῖν διὰ τοῦ Νόμου 1072 Α', Β', Δ' καὶ Ε' τοῦ αὐτοῦ ἔτους, ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῆς ἀγροτικῆς μας Νομοθεσίας.

Ἀρχαὶ διέπουσαι τὸν Νόμον τοῦτον εἶνε:

α') Ἡ διανομὴ τῆς γῆς εἰς τοὺς ἀκτῆμονας γεωργοὺς πρὸς σχηματισμὸν μικροῖδιοκτησιῶν αὐτοκαλλιεργουμένων.

β') Καθορισμὸς κλήρου ἱκανοῦ νά ζήσῃ μίαν ἀγροτικὴν οἰκογένειαν, ἀναλόγως τῶν κατὰ τόπους συνθηκῶν.

γ') Ἡ ἀναγκαστικὴ συνένωσις τῶν ἀποκαθισταμένων γεωργῶν εἰς συνεταιρισμοὺς, ἐνισχυομένους οἰκονομικῶς.

δ') Ἡ ἀναγκαστικὴ ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀπαλλοτριώσεις τοῦ μεγίστου μέρους τῶν τσιφλικίων καὶ πληρωμὴ τῶν ἰδιοκτητῶν εἰς κτηματικὰς μετοχάς.

ε') Ἡ περιφρούρησις τῆς συνιστωμένης μικροῖδιοκτησίας διὰ τοῦ ἀναπαλλοτριώτου καὶ ἀδιανεμήτου αὐτῆς.

Αἱ ἀρχαὶ αὗται εἶνε θεωρητικῶς ἄρισται. Ἐν τούτοις ὁ Νόμος οὗτος, ὀφειλόμενος κυρίως εἰς τὸν τότε Ὑπουργὸν Α Μιχαλακόπουλον, ἐνεῖχε πλείστας πρακτικὰς ἀτελείας, εἰς τρόπον ὥστε ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ ν' ἀποβαίῃ ἀδύνατος (1). Τό κύριον αὐτοῦ σφάλμα ὑπῆρξεν ὁ σεβασμὸς πρὸς τοὺς συνταγματικοὺς φραγμοὺς (τοῦ ἄρθρου 17), οἵτινες ἐπέβαλλον σωρείαν ἀτελειῶν διατυπώσεων καὶ ἡ μὴ ἐπαναστατικῶς δικάῳ διανομῇ τῆς γῆς εἰς τοὺς καλλιεργητάς της, ἄνευ τῶν περιοριστικῶν τούτων διατυπώσεων. Τὸν Νόμον τοῦτον ἠκολούθησεν ἡ ψήφισις, τὸ 1919 τοῦ Νόμου 2052. Ὁ Νόμος οὗτος ἐδράζεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν, ἐφ' ὧν καὶ ὁ προγενέστερος. Καθορίζει ὅμως, συστηματοποιεῖ καὶ ἀπλοποιεῖ σχετικῶς τὴν ἀπαιτουμένην διαδικασίαν ἀπαλλοτριώσεως, ἐντὸς τῶν ὁρίων πάντοτε τοῦ συνταγματικοῦ μας πλαισίου (2). Ἀλλὰ καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τούτου (3) ἐσταμάτησεν ὀλίγους μῆνας μετὰ τὴν ψήφισιν αὐτοῦ, ἀνατραπείσης τῆς Κυβερνήσεως τῶν Φιλελευθέρων. Νέα ἀναστολὴ τῆς ἀγροτικῆς Νομοθεσίας ἀκολουθεῖ μέχρι ψηφίσεως τοῦ Νόμου 2922. Ὁ Νόμος οὗτος δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸν προηγούμενον εἰμὴ ὅτι καταργεῖ τοὺς συνεταιρισμοὺς καλλιεργητῶν καὶ θεσπίζει διαφόρους ἐξαιρέσεις ἀγροκτημάτων ἀπὸ τῆς ἀπαλλοτριώσεως, ἰδίᾳ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Παλ. Ἑλλάδα (ἐκτὸς τῆς Θεσσαλίας) (4). Τοῦτον τέλος ἀκολουθεῖ τὸ Νομοθ. Διάταγμα τῆς 15 Φεβρουαρίου 1923, τὸ ὁποῖον καινοτομεῖ εἰς τὰς ἐξῆς ἀρχάς.

(1) Ὁ Νόμος οὗτος, τροποποιηθεὶς διὰ τοῦ Νόμου 1686 τοῦ 1916. ἐφηρμόσθη εἰς ἓν καὶ μόνον ἀγροκῆμα, τὸ Χαρβάτι (Ἀττικῆς).

(2). Ἰδε αἰτιολογικὴν ἐκθεσιν τοῦ Ὑπουργοῦ Γ. Καφαντάρη (25 Νοεμβρίου 1919).

(3). Συμφώνως πρὸς τὸν Νόμον τοῦτον, ἀπηλλοτριώθησαν 71 ἀγροκῆματα, ὧν 59 ἐν Θεσσαλίᾳ.

(4). Ὁ Νόμος οὗτος ἐφηρμόσθη εἰς 9 ἀγροκῆματα, μὴ ἐκδικασθέντα ὅμως τελεσιδίκως.

α') Δι' ἀποφάσεως τῆς Ἐπαναστάσεως, ἡ καταβολὴ τῆς ἀποζημιώσεως τῶν ἰδιοκτητῶν γίνεται μετὰ τὴν ἀπαλλοτριώσιν τῶν κτημάτων τῶν.

β') Διαστέλλονται ἀπὸ τὰς λοιπὰς ἐκτάσεις, αἱ κολληγικῶς καλλιεργούμεναι, εἰς τὰς ὁποίας οἱ κολληγοὶ ἀποκαθίστανται ἀμέσως (1).

γ') Ἐξαιροῦνται τῆς ἀπαλλοτριώσεως αἱ αὐτοκαλλιέργειαι.

δ') Τὸ Κράτος ἀναλαμβάνει τὴν χορήγησιν προσθέτου ἀποζημιώσεως εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας τῶν ἀπαλλοτριουμένων κτημάτων.

Πρὸς τοὺς Νόμους τούτους, προστίθενται καὶ ἄλλοι πολλοὶ εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἀγροτικῆς μας Νομοθεσίας (2). Κατακλείδα τούτων ἀποτελεῖ ὁ Νόμος 2521 τοῦ 1920 περὶ παραχωρήσεως τῆς ἐσοδείας τῶν κολληγικῶς καλλιεργουμένων γαιῶν καὶ συμπληρώσεως τῆς ἀγροτικῆς Νομοθεσίας, δι' οὗ διηυθετῆθη προσωρινῶς τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα εἰς τὰ πλεῖστα κολληγικῶς καλλιεργήσιμα κτήματα τῆς Θεσσαλίας.

Ἐξεκοκκίσαμεν τὸ ἀγροτικὸν νομοθετικὸν μας κομβολόγιον. Μένει νὰ ἴδωμεν τὰ ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέυσαντα ἀποτελέσματα.

Η ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΜΑΣ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ (3)

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν προμνησθέντων Νόμων, ἔχουν ἀπαλλοτριωθῇ ἀναγκαστικῶς, ἤτοι ἐκδικασθῇ, ἀπὸ τοῦ 1917 μέχρι τέλους 1922, ἐν ὧν 68 ἀγροκτήματα, ὧν:

Εἰς τὴν Θεσσαλίαν	52
» » Ἀττικοβοιωτίαν	7
» » Μακεδονίαν	7

ἔναντι 832 κτημάτων κηρυχθέντων ἀπαλλοτριωτέων. Τὰ ἀπαλλοτριωθέντα

(1). Εἰς ὅσας περιφερείας ὁ Νόμος ἐτέθη ἐν ἰσχύϊ.

(2). Ὁ Νόμος 350 τοῦ 1914 περὶ ἐγκαταστάσεως ἐποίκων ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχῶ, εἰς δημόσια καὶ ἀπαλλοτριούμενα κτήματα, τροποποιηθεὶς καὶ συμπληρωθεὶς διὰ τῶν Ν. Διατάγμάτων 1745 καὶ 1746 τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως, τῶν Νόμων 887 τοῦ 1917 καὶ 1684 τοῦ 1919.

Ὁ Νόμος 351 τοῦ 1914, περὶ τρόπου τῆς ἀγορᾶς χωρίων ἢ κτημάτων αὐτῶν ὑπὸ ἐποίκων ὁμογενῶν πρὸς ἰδίαν γεωργικὴν ἀποκατάστασιν.

Ὁ Νόμος 1046 τοῦ 1917 περὶ ἐπιτάξεως ἀγροτικῶν κτημάτων καὶ δασῶν.

Ὁ Νόμος 1650 τοῦ 1919 περὶ ἀπαγορεύσεως δικαιοπραξιῶν ἐπὶ ἀγροτικῶν ἀκινήτων, καλλιεργουμένων ἐπὶ μορτῇ ἐν Παλαιᾷ Ἑλλάδι: Ὁ Νόμος 2106, περὶ κυρώσεως τοῦ Νομοθετικοῦ Διατάγματος τῆς 28 Σεπτεμβρίου 1919 « περὶ ἐπισκευῶν τῶν κολληγικῶν οἰκιῶν », εἰς ἃς ὑποχρεοῦται ὁ ἰδιοκτήτης. Ὁ Νόμος 2520 τοῦ 1920 περὶ διευθετήσεως διαφορᾶς τῶν δέκα ἑξ Χωρίων Φιλιατῶν Ἡπείρου. Ὁ Νόμος 2522 Περὶ πιστωτικῆς ἐνισχύσεως διὰ τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς τῶν κατὰ τὸν ἀγροτικὸν Νόμον συνεταιρισμῶν ἀποκαταστάσεως καλλιεργητῶν.

(3). Βλ. Ν. Δ. Πάππου, ζήτηματα Ἀγροτικῆς Οἰκονομίας ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἀθῆναι 1906. — Λ. Α. Χατζηγιάννη. Τὸ Ἀγροτικὸν πρόβλημα τῆς Θεσσαλίας,

κτῆματα εἶνε συνολικῆς ἐκτάσεως 837,225 στρεμμάτων ἔναντι 4.000.000 στρεμμάτων 290 κτημάτων καταμετρηθέντων ὑπὸ τῆς Τοπογρ. Ὑπηρεσίας τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας (1). Τὰ κτῆματα ταῦτα διςνεμήθησαν εἰς 7,326 κληροῦχοις, ὧν 6,629 ἔλαβον κλήρους γεωργικοὺς, μέσης ἐκτάσεως 93.03 στρεμμάτων (2) καὶ 797 κλήρους ἐπαγγελματικοὺς (παρακεντέδων), μέσης ἐκτάσεως 7,273 στρεμμάτων. Ἐπίσης ἐξηγοράσθησαν εἰς τὴν Ἡπειρον 81 ἡμιιδιόκτητα κτῆματα (Ἱμλάκια). Τέλος ὁ Νόμος 2521 περὶ ἐξαγορᾶς τῆς κολλήγικης ἐσοδείας ἐφηρομόσθη εἰς 209 κτῆματα.

Τὸ ἐν ἰσχύϊ Ν. Διάταγμα καθιεροῖ μίαν βάσιν κατακριτέαν ἠθικῶς, κοινωνικῶς καὶ παραγωγικῶς: τὴν προνομιακὴν ὑπὲρ τῶν κολλήγων ἀπαλλοτριώσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν καλλιεργουμένων ἐκτάσεων.

α) Ἠθικῶς, διότι οὕτω ἀμείβονται διὰ τῆς μὴ εὐκόλου ἀπαλλοτριώσεως τῶν γαιῶν τῶν οἱ ἐκ τῶν ιδιοκτητῶν ἀρήσαντες ἀκαλλιεργήτους τὰς γαίας αὐτῶν καὶ ἐπομένως μὴ ἔχοντες κολλήγους ἢ καὶ οἱ ἐκδιώξαντες αὐτούς.

β) Κοινωνικῶς, διότι δημιουργεῖται μία μερολήπτικὴ διάκρισις ὑπὲρ τῶν κολλήγων, παραγκωνιζομένων τῶν παρακεντέδων, τῶν ἐκδιωχθέντων ἢ ἀτυχεσάντων κολλήγων ἢ ἀκόμη καὶ τῶν ἐκ τῶν συνεχῶν ἐπιστρατεύσεων μὴ δυνηθέντων νὰ καλλιεργήσωσιν ἀγροτῶν.

γ) Παραγωγικῶς, διότι οἱ μὴ ἔχοντες εἰς τὰ κτῆματά των κολλήγους, ἀρνοῦνται νὰ προσλάβωσι τοιοῦτους, ἐνῶ οἱ διὰ κολλήγων καλλιεργοῦντες προσπαθοῦν νὰ ἐκδιώξουν αὐτούς, ἵνα διαφύγωσι τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλ-

Ἀθῆναι 1910. — Γ. Χ. Ζωγράφου. Τὸ Ἀγροτικὸν ζήτημα ἐν Θεσσαλίᾳ, Ἀθῆναι 1911. — Ἀλ. Παπαναστασίου. Ἡ γῆ εἰς τοὺς καλλιεργητάς της, «Νέα Ἡμέρα» 13 — 31 Ἀγροῦστου 1912 (ἰναξμωσειυθὲν εἰς «Ἀγροτικὴν Ὀργάνωσιν» 1919). — Π. Γ. Γενναδίου. Ἡ ἀπαλλοτριώσις τῶν τσιφλικίων καὶ ἡ διανομὴ αὐτῶν εἰς τοὺς ἀκτήμονας γεωργούς, Ἀθῆναι 1917. — Στ. Φ. Ἀναστασιάδου. Ἀγροτικὰ ζητήματα Ἀθῆναι 1917. Δ. Κ. Βογασλῆ, Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα εἰς τὸν Νουὸν Τρικάλων Ἀθῆναι 1918. — Α. Λ. Σβώλου. Ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις πρὸς ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων γεωργῶν, Ἀθῆναι 1918. — Κ. Ζαβιτσάνου. Τὸ ἐν Ἑλλάδι Ἀγροτικὸν ζήτημα, Ἀθῆναι 1918 Τοῦτιδίου Ἀγόρευσις ἐπὶ τοῦ Νομοσχεδίου «Περὶ Ἀγροτικοῦ Νόμου», Ἀθῆναι 1920. — Σπ. Χασιώτου. Ἐπὶ τοῦ Ἀγροτικοῦ ζητήματος, Ἀθῆναι 1921. — Ἀλ. Μυλωνᾶ. Ἡ ἀγροτικὴ Νομοθεσία καὶ ἡ προταρεῖσα μεταρρυθμισίς της, Ἀθῆναι 1922. — Τ. Οὐϊδίου. Ἐπὶ τοῦ νέου Ἀγροτικοῦ Νόμου, Ἀθῆναι 1922. — Χρ. Εὐελπίδου. Τὸ Ἀγροτικὸν ζήτημά μας, εἰς «Ἐλεύθερον Βῆμα», 20 Ἀπριλίου 1923.

(1). Ἀπαντα σχεδὸν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, ὅπου ὑπάρεισιν πρὸς καταμέτρῃσιν 50 μόνον ἀγροκτήματα.

(2). Κατὰ τοὺς Νομούς :

Τρικάλων	53.707	τ. μ.
Λαρίσης	103.960	» »
Θεσσαλονίκης	128.060	» »
Ἀττικοβοιωτίας	30.835	» »

λοτριώσιν ἢ μειώσωσι τὴν ἀπαλλοτριωτέαν ἔκτασιν, περιορίζοντες οὕτω τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων των.

Ἐπίσης ἡ καθιερουμένη ἐξ αὐτοῦ ἐξαίρεσις ἀπὸ τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν αὐτοκαλλιεργουμένων κτημάτων, παραβιάπτει καιρίως τὴν ἀποικιάσασιν τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν, ἰδίᾳ εἰς τὸν Νομὸν Λαρίσσης, ὅπου ἐπὶ συνολικῆς ἐκτάσεως τσιφλικίων 745,800 στρεμμάτων μόνον τὰ 92,500 εἶνε κολληγικά, ἀπασχολοῦντα 289 κολλήγους (1).

Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι διὰ τοῦ Ν. Δ. τῆς 6 Ἰουνίου 1923 ἐπετράπη καὶ ἡ ἀπαλλοτριώσις αὐτοκαλλιεργουμένων κτημάτων, κατόπιν πολλῶν περιορισμῶν, ὅμως δι, ἐτέρου Ν. Δ. τῆς 7 Ἰουνίου 1923 παρεσχέθησαν εἰς τὰς αὐτοκαλλιεργείας μεγάλα προνόμια καὶ ἰδίᾳ ἡ ἐγγύησις τῆς ἀπὸ πάσης ἀπαλλοτριώσεως ἐξαίρέσεως δι' 60 ἔτη! Καὶ τοῦτο ὅχι ἐπὶ γαιῶν τὸ πρῶτον ἀποδοιμομένων εἰς τὴν γεωργίαν, π. χ. δι' ἀποστραγγίσεως ὑγρῶν ἐδαφῶν ἢ ἔστω καὶ δι' ἀπλῆς ἐκχερσώσεως ἀκαλλιεργήτων ἐκτάσεων, ἀλλ' ἐπὶ ἐδαφῶν καλλιεργουμένων ἤδη. Καὶ καθ' ἣν στιγμὴν παρατηρεῖται στενότης γῆς, ἀφοῦ μόνον διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων ἀπαιτοῦνται 5.600.000 στρέμματα ἔναντι 4.000.000 μόνον ὑπαρχόντων (2).

Εἶναι αὐτόχρημα πρόληψις ἡ ἐπικράτοῦσα εἰς πολλοὺς γνώμη ὅτι ἡ ἐπάργεια τῆς Ἑλλάδος ἔγκειται εἰς τὴν μεγάλην καλλιέργειαν. Βεβαίως δὲν θ' ἀμφισβητήσωμεν τὰ πλεονεκτήματα αὐτῆς (3). Ταῦτα ὅμως εἶναι μᾶλλον θεωρητικά, οὐδεμίαν σχεδὸν εὐρόντα παρ' ἡμῖν πρακτικὴν ἐφαρμογὴν. Τοῦτο ὀφείλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν ἀμεριμνησίαν τῶν τσιφλικιούχων μας, οἱ ὁποῖοι ζῶντες, κατὰ κανόνα, μακρὰν τῶν κτημάτων των, οὐδεμίαν διὰ τὴν

(1). Κατ' Ἑπαρχίαν :

	Τσιφλίκια	Ἐκτάσεως συνολικῆς.	Κολλιγικῶς καλλιεργούμενα	Κολλῆγοι
Λαρίσσης	23	448.000	70.000	162
Τυρνάβου	10	138.300	13.000	100
Βόλου	2	51.000	6.000	15
Ἀγρινῆς	6	101.700	2.700	12

(2). Κατ' ἐκθεσιν ὑποβληθεῖσαν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας ὑπὸ ἐπιτροπῆς εἰδικῶν διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν προσφύγων.

(3). Ἡ μεγάλη καλλιέργεια παρουσιάζει τὰ ἑξῆς πλεονεκτήματα:

α') Διαθέτει περισσότερα κεφάλαια πρὸς ἔντασιν τῆς καλλιεργείας, ἥτις παύει πλέον νὰ εἶνε ἀπλῶς πόρος ζωῆς τοῦ καλλιεργούντος καὶ γίνεται ἐπιχείρησις.

β') Δύναται νὰ διαθέσῃ τεχνικὸν προσωπικόν, ἰδίως τεχνικὴν διευθύσιν ἐπιστήμονος γεωπόνου καὶ νὰ κατανείμῃ περισσότερον τὰς ἐργασίας της κατ' εἰδικότητα ἐργατῶν.

γ) Χρησιμοποιεῖ μηχανήματα διὰ τὴν καλλιέργειαν, συντήρησιν καὶ συγκομιδὴν, ἀκόμη δὲ καὶ μεταποίησιν τῆς ἐσοδείας.

Ξντατικωτέραν ἐκμετάλλουσιν αὐτῶν ἐπιδεικνύουν φροντίδα. Ἀφ' ἐτέρου δὲ καὶ εἰς τὸν ἀτομιστικὸν χαρακτῆρα τοῦ Ἑλλήνος ἀγρότου, ὅστις ἐργάζεται μετὰ πολὺ μεγαλειτέρου ζήλου, ἐφ' ὅσον ἐργάζεται εἰς τὸν ἴδιον αὐτοῦ ἀγρόν.

Διὰ τοῦτο ἡ μικρὰ καλλιέργεια ἔδωσε πάντοτε παρ' ἡμῖν πολὺ καλὺτερα ἀποτελέσματα ἀπὸ τὴν μεγάλην τοιαύτην (1). Ἀλλὰ κυρίως ἐγένετο πάντοτε καὶ σκοπίμως ἐκ μέρους τῶν τσιφλικούχων σύγχυσις μετὰ τῶν ὄρων μεγάλη ἰδιοκτησία καὶ μεγάλη καλλιέργεια. Εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν ἐπικρατεῖ ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία, ὅχι ὅμως καὶ ἡ μεγάλη καλλιέργεια ἀλλ' ἡ κολληγικὴ τοιαύτη, δηλαδὴ τὸ σύστημα τὸ ὁποῖον συνδι-αίξει τὰ τρωτὰ τῆς μεγάλης ἰδιοκτησίας πρὸς τὰ τῆς μικρᾶς καλλιεργείας. Γενικῶς ὅμως ἡ μεγάλῃ καλλιέργεια δίδει μὲν οἰκονομικώτερα ἀποτελέσματα ὡς ἐπιχειρήσεις, ἀλλὰ μικροτέραν ἀκαθάριστον κατὰ στρέμμα πρόσδοον, δη-λαδὴ μικρότερον ἐθνικὸν εἰσόδημα. Ἐπιπροσθέτως δέον νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι αἱ εἰδικαὶ καλλιέργειαι, ἰδίᾳ δὲ ἡ ἀμπελουργία καὶ καπνοπαραγωγὴ κατέχουσιν παρ' ἡμῖν μεγίστην ἔκτασιν καὶ σπουδαιότητα, δὲν παρουσιάζουν τὰ οἰκονομικὰ πλεονεκτήματα, τὰ ὁποῖα συναντῶμεν εἰς τὴν μεγάλην καλ-λιέργειαν τῶν σιτηρῶν καὶ τῶν ἀγνώστων σχεδὸν παρ' ἡμῖν βιομηχανικῶν φυτῶν.

Ἐνα ἄλλο σοβαρὸν τρωτὸν τῶν μέχρι τοῦδε ἀγροτικῶν Νόμων καὶ τοῦ ἤδη ἐν ἰσχύϊ Ν. Διατάγματος εἶνε ἡ μὴ ἐπέκτασις ἢ ἡ μὴ ἐφαρμογὴ αὐτῶν εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐπεκράτησεν ἡ ἐσφαλμένη ἀντίληψις ὅτι τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα εἶνε ζήτημα Θεσσαλικόν, ἐνῶ εἶνε πασιδῆλως ζήτημα Πανελληνιον. Δὲν ἔχομεν ἀκριβῆ στατιστικὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι τσιφλικίων.

δ') Ἐκτελεῖ εὐκολώτερον ἔργα ἐγγείων μονίμων βελτιώσεων.

ε') Χρησιμοποιεῖ οἰκονομικώτερον, εἰς μεγαλειτέραν ἔκτασιν, τὰ ἀροτριῶντα, ἐργαλεῖα καὶ μηχανήματα καὶ ἀπαιτεῖ σχετικῶς ὀλιγώτερα ἐξόδα ἐγκαταστάσεων (κτίρια κλπ.) ἀπὸ τὴν μικρὰν καλλιέργειαν.

ς') Πωλεῖ τὰ προϊόντα αὐτῆς εἰς καλλιτέραν τιμὴν ἀπὸ τὰ προϊόντα τοῦ μικρο-γεωργοῦ, ἀφ' ἐνὸς μὲν διότι ἐκποιεῖ αὐτὰ χονδρικῶς ἢ καὶ ἀπ' εὐθείας εἰς τὰς ἀγορὰς καταναλώσεως. Ἀντιθέτως δὲ ἀγοράζει χονδρικῶς καὶ ἐπομένως εὐθηνότερα τὰ ἀναγκαῖα εἰς αὐτὴν εἶδη.

Παρουσιάζει ὅμως καὶ τὰ ἐξῆς μειονεκτήματα:

α') Τῆς μὴ δυνατῆς ἐπιβλέψεως τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ καλλιεργητικοῦ προγράμμα-τος, ἐν ταῖς λεπτομερείαις.

β') Τῆς ἐπιβαρύνσεως αὐτῆς διὰ γενικῶν ἐξόδων, ἅτινα ἐλλείπουν, εἰς τὴν μι-κρὰν καλλιέργειαν.

γ') Τῆς μὴ ἀντοχῆς αὐτῆς εἰς τὰς οἰκονομικὰς κρίσεις, εἰς τὰς ὁποίας ὁ μικρὸς καλλιεργητὴς ἀντέχει δι' ἐντάσεως τῆς ἐργασίας του, ἀκόμη δὲ καὶ διὰ τοῦ ὑποσιτισμοῦ

(1). Ἴδε καὶ πεπραγμένα Στρατ. Ὑπηρεσίας Συγκεντρώσεως Ἑγχωρίων Προϊ-όντων (σελ. 9, Ἀθῆναι 1919), ἐξ οὗ ἀποδεικνύεται ὅτι ἐλάχιστα μόνον εἰσέφερεν εἰς αὐτὴν ἡ μεγάλη καλλιέργεια (ἐν Θεσσαλίᾳ) ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ληφθέντα παρὰ τῶν μικρῶν γεωργῶν.

Μέχρι τοῦδε ὅμως ἐξητήθη ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων ἢ ἀπαλλοτριώσεις 1685 τσιφλικίων, κατανεμομένων κατὰ περιφερείας ὡς ἑξῆς.

Θεσσαλία	482
Μακεδονία	581
Στερεὰ Ἑλλάς καὶ Εὐβοία	269
Ἡπειρος καὶ Νομός Ἀρτης	297
Πελοπόννησος καὶ Νῆσοι	56

Εἰς ταῦτα δέον νὰ προσθέσωμεν 43 τσιφλίκια ὑπάρχοντα εἰς τὴν Δ. Θράκην. Ὑφίστανται λοιπὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα 1728 τσιφλίκια, ἀπέναντι 4864 κοινοτήτων.

Ἡ ἐπέκτασις τῶν διατάξεων τοῦ Νόμου καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐπείγει, ἀφ' ἐνὸς μὲν διὰ λόγους οἰκονομικούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ λόγους παραγωγικούς. Ἐκ τοῦ πολέμου, οἱ βαρεῖς ὄροι τῆς κολληγίας κατέστησαν δυσβαστάκτως ἀφόρητοι. Καθότι τὴν ὑψωσιν τῆς τιμῆς, τῶν προϊόντων δὲν μερίζονται ἀναλογικῶς ὁ καλλιεργητὴς καὶ ὁ γαιοκτήμων. Ἀλλ' ὁ μὲν πρῶτος, καταβάλλων ὅλα τὰ ἔξοδα καλλιεργείας, δὲν κατορθώνει νὰ καλύψῃ τὸ ἡμερομίσθιον, δηλαδή τὸ ἐλάχιστον συντηρήσεως αὐτοῦ, ἐνῶ ὁ δεύτερος, ἀνευ οὐδεμιᾶς θυσίας, αὐξάνει δυσαναλόγως τὴν ἔγγειον πρόσοδον αὐτοῦ (1). Καὶ συγκε-

(1). *Καλλιέργεια ἐνὸς ζεύγους κατὰ τριτάρικον σύστημα, Τρικκάλων.*

Ἐκτασίς στρεμμάτων 70, ὧν 20 διὰ βοσκήν καὶ 5 ἐν ἀγροναπαύσει.

		1914		1920	
Ἔσοδα		Κατὰ στρέμμα	Ὀλικῶς	Κατὰ στρέμμα	Ὀλικῶς
Ἐκ καλλιεργ.	20 στρεμ. ἀραβοσίτου	17.—	340.—	70.—	1400.—
»	20 » σίτου	29.10	582.—	133.—	2660.—
»	3 » κριθῆς	19.80	59.40	102.50	307.50
»	2 » ρεβινθίων	28.—	56.—	83.20	166.40
Τὸ ὅλον			1037.40		4533.90
1)3 εἰς τὸν ἰδιοκτήτην			345.80		1511.30
Μένουν εἰς τὸν κολλήγον			691.60		3022.60
Ἔσοδα ἐκ ποιμνίου 25 προβάτων			387.25		1567.70
Τὸ ὅλον ἔσοδα			1077.85		1590.30
Ἔξοδα :					
Διὰ καλλιέργ.	20 στρεμ. ἀραβοσίτου	24.44	448.80	110.45	2209.—
»	20 » σίτου	13.90	178.—	61.21	1224.20
»	3 » κριθῆς	14.77	44.30	67.72	203.15
»	2 » ρεβινθίων	26.25	52.50	115.45	230.90
Τόκος 1)2 κεφ. ἐξόδων καλλ. X 8 ο)ο			723.60		3807.25
» κεφαλαίου ποιμνίου X 8 ο)ο		(750)	28.95	(2500)	154.70
Τὸ ὅλον ἔξοδα			60.40		200.—
			812.95		422.95
Ποσοστὸν κολλήγου ἐκ τῆς προσόδου		43.30 ο)ο δρ	264.90	19.90 ο)ο δρ	368.35
» ἰδιοκτήτου		56.7 ο)ο »	345.80	80.10 ο)ο »	1511.30
Ενοίκιον γῆς κατὰ στρέμμα		»	4.94	»	21.58
Μηνιαία ἀκαθάρ. προσόδος κολλήγου		»	89.75	»	132.50
Αὐξήσις προσόδου κολλήγου 46 ο)ο αὐξήσις ἐνοικίου γῆς 339 ο)ο					
Αὐξήσις τιμαριθμοῦ βίου 259 ο)ο κατὰ δελτίον Στατιστικῆς Ἐπ. Ἐθν. Οἰκονομίας.					

κριμένως τὸ 1920 ἡ πρόσδοδος τοῦ κολλήγου ἡῤῥησε κατὰ 46 ο)ο μόνον ἐν σχέσει πρὸς τὴν προπολεμικὴν, ἢ τοῦ ἰδιοκτῆτου κατὰ 339 ο)ο καὶ ὁ τιμάριθμος τοῦ βίου κατὰ 259 ο)ο. Ἐνῶ, ὡς εὔτομεν, ἡ θέσις τοῦ ἀπλοῦ ἐργάτου τῆς γῆς μᾶλλον ἐβελτιώθη.

Ἄλλὰ καὶ διὰ λόγους παραγωγικοὺς δέον νὰ ἐπεκταθῇ ἡ διανομὴ τῆς γῆς εἰς τοὺς γεωργοὺς, ἀφοῦ οἱ γεωκτῆμονες ἀπεδείχθησαν κατὰ κανόνα παρ' ἡμῖν ἀνίκανοι διὰ τὴν καλλιέργειαν, ἀφίνοντες χέρσους ἀπεράντους ἐκτάσεις ἰδίως εἰς τὰς Νέας Χώρας, ὅπου ἡ γῆ ἀνήκει εἰς ὀλίγους Τούρκους μπέηδες.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν καταβλητέαν εἰς τοὺς ἰδιοκτῆτας ἀποζημιώσιν, ἡ κατὰ μέσον ὅρον ἐπιδικασθεῖσα τοιαύτη ἀνῆλθε κατὰ στρέμμα, καλλιεργούμενον καὶ μὴ :

Εἰς τὸν Νομὸν	Τρικάλων	εἰς	46,20	δρ.
»	»	»	Λαρίσης	» 37,20 »
»	»	»	Θεσσαλονίκης	» 14,31 »
»	»	»	Ἀττικοβοιωτίας	» 42,24 »

Παρατηρητέον ὅμως ὅτι ἡ τιμὴ αὕτη εἶνε πρωτόδικος, θέλει δὲ ἀσφαλῶς αὐξηθῇ ὑπὸ τῶν Ἐφετείων, εἰς τὰ ὅποια 3 μόνον κτήματα ἐδικάσθησαν εἰσέτι (1), ἐπισπεύδοντος τοῦ ἰδιοκτῆτου.

Ἡ τιμὴ αὕτη βεβαίως εἶνε ἀνωτέρα τῆς ἐν τῷ Νόμῳ καθοριζομένης προπολεμικῆς καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερτέρα τῆς ἀγοραίας προπολεμικῆς τιμῆς τῶν τσιφλικίων (2). Αὕτη μάλιστα τοῦ 1910 καὶ ἐντεῦθεν, παρὰ τοὺς πολέμους, ἤρχισε νὰ ἐκπίπτῃ παρ' ἡμῖν ἔνεκα ἰδία τοῦ συναγωνισμοῦ τοῦ Ἀμε-

(1). Ἡ τιμὴ τῆς πρωτοδίκου ἀποφάσεως ἡῤῥήθη εἰς αὐτὰ κατὰ 27 ο)ο.

(2)· Πωλήσεις κτημάτων καὶ κτηματομεριδίων ἐν Θεσσαλίᾳ.

Νομὸς Λαριῶδης (Ἐπαρχίαι Λαρίσης καὶ Φαρσάλων)

Ἔτος πωλήσεων	Ἀριθ Κτημάτων	Ἀξία κατὰ στρέμμα		
		Ἀνωτάτη.	Κατωτάτη	Μέση
1) 1881—1889	Κτήματα 2	4.35	2.41	3.28
2) 1890—1899	» 8	28.57	8.41	3.38
3) 1900—1909	» 21	72.22	5.99	26.34
4) 1910—1914	» 12	37.88	8.86	24.23
5) 1915—1919	» 8	52.20	12.80	29.45
1881—1919	51	72.22	2.41	20.22

Νομὸς Τρικάλων (Ἐπαρχίαι Τρικάλων καὶ Καρδίτσας)

Ἔτος πωλήσεων	Ἀριθ Κτημάτων	Ἀξία κατὰ στρέμμα		
		Ἀνωτάτη.	Κατωτάτη	Μέση
1) 1881—1889	Κτήματα 22	38.80	9.20	22.63
2) 1890—1899	» 18	66.85	20.—	37.74
3) 1900—1909	» 34	106.46	7.45	31.63
4) 1910—1914	» 21	68.75	6.37	22.91
5) 1915—1919	» 19	165.—	12.34	47.12
1881—1919	144	165.	6.37	30.65

(Ἐπὶ τῇ βάσει συμβολαιογραφικῶν πράξεων)

ρικανικοῦ σίτου (1) καὶ παρὰ τοὺς προστατευτικοὺς δασμοὺς δι' ὧν ἐπεξητήθη ἡ τεχνικὴ τῶν τσιφλικούχων ὑποστήριξις.

Ἐπίσης πρέπει νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ σημερινὴ τῶν τσιφλικίων ἀπόδοσις δὲν ἀντιπροσωπεύει κυρίως τὴν ἔγγειον πρόσοδον, ἀλλὰ κατὰ τὸ πλεῖστον τὴν αὐξήσιν τοῦ κόστους τῆς ἐργασίας, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ κολλῆγος δὲν ἀμοίβεται ἐπαρκῶς. Ἀφ' ἐτέρου δὲ ὅτι τὴν παρατηρουμένην αὐξήσιν τῆς ἀξίας τῶν κτημάτων, εἰς τὰς περιφερείας, ὅπου κυρίως ὑφίσταται ἀγροτικὸν ζήτημα, προκαλεῖ κατὰ μέγα μέρος ἡ μεγάλη τῆς γῆς ζήτησις, δυσανάλογος πρὸς τὴν προσφορὰν, ὡς ἐκ τῆς συγκεντρώσεως αὐτῆς εἰς χεῖρας ὀλίγων ἰδιοκτητῶν.

Τέλος τὸ νέον Ν. Διάταγμα καθιεροῖ τὴν καταβολὴν ἐκ μέρους τοῦ Δημοσίου προσθέτου τόκου, ἐφ' ὅσον ἡ τιμὴ τοῦ νομίσματος ἡμῶν εἶνε κατὰ τοῦ ἀρτίου.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον καθιστᾷ δυσχερῇ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν ἀγροτικῶν μας Νόμων εἶνε ἡ ἀπαιτουμένη πολὺπλοκος διαδικασία ἀπαλλοτριώσεως αὐτῶν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι αἱ ἀπὸ τοῦ πρώτου Ν. 1072 μέχρι τοῦ σήμερον ἐν ἰσχύϊ Ν. Διατάγματος, ὅλαι αἱ σχετικαὶ Νομοθετικαὶ τροποποιήσεις ἀφεώρουν κυρίως τὴν ἀπλοποίησιν τῆς διαδικασίας ταύτης. Ἡ ἀπὸ 19 Φεβρουαρίου 1923 ὑπ' ἀριθ. 3,473 Ἀπόφαισις τῆς Ἐπαναστάσεως «περὶ καταλήψεως ἀκινήτων πρὸς γεωργικὴν ἀποκατάστασιν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν κ.λ.π. καὶ πρὸ τῆς καταβολῆς ἀποζημιώσεως» συντομεύει ἐν πολλοῖς τὰς διὰ τὴν κατάληψιν τῶν κτημάτων ἀπαιτουμένας διατυπώσεις. Παραμένουν ὅμως αὗται πάντοτε δύσκολοι, ἀκόμη δὲ καὶ δυσνόητοι διὰ τὸν ἀνεκπαίδευτον ἀγρότην, τὸν ὁποῖον τοιοῦτοτρόπως ἐκμεταλλεύονται διάφοροι δικηγόροι, πολιτευόμενοι καὶ πρόκριτοι. Καὶ ἀναγκάζουν αὐτὸν ν' ἀφίνη τοὺς ἀγρούς του ἢ καὶ τὸ χωρίον του καὶ ἀναβοκαταβαίῃ κλίμακας δημοσίων γραφείων, δικαστηρίων, δικηγορικῶν γραφείων, οἰκίων πολιτευομένων καὶ Ὑπουργείων. Ἄλλ' ἡ ἀπόφαισις τῆς Ἐπαναστάσεως δὲν παρεμέρισε τὸν συνταγματικὸν σκόπελον τοῦ διὰ τῆς δικαστικῆς ὁδοῦ καθορισμοῦ τῆς καταβλητέας ἀποζημιώσεως, ἐνῶ εἶνε γνωστὰ αἱ ὀπισθοδρομικαὶ ἀντιλήψεις τῆς πλειονότητος τῶν παρ' ἡμῖν δικαστῶν καὶ ἡ ἀναρμοδιότης αὐτῶν εἰς ζητήματα ἀποτιμήσεως κτημάτων. Ἡ διάταξις κυρίως καθ' ἣν αἱ ἀποφάσεις τῶν Πρωτοδικείων (τὰ ὁποῖα δικάζουν δευτεροβαθμῶς τὰς ἀποφάσεις τῶν ἐκτιμητικῶν Ἐπιτροπῶν) ὑπόκεινται εἰς ἔφεσιν εἶνε ἐπικινδυνωδεστάτη. Καθότι τείνει νὰ διαιωνίσῃ τὸ ζήτημα τοῦ τελικοῦ καθορισμοῦ τῆς ἀξίας τῆς γῆς, κρατοῦσα ἐν εὐλόγῳ ἀγωνίᾳ τοὺς ἀποκαθισταμένους γεωργούς.

(1). Εἰς τοῦτο συνέτεινεν ἡ ἴδρυσις τῶν Ἑλληνικῶν Ἀτμοπλοικῶν Ἐταιριῶν, τὰ ἀτμόπλοια τῶν ὁποίων μεταφέροντα μετανάστας εἰς Ἀμερικὴν, ἐπέστρεφον φέροντά ἀντὶ ἔρματος σίτον διὰ τὴν μεταφορὰν τοῦ ὁποίου ἐπληρώοντο 10 δραχμαὶ κατὰ τόννον δηλ. 1 λεπτὸν κατ' ὀκτῶν !

Ἀλλά καὶ πρακτικῶς ἡ διαδικασία αὕτη ἀποβαίνει ἀδύνατος, ἔνεκα τῆς πληθώρας τῶν εἰς ἔφρσιν ὑποκειμένων ἀποφάσεων. (1) Τέλος ἡ ἀνάμιξις τῆς ἐποικιστικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὰ ζητήματα τῆς διανομῆς καὶ διαχειρίσεως τῶν ἀπαλλοτριουμένων κτημάτων, νέας θὰ παρεμβάλλῃ δυσχερείας ἔνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῆς ὑπηρεσίας ταύτης.

Ἡ ἐκκρεμότης αὕτη τοῦ ζητήματος τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς εἶχε καὶ θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν παρακώλυσιν τῆς καλλιιεργείας. Ἐνῶ διὰ τῆς λύσεως τοῦ κεφαλαιώδους τούτου ζητήματος θὰ ἐπέλθῃ ἀσφαλῶς αὔξησις τῆς παραγωγῆς μας.

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ ΕΝ ΕΥΡΩΠΗ (²)

Ἡ ἐπέμβασις τῆς Πολιτείας πρὸς παραχώρησιν γαιῶν εἰς τοὺς ἀκτήμονας ἀγρότας δὲν εἶνε, ὡς εἵπομεν, μονομερὴς παρ' ἡμῖν ἐνέργεια. Ἦδη, πρὸ τοῦ πολέμου, διάφορα Κράτη τῆς Εὐρώπης (Ἀγγλία, Γερμανία, Ρουμανία) ὅπως καὶ αἱ Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς ἔλαβον νομοθετικὰ μέτρα πρὸς σχηματισμὸν καὶ προστασίαν αὐτοκαλλιιεργουμένων μικροῖδιοκτησιῶν. Τὰ μέτρα ὅμως ταῦτα κατέστησαν πολὺ ἐκτενέστερα καὶ ριζικότερα, ἰδίᾳ μετὰ τὸν παγκόσμιον πόλεμον. Μία σύντομος ἐπισκόπησις τῶν κυριωτέρων ἐξ αὐτῶν ἐπιβάλλεται. Θέλομεν ὅμως περιορίσει ταύτην εἰς τὰ

(1). Εἰς τὸ Ἐφετεῖον Λαρίσεως θὰ παραπεμφθοῦν πρὸς ἐκδίκασιν 48) ἀποφάσεις ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἐν Θεσσαλίᾳ ἀγροκτημάτων. Καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι τοῦτο θὰ κατορθώσῃ νὰ ἐκδιζάξῃ ἓνα κτῆμα κατὰ δεκαπενθήμεριάν, ὅπερ λίαν ἀπίθανον ἔνεκα τοῦ ὄγκου τῶν δικογράφων ἢ τῶν ἄλλων ἀσχολιῶν τοῦ Ἐφετείου, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ἀκόμη ταύτῃ θὰ χρειασθοῦν εἰκοσιν (ἀριθμὸς 20) ὅλα ἔτη πρὸς ἐκδίκασιν τῶν κτημάτων Θεσσαλίας καὶ πρὸς καθυσύχασιν τῶν τε γεωργῶν καὶ τῶν τσιφλικούων!—

(2). Bl. E d m o n d L e f é b u r e. La Réforme agraire en Prusse, Paris 1902. H. R e m é z o v : La question agraire en Russie, Lausanne 1918. R a o u l L a b r y : Une législation Communiste, Paris, 1920. P a u l R o u x : La question agraire en Italie. Paris, 1910. R m e d e R o u m a n i e : La réforme agraire en Roumanie, Bucarest 1919. P. C a z i o t : La terre à la famille paysanne, Paris 1919. Ἡ λ ί α Ἀ ν α σ τ α σ ι á δ ο υ : Ἐκθεσις περὶ διαφορῶν δημοσιονομικῶν ζητημάτων Βοσνίας, Ἑρζεγοβίνης καὶ Σερβίας, Ἀθῆναι, 1914. Dr. J o s e p h M a c e k : La réforme agraire en Tchecoslovaquie (Bull. Mens. des Institutions Economiques et sociales, XII No 12, Rome 1921). R e n é G o n n a r d : La reforme agraire dans les pays de l'Europe centrale (Revue Politique et Parlementaire, No 319). Paris 1921. H. M. C o n a c h e r : La réforme agraire dans l'Europe Orientale (Revue Int. des Institutions Economiques et Sociales No 1 (Rome 1923). M a u r i c e P e r n o t : L'expérience Italienne (Revue des Deux Mondes 15 Juin 1923). I. I. A. Annuaire International de Legislation Agricole, Rome 1913-1923.

Εὐρωπαϊκὰ Κράτη, καθότι διάφοροι ἐντελῶς συνθῆκαι παρουσιάζονται εἰς τὰς νέας Ἡπείρους. (1)

Τρία εἶνε τὰ κύρια μέσα τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν εἰς ἐφαρμογὴν πρὸς παραχώρησιν γαιῶν εἰς τοὺς καλλιεργητάς των.

1) Ἡ χορήγησις εἰς αὐτοὺς μακροπροθέσμων τοκοχρεωλυτικῶν, δανείων, πρὸς ἐλευθέραν ἀγορὰν ἀγρῶν. (2)

2) Ἡ παραχώρησις δημοσίων, κοινοτικῶν καὶ ἐκκλησιαστικῶν ἐκτάσεων(3).

3) Ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσεις ἢ καὶ δήμευσις ιδιωτικῶν ἀγροκτημάτων.

Ἡ χρῆσις τῶν μέσων τούτων γίνεται δραστηκωτέρα καὶ ριζοσπαστικωτέρα, ἐφ' ὅσον προχωροῦμεν ἐκ τῆς Δυτικῆς πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην, ὅπου ἡ πρόσφατος σχετικῶς ἐξέλιξις πρὸς τὴν ἀτομικὴν ιδιοκτησίαν τῆς γῆς δὲν περιβάλλει αὐτὴν διὰ τοῦ ἱστοικοῦ σεβασμοῦ, τὸν ὁποῖον συναντᾷ τις εἰς τὴν Δύσιν. Διὰ τοῦτο καὶ εἰς πλεῖστα τῶν ἀνατολικῶν Κρατῶν, ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμισις δὲν σκοπεύει μόνον τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων καλλιεργητῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν ῥύθμισιν τῆς ιδιοκτησίας τῆς γῆς ἐπὶ τῇ βάσει νέων ὑγιεστέρων ἀρχῶν. Ἐὰν μάλιστα λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν τὴν ὀρισθεῖσαν εἰς τοὺς ιδιοκτῆτας ἀποζημίωσιν, ἣτις εἶνε πολὺ κατωτέρα τῆς πραγματικῆς τῶν γαιῶν τῶν ἀξίας, ἔνεκα ἰδίᾳ τῆς πτώσεως τοῦ ἐθνικοῦ νομίσματος τῶν Κρατῶν τούτων, ἢ ἐνίοτε καὶ τὴν ἀνευ ἀποζημιώσεως στέρησιν τῆς ιδιοκτησίας τῶν γαιοκτημόνων, βλέπομεν ὅτι γενικώτερον ἢ ἀγροτικὴ μεταρρύθμισις τείνει εἰς αὐτὰ καὶ εἰς μίαν δικαιοτέρα· κατανομήν γενικῶς τοῦ πλούτου.

Ἐπὶ πλέον, κατὰ παλαιὸν ἔθιμον, οἱ στρατιῶται τοῦ μεγάλου πολέμου ἔκριναν ὅτε ἐδικαιοῦντο νὰ λάβουν ἓνα μέρος τῆς διὰ τῶν κόπων των ἐλευθερωθείσης γῆς. τὰ δὲ Κράτη, ἐξηντλημένα οἰκονομικῶς ἐκ τοῦ πολέμου, ἠθέλησαν ν' ἀμείψουν διὰ τεμαχίου αὐτῆς τὰ θύματα (ἀναλήρους, χήρας, ὀρφανὰ) τῆς μεγάλης καταστροφῆς.

Τέλος, εἰς πολλὰ Κράτη (Ἀγγλία, Γαλλία, Δανία κ.λ.π.) διάφοροι Νόμοι ἐρρύθμισαν τὴν κολληγικὴν σχέσιν, τὰ ἐνοίκια τῶν γαιῶν καὶ περιώρισαν, πρὸς τὸ συμφέρον τοῦ καλλιεργητοῦ, τὰ δικαιώματα τοῦ ιδιοκτήτου. Θέλομεν ἀρχίσει τὴν ἐπισκόπησιν τῆς ἀγροτικῆς Νομοθεσίας τῶν Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν ἐκ τῶν περισσότερον ἐξελεγμένων καὶ συντηρητικωτέρων

(1). Εἰς Ἡνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς, τὸ τρίτον τῆς ἐκτάσεως αὐτῶν ὑπολογιζόμενον εἰς 2.600 ἑκατ. στρέμματα (ἐκτὸς τῆς Ἀλάσκας) ἀνήκει εἰς τὸ Κράτος. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὴν Αὐστραλίαν, ὅπου ἀπ' ἐτέρου ἢ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ εἶνε ἐλαχίστη.

(2). Ἴδε σχετικῶς, πλὴν κατωτέρω, Δανίας Ν. 22 Ἰουνίου 1917, συμπληρωθέντα διὰ Ν. 14 Ἀπριλίου 1920 καὶ 6 Μαΐου 1921. Ὁλλανδίας Ν. 20 Ἀπριλίου 1918, Πορτογαλλίας Ν. 10 Δεκεμβρίου 1921, Νορβηγίας Ν. 23 Ἰουλίου 1915, τροποποιηθέντα διὰ Ν. 9 Αὐγούστου 1918.

(3). Ἴδε ἐπίσης Δανίας Ν. 4 Ὀκτωβρίου 1919 τροποποιηθέντα καὶ συμπληρωθέντα διὰ Ν. 21 Ἀπριλίου καὶ 6 Μαΐου 1921. Πορτογαλλίας Δ. 17 Νοεμβρίου 1928

δυτικῶν, βαίνοντες πρὸς τὰ μὴ δεσμευόμενα ὑπὸ ἱστορικῶν προλήψεων ὑποσπαστικώτερα ἀνατολικά τοιαῦτα, δίδοντες, κατὰ τὸ δυνατόν, εἰς τὰς ὑποσημειώσεις συνοπτικὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τῆς ἐγγείου ιδιοκτησίας εἰς ἓνα ἕκαστον αὐτῶν.

Ἀγγλίαν (1) καὶ Ἰρλανδίαν (2) — Ἡ πρώτη νομοθετικὴ μέριμνα τοῦ Κράτους ὑπὲρ τῆς μικρᾶς ιδιοκτησίας ἐξεδηλώθη διὰ τοῦ Νόμου τῆς 1 Αὐγούστου 1908, διὰ τοῦ ὁποίου δίδονται εἰς τὰ τοπικά Συμβούλια τὸ δικαίωμα τῆς ἀγορᾶς ἢ καὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως γαιῶν πρὸς σχηματισμὸν μικροῖδιοκτησιῶν, αἵτινες εἶνε δύο εἰδῶν. Οἱ ἐργατικοὶ κληροὶ (allotments) ἐκτάσεως 4 στρεμμάτων, ἐνοικιαζόμενοι εἰς ἐργάτας τῆς γῆς. Καὶ οἱ γεωργικοὶ κληροὶ (small holdings), ἐκτάσεως 40 — 200 στρεμμάτων, παλούμενοι ἢ ἐνοικιαζόμενοι εἰς γεωργοὺς αὐτοκαλλιεργοῦντας. Τὸ Κράτος βοηθεῖ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Νόμου, τούτου, παρέχον τὴν ὑλικὴν συνδρομὴν του, εἰς τὰ τοπικά Συμβούλια (County Councils). τὰ ὁποῖα προκαταβάλλουν εἰς τοὺς ἀπόρους γεωργοὺς μέχρι τῶν $\frac{1}{5}$ τῆς ἀξίας τοῦ κτήματος, τὸ ὑπόλοιπον τοῦ ὁποίου πληρώνουν οὗτοι ὑποχρεωτικῶς εἰς 50 ἔτη. Ὁ Νόμος οὗτος ἐτροποποιήθη καὶ συνεπληρώθη διὰ τοῦ Ν. τῆς 19 Αὐγούστου

(1) Ἡ μεγάλη Βρετανία, εἶνε ἡ κλασσικὴ χώρα τῆς μεγάλης ιδιοκτησίας ὀφειλομένης :

α') Εἰς τὴν κοινοχὴν τῶν ἐλευθέρων ἐκτάσεων (Common) ὑπὸ ὀλίγων ἀριστοκρατῶν (landlords) δυνάμει τοῦ Νόμου περὶ ἀτομικῆς ιδιοκτησίας (inclosure act).

β') Εἰς τὴν ἐξακολούθησιν τοῦ φεουδαρχικοῦ συστήματος τῆς ιδιοκτησίας.

γ') Εἰς τὸ προνόμιον τῆς κληρονομικῆς διαδοχῆς μόνον τοῦ πρεσβυτέρου τῶν ἀρρένων καὶ τὸ ἀδιανέμητον τῆς ἐγγείου ιδιοκτησίας (Fidείcommiss).

Κατὰ τὴν τελευταίαν ἐπίσημον στατιστικὴν τοῦ 1872, ἐπὶ συνολικῆς ἐκτάσεως τοῦ Ἡνωμένου Βασιλείου 310 ἑκατομ. στρεμμάτων, ὑπῆρχον 1.171.000 ιδιοκτητῆται. Ἐκ τούτων ὅμως 850.000 κατεῖχον κάτω τῶν 4 $\frac{1}{2}$ στρεμμάτων. Τὸ ἥμισυ τῆς Ἀγγλίας καὶ Οὐαλλίας ἀνήκει εἰς 4.500 ἄτομα, τὸ ἥμισυ τῆς Ἰρλανδίας εἰς 744 καὶ τὸ ἥμισυ τῆς Σκωτίας εἰς 70 ἄτομα.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ σύστημα τῆς ἐκμεταλλεύσεως, ὑπῆρχον τὸ 1895 αἱ ἐξῆς γεωργικαὶ ἐπιχειρήσεις κατ' ἑκτασιν.

Ἀπὸ	4 — 22	στρέμματα	1.362.929	ἦτοι 1,13 %
»	22 — 100	»	6.748.633	» 5,12 »
»	100 — 225	»	11.593.984	» 8,79 »
»	225 — 450	»	19.769.439	» 15,00 »
»	450 — 1400	»	56.153.048	» 42,09 »
ἄνω τῶν	1400	»	36.085.238	» 27,37 »

(2). Εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, κατὰ στατιστικὴν τοῦ 1918, ὁ ἀριθμὸς τῶν ιδιοκτητῶν κατενέμετο ὡς ἑξῆς :

Ἀνεπαρκῆς ιδιοκτησία,	κάτω τῶν 4,5	στρεμμάτων	115,000	ιδιοκτῆται.
Μικρά	» 4,5 - 250	»	336,000	»
Μέση	» 250 - 2200	»	89,000	»
Μεγάλη	» ἄνω τῶν 2200	»	2,000	»
Τὸ ὅλον			572,000	ιδιοκτῆται

1919, διευκολύνοντο; τὴν ἐφαρμογὴν αὐτοῦ καὶ ἰδίᾳ τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτριώσιν ἀγροκτημάτων πρὸς σχηματισμὸν μικροῖδιοκτησιῶν.

Εἰς τὴν Ἰρλανδίαν, ὅπου τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα ἔχει καὶ πολιτικὴν μορφήν (1), ὁ Ν. τῆς 22 Αὐγούστου 1881 ἐρρῶθηκε τὰ τῆς καλλιέργειας τῆς γῆς εἰς τρόπον ὥστε ὁ καλλιεργητὴς νὰ μὴ δύναται ν' ἀποβληθῇ ἐπὶ δεκαπενταετίαν τοῦ κτήματος ποῦ καλλιεργεῖ. Ὁ Ν. τῆς 14 Αὐγούστου 1903 συνιστᾷ Ἀγροτικὴν Ἐπιτροπὴν, σκοπὸν ἔχουσαν τὴν ἀγορὰν μεγάλων ἀγροκτημάτων πρὸς διανομὴν αὐτῶν καὶ πώλησιν εἰς καλλιεργητὰς καὶ τὴν ἐπὶ τούτῳ παροχὴν εἰς αὐτοὺς δανείων. Οἱ ἀνωτέρω μεταπολεμικοὶ Νόμοι ἐπεξετάθησαν καὶ εἰς τὴν Ἰρλανδίαν.

Γαλλία (1). Οἱ Νόμοι τῆς 10^α Απριλίου 1908 καὶ 16 Μαρτίου 1910 ἐπέτρεπον ἤδη εἰς τὸ Κράτος τὴν χορήγησιν διὰ τοπικῶν πιστωτικῶν ὀργανισμῶν δανείων μὲ τόκον 2%, ἐξοφλητέων ἐντὸς 15 ἐτῶν πρὸς ἀγορὰν ἀγροτικῶν μικροῖδιοκτησιῶν ἀξίας μέχρις 8,000 δρ. Ὁ Ν. τῆς 9 Ἀπριλίου 1918, τροποποιηθεὶς διὰ τοῦ Ν. τῆς 5 Αὐγούστου 1920, εὐνοεῖ τὴν ἀποκατάστασιν εἰς μικρὰ ἀγροτικὰ κτήματα τραυματιῶν, ἀσθενῶν καὶ χηρῶν πολέμου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ὑποβιβάζων τὸν τόκον εἰς 1%, ἀφ' ἑτέρου δὲ αὐξάνων τὸν χρόνον τῆς ἀποπληρωμῆς εἰς 20ετίαν. Ὁ Νόμος τῆς 19 Ἀπριλίου 1921 διευκολύνει ἔτι περισσότερον τὴν κτῆσιν μικροῖδιοκτησιῶν, τῶν ὁποίων ἀναβιβάζει τὴν ἀξίαν μέχρι 40,000 δρ. καὶ ἐπιτρέπει εἰς τὰς Ἑταιρίας τῆς Κτηματικῆς Πίσσεως, (Sociétés de crédit immobilier) νὰ χορηγοῦν δάνεια μέχρι τῶν 1/5 τῆς ἀξίας αὐτῶν, καὶ μὲ τόκον ἀνώτατον 3,5%. Τέλος ὁ Ν. τῆς 1ης Νοεμβρίου

(1) Ἴδε σ.χ. Edmond Laskine, Le Socialisme suivant les peuples, p. 212, Paris 1920.

(2) Κατὰ τὴν τελευταίαν ὑπάρχουσαν στατιστικὴν τοῦ 1892. ὑπῆρχον εἰς τὴν Γαλλίαν 5,702,752 ἀγροτικαὶ ἐκμεταλλεύσεις, ἐκτάσεως 431,526,000 στρεμμάτων κατανεμέμεναι ὡς ἑξῆς.

ΕΚΜΕΤΑΛΛΕΥΣΕΙΣ			ΕΚΤΑΣΙΣ		
ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ %	ΟΛΙΚΗ	ΜΕΣΗ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ %
Κάτω τῶν 10 στρ.	2.235.405	39.19	12.432.000	5.9	2.80
10 » 100 »	2.617.558	45.90	103.833.000	42.9	24.07
100 » 400 »	711.118	12.48	129.464.000	201.3	30.00
Ἀνω τῶν 400 »	138.671	2.43	185.797.000	1622.1	43.05

Σημειωτέον ὅμως ὅτι εἰς τὰς μεγάλας ἐκμεταλλεύσεις συμπεριλαμβάνονται οἱ λειμῶνες καὶ τὰ δάση. Ἐπίσης ὅτι ἡ ἀμπελος ἐπικρατεῖ εἰς τὰς μικρὰς τοιαύτας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ σύστημα καλλιέργειας, ἔχομεν, κατὰ τὴν ἰδίαν στατιστικὴν:—

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ %	ΟΛΙΚΗ ΕΚΤΑΣΙΣ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ ΕΚΤΑΣ. %
ΑὐτοκαλλιεργουNTας	3.387.245	70.67	183.244.000	52.78
Ενοικιαστῆς	1.031.401	22.15	126.288.000	36.57
Μορτήτας	344.168	7.18	37.670.000	10.65

1919 (τροποποιηθείς ὑπὸ τοῦ Ν. τῆς 24 Ὀκτωβρίου 1919), ἐπιτρέπει εἰς τοὺς Νομοὺς καὶ τὰς Κοινοῦτητας ν' ἀγοράζουν ἀγροτικὰς ἰδιοκτησίας πρὸς τεμαχισμόν καὶ διανομὴν αὐτῶν πρὸς σχηματισμὸν μικροῖδιοκτησιῶν.

Γερμανία (1). Σειρὰ Νόμων, ἀπὸ τοῦ 1886, ἐβοήθησεν ἐν Γερμανίᾳ τὴν τεχνητὴν ἵδρυσιν μικροῖδιοκτησιῶν (Rentengüter) κατ' ἀρχὰς μὲν διὰ λόγους πολιτικούς, ἔπειτα δὲ διὰ λόγους κοινωνικούς. Ὁ πρωσικὸς Ν. τῆς 26 Ἀπριλίου 1886 ἐπιτρέπει εἰς τὸ Κράτος τὴν ἀγορὰν τῶν μεγάλων ἰδιοκτησιῶν τῶν εὐγενῶν ἐν Πολωνίᾳ καὶ τὴν διανομὴν αὐτῶν εἰς ἐποίκους Γερμανοὺς. Ὁ Ν. τῆς 27 Ἰουνίου 1890 ἐπεκτείνει τὴν νομοθεσίαν ταύτην εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολικὴν Πρωσσίαν, ἵνα ἐμποδίσῃ τὴν μετανάστευσιν τῶν γεωργῶν καὶ θεραπεύσῃ τὴν κρίσιν ἐργατῶν τῆς γῆς. Ὁ Ν. τῆς 8 Ἰουνίου 1891 κανονίζει τὰ τῆς λειτουργίας εἰδικῶν Τραπεζῶν (Retenbanken) ἐξαγορᾶς τῶν κτημάτων καὶ εἰσπράξεως τῆς ἀξίας αὐτῶν τοκοχρεωλυτικῶς ἀπὸ τοὺς καλλιεργητὰς τῶν. Οὗτοι ὑποχρεοῦνται νὰ πληρώσουν αὐτὴν ἐντὸς 60 ἔτων μὲ τόκον $3\frac{1}{2}$ -4%. Μέχρις ὅμως τῆς ἀποπληρωμῆς τῶν κλήρων τῶν, δὲν εἶνε πλήρεις ἰδιοκτῆται αὐτῶν, καθότι δὲν δύνανται νὰ πωλήσουν ἢ νὰ

(1) Προπολεμικῶς ὑπῆρχον εἰς ὅλην τὴν *Γερμανικὴν Αὐτοκρατορίαν* 5.558.317 ἀγροτικαὶ ἐκμεταλλεύσεις, κατέχουσαι ἑκτασιν 432.847.420 καλλιεργουμένων στρεμμάτων, ἤτοι.

ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ	ΕΚΤΑΣΕΩΣ	ΑΡΙΘ. ΕΚΜΕΤΑΛ.	ΑΝΑΛΟΓΙΑ %	ΟΛΙΚΑΙ ΕΚΤ.	ΑΝΑΛΟΓΙΑ %
Πολὺ μικρὰ καλλιερ.	Κάτω τῶν 2 στρ.	3.236.367	58,2	24.159.140	5,58
Μικρὰ »	10-50 στρεμ.	1.016.318	18,3	41.420.710	9,57
Μέση »	50-200 »	998.894	18,0	125.376.600	28,96
Μεγάλῃ »	200-1000 »	281.767	5,0	131.572.010	30,40
Πολὺ μεγάλῃ »	ἄνω τῶν 1000	25.061	0,5	110.318.960	25,49

Σημειωτέον ὅτι ἔνεκα τῆς ἐντατικῆς καλλιεργείας, χαρακτηρίζεται ὡς μεγάλη ἢ παρ' ἡμῖν μέση τοιαύτη. Ἡ μικρὰ ἐκμετάλλευσις ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Βάδην, Βυρτεμβέργην καὶ Ἑσσην. Ἡ μεγάλῃ εἰς τὸ Βραδεμβούργον, τὴν Ἀνατολικὴν καὶ Δυτικὴν Πρωσσίαν, τὸ Χαγόβερον, τὴν Σαξωνίαν καὶ τὴν Βεσφαλίαν. Ἡ πολὺ μεγάλῃ εἰς τὰ Δύο Δουκάτα τοῦ Μεκλεμβούργου.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ σύστημα τῆς καλλιεργείας, κατανέμεται ὡς ἑξῆς.

ΕΙΔΟΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑΣ	ΕΚΤΑΣΕΙΣ Εἰς ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ	ΑΝΑΛΟΓΙΑ %
Αὐτοκαλλιεργεῖα	372.703.800	86,11
Μίσθωσις	53.600.410	12,38
Μορτή	487.350	0,11
Ἄλλα εἶδη	4.054.860	1,31

Τέλος, κατὰ στατιστικὴν τοῦ 1919, ὑπῆρχον ἐν Γερμανίᾳ.

Αὐτάρχεις γεωργοί 1.180.750

Ἡμιαντάρχεις 1.275.500

Γεωργικοὶ ὑπάλληλοι 193.590

Ἐργάται τῆς γῆς 7.172.000

ὑποθηκεύουν αὐτούς. Δύνανται μάλιστα νὰ ἐξωθῶσιν ἐν περιπτώσει κακῆς ἐκμεταλλεύσεως αὐτῶν. Τέλος ὁ Νόμος τῆς Γερμανικῆς Ἐπικρατείας τῆς 11 Αὐγούστου 1919, ὑποχρεοῖ τὰς Χώρας αὐτῆς νὰ συστήσουν ὑπηρεσίας πρὸς ἀγορὰν ἢ ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτριῶσιν γαιῶν, πρὸς τεμαχισμόν καὶ διανομὴν αὐτῶν εἰς καλλιεργητάς. Εἰς τὰς ὑπηρεσίας ταύτας παραχωροῦνται αἱ δημόσιαι γαῖαι, παρέχεται δὲ δικαίωμα προτιμήσεως πρὸς ἀγορὰν πωλουμένων κτημάτων ἐκτίσεως ἄνω τῶν 250 στρεμμάτων. Ἐπίσης ἀπαλλοτριοῦνται ἀναγκαστικῶς ὑπὲρ αὐτῶν ὅλαι αἱ ἀκαλλιεργῆτοι ἢ βαλτώδεις ἐκτάσεις, τὰς ὁποίας ὁ ἰδιοκτῆτης δὲν ἀναλαμβάνει νὰ βελτιώσῃ ἐντὸς ὥρισμένης προθεσμίας. Τέλος εἰς πολλὰς περιφερείας, ὅλοι οἱ μεγάλοι ἰδιοκτῆται ὑποχρεοῦνται νὰ ἐνωθοῦν εἰς συνδικάτα, ἵνα θέσουν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ὑπηρεσίας ἐποικισμού μέρος τῶν γαιῶν τῶν εἰς τιμὴν προπολεμικὴν.

Ἰταλίαν (1). Ὁ Νόμος τῆς 24 Ἰουνίου 1888 (συμπληρωθεὶς διὰ τοῦ Ν. τῆς 2 Ἰουλίου 1891) καταργῶν τὰς δουλείας τῆς γῆς, ἐμερίμνησε καὶ διὰ τὴν παροχὴν τμημάτων γῆς εἰς τοὺς καλλιεργητάς της, χωρὶς ὅμως νὰ δώσῃ σοβαρὰ ἀποτελέσματα, ἀνασταλὲς ἄλλωστε εἰς τὰς οὐσιώδεις διατάξεις του διὰ τοῦ Ν. τῆς 8 Μαρτίου τοῦ 1908.

Μὲ τὴν λῆξιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, σειρὰ Νομοθ. Διαταγμάτων ἐκανόνισε τὰ ζήτήματα τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς. Πράγματι ὅμως τὰ Διατάγματα ταῦτα προσεπάθουν ἀπλῶς νὰ νομιμοποιήσουν μίαν πραγματικὴν κατάστασιν, δημιουργηθεῖσαν κατὰ τὸν πόλεμον καὶ μετὰ τὴν λῆξιν αὐτοῦ: τὴν βίαν κατοχὴν τῶν μεγάλων κτημάτων (latifundia) ὑπὸ τῶν κολλήγων τῶν (mezzadri ἢ coutadini) καὶ τῶν καλλιεργούντων αὐτὰ ἐργατῶν (braccianti) Τὸ Διάταγμα τῆς 2 Σεπτεμβρίου 1919, (γνωστὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ συντάκτου του Visocchi) ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς χωρικοὺς τὴν κατάληψιν ἀκαλλιεργῆτων ἢ κακῶς καλλιεργουμένων ἀγροκτημάτων, εἴτε ἐπὶ τῷ σκοπῷ τῆς αὐξήσεως τῆς παραγωγῆς, εἴτε ἀπλῶς τῆς ἐξευρέσεως ἐργασίας διὰ τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν τῆς περιφερείας. Τὸ Διάταγμα Falcioni (22 Ἀπριλίου 1920) ὥρισεν ὅτι ἡ παραχώρησις γαιῶν δέον νὰ γίνηται μόνον εἰς ὀργανισμούς, ἰδίᾳ συνεταιρισμούς, ἱκανοὺς πρὸς καλλιεργεῖαν καὶ βελτίωσιν τῶν κτημάτων. Τὸ Διάταγμα Micheli (Νοέμβριος 1920) ὥρισεν ὅτι ἡ προσωρινὴ κα-

(1) Εἰς τὴν Ἰταλίαν, τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα ἀλλάζει μορφήν κατὰ περιφερείας. Εἰς τὴν Ἐπαρχίαν Ρώμης, κατὰ στατιστικὴν τοῦ 1883: 249 μεγάλοι ἰδιοκτῆται κατεῖχον 188 ἰδιοκτησίας ἄνω τῶν 10,000 στρεμμάτων ἐκάστην, συνολικῆς ἀξίας 105 εκατ. λ. ἐνθ. 172.692 ἰδιοκτῆται, εἶχον 111,490 ἰδιοκτησίας ἀξίας 121 εκατ. λιρετῶν.

Ἡ κατανομή τῆς ἰδιοκτησίας εἶχεν ὡς ἑξῆς.

Μεγίστη ἰδιοκτησία	(ἄνω τῶν 10.000 στρεμ.)	249 ἰδιοκτῆται.
Μεγάλη	(10,000 — 1000 »)	1700 »
Μέση	(1070 — 260 »)	2754 »
Μικρά	(260 — 110 »)	5544 »
Πολὺ μικρά	(κάτω τῶν 110 »)	161.894 »

ποχή τῶν χωρικῶν δύναται νὰ μετατραπῇ εἰς διαρκῆ μετὰ παρέλευσιν διετίας, ἔφ' ὅσον οἱ καταλαβόντες τὸ κτῆμα ἐκαλλιέργουν αὐτό. Τέλος ὁ Ν, τῆς 14 'Ιουλίου 1922, μὴ ἐφαρμοσθεὶς εἰσέτι, προβλέπει διὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλλοτριώσιν τῶν κτημάτων ἐχόντων ἔκτασιν ἄνω τῶν 5000 στρεμ. καὶ μὴ καλλιεργουμένων ἐντατικῶς. Ἡ παραχώρησις τῶν γίνεται πάντοτε εἰς ὀργανώσεις καλλιεργητῶν.

Παραπλεύρως τῶν Διαταγμάτων τούτων, σειρά ἄλλη (Δ. 10 Δεκεμβρίου 1917, Δ. 16 'Ιανουαρίου 1919) παρεχώρησε τὸ «Ἐθνικὸν Ἔργον τῶν Πολεμιστῶν» (Opera Nazionale per i Combattenti), ἴδρυμα Δημοσίου Δικαίου, ἄφθονα τὰ μέσα πρὸς ἀγορὰν ἢ ἀναγκαστικὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπαλλοτριώσιν γαιῶν τοῦ Δημοσίου, τῶν Κοινοτήτων, τῶν εὐαγῶν ἰδρυμάτων ἀκόμη δὲ καὶ ἰδιωτικῶν τοιούτων. Ἰὰς γαίας ταύτας παρεχώρει κατόπιν βελτιώσεως εἰς ἀπολυομένους πολεμιστάς, ἱκανοὺς πρὸς καλλιέργειαν αὐτῶν.

Τσεχοσλοβακίη (1). Διὰ τοῦ Νόμου τῆς 16 Ἀπριλίου 1919, περιέρχονται αὐτοδικαίως εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ Κράτους κτῆματα ἔκτάσεως ἄνω τῶν 1500 καλλιεργησίμων ἢ 2500 ἐν ὅλῳ στρεμμάτων, ὅχι μόνον κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Νόμου ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον. (2). Κτῆματα μικροτέρας ἐ-

(1) Κατὰ στατιστικὴν τοῦ 1896, ἡ κατανομή τῆς ἰδιοκτησίας εἶχεν ὡς ἑξῆς εἰς τὰς *πρώην Αὐστριακὰς Ἐπαρχίας τῆς Δημοκρατίας*:

Ἐκτάσεις εἰς Στρέμματα	ΒΟΗΜΙΑ				ΜΟΡΑΒΙΑ				ΣΙΛΕΣΙΑ			
	Ἰδιοκτῆται		Ἐκτάσεις		Ἰδιοκτῆται		Ἐκτάσεις		Ἰδ/τῆται		Ἐκτάσεις	
	Ἀριθ.	ο/ο	Στρέμ/τα	ο/ο	Ἀριθ.	ο/ο	Στρέμ/τα	ο/ο	Ἀριθ.	ο/ο	Στρέμ/τα	ο/ο
0—10	485.132	27,9	1.312.650	1,3	350.953	32,3	1.062.710	2,4	36.132	22,7	91.610	0,9
10—50	218.829	12,6	5.028.920	4,9	114.487	10,5	2.559.840	5,8	24.231	16,0	591.430	5,8
50—200	124.478	7,2	13.307.570	13,0	62.205	5,7	6.472.250	14,8	11.978	8,2	1.231.190	12,2
200—1000	39.302	2,2	12.179.800	11,8	13.825	1,2	4.390.030	9,7	3.304	2,2	1.001.640	10,1
1000—5000	1.452	0,5	2.943.280	2,2	535	0,5	1.078.910	1,9	103	0,1	207.800	02,4
5000—20000	448	0,0	4.487.240	2,5	183	0,0	1.854.540	2,4	2	0,0	367.420	5,6
ἄνω 20000	245	0,0	11.474.190	28,3	94	0,0	4.493.920	25,6	12	0,0	1.559.750	25,0
Ἀθροισμα	868.402	100	50.734.010	100	542.282	108	21.812.250	100	72.791	100	5.059.800	100

(2) Διὰ τοῦ Νόμου τούτου περιήλθον εἰς τὸ Κράτος:

	ΒΟΗΜΙΑ	ΜΟΡΑΒΙΑ	ΣΙΛΕΣΙΑ	ΣΥΝΟΛΟΝ
Ἄγροι	3.929.880	1.395.620	173.200	5.498.870
Κῆποι καὶ Ἀμπελοι	119.410	28.340	4.370	152.120
Λειμῶνες	1.289.060	347.640	39.130	626.830
Δάση	9.281.640	4.614.820	775.240	14.671.700
Ἑλῆ	323.000	49.910	350	373.260
Ἐκτάσεις οἰκοδομημέναι	37.480	13.960	3.390	54.830
Ἄγονοι κλπ.	98.660	34.200	7.280	140.140
	15.079.460	6.484.730	1.003.960	22.568.150

Ἐὰν εἰς ταύτας προσθέσωμεν καὶ τὰς τῶν ἐπαρχιῶν *Σλοβακίας καὶ Καρπα-*

κτάσεως δύνανται ν' απολλοτριωθῶσιν, ἐφ' ὅσον παρίσταται ἀνάγκη. Τὰ οὕτω εἰς τὸ Κράτος περιερχόμενα κτήματα χρησιμοποιοῦνται διὰ τὸν σχηματισμὸν αὐταρκῶν μικροῖδιοκτησιῶν, διὰ τὴν αὔξησιν τῶν ἐκτάσεων τῶν ἐχόντων ἀνεπαρκῇ τοιαύτην μικροκαλλιεργητῶν, διὰ τὴν ἐνίσχυσιν τῶν συνεταιρισμῶν, διὰ διάφορα κοινωφελῆ ἔργα (Ν. 30 Ἰανουαρίου 1920). Ὁ Ν. τῆς 8 Ἀπριλίου 1920 κανονίζει τὰ τῆς ἀποζημιώσεως τῶν ἰδιοκτητῶν. Αὕτη καθορίζεται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέσων τιμῶν τῶν ἀγοραπωλησιῶν μεγάλων ἀγροκτημάτων κατὰ τὰ ἔτη 1913—1915. Διὰ τὰ πολὺ μεγάλα κτήματα, γίνεται κλιμακωτὴ ἔκπτωσις ἐπὶ τῆς τιμῆς ταύτης ἀπὸ 5% (διὰ κτήματα ἄνω τῶν 10.000 στρεμ. μέχρι 40% (δι' ἄνω τῶν 500.000 στρεμ.)). Ἐπίσης, ἐὰν ἡ ἐκμετάλλευσις ἐγένετο ἐντατικῇ, ἐπιτρέπεται αὔξεις τῆς βασικῆς τιμῆς μέχρι 30% καὶ 50% (ἐὰν ὑπάρχουν καὶ οἰκήματα), ἐνῶ γίνεται ἀνάλογος ἔκπτωσις εἰς τὰ πλημμελῶς καλλιεργούμενα κτήματα. Τέλος κατάσχονται ἄνευ ἀποζημιώσεως τὰ κτήματα τῶν ὑπηκόων ἐχθρικών δυνάμεων, τῆς πεσούσης δυναστείας, τῶν εὐγενῶν, τῶν προδοτῶν τῆς πατρίδος κ.λ.π. Ἡ ἀποζημιώσις καταβάλλεται ὑπὸ κτηματικῶν Τραπεζῶν χρεωλυτ.κῶς πρὸς 1/2% ἐτησίως καὶ μὲ τόκον ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου 3%. Συμπληρωματικῶς διὰ τοῦ Ν. τῆς 11 Μαρτίου 1920 παρέχονται πιστώσεις εἰς τοὺς ἀπόρους γεωργοὺς διὰ τὴν ἀγορὰν μικροῖδιοκτησιῶν. Τέλος ὁ Ν. τῆς 27 Μαΐου 1919 (τροποποιηθεὶς ὑπὸ τῶν Ν. τῆς 6 καὶ 15 Ἀπριλίου 1920 καὶ τοῦ Ν. τῆς 1 Ἀπριλίου 1921), ἐπιτρέπει εἰς τοὺς μικροκαλλιεργητὰς τοὺς ἀπὸ εἰκοσαετίας αὐτοπροσώπως καλλιεργοῦντας κτήματα τοῦ Δημοσίου ἢ περιελθόντα εἰς τὴν κατοχὴν αὐτῶν νὰ ζητήσουν τὴν παραχώρησιν εἰς αὐτοὺς τῶν κτημάτων τούτων, ἐκτιμωμένων ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀξίας των κατὰ τὸ ἔτος 1913.

Βασίλειον τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων (1).

Ὁ Νόμος τῆς 1 Φεβρουαρίου 1919 διατάσσει τὴν ἀναγκαστικὴν ἀπαλ-

διακῆς Ῥωσσίας, φθάνομεν τὸ τρίτον τῆς ὅλικῆς ἐκτάσεως τῆς Τσεχοσλοβακικῆς Δημοκρατίας!

(1) Εἰς τὴν *Παλαιὰν Σερβίαν*, τὸ *Μαυροβούνιον* καὶ τὴν *Δαλματίαν* ἐπικρατεῖ ἡ μικρὰ ἰδιοκτησία. Εἰς τὴν *Βοσνίαν* εἶχεν ἀρχίσει ἤδη ἐπὶ τῆς Αὐστριακῆς κατοχῆς ἡ ἀγορὰ ἀπὸ τοὺς Τούρκους μπένδης τῶν μεγάλων ἰδιοκτησιῶν καὶ ἡ διανομὴ αὐτῶν εἰς τοὺς καλλιεργητὰς των (Κμὲτ): Ἀγτιθέτως εἰς τὰς *πρόην Αὐστριακὰς Χώρας*, ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία ἐκάλυπτεν ἐκτενεῖς γαῖας, ἀφοῦ ὑπῆρχον:

Εἰς τὴν Στυρίαν ἰδιοκτησίαι 1613 ἄνω τῶν 1000 στρεμμάτων καὶ 93 ἄνω τῶν 1000 στρεμμάτων.

Εἰς τὴν Καρινθίαν ἰδιοκτησίαι 1095 ἄνω τῶν » στρεμμάτων » 64 » τῶν 10.000 στρεμμάτων.

Εἰς τὴν Καρνιόλην ἰδιοκτησίαι 344 » » » » 38 » τῶν 1000 στρεμμάτων.

λοτριώσιν ὅλων τῶν μεγάλων ιδιοκτησιῶν (ἐκτάσεως 100-500 jourata καλλιεργησίμου γῆς, ἀναλόγως τῶν περιφερειῶν) ὡς καὶ τῶν κληρονομικῶς μεταβιβαζομένων εἰς δόλκληρον ιδιοκτησιῶν (fidéicommiss), ἐφ' ὅσον καλλιεργοῦνται κολληγικῶς ἢ μόνον μερικῶς. Αὗται παραχωροῦνται εἰς χωρικοὺς ἀκτήμονας, ἢ ἔχοντας ἀνεπαρκεῖς ιδιοκτησίας, προτιμωμένων τῶν ἀρχαίων πολεμιστῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν ἢ χηρῶν τοῦ πολέμου. Ἀπαλλοτριοῦνται ἄνευ ἀποζημιώσεως, τὰ ἀγροκτήματα τὰ ἀγορασθέντα κατὰ τὸν πόλεμον, διὰ τὰ ὁποῖα «ὑφίστανται βάσιμοι ὑπόνοιαι ὅτι ἡγοράσθησαν ἀπὸ ἀδικαιολόγητα εἰς τὸν Πόλεμον κέρδη».

Ρουμνίη (1). Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα ἔχει τεθῆ πρὸ πολλοῦ εἰς τὴν χώραν ταύτην. Ὁ Νόμος τῆς 15 Αὐγούστου 1864, καταργῶν τὴν δουλοπαροικίαν, κατέστησε τοὺς μονίμους κολλήγους (clacachi routashi) κυρίου μικρᾶς ἐκτάσεως 11, 7 ἢ 4 rogons δηλ. 55, 35 ἕως 20 στρεμμάτων, ἐφ' ὅσον ἦσαν κάτοχοι 4, 2 ἢ 1 βοῶν (2). Ἡ ὑπόλοιπος ἔκτασις παρέμεινεν εἰς τὸν γαιοκτήμονα, ἐλευθέρᾳ παντὸς δικαιώματος καλλιεργείας ἐπ' αὐτῆς τῶν κολλήγων. Ἡ ἀνεπαρκὴς πρὸς συντήρησιν γεωργικῆς οἰκογενείας ἔκτασις αὕτη κατενεμήθη, σὺν τῷ χρόνῳ, καὶ οἱ υἱοὶ τῶν γεωργῶν ἔμμενον ἄνευ γαιῶν. Σειρὰ Νόμων (1879, 1893, 1907, 1910) ἐπεχείρησε νὰ βελτιώσῃ τὴν κατάστασιν ταύτην, ἄνευ οὐσιωδούς ἀποτελέσματος. Τέλος ὁ Ν. τῆς 28 Δεκεμβρίου 1918 ἀπαλλοτριώνει ὑπὲρ τῶν ἀκτημόνων γεωργῶν (κατὰ προτίμησιν τῶν μετασχόντων τοῦ πολέμου):—

α') Τὰς καλλιεργησίμους γαίας τῶν κτημάτων τοῦ στρέμματος, τοῦ ἀγ-

(1) Κατανομή τῆς ιδιοκτησίας τῆς γῆς εἰς τὸ *Παλαιὸν Βασίλειον*:

Ἰδιοκτησίαι ἐκτάσεως μέχρι	20 στρεμμάτων	3.352.120	στρεμμ. ἥτοι	4,3 %
»	20 - 50	16.799.970	»	21,3 %
»	50 - 100	11.374.360	»	14,9 %
»	100 - 500	6.909.530	»	8,9 %
»	500 - 1000	1.668.470	»	2,1 %
»	1000 - 5000	8.163.850	»	10,4 %
»	ἄνω τῶν 5000	29.939.660	»	38,2 %

Ἡ κατανομή τῶν καλλιεργητῶν εἰς τὴν ἔκτασιν ταύτην, εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Καλλιεργηταὶ	476.649	ἐξεμεταλλεύονται	5.721.690 στρέμ. κατὰ μέσ. ὅρον	12 στρ.
»	441.336	»	15.463.110	»
»	161.550	»	11.184.090	»
»	50.247	»	9.224.840	»
»	2.377	»	5.875.490	»
»	1.043	»	10.986.990	»

Ἐπίσης εἰς τὴν *Τρανσυλβανίαν* ὑπῆρχον πολλαὶ μεγάλαι ιδιοκτησίαι, ἀνήκουσαι εἰς εὐγενεῖς Μαγνάρους. Τέλος εἰς τὴν *Βεσσαραβίαν* ἐπεκράτει ἀπολύτως ἡ μεγάλη-ιδιοκτησία.

(2) Ἀπεκατεστάθησαν οὕτω 512,896 οἰκογένειαι κολλήγων ἐπὶ 20.384.800 στρεμμάτων.

ροτικού Ταμείου καὶ ἀπάντων τῶν Νομικῶν δημοσίων ἢ ιδιωτικῶν προσώπων καὶ ἰδρυμάτων.—

β') Τὰς ἀγροτικὰς ἰδιοκτησίας τῶν ξένων ὑπηκόων ἢ ἐγκυρίων ἀπουσιάζοντων (absentees)

γ') Ἐκ τῶν ιδιωτικῶν ἀγροκτημάτων μέχρι 20 ἑκατ. στρεμμάτων, κατὰ προοδευτικὴν κλίμακα ἀρχομένην ἀπὸ 1000 καὶ φθάνουσαν μέχρι 5000 στρεμμάτων, πέραν τῆς ὁποίας δὲν ἐπιτρέπεται ἔγγειος μεγάλη ἰδιοκτησία.—

Ἡ ἀποζημίωσις καθοριζομένη ὑπὸ τοπικῶν Ἐπιτροπῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν τιμῶν τῆς πρὸ τοῦ 1916 πενταετίας, καταβάλλεται εἰς τὸν ἰδιοκτήτην, κατὰ μὲν τὸ $\frac{1}{3}$ ὑπὸ τοῦ Κράτους κατὰ δὲ τὰ $\frac{2}{3}$ ὑπὸ εἰδικοῦ Ταμείου (Casa Rurala).

Ὁ Ν. τῆς 31 Μαρτίου 1920 τροποποιεῖ τὸ προηγούμενον, εἰς τρόπον ὥστε κάθε καλλιεργητὴς ν' ἀποκτήσῃ τοῦλάχιστον 50 στρέμματα γῆς. Ἐάν εἰς τινα περιφέρειαν ὑπάρχει στενότης γῆς, ὑποχρεοῖ τοὺς γεωργοὺς νὰ μετατοπισθοῦν εἰς ἄλλην περιφέρειαν, ὅπου θὰ τοῖς δοθοῦν 150 στρέμματα, κοινὸν λειβάδι καὶ ὕλινά πρὸς οἰκοδομὴν οἰκίας.—

Ὁ Ν. τῆς 14 Ἰουλίου 1921 ἀφορᾷ τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ἀγροτικοῦ Νόμου εἰς τὰς Ἑπαρχίας Ὀλτηνίας, Μουντενίας, Μολδαβίας καὶ Δοβρουτζᾶς, εἰς ἃς ἀπαλλοτριώνει ἐπὶ πλεόν ἀναγκαστικῶς τὰ ἄνω τῶν 1000 στρεμμάτων καλλιεργησίμου γῆς ἀγροκτήματα, ὡς καὶ τὰ ἀπὸ 5ετίας τοῦλάχιστον μισθωμένα εἰς Ρουμάνους ὑπηκόους. Τιμὴ ἀπαλλοτριώσεως ὀρίζεται ἡ ἐπὶ τῇ βάσει κυρίως τοῦ καθαροῦ κατὰ στρέμμα εἰσοδήματος, μὴ δυναμένου ὅμως νὰ ὑπερβῇ τὸ 40πλάσιον μέσου μισθώματος τῶν γαιῶν κατὰ τὰ ἔτη 1917—22 (χωρὶς νὰ λαμβάνεται ἄλλως ὑπ' ὄψιν ὁ ἐκπεσιμὸς τοῦ λέι). Αὕτη καταβάλλεται ἐντὸς 50ετίας, τοκοχρεωλυτικῶς πρὸς 5%.

Βουλγαρία (1). Ὁ Νόμος τῆς 10 Μαΐου 1921 (συμπληρωθεὶς ὑπὸ τοῦ

(1) Ἡ ἔκτασις τῶν ἀγρῶν ἐν *Βουλγαρία* ἀνέρχεται εἰς 35.446,850 στρέμματα, κατανεμημένα εἰς 6.681.583 τμήματα. Ὁ ἀριθμὸς τῶν γαιοκτημόνων ἀνέρχεται, πρὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ τελευταίου Νόμου, εἰς 638.796 ἐξ ὧν:

α) Μικροῖδιοκτῆται 5—50 στρεμμάτων 401.867 ἦτοι:

Ἰδιοκτῆται κάτω τῶν 5	62.409
» 5—10	57.011
» 10—30	166.185
» 30—50	116.262

β) Μέσοι ἰδιοκτῆται ἔχοντες 500—1000 στρέμματα 1.113.

γ) Μεγάλοι ἰδιοκτῆται ἔχοντες ἄνω τῶν 1000 στρεμμάτων 236, ἦτοι.

Ἰδιοκτῆται 1000—2000 στρεμμάτων	159 ἔχοντες ἔκτασιν	119.940 στρεμ.
» 2000—3000	39	94.800
» 3000—5000	26	77.320
» ἄνω τῶν 5000	11	90.640

Ἦτοι ἐν ὅλῳ στρέμματα 382.700

Ν. τῆς 12 Σεπτεμβρίου 1922) περιορίζει τὸ δικαίωμα τῆς ἐγγείου ιδιοκτησίας εἰς 300 στρέμματα καλλιεργησίμου γῆς κατ' οἰκογένειαν, ἐφ' ὅσον ἡ ἐκμετάλλευσις αὐτῆς ἐξασκεῖται ἀμέσως ὑπὸ τοῦ ιδιοκτήτου, ὑποβοηθουμένου κατ' ἐξαίρεσιν καὶ ὑπὸ μισθωτῆς ἐργασίας. Ὅταν ὅμως ὁ ιδιοκτήτης δὲν καλλιεργεῖ αὐτοπροσώπως τὴν καλλιεργήσιμον γῆν του, τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ ἐκταθῇ εἰς περισσότερα τῶν 40 στρεμμάτων, ἐὰν εἶνε μόνος, μέχρι δὲ 100 ἐὰν ἔχῃ καὶ οἰκογένειαν.

Πᾶσα ἐπὶ πλέον τῆς ἐκτάσεως ταύτης ιδιοκτησία περιέχεται εἰς τὴν ἄμφοσιν κατοχὴν τοῦ Δημοσίου, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου καὶ ἀπαλλοτριώνεται πρὸς σχηματισμὸν ἀποθέματος γῆς. Τοῦτο εἰδικὴ δημοτικὴ Ἐπιτροπὴ διανέμει εἰς ἀκτήμονας γεωργούς, καλλιεργοῦντας ξένην γῆν, εἰς γεωργούς ἔχοντας ἀνεπαρκῆ ιδιοκτησίαν γῆς, καθὼς καὶ εἰς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς πρὸς ὀργάνωσιν γεωργικῆς βιομηχανίας ἢ προτύπων κτημάτων.

Αἱ ἀπαλλοτριούμεναι γαῖαι γεωργῶν καὶ γαιοκτημόνων, πληρώνονται εἰς τὴν μέσῃν ἀγοραίαν τιμὴν κατὰ τὰ ἔτη 1905 — 1915 ἐξ ἧς κόπτονται, πρὸς ὄφελος τοῦ Ταμείου τῆς ἐγγείου ιδιοκτησίας ἐργασίας :

10 %	ἐπὶ τῆς ἀξίας ἀπαλλοτριουμένης γῆς	100 — 300 στρεμμάτων
20 %	» » » » »	500 — 1000 »
40 %	» » » » »	1000 — 2000 »
50 %	» » » » »	2000 καὶ ἄνω »

Ὁ νέος ιδιοκτήτης λαμβάνει τὸ κτῆμα εἰς τὴν τιμὴν ταύτην, αὐξανομένην κατὰ 20 %, πρὸς ὄφελος τοῦ Ταμείου τῆς ἐγγείου ιδιοκτησίας ἐργασίας.

Ἡ πληρωμὴ τῶν ἀπαλλοτριωθέντων κτημάτων θὰ γίνεται ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς δι' ἐνυποθήκων ὁμολογιῶν, ὁ δὲ νέος ιδιοκτήτης ὀφείλει νὰ πληρώσῃ τὸ κτῆμά του ἐντὸς 30 ἐτῶν, ἢ ἐντὸς 50 ἐτῶν ἐὰν εἶνε μετανάστης (πρόσφυξ).

Πολωνίαν (1). Διὰ τοῦ Νόμου τῆς 10 Ἰουλίου 1919, συμπληρωθέντος διὰ τοῦ Ν. τῆς 15 Ἰουλίου 1920, διατίθενται διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν ἀκτημόνων ἢ πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ιδιοκτησίας τῶν ἐχόντων ἀνεπαρκῆ τοιαύτην γεωργῶν.

α') Αἱ γαῖαι τοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἐκκλησίας.

(1) Εἰς τὴν πρῶν *Γερμανικὴν Πολωνίαν*, ἡ μεγάλη ιδιοκτησία τῶν Πολωνῶν ἐτεμαχίσθη ἀπὸ τὴν Γερμανικὴν ἐξάπλωσιν, βοηθουμένη διὰ τῶν Νόμων τοῦ ἐσωτερικοῦ ἐποικισμοῦ καὶ τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως. Εἰς τὰς πρῶν *Ρωσσικὰς Ἐπαρχίας*, ἐπεκράτει μᾶλλον ἡ μεγάλη ιδιοκτησία. Καὶ τέλος εἰς τὴν *Γαλικίαν* (πρῶν Ἀυστριακὴν) συναντῶμεν τὸ ὅλον 1.084.000 γεωργικὰς ἐκμεταλλεύσεις ὧν :

193.000	Κάτω τῶν 10 στρεμμάτων	ἦτοι πολὺ μικράς
750.000	40 — 100 »	» μικράς
50.000	100 — 1.000 »	» μέσας
547	ἄνω τῶν 1.000 »	» μεγάλας
474	» » 10.000 »	» μεγίστας.

β') Αἱ μὴ καλῶς ἐκμεταλλευόμεναι γαῖαι, καθὼς καὶ αἱ ἀγορασθεῖσαι διαρκοῦντος τοῦ πολέμου καὶ μὴ αὐτοκαλλιεργούμεναι.

β') Γαῖαι ὑπερβαίνουσαι τὸ ἀνώτατον ἐκ τοῦ Νόμου ἐπιτρεπτόν τῆς ιδιοκτησίας, ἥτοι 1800 στρεμ. ἐκτὸς τῶν βιομηχανικῶν περιφερειῶν, ὅπου τοῦτο ἐλαττοῦται εἰς 600 στρέμ. καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Πολωνίας, ὅπου αὐξάνεται εἰς 4000 στρέμματα, ἔνεκα τοῦ ἀγόνου τοῦ ἐδάφους.

Ἡ εἰς τὸν ιδιοκτήτην καταβαλλομένη ἀποζημίωσις ὁρίζεται εἰς τὸ ἥμισυ τῆς μέσης εἰς τὴν περιφέρειαν ἀξίας τῶν κτημάτων. Ἀλλὰ διὰ διαφορῶν ἐκπτώσεων περιορίζεται συχνὰ εἰς τὸ τρίτον τῆς ἀξίας αὐτῆς.

Λιθουανία (1). Διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 11 Δεκεμβρίου 1920 παρᾶφωρῶνται τὰ Δημόσια καὶ ἄλλα ἀναγκαστικῶς ἀπαλλοτριούμενα κτήματα, πρὸς σχηματισμὸν αὐτοκαλλιεργουμένων μικροῖδιοκτησιῶν ἢ συμπλήρῳσιν τῆς ιδιοκτησίας τῶν ἐχόντων ἀνεπαρκῆ τοιαύτην αὐτοκαλλιεργητῶν. Ἀπαλλοτριώνονται ἀναγκαστικῶς τὰ ἐκχερσωθέντα δάση, αἱ ἀκαλλιεργητοὶ ἐκτάσεις καὶ αἱ ἄνω ἐπιτρεπτοῦ ὁρίου μεγάλαι ιδιοκτησίαι. Ἡ πληρωμὴ αὐτῶν γίνεται εἰς ὁμολογίας ἡγγυημένας ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ ἀποφερούσας τόκον 5%. Τὸ Διάταγμα τῆς 6 Ἀπριλίου 1921 συμπληρώνει τὸ προηγούμενον, ὁρίζον βασικὴν τιμὴν γαιῶν κατὰ deciatine (11 στρέμματα) 100 πολωνικά μάρκα, πολλαπλασιαζομένην ἐπὶ ὠρισμένον συντελεστὴν κατὰ ποιότητα γαιῶν. Ὁ συντελεστής οὗτος διὰ μὲν τὰς καλλιεργησίμους γαῖας κυμαίνεται ἀπὸ 200 (1ῃ ποιότης) μέχρι 10 (6ῃ ποιότης) μάρκα, διὰ δὲ τὰ λειβάδια ἀπὸ 240-424.

Ὁ Ν. τῆς 15 Φεβρουαρίου 1922, ὁρίζει ὡς ἀνώτατον ἐπιτρεπτόν ὄριον 800 στρέμματα διὰ τὰς διηρημένας καὶ 1500 στρέμματα διὰ τὰς ἐξ ἀδιαιρέτου ιδιοκτησίας. Τὸ ἐπὶ πλέον περιέχεται εἰς τὸ Κράτος, τὸ ὅποιον ἀποζημιώνει τὸν ιδιοκτήτην πρὸς 48 μάρκα τὸ στρέμμα κατ' ἀνώτατον ὄριον τοκοχρεωλυτικῶς εἰς 66 ἔτη. Ἀπαλλοτριώνονται ἄνευ ἀποζημιώσεως:—

α') Γαῖαι ἀκαλλιεργητοὶ ἢ κακῶς ἐκμεταλλευόμεναι.

(1) Ἐκ τῆς ὀλιγῆς ἐκτάσεως τῶν γαιῶν τῆς **Λιθουανίας**:

Ἀνήκεν εἰς τὸ Κράτος	10 %
Τοὺς μεγάλους ιδιοκτῆτας ἔχοντας ἄνω τῶν 20.000 στρεμμάτων	36 %
Ἡ ὑπόλοιπος κατενέμετο ὡς ἑξῆς:	
Ἰδιοκτησίαι κάτω τῶν 1100 στρεμμάτων	60 %
» 1.100 — 11.000 »	18,4 %
» ἄνω τῶν 11.000 »	21,6 %

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐκμεταλλεύσεις, αὗται κατενέμοντο ὡς ἑξῆς:

Κάτω τῶν 1.100 στρεμμάτων	98,4 %
1.100 — 11.000 »	1,5 %
Ἀνω τῶν 11.000 »	0,1 %

Τέλος ἐκ τῶν ἀσχολουμένων εἰς τὴν γεωργίαν προσώπων, ἦσαν μικροκαλλιεργηταὶ ἔχοντες ἀνεπαρκῆ γῆν (κάτω τῶν 33 στρεμμάτων)

Ἐγγελῶς ἀκτήμονες	28 %
	15—20 %

β') Γαῖαι παραχωρηθεῖσαι δι' εἰδικῶν Νόμων εἰς ἀξίωματικούς, ἢ ἀνήκονσαι εἰς πρόσωπα δρᾶσαντα ἐναντίον τῆς αὐτονομίας τῆς Λιθουανίας.

Τοῦ Νόμου τούτου ἐξαιροῦνται προσωρινῶς, ἐπὶ τριετίαν, αἱ εἰς ξένους ἀνήκονσαι ἰδιοκτησίαι. Αἱ οὕτω εἰς τὸ Κράτος περιερχόμεναι γαῖαι διαμοιράζονται ὡς πλήρης ἰδιοκτησία ἢ ἐπὶ ἐνοικίῳ εἰς τοὺς ἀκτήμονας (κατὰ πρό-
τίμησιν στρατιώτας) καὶ τοὺς ἔχοντας ἀνεπαρκῆ ἰδιοκτησίαν γῆς, εἰς τρόπον ὥστε αὕτη ν' ἀνέλθῃ εἰς 60-200 στρέμματα κατὰ οἰκογένειαν. Τὰ 9/10 τῆς ἀξίας τῶν κλήρων καταβάλλονται τοκοχρεωλυτικῶς εἰς 45 ἔτη.

Ἑσθονία ⁽¹⁾. Διὰ τοῦ νόμου τῆς 10 Ὀκτωβρίου 1919, ἀπαλλοτριοῦνται ὑπὲρ τοῦ Κράτους ὅλαι αἱ ἄνω τῶν 3,300 στρεμμάτων (300 de-
ciatines) ἰδιοκτησίαι, μεθ' ὧν τῶν ἐπ' αὐτῶν ἀναγκαίων εἰς τὴν ἐκμετάλ-
λευσιν αὐτῶν κινητῶν. Τὰ κτήματα ταῦτα τεμαχίζονται πρὸς σχηματισμὸν
κλήρων (δυναμένων νὰ καλλιεργηθῶσι ὑπὸ μιᾶς οἰκογενείας καὶ ζεύγους
ἱππῶν), ὧν παραχωρεῖται ἡ κληρονομικὴ νομὴ εἰς γεωργούς. Ἡ παραχω-
ροῦνται εἰς συνεταιρισμοὺς ἢ συλλόγους ἐργατῶν ὡς κοινὴ ἰδιοκτησία ⁽²⁾.

Λεττονία ⁽³⁾. Ὁ Νόμος τῆς 16 Σεπτεμβρίου 1920, συμπληρωθεὶς

(1) Εἰς τὴν Ἑσθονίαν, ἡ πρὸ τῆς ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως ἰδιοκτησία εἶχεν
ὡς ἑξῆς:

1.149 ἰδιοκτησίαι κατεῖχον	24.447.566 στρέμματα ἢ 58 %
50.961 »	17.731.043 » ἢ 42 %

(2) Διὰ τοῦ Νόμου 1919 ἀπηλλοτριώθησαν ἀναγκαστικῶς:

Ἀνήκοντα εἰς ἰδιώτας	19.479.503 » ἢ 82,5%
» » Νομικὰ πρόσωπα	1.734.810 » ἢ 7,3%
» » τὸ Κράτος	2.411.629 » ἢ 10,2%

Εἰς διάστημα τριετίας ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Νόμου ἐσχηματίσθησαν 21.992
νέαι μικροῖδιοκτησίαι, ἐκτάσεως 165—220 στρεμμάτων ἑκάστη.

(3) Εἰς τὴν Λεττονίαν, ἡ μεγαλειτέρα ἔκτασις τῶν γαιῶν ἀνῆκεν εἰς Γερ-
μανοὺς εὐγενεῖς, ἀπετελοῦντας τὸ 1 ο)ο τοῦ πληθυσμοῦ, ἐνῶ οἱ χωρικοὶ ἀπετέλουν
τὰ 83 ο)ο αὐτοῦ. Ἡ κατανομή τῆς γῆς εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Εἰς τὴν Ἑπαρχίαν Λιβονίας (κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1897) ἐπὶ ὅλικῃς ἐκτά-
σεως 41.800.000 στρεμμάτων, ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία κατεῖχε 25,911.000 στρέμματα, ἥτοι
τὰ 62 ο)ο αὐτῆς, κατανεμόμενα εἰς 900 μόνον ἰδιοκτησίας.

Εἰς τὴν Ἑπαρχίαν Κουρλανδίας (κατὰ στατιστικὰς τοῦ 1887) ἐπὶ ἐκτάσεως
26.707.270 στρεμμάτων κατεῖχον οἱ εὐγενεῖς 10,776,750, στρέμματα ἀπαρτίζοντα
648 ἰδιοκτησίας, οἱ χωρικοὶ 9,380,728, τὸ Κράτος 5,778,498 καὶ διάφοροι ἄλλοι 267,993
στρέμματα.

Ὁ κάτωθι πίναξ δίδει εἰκόνα τῆς κτηματικῆς καταστάσεως τοῦ πληθυσμοῦ.

Ἑπαρχίαι	Ὅλικός πληθυσμός	Γεωργικός πληθυσμός	Χωρικοὶ ἰδιοκτῆται	Εὐγενεῖς ἰδιοκτῆται	Ἀκτήμονες χωρικοὶ
Λιβονία	1.299.365	918.584	181.783	800	650.000
Κουρλανδία	673.399	518.273	107.557	648	377.000
Σύνολον	1.973.399	1.436.757	288.340	1.448	1.127.000

διὰ τῶν Ν. τῆς 17 Σεπτεμβρίου καὶ 21 Δεκεμβρίου 1921, κρατοποιεῖ ὅλας τὰς γαίας τὰς ὑπερβαινούσας μίαν μέσην γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν, μετα τῶν ἐπ' αὐτῶν ζώων καὶ γεωργικῶν ἐργαλείων, πρὸς συμπλήρωσιν μέχρι 240 στρεμμάτων τῶν ὑπαρχουσῶν μικροῖδιοκτησιῶν καὶ πρὸς σχηματισμὸν νέων τοιούτων. Ἀποστερεῖ τοῦ δικαιώματος τῆς ἀποζημιώσεως ὅσους ἠγόρασαν ἰδιοκτησίας, εἰς πρόσφατον ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ Νόμου χρόνον καὶ εἰσέπραξαν τὴν ἀξίαν αὐτῶν, μεταπωλοῦντες μέρος τῶν ἰδιοκτησιῶν τούτων.

Ρωσσία (1) Ἡ κατάργησις τῆς δουλοπαροικίας ἐγένετο, θεωρητικῶς τοῦλάχιστον τὸ 1861, ὅποτε καὶ διενεμήθη ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰς τοὺς χωρικοὺς μέρος τῆς ἰδιοκτησίας τῶν μεγιστάνων, ἐπὶ ἀδρᾶ ἔννοεῖται πληρωμῇ. Τὸ Κράτος ἠθέλησε διὰ τοῦ Νόμου τῆς 9 Νοεμβρίου 1906 νὰ κατανείμῃ τὴν συνιδιοκτησίαν τῶν χωρικῶν (μῖρ) εἰς μικροῖδιοκτησίας, ἀλλὰ προσέκρουσεν εἰς τὴν ἄρνησιν τῶν χωρικῶν. Ἡ Μπολσεβικικὴ κυβέρνησις, διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 26 Ὀκτωβρίου / 8 Νοεμβρίου 1917 κατήργησε τὴν μεγάλην ἰδιοκτησίαν τῆς γῆς, ἄνευ ἀποζημιώσεως καὶ ἔθεσεν αὐτήν, μεθ' ὅλων τῶν ἀναγκαίων διὰ τὴν ἐκμετάλλευσιν κινητῶν καὶ ἀκινήτων, εἰς τὴν διάθεσιν τῶν κατὰ τόπους ἀγροτικῶν Ἐπιτροπῶν καὶ σοβιέτ. Πρῶτος ἐξηρέθησαν τῆς δημεύσεως αἱ γαίαι τῶν χωρικῶν. Αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν δημευθεισῶν γαιῶν, καθωρίσθησαν διὰ τοῦ Νόμου τῆς 2 Μαρτίου 1918 διὰ τοῦ ὁποίου παραχωρεῖται ἡ ἄνευ ἀνταλλάγματος κάρπωσις τῶν γαιῶν τούτων εἰς τοὺς ἐργαζομένους αὐτοπροσώπως τὴν γῆν, οἵτινες δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ μεταβιβάσουν τὴν κάρπωσιν ταύτην εἰς ἄλλους (2). Διὰ τοῦ Νόμου τούτου εὐνοοῦνται ἰδιαίτερος αἱ ἀπὸ κοινοῦ κομμουνιστικά. συνεταί-

(1) Ἡ μεγάλη ἰδιοκτησία ἐγεννήθη ἐν Ῥωσσίᾳ κατὰ τὸν μεσαῖονα διὰ δωρεῶν τῶν Τσάρων εἰς διαφόρους πολεμιστάς, αὐλικούς καὶ φίλους των, τῶν κοινῶν ἢ ἰδιοκτητῶν γαιῶν τῶν χωρικῶν.

Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ 1913 ὑπῆρχον εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ῥωσσίαν.			
Γαίαι ἀνήκουσαι εἰς ἰδιώτας	1.119.088.773 στρέμματα	ἤτοι	25,8 ^ο / _ο .
Συνιδιοκτησίαι χωρικῶν (μῖρ)	1.526.443.457	»	» 31,1 ^ο / _ο .
Κτήματα τοῦ Στέμματος, τῆς Ἐκκλησίας καὶ			
διαφόρων Νομικῶν προσώπων	1.601.584.643	»	» 31,1 ^ο / _ο .
Τὸ ὅλον	4.337.116.873		100 ^ο / _ο .

Ἐκ τῶν ἰδιωτικῶν γαιῶν, τὰ 62^ο/_ο ἀνήκον εἰς τοὺς εὐγενεῖς εἰς δὲ τοὺς χωρικοὺς μόνον 15, 4^ο/_ο ἤτοι ἐν ὅλῳ 145.354.275 στρέμματα, καίτοι οὗτοι ἀπετέλουν τὰ 86^ο/_ο τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ῥωσσικῆς Αὐτοκρατορίας.

(2) Τὸ 1920 ἐγένεον ἡ ἔγγραφὴ τῶν 36 Κυβερνειῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ῥωσσίας. Ἐκ τῶν 250 ἑκατ. στρεμμάτων καλλιεργησίμων γαιῶν τῶν εὐγενῶν τὰ 235 ἑκατ. δηλ. τὰ 96, 8^ο/_ο περιῆλθον εἰς τοὺς χωρικοὺς, τὰ δὲ ὑπόλοιπα ἔμειναν εἰς τὸ Κράτος.

ρικά (άρτελ) καὶ κρατικά μεγάλα ἐκμεταλλεύσεις ⁽¹⁾. Ἀπὸ τοῦ Ἀπριλίου 1921 ὅμως τὸ Κράτος ἠναγκάσθη νὰ παραδεχθῇ τὴν ἀποκλειστικὴν κάρπωσιν, (δηλ. εἶδος μειωμένης ἰδιοκτησίας) τῶν γαιῶν, ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς εἰς αὐτὸ καταβολῆς φόρου εἰς εἶδος ⁽²⁾.

Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΒΑΣΙΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

Πολλὰ ἀνεπτύχθησαν συστήματα μονίμου λύσεως τοῦ ζητήματος τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, ὥστε ν' ἀποφεύγηται ἡ συγκέντρωσις αὐτῆς εἰς χεῖρας ὀλίγων καὶ μάλιστα μὴ καλλιεργητῶν. Δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα πάντα τὰ συστήματα ταῦτα, ἀλλ' ἐν ἐλαχίστοις μόνον τὰ σπουδαιότερα ἐξ αὐτῶν ἐρευνῶντες συγχρόνως καὶ τὸ πρακτικῶς δυνατὸν ἢ μὴ τῆς παρ' ἡμῖν ἐφαρμογῆς των.

α') *Ἡ κοινοκτημοσύνη τῆς γῆς* (κομμουνισμός) τὴν ὁποίαν ὑποστηρίζουν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Μάρξ ⁽³⁾, ἀποτελεῖ καινοτομίαν μὴ δυναμένην νὰ προσαρμωσθῇ εἰς τὰς σημερινὰς ἀντιλήψεις τῆς κοινωνίας καὶ μάλιστα τῆς γεωργικῆς τάξεως.

β') *Ἡ περιοδικὴ διανομὴ* τῆς ἐθνικοποιουμένης (ἢ ἀπαλλοτριου-

(1) Τὸ 1919 ὑπῆρχον εἰς τὴν Ρωσίαν

Συνεταιριζαὶ ἐκμεταλλεύσεις 10282 κατέχουσαι 9.856.000 στρέμματα. Κομμοῦνες 1710.

Κρατικά πρότυποι ἐκμεταλλεύσεις 35 μὲ 132,000 στρέμματα. Ὁ ἀριθμὸς τούτων ἠϋξήθη εἰς 4316 ἐκμεταλλεύσεις, ἐκτάσεως συνήθως 5000—6000 στρεμμάτων ἐκάστη. Τὸ 1920, ἡ καλλιεργουμένη ἔκτασις αὐτῶν περιλαμβάνει 3.322.000 στρέμματα. Τὸ 1921, ἀνῆλθεν εἰς 5.531.900 στρεμμ. Τὸ 1922, ἔφθασε τὰ 6.341,400 στρέμματα.

(2) Κατὰ στατιστικὴν τοῦ 1919, ὁ ἀριθμὸς τῶν γεωργικῶν αὐτοεκμεταλλεύσεων ἀνῆλθεν ἀπὸ 427.291 τὸ 1917, εἰς 463.390 τὸ 1919. Αἱ μεγάλαὶ ὅμως καὶ μέση ἐκμεταλλεύσεις υπεχώρησαν πρὸ τῆς μικρᾶς.

Ἐκτάσεις	1917	1919
Ἀκαλλιεργητοὶ	11.49	6.56
Μέχρι 11 στρεμμ.	10.34	18.00
11—22	18.36	24.87
22—44	28.92	29.34
44—66	14.68	12.37
66—88	7.34	5.18
88—110	3.82	2.12
110—143	2.68	1.06
143—176	1.16	0.32
176—209	0.55	0.11
209—244	0.29	0.04
244—330	0.18	0.01
ἄνω τῶν 330	0.02	0.00

(3) Βλ. Κ. Kautsky, La politique agraire du parti socialiste (tr. C. Polack) p. 29—39, Paris 1903.

μένης ὑπὲρ τῶν Κοινοτήτων) γῆς, τὴν ὁποίαν καθιέρωσαν τὰ Σοβιέτ, ὅχι μόνον ἐφηρμόζετο ἀνάγκηθεν εἰς τὴν Ῥωσσίαν ὑπὸ τὸ σύστημα τῆς μίρε, ἀλλὰ καὶ προκρίνεται ὑπ' αὐτῶν τῶν χωρικῶν (1), Βεβαίως ὅμως δὲν δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ παρ' ἡμῖν, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἕνεκα τῆς ἐρριζωμένης παρὰ τῷ χωρικῷ μας ἀντιλήψεως τῆς ἀτομικῆς ἰδιοκτησίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ ἕνεκα τῆς ἀναπτύξεως παρ' ἡμῖν τῶν δεινδρωδῶν καὶ ἐπομένως μονίμων καλλιεργείων.

γ') **Ἡ δήμευσις τοῦ ἐγγείου ὑπερτιμήματος** (2), τὴν ὁποίαν ἐπρότεινεν ὁ Henry George πρὸς περιορισμὸν τοῦ ἀδικαιολογήτου πλουτισμοῦ τῶν ἰδιοκτητῶν τῆς γῆς, δὲν λύει τὸ ζήτημα τῆς καλλιτέρας κατανομῆς αὐτῆς.

Ὑπὸ τὰς σημερινὰς κοινωνικὰς ἀντιλήψεις καὶ οἰκονομικὰς συνθήκας, ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τῆς γῆς εἶνε ἐπιβεβλημένη. Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ καταπολεμηθῇ εἶνε ἡ συγκέντρωσις τῆς γῆς εἰς χεῖρας ὀλίγων καὶ δὴ μὴ καλλιεργητῶν της. Τοῦτο δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς καθιερώσεως τῆς ἐργασίας, ὡς βάσεως τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, ὡς ἔπραξεν ἐν Βουλγαρίᾳ ὁ Νόμος Σταμπολίνσκυ: Οὐδεὶς νὰ ἔχῃ τὸ δικαίωμα ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, ἐὰν δὲν εἶνε αὐτὸς οὗτος καλλιεργητής. Μία τοιαύτη μεταρρύθμισις εἴμπορεῖ μάλιστα νὰ γίνῃ χωρὶς καμμίαν κοινωνικὴν ἀναστάτωση, χωρὶς καμμίαν ἄμεσον ἐπέμβασιν τοῦ Κράτους. Ἀρκεῖ νὰ νομοθετηθῇ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἡ ὀπωσδήποτε μεταβίβασις γῆς εἰς μὴ καλλιεργητὴν αὐτῆς καὶ μετ' ὀλίγα ἔτι ὅλη ἡ ἀγροτικὴ ἰδιοκτησία θὰ περιέλθῃ βαθμηδὸν καὶ αὐτομάτως εἰς χεῖρας τῶν καλλιεργητῶν της.

Παραπλεύρως ὅμως μιᾶς τοιαύτης ἐνεργείας, ἥτις θὰ ρυθμίσῃ ριζικῶς καὶ διὰ τὰς μελλούσας ἀκόμη γενεάς τὸ ζήτημα τῆς ἐν γένει ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, πρέπει νὰ ληφθοῦν μέτρα σύντονα καὶ ἀποφασιστικὰ διὰ τὴν τωρινὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν τσιφλικίων. Αὐτὰ, πρέπει βεβαίως ν' ἀπαλλοτριωθοῦν ἀναγκαστικῶς, ἀμέσως καὶ συγχρόνως καθ' ὅλον τὸ Κράτος καὶ νὰ δοθοῦν, ἄνευ πολλῶν διατυπώσεων, εἰς τοὺς ἀγρότας. Τὸ εὐκολώτερον ἀκόμη δὲ καὶ τὸ καλλίτερον μέσον πρὸς ἐπίτευξιν τούτου, εἶνε ἡ ἄμεσος παραχώρησις αὐτῶν εἰς συνεταιρισμοὺς γεωργῶν, καλλιεργητῶν μὲν ὅπου ὑπάρχουν τοιοῦτοι, προσφύγων δὲ ὅπου δὲν ὑπάρχουν, (3), ἀφιεμένης εἰς τοὺς συνεται-

(1) Ὃταν ἡ Αὐτοκράτειρα Αἰκατερίνη Β. ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τοὺς Κοζάκους τῶν Οὐραλίων (Υάικ) τὴν ἀτομικὴν ἰδιοκτησίαν, οὗτοι ἐπαγεσάτησαν, διότι αὕτη ἀντέκειτο εἰς τὰς περὶ κοινοκτημοσύνης παραδόσεις των.

(2) Τὸ σύστημα τοῦτο συνίσταται εἰς τὴν ἐπιβάρυνσιν τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας διὰ συνεχούς προοδευτικῆς φορολογίας, ἴσης πρὸς τὴν αὔξησιν τῆς ἐκ τῆς ὑπερτιμῆσεως τῆς ἀξίας τῆς γῆς προσόδου (ἐγγείου ράντας). Ἡ πρόσδοδος αὕτη θὰ ἦτο ἀρκετὴ ὅπως καλύψῃ ἀπάσας τὰς δαπάνας τοῦ Κράτους, καταργουμένης πάσης ἄλλης φορολογίας.

(3) Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφηρμόσθη ἐπιτυχῶς εἰς τὰ ἐπιταχθέντα κτήματα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας καὶ εἰς τὰ μισθωθέντα Μοναστηριακὰ τοιαῦτα, ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἀττικὴν.

ρισμούς τῆς φροντίδος τῆς διανομῆς ἢ τῆς ἐν γένει διαχειρίσεως τῶν κτημάτων τούτων. Πᾶσα ἄλλη διατύπωσις (καταμέτρησις, ἐκτίμησις, ἀπαλλοτριώσεις) δύναται νὰ γίνη ἐκ τῶν ὑστέρων. Τό δὲ Κράτος θὰ ἐπεμβαίῃ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους, μόνον ἐφ' ὅσον ἡ πλειονοψηφία τῶν συνεταιρῶν ζητήσῃ τοῦτο, ἀσκῶν ἀπλῶς ἔλεγχον ἐπὶ τῆς διαχειρίσεως αὐτῶν.

Εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους πρέπει νὰ δοθοῦν διὰ μακροπροθέσμων δανείων καὶ τὰ ἀναγκαῖα καλλιεργητικὰ μέσα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν παρακεντέδων, ὡς γίνεται σήμερον μονομερῶς διὰ τοὺς πρόσφυγας. Ἀκόμη δὲ καὶ τὰ μέσα πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀπαραιτήτων, κατὰ τόπους, μονίμων βελτιώσεων καὶ πρὸς ἀγοράν μηχανημάτων κοινῆς χρήσεως, δι' ὧν θὰ ἐπέλθῃ αὐξήσις τῆς παραγωγῆς. Εἶνε ἀπαραίτητον ὅπως ἐνισχυθοῦν παντοιοτρόπως οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι. Καθότι δι' αὐτῶν θὰ καταπολεμηθοῦν τὰ μειονεκτήματα τῆς μικρᾶς καλλιέργειας. Οὕτω καὶ εἰς αὐτὴν ἀκόμη τὴν σιτοπαραγωγὴν, ὅπου ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια παρουσιάζει τὴν μεγίστην ἐφαρμογὴν, οἱ συνεταιρισμοὶ θὰ δυνηθοῦν νὰ ἐπωφεληθοῦν τῶν εὐεργετημάτων αὐτῆς, ὑποβιβάζοντες τὸ κόστος τῆς παραγωγῆς, ὅπως δυνηθοῦν καὶ καταπολεμήσουν ἀποτελεσματικῶς τὸν συναγωνισμόν τῶν δι' ἐκτατικῆς μηχανικῆς καλλιέργειας παραγομένων ἐν Ἀμερικῇ ἰδίᾳ σιτηρῶν (1).

(1) Ἡ μηχανικὴ καλλιέργεια ἐν Ἀμερικῇ εἶνε κυρίως ἀποτέλεσμα τῆς ἐλλείψεως καὶ ἀκριβείας ἐργατικῶν χειρῶν εἰς τὴν ὕπαιθρον.

ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ ΤΗΣ ΓΗΣ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΕΜΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΒΑΡΩΝ

Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα δὲν ὑφίσταται μόνον ἐκεῖ ὅπου ἡ γῆ δὲν ἀνήκει εἰς τοὺς καλλιεργητὰς τῆς. Ὑπάρχει καὶ ἐκεῖ ὅπου ἡ ιδιοκτησία τοῦ χωρικοῦ δὲν εἶνε πλήρης, ὑποκειμένη εἰς νομικοὺς περιορισμούς. Παρουσιάζεται τέλος καὶ εἰς τὰ κτήματα τὰ ἐπιβαρυνόμενα μὲ βαρείας ὑποθήκας.

Καὶ ἡ μὲν πρώτη μορφή εἶνε λείψανον τῶν μεσαιωνικῶν ἀντιλήψεων περὶ ιδιοκτησίας καὶ ἐλευθερίας τοῦ ἀτόμου, ὑφισταμένη κυρίως εἰς τὴν Ἑπτάνησον ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀγροληψίας. Καθότι αὕτη δὲν ἐπρόφθασε νὰ λάβῃ εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα τὴν ἀνάπτυξιν τὴν ὁποίαν ἔσχεν εἰς τὴν Δύσιν, ἔνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων, ὧν αἱ ἀντιλήψεις περὶ ιδιοκτησίας δὲν συνέπιπτον ἐντελῶς πρὸς τὰς τῶν Εὐρωπαίων φεουδαρχῶν. Ἡ δὲ δευτέρα μορφή εἶνε ἀπόρροια τῆς κεφαλαιοκρατικῆς ἐξελίξεως καὶ ἀνεπτυχθὴ κυρίως εἰς τὰς μᾶλλον ἐξελιγμένας καπιταλιστικῶς περιφερείας μας, ἰδίως δὲ εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὰς Νήσους. Καὶ αἱ δύο ὅμως αὗται μορφαὶ ἔχουν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν περιορισμὸν τῶν δικαιωμάτων τοῦ γεωργοῦ ἐπὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ καλλιεργουμένων γαιῶν, ἐπὶ βλάβῃ τῆς παραγωγῆς.

Ὅλα σχεδὸν τὰ Κράτη ἠναγκάσθησαν νὰ λάβουν σχετικῶς νομοθετικὰ μέτρα πρὸς προστασίαν τοῦ γεωργοῦ. Καὶ ἐν πρώτοις μὲν κατήργησαν τὰ δικαιώματα τῶν ψιλῶν κυρίων τοῦ ἐδάφους, εἴτε ἀποζημιούντες αὐτοὺς (1) εἴτε καὶ ἄνευ ἀποζημιώσεως (2).

Εἴτα δὲ προσεπλάθησαν νὰ περιφρουρήσουν τὴν οὕτω ἀπελευθερωθεῖσαν μικροϊδιοκτησίαν, θεσπίζοντες τὸ ἀναπαλλοτρίωτον αὐτῆς.

Εἰς τὸ κεφάλαιον τοῦτο θὰ ἐξετάσωμεν ἐπομένως, μὲ ὅλην τὴν δυνατὴν συντομίαν.

α') Τὰ ἱστορικῆς προελεύσεως ἐμπράγματα βάρη τῆς ιδιοκτησίας ὑπὸ τὰς παρουσιαζομένας εἰς τὸν τόπον μας μορφάς : Τιμαριωτισμοῦ Ἀγροληψίας, Ἐμφυτεύσεως καὶ Λειβαδιακοῦ δικαιώματος.

1) *Πρωσσία* Ν. 7 Ἰουνίου 1821, 2 Μαρτίου 1850 καὶ 12 Ἰουλίου 1892.

Αὐστρία. Αὐτοκρατορικαὶ προκηρύξεις τῆς 7 Σεπτεμβρίου 1848, 4 Μαρτίου, 7 Μαρτίου, 5 Αὐγούστου 1949.

2) *Γαλλία*. Διάταγμα 4 Αὐγούστου 1783. Ὁ Κώδις Ναπολέοντος, μὴ ἀναγνωρίζων περιορισμούς εἰς τὴν ιδιοκτησίαν, ἐπέφερε τὴν κατάργησιν τούτων εἰς τὰς Χώρας ὅπου εἰσῆχθη (Ἰταλία, Ἑλβετία, Ἰσπανία, Παραρρήνια Χῶραι κ. λ. π.)

β') Τὸ ζήτημα τῶν ὑποθηκῶν.

γ') Τὰ μέσα προστασίας τῆς μικροῦδιοκτησίας, εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν κα-
παρ' ἡμῖν.

Ἀπάλειψις τῶν Τιμαριωτικῶν ὀφειλῶν.— Εἰς τὴν Ἑπτάνη-
σον ὑπῆρχον πολλὰ τιμάρια τῶν ὁποίων ἡ σύστασις ἀνάγεται εἰς τοὺς χρό-
νους τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων. Ταῦτα ἐξηγοράσθησαν ἐν Κερκύρα (1)
κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀπομένουν ὅμως εἰσέτι μικρὰ τμήματα αὐτῶν ἐν Κερκύρα,
καὶ Ζακύνθῳ, ἐκ τῶν ὁποίων πρέπει ν' ἀπαλειφθῇ ἡ ἀναχρονιστικὴ αὐτῇ
σχέσις, ἄνευ οὐδεμιᾶς βεβαίως ἀποζημιώσεως.

Κατάργησις τῶν Ἀγροληψιῶν.— (2). Ἡ ἀγροληψία εἶναι συμ-
βόλαιον, δι' οὗ ὁ κύριος ἀγροτικῶν κτημάτων, οἰουδήποτε εἶδους, διαπι-
στεύει τὴν καλλιέργειάν των εἰς τινα, ὅστις κρατεῖ προσδιωρισμένον τι μέρος
τῶν καρπῶν πρὸς ἀνταμοιβὴν τῶν κόπων του καὶ δύναται προσέτι ν' ἀπο-
κτήσῃ δικαίωμα κυριότητος ἐπὶ προσδιωρισμένου μέρους τῶν εἰρημένων
κτημάτων, ἂν τοῦτο συνομολογηθῇ ρητῶς. Αἱ ἀγροληψίαι εἶνε διηνεκεῖς, με-
ταβιβαζόμεναι εἰς τοὺς κληρονόμους τοῦ τε ἀγρολήπτου καὶ τοῦ ἀγροδότου,
ἢ πρόσκαιροι δεσμεύουσαι αὐτοὺς δι' ἓν ἢ πλείονα ἔτη. Αἱ πρῶται εἶνε ἀ-
σπουδαιότεραι διὰ τε τὴν κατεχομένην ἔκτασιν καὶ τὴν βαρύτητα τῶν ὄρων.

Αἱ ἀγροληψίαι ὑφίστανται εἰς τὴν Ἑπτάνησον. Ἀνάγονται, φαίνεται,
εἰς τὴν ὁμαιοβυζαντινὴν ἐποχὴν, ὁπότε διεμορφώθη ἡ *colonia* τῶν Λατί-
νων καὶ ἡ χωροληψία τῶν Βυζαντινῶν.

Ἀπὸ τῆς προσαρτήσεως τῆς Ἑπτανήσου, σειρά Νόμων (3) ἀπεπειράθη
νὰ λύσῃ τὰ ἀγροτικὰ ζητήματα ἐν Κερκύρα καὶ μόνον, ὅπου ἀφ' ἑνὸς μὲν
παρετηρεῖτο ἀναβρασμὸς τῶν χωρικῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ ἀγροτικαὶ σχέσεις
ἦσαν περισσότερον πολυπλοκοί. Τὴν κατακλείδα τούτων ἀποτελεῖ ὁ Νόμος
ΔΝΔ' (τροποποιηθεὶς διὰ τῶν Ν. 423 τοῦ 1914, 1748 τοῦ 1919 καὶ 2645
τοῦ 1921,) ὅστις καταργεῖ τὰς ἀγροληπτικὰς σχέσεις τὰς συναφθεῖσας πρὸ τῆς
ἐφαρμογῆς τοῦ Ἰονίου Ἀστικοῦ Κώδικος (1841), ἐπὶ γενναίᾳ ἀποζημιώσει
τοῦ ἀγροδότου (4). Ἐξαιροῦνται τῆς ἐξαγορᾶς αἱ κατὰ τὴν τελευταίαν εἰκο-
σαετιάν συναφθεῖσαι διηνεκεῖς ἀγροληψίαι, αἵτινες ὅμως, καθὼς καὶ αἱ με-

(1). Δυνάμει τῶν Νόμων ΔΣΙΓ'. ΓΣΗ καὶ 423.

(2). Ἴδε Α. Δαμασκηνοῦ, τὸ ἐν Κερκύρα Ἀγροτικὸν σύστημα, Ἀθῆναι 1864, — Κ.
Ζαβιτσιάνου. Τὸ ἀγροτικὸν ζήτημα Κερκύρας, ἀγόρευσις εἰς τὴν Βουλὴν, Ἀθῆναι
1914. — Χρ. Ἐδελπίδου. — Ἡ ἀγροληψία ἐν Ζακύνθῳ, Νέα Γεωποινικὰ 1-6 τοῦ 1921

(3). Ν. ΣΜΔ'. ΣΞΗ'. ΔΣΙΟ'. ΤΑΓ'. ΔΝΔ, 443, 1748 καὶ 1645.

(4). Ὁ ἰδιοκτήτης ἀποζημιοῦται πληρωνόμενος τὸ κεφάλαιον τὸ ἀντιπροσωπεῖον
πρὸς 6 οἱο τὴν ἐτησίαν ἐκ τοῦ κτήματος πρόσδοόν του, κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετιάν
(ἢ εἰκοσαετιάν προκειμένου περὶ ἐλαίωνων). Τούτων τὰ μὲν 2]5 καταβάλλει ὁ ἀγρολή-
πτης εἰς 10 ἐτησίας δόσεις, τὰ δὲ 3]5 Ἐπιτροπὴ εἰδικῶς συσταθεῖσα καὶ ἔχουσα προ-
σόδους ἰδίας ἐκ τῶν ἀλυκῶν τῆς γῆσου, ἐκ προσθέτων φόρων ἐπὶ τοῦ ἐξαγομένου ἢ με-
ταφερομένου ἐκ τῆς γῆσου ἐλαίου, ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ εἰσαγομένου ἀραβοσίτου.

τέπειτα συναφθεῖσαι, θεωροῦνται ἰσχύουσαι διὰ 30 μόνον ἔτη. Ἄλλ' ἡ διαδικασία τῆς ἐξαγορᾶς τῶν κτημάτων προχωρεῖ, ἐφ' ὅσον ἐπιτρέπουν τοῦτο οἱ πόροι εἰδικοῦ Ταμείου, χωρὶς νὰ πλησιάζει ἀκόμη εἰς τὸ τέλος της.

Εἰς τὴν Ζάκυνθον, αἱ διηγεκεῖς ἀγροληψίαι, μετὰ δικαίωματος συγκυριότητος τοῦ ἀγρολήπτου ἐπὶ τοῦ τετάρτου ἐξ ἀδιακρέτου τοῦ ὅλου κτήματος (κν. σύστημα κουάρτου), κατέχουν ἀκόμη μεγάλην ἔκτασιν, ἐμποδίζουσιν τὴν γεωργικὴν προόδον τῆς νήσου καὶ ἐπιβαρύνουσαι ἐπαχθῶς τοὺς ἀγρολήπτας.

Πολλὰ εἶνε τὰ τραπὰ τῆς ἀγροληψίας.

α') Αὐτὴ ἡ βάσις τῆς ἀγροληπτικῆς Ἑταιρίας ἀποτελεῖ πρόσκομμα εἰς τὴν ἐπιτυχίαν της, καθόσον ὁ μὲν ἰδιοκτήτης καταβάλλει τὸ κτήμα, ὁ δὲ πτωχότερος, ὁ ἀγρολήπτης, τὸ ἀπαιτούμενον χρηματικὸν κεφάλαιον ἵνα καταστήσῃ τοῦτο καρποφόρον, μετὰ μίαν ὅλην πενταετίαν (1). Πρὸς ἐξεύρεσιν τοῦτου ὁ ἀγρολήπτης ἀναγκάζεται συνήθως νὰ καταφεύγῃ εἰς τοκογλυφικὰ δάνεια τὰ ὁποῖα ἐπιβαρύνουν τὴν θέσιν αὐτοῦ.

β') Τὸ διηγεκὲς τῆς ἀγροληψίας ἀποτελεῖ ὅρον ἐπαχθῆ δι' ἀμφοτέρω τὰ μέλη, καθότι αἱ κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις καὶ αἱ ἀτομικαὶ διαθέσεις, ὅφ' ἃς συνήφθησαν αἱ ἀγροληψίαι, ἔχουν ἀνατραπῇ σὺν τῇ παρελεύσει τοῦ χρόνου.

γ') Ὁ ἀγροδότης, ἐπαναπαυόμενος ἐπὶ τοῦ διηγεκοῦς συμβολαίου, οὐδόλως μεριμνᾷ — καὶ οὔτε δύναται νὰ μεριμνήσῃ — περὶ τῶν κτημάτων του, ἀλλ' εὐρίσκεται εἰς συνεχῇ πάλιν μὲ τοὺς πολλαπλασιασθέντας ἀγρολήπτας τοῦ διαμελισθέντος, ἐκ τῆς διαδοχῆς τῶν γενεῶν, κτηματός του.

δ') Ὁ ἀγρολήπτης, ἐὰν μὲν ἐπιθυμεῖ νὰ καλλιεργήσῃ ἐντατικῶς, δὲν δύναται ὅφ' ἃς συνθήκας εὐρίσκεται νὰ ἐξεύρῃ τὸ ἀναγκαῖον καλλιεργητικὸν δάνειον, ἀλλ' οὔτε καὶ συμφέρει εἰς αὐτὸν ἡ μονομερὴς ἔντασις τῆς καλλιεργείας του. Ἐὰν δὲ πάλιν περὶ ἄλλα ἐπιθυμεῖ νὰ στρέψῃ τὴν φιλοπονίαν του, δὲν δύναται νὰ διαθέσῃ ἐλευθέρως τὸ κτητικὸν αὐτοῦ δικαίωμα.

ε') Ἡ ἐκ τοῦ πολέμου αὔξησης τῶν καλλιεργητικῶν ἐξόδων, περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῆς γῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἑγγεῖον πρόσδοον, ἐπεδείνωσε τὴν θέσιν τοῦ ἀγρολήπτου, ὅστις ὑφίσταται ὅλα σχεδὸν τὰ ἔξοδα καλλιεργείας, μὴ πληρωνόμενος κἂν τὸν ἡμερομίσθιον του, ἐνῶ ὁ ἀγροδότης εἶδε αὐξάνομενον αὐτομάτως τὸ εἰσόδημά του, χωρὶς οὐδεμίαν πρὸς τοῦτο θυσίαν ἢ προσπάθειάν του (2).

(1). Τὰ ἔξοδα τῆς φυτείας ἐνὸς στρέμματος σταφιδαμπέλου, μέχρις ἀποδόσεως αὐτῆς κατὰ τὴν πρὸ τῆς ἀπαγορεύσεως ἐποχὴν ἀνήρχοντο εἰς δρ. 225, καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ τιμὴ τῆς ἀσκεποῦς γῆς ἦτο πολὺ κατωτέρα τοῦ ποσοῦ τοῦτου. Ἄλλ' ὁ ἀγρολήπτης ὑπεχρεοῦτο νὰ φυτεύσῃ ἐξ ἰδίων καὶ τὰ 3[4 τοῦ κτήματος τοῦ ἀγροδότου, ἵνα ἔχῃ δικαίωμα εἰς τὸ ἡμισυ τῆς ἐτησίως καθαρᾶς προσόδου τοῦ ὅλου καὶ εἰς τὸ τέταρτον ἐξ ἀδιακρέτου τοῦ κτήματος. Καὶ τοῦτο ὑπὸ τὸν ὅρον τῆς κατ' ἔτος δι' ἔξοδων του καλλιεργείας τοῦ ὅλου κτήματος.

(2). Τὰ ἐτήσια ἔξοδα καλλιεργείας, ἀνήρχοντο, τὸ 1920, εἰς δρ. 195. 40, ἐξ ὧν 189. 55 ἐπεβάρυον τὸν ἀγρολήπτην. Ἀπέναντι τούτων οὗτος εἰσέπραττε σταφίδα-ἀξίας δραχμ. 135.

ς) Τέλος ἐν περιπτώσει καταστροφῆς τῆς ἐσοδείας ἢ καὶ τῆς φυτείας, τὴν ὅλην σχεδὸν ζημίαν ὑφίσταται ὁ ἀγρολήπτης, ὁ καταβαλὼν τὰ ἐξοδα καλλιεργείας καὶ φυτουργίας.

Ἡ ἀγροληψία εἶνε λοιπὸν λεόντειος Ἑταιρία, τὴν ὁποίαν ἡ Πολιτεία ὀφείλει νὰ διαλύσῃ, ὡς ἀνήθικον. Τὰ ἀγροληπτικὰ κτήματα ὀφείλουν νὰ προέλθουν εἰς τοὺς καλλιεργητάς των, ἀποζημιουμένων τῶν ἀγροδοτῶν τὸ πολὺ διὰ τὴν ἀξίαν τῆς ἀνηκούσης εἰς αὐτοὺς ἀσκεπτοῦς γῆς. Πάντως τὰ τέταρτα τῆς συνδιοκτησίας τῶν ἀγροληπτῶν πρέπει νὰ περιέλθουν εἰς αὐτοὺς ἄνευ οὐδεμιᾶς ἄλλης ἀποζημιώσεως.

Λύσις τῆς Ἐμφυτευτικῆς σχέσεως. — Ἡ σχέσις τῆς ἐμφυτεύσεως παρουσιάζεται παρ' ἡμῖν εἰς ἐλαιῶνας καὶ σταφιδαμπέλους, τῆς Ἑπτανήσου εἰς σταφιδαμπέλους τῶν Ἐπαρχιῶν, Ὀλυμπίας, Αἰγιαλείας καὶ Κορινθίας, εἰς ἀμπέλους τῆς Ἀττικῆς καὶ σποραδικῶς μόνον εἰς τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος (1). Ἡ ἱστορία τῶν ἐμφυτεύσεων εἰς τὴν Ἑπτάνησον εἶναι παλαιὰ καὶ πολὺπλοκος.

Εἰς τὴν λοιπὴν ὅμως Ἑλλάδα, αἱ ἐμφυτεύσεις ἀνεπτύχθησαν κυρίως μετὰ τὴν ἀποτίναξιν τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας, καθότι αὕτη δὲν ἠνόει τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δενδρῶδων καλλιεργειῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς ἀμπέλου. Ἡ ἐμφύτευσις παρουσιάζεται παρ' ἡμῖν ὑπὸ τὰς ἐξῆς μορφάς, ἀσχέτως πρὸς τὸν τρόπον καθ' ὃν συνέστη αὕτη :

α) Ὁ κύριος τῆς ἀκαλύπτου ἢ καὶ χέρσου γῆς παραδίδει αὐτὴν τῷ ἐμφυτευτῇ, ἵνα φυτεύσῃ αὐτὴν ἰδίᾳ δαπάνῃ. Οὗτος ἀποκτᾷ δικαίωμα πραγματικόν εἰς τὸ διηνεκὲς καὶ ὑποχρεοῦναι εἰς τὴν καταβολὴν τοῦ συμπεφωνημένου ἐτησίου κανόνου. Ἡ μορφή αὕτη εἶνε ἡ συνηθέστερον ἀπαντωμένη.

β) Ἡ παράδοσις τῆς γῆς γίνεσθαι ὑπὸ τὸν ὅρον ἀπλῶς τῆς οἰασθήποτε καλλιεργείας, ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους ἄνευ ὅμως πραγματικῆς ἐμφυτεύσεως.

γ) Τὴν ἐκχερσωμένην καὶ πεφυτευμένην ἤδη γῆν ὁ ψυλὸς κύριος παραδίδει τῷ ἐμφυτευτῇ πρὸς περαιτέρω καλλιέργειαν εἰς τὸ διηνεκὲς, ἐπὶ ἀποδόσει τοῦ κανόνου.

δ) Ἡ παράδοσις τῆς γῆς πρὸς ἐμφύτευσιν γίνεται δι' ὠρισμένον χρόνον, μεθ' ὃν τὸ κτῆμα ἐπανέρχεται εἰς τὴν κυριότητα τοῦ γαιοδότου. Τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν τὰ δικαστήρια δὲν ἀναγνωρίζουν ὡς ἐμφύτευσιν καθότι, δὲν παρουσιάζει τὸ στοιχεῖον τῆς εἰς τὸ διηνεκὲς σχέσεως.

Ὁ κανὼν ποικίλλει συνήθως μεταξὺ 22-25% ἐπὶ τοῦ παραχθέντος σταφιδοκάρπου εἰς τὴν Αἰγιαλείαν, ἀνέρχεται εἰς 33 % εἰς τὴν Ἀττικὴν (σύστημα καλογερίκῳ) καὶ φθάνει τὰ 35 % εἰς τὴν Ὀλυμπίαν.

(1). Ἡ ἐν τῇ Ἑπτανήσῳ ἐμφύτευσις, ρυθμιζομένη ὑπὸ τοῦ Ἰονίου Κώδικος, διαφέρει ἐν τῇ πράξει τῆς κατὰ τὸ Ρωμαϊκὸν δίκαιον ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι συναγτωμένης τοιαύτης, καθότι ὁ κανὼν εὐρίσκεται ὠρισμένος ποσοτικῶς ἐν τῇ πρώτῃ ἐνῶ ποσοδιορίζεται ὡς ποσοστὸν ἐν τῇ δευτέρᾳ.

Ἡ ἐμφύτευσις παρουσιάζει τὰ αὐτὰ περίπου τρωτά, μὲ τὴν ἀγροληψίαν καὶ τὴν αὐτὴν δυσανάλογον ἐπιβάρυνσιν τοῦ ἐμφυτευτοῦ. Ἐνῶ ἐκ τῶν μεταπολεμικῶν συνθηκῶν ἡ καθαρὰ πρόσδοσις τοῦ ψιλοῦ κυρίου ἠϋξήσεν αὐτομάτως, χωρὶς οὗτος οὐδεμίαν νὰ καταβάλλῃ φροντίδα τινά (1). Εἰς τὴν Κέρκυραν ἐπετράπη εἰς τὸν κτηματολήπτην ἡ ἔξαγορά τοῦ κανόνος (2). Εἰς τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα διὰ τοῦ Νόμου 2189 τοῦ 1920, τροποποιηθέντος καὶ συμπληρωθέντος διὰ τῶν Ν. 2926 καὶ 2927 τοῦ 1922, ἐπετράπη εἰς τὸν ἐμφυτευτὴν ἡ ἔξαγορά τῆς ψιλῆς κυριότητος τοῦ γαιοδότη καὶ περιορίσθη ὁ κανὼν εἰς 20 % κατ' ἀνώτατον ὅριον, ἐπὶ τῆς ὑφισταμένης ἐμφυτεύσεως καὶ 15 % διὰ τὰς συνομολογηθισμένας μετὰ τὴν ἰσχὺν τοῦ Νόμου τούτου. Ὡς καταβλητέα εἰς τὸν ἰδιοκτῆτην ἀποζημιώσεις ὠρίσθη ἡ ἀρχικὴ ἀξία τῆς παραχωρηθείσης εἰς τὸν ἐμφυτευτὴν ἀσκεποῦς ἐκτάσεως, αὐξανομένη διὰ τῶν 3)10 τῆς μετὰ τὴν ἐμφύτευσιν ὑπερτιμῆσεως τοῦ κτήματος (1). Διαλυομένου δηλαδὴ τοῦ ἐμφυτευτικοῦ συμβολαίου, ἕκαστος τῶν συμβαλλομένων, λαμβάνει τὸ ὑπ' αὐτοῦ καταβληθὲν ἀξίαν τῆς γῆς ἢ ἔξοδα ἐμφυτεύσεως καὶ ποσὸν ἀνάλογον ἐκ τοῦ ὑπερτιμήματος.

Ἡ λύσις αὕτη εἶνε κατ' ἀρχὴν ὀρθή. Τὰ Δικαστήριά μας ὅμως, τὰ ὁποῖα καθορίζουν τὴν καταβλητέαν ἀποζημιώσιν, μὴ ὄντα εἰς θέσιν νὰ ὑπολογίσουν ταύτην, παρελκύουν τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Νόμου τούτου καὶ ἐπιβαρύνουν τὸν ἐμφυτευτὴν μὲ ἔξοδα δικαστικὰ ἀνώτερα συχνὰ τῆς πληρωομένης ὑπ' αὐτοῦ ἀποζημιώσεως. Ἐπιβάλλεται ὅθεν ὁ διοικητικὸς ἢ ἀπλούστερος καθορισμὸς αὐτῆς καὶ ἡ κατάργησις τῆς ἐνώπιον τοῦ Ἐφετερίου διαδικασίας.

(1) Διὰ τῶν Νόμων ΣΜΒ' τοῦ 1867, ΔΝΔ' τοῦ 1912, 1413 τοῦ 1194, 1748 τοῦ 1918 καὶ 2645 τοῦ 1921.

(2). Τὰ ἔξοδα ἐμφυτεύσεως ἐνὸς στρέμματος σταφιδαμπέλου ἢ ἀμπέλου, μετὰ τῶν ἐξόδων περιποιήσεως μέχρις ἀποδόσεως αὐτῆς ἀνήρχοντο :

Εἰς τὴν Αἰγιάλειαν καὶ Ὀλυμπίαν (1900-1914) εἰς 146 δρ., ἐνῶ ἡ ἀξία τῆς ἀσκεποῦς γῆς ἐκνυμαίνετο περὶ τὰς 30-40 δρ.

Εἰς τὴν Ἀττικὴν τὸ μὲν 1914 εἰς 164 δρ. τὸ δὲ 1920 εἰς 4000 δρ. ἐνῶ ἡ ἀξία τῆς γῆς ἔφθανε τὰς 59 (1914) καὶ 150 δραχμὰς 1920. Τὰ ἐτήσια τῆς καλλιέργειας ἔξοδα καὶ ἔσοδα τοῦ ἐμφυτευτοῦ ἦσαν (1920) :

	Ἑξοδα	Ἔσοδα
Εἰς τὴν Αἰγιάλειαν	177	172
» » Ὀλυμπίαν	197	196
» » Ἀττικὴν	145	126

Ἐνῶ ὁ κανὼν τοῦ ψιλοῦ κυρίου ἠϋξάνε :

	1914	1920.
Εἰς τὴν Αἰγιάλειαν	17.50	55.50
» » Ὀλυμπίαν	22.50	65.
» » Ἀττικὴν	22.80	63.30

Ἀπαλλοτριώσεις τοῦ λειβαδικοῦ δικαίωματος (1). Λειβαδικὸν δικαίωμα ὀνομάζομεν τὸ δικαίωμα τῆς ιδιοκτησίας τῆς χορτονομῆς ἐπὶ τῶν ξένων ἀγρῶν. Τοῦτο ἀπαντᾷται κυρίως εἰς τὰς Ἑλαρχίας Φθιώτιδος καὶ Λοκρίδος, καλεῖται δὲ κοινῶς δικαίωμα ὄψεως. Ὑποθέτομεν ὅτι εἶναι λείψανον τῆς ἐπὶ τῶν ἐδαφῶν τούτων κυριαρχίας τῆς Κατελανικῆς Ἑταιρίας. Τὸ δικαίωμα τοῦτο ἀποτελεῖ, ὅπου ὑφίσταται, φραγμὸν εἰς τὴν ἔντασιν τῆς καλλιεργείας, κυρίως ἕνεκα τῆς δι' αὐτοῦ ἐπιβαλλομένης ἀναγκαστικῆς ἀγροναπαύσεως. Νομίζομεν ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ὑπὲρ τῶν καλλιεργητῶν ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις τοῦ ἐμπραγμάτου τούτου δικαίωματος, ὥς ἄλλωστε ἐγένετο καὶ προκειμένου περὶ τῶν ἀμπελώνων τῆς περιφερείας (2).

ΡΥΘΜΙΣΙΣ ΥΠΟΘΗΚΩΝ

Γενικωτέρας φύσεως εἶνε τὸ ζήτημα τῶν ὑποθηκῶν, καθότι μέγα μέρος τῶν παρ' ἡμῖν μικροῖδιοκτησιῶν, ἕνεκα τῶν δυσμενῶν συνθηκῶν τῆς καλλιεργείας τῶν καὶ τῆς ἀνηλεοῦς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἀγρότου, ἔχει ἐπιβαρυνθῆ με μίαν τοῦλάχιστον ὑποθήκην. Κυρίως δὲ εἰς τὴν Πελοπόννησον, πρὸ τῆς σταφιδικῆς ἰδίας κρίσεως, τὸ πλεῖστον τῶν σταφιδαμπέλων εἶχεν ὑποθηκευθῆ εἰς διαφόρους τοκογλύφους, σταφιδεμπόρους, καὶ εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν διὰ ποσὸν ὑπερβαῖνον συχνὰ μετὰ τῶν τόκων τὴν ἀξίαν αὐτῶν. Εἶνε ἀληθές ὅτι ἡ πᾶσις τῆς ἀξίας τῆς δραχμῆς ἐπέφερε τὴν οὐσιαστικὴν ἐλάφρυνσιν τῶν ὑποθηκευτικῶν βαρῶν, πλεῖστα τῶν ὁποίων ἐξωφλήθησαν. Κατὰ κανόνα ὅμως τὸ ζήτημα τοῦτο ἐξακολουθεῖ ὑφιστάμενον, δυνάμενον μάλιστα νὰ προσλάβῃ εἰς προσεχὲς μέλλον ὀξεῖαν διὰ τὸν ἀγρότην μορφήν. Ἀλλ' οὐδεμίαν δυστυχῶς ἔχομεν στατιστικὴν τῶν ἐπιβαρυνόντων τὰ ἀγροτικὰ κτήματα ὑποθηκῶν, καθότι δὲν τηρεῖται τοιαύτη εἰς τὰ ὑποθηκοφυλακεία.

Ἡ ὑποθήκη καθιστᾷ τὴν μικροῖδιοκτησίαν φαινομενικὴν μᾶλλον. Καθότι πραγματικὸς κύριος δὲν εἶνε ὁ φαινόμενος ὥς τοιοῦτος, ἀλλὰ βεβαίως ὁ δανειστής, ὁ ὁποῖος εἰσπράττει κατ' ἔτος τὸν τόκον τῆς ἀξίας τῆς γῆς, ἀκριβῶς ὥπως ὁ ἐνοικιάζων τὸν ἀγρόν του εἰς τινα γεωργὸν πρὸς ἐκμετάλλευσιν. Ὁ δὲ φαινομενικῶς ιδιοκτήτης γεωργὸς ὠφελεῖται ἀναλόγως τῶν κόπων του καὶ τῶν συνθηκῶν, τὴν διαφορὰν μεταξὺ ἐγγείου προσόδου καὶ τοῦ τόκου τοῦ ἐγγείου κεφαλαίου, ὅπως καὶ εἰς ἀπλοῦς ἐκμισθωτῆς αὐτοῦ. Ὅταν ὅμως ἡ ἐτησία καθαρὰ πρόσδοδος ὑστερεῖ τοῦ τόκου τῆς ἐγγείου ἀξίας, ὅταν δηλ. ἡ γεωργικὴ ἐκμετάλλευσις δὲν ἀποδίδει οἰκονομικῶς ἱκανοποιη-

(1). Διὰ περισσοτέρας πληροφορίας ἴδε τὴν μόνην ὑπάρχουσαν σχετικὴν μελέτην : *Χρ. Εὐελπίδου*, τὸ Λειβαδικὸν δικαίωμα εἰς τὴν Φθιώτιδα, Νέα Γεωπονικά 8—9 τοῦ 1920.

(2). Ἀρθρον 7 Νόμου ΑΦΟ' τοῦ 1889 περὶ βοσκῆς ξώων.

τικά αποτελέσματα, τότε ὁ κατὰ τύπους ἰδιοκτητῆς ἀποχωρεῖ, ὅπως εἰς ἀναλόγους περιστάσεις ἐκδιώκεται ὁ ἐκμισθωτῆς καὶ τὸ κτῆμα περιέρχεται ὑπὸ τὴν πλήρη κατοχὴν τοῦ πραγματικοῦ ἰδιοκτήτου, τοῦ δανειστοῦ.

Ὁ διὰ νομοθετικοῦ μέτρου περιορισμὸς τῶν ἐνυποθήκων δανείων (1), τὸν ὁποῖον ἐπρότειναν ἀλλαχοῦ, ἀφ' ἑνὸς μὲν θέλει μειώσει τὴν πίστιν τοῦ γεωργοῦ ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν λύει τὸ ζήτημα τῶν ὑφισταμένων ἐνυποθήκων χρεῶν.

Περὶ τῆς καλλιτέρας ὀργανώσεως τῆς ἐγγείου ἐν γένει πίστεως θέλομεν πραγματευθῆ εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον. Νομίζομεν ὅμως ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις τῶν ἐν γένει ὑποθηκικῶν δικαιωμάτων τῶν βαρυνόντων τὴν ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν ὑπὲρ τοπικῶν ἰδρυμάτων κτηματικῆς ἢ καὶ ἐν γένει ἀγροτικῆς πίστεως, τὰ ὅποια θ' ἀναλάβουν τὴν τοκοχρεωλυτικὴν ἐξυπηρέτησιν καὶ ἀπόσβεσιν αὐτῶν μὲ ἓνα τόκον λογικὸν 3 ἢ 4 ο/ο, κατόπιν ἐννοεῖται ἐλέγχου τῶν τίτλων καὶ δικαιωμάτων τῶν δανειστῶν.

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΙΚΡΟΪΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Εἰς ποῖλά σύγχρονα Κράτη, ἐπεμβαίνοντα πρὸς ρύθμισιν τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, ἐκρίθη ἀναγκαῖα ἡ νομοθετικὴ προστασία τῆς μικροῖδιοκτησίας ἀπὸ τῆς πίεσεως τοῦ κεφαλαίου καὶ ἀπὸ τῆς ἐλευθέρως διανομῆς αὐτῆς κάτω ἑνὸς ὁρίου, ἐξασφαλίζοντος ἐκ τῆς καλλιεργείας τὸ ἐλάχιστον συντηρήσεως τοῦ καλλιεργητοῦ. Πρὸς τοῦτο ἐφηροδόθησαν αἱ ἀρχαὶ τοῦ ἀκατασχέτου, ἀναπαλλοτριώτου καὶ ἀδιανεμήτου τῆς μικρᾶς ἰδιοκτησίας.

Ὁ θεσμὸς τοῦ ἀκατασχέτου καὶ ἀναπαλλοτριώτου (homestead exemption) εἶνε ἀμερικανικῆς καταγωγῆς. Ἐφηροδόθη τὸ πρῶτον εἰς τὸ Τέξας, τὸ 1839 καὶ ἐπεξετάθη ἀκολούθως εἰς ὅλας τὰς Ἡνωμένας Πολιτείας, πλὴν τεσσάρων. Συνίσταται εἰς τὴν προστασίαν μικρᾶς ἰδιοκτησίας, ἥτις δὲν δύναται οὔτε νὰ κατασχεθῇ ἀλλὰ οὔτε καὶ νὰ ἀπαλλοτριωθῇ ἢ ὑποθηκευθῇ ἄνευ τῆς ἀδείας τῆς γυναικὸς καὶ τῶν τέκνων, ἢ τῶν δικαστηρίων, ἂν τὰ τέκνα εἶνε ἀνήλικα. Ὁ θεσμὸς οὗτος εἰσήχθη, ἄνευ μεγάλης ἐπιτυχίας, εἰς τὴν Γαλίαν διὰ τοῦ Νόμου τῆς 12 Ἰουλίου 1909. Δι' αὐτοῦ ἐπιτρέπεται ἡ διὰ δηλώσεως ἐνώπιον τοῦ Συμβολαιογράφου σύστασις Οἰκογενειακοῦ κλήρου (bien de famille insaisissable), ἢ ἀξία ὅμως τοῦ ὁποίου δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίῃ τὰς 8000 φράγκων.

Τέλος εἰς ποῖλά Γερμανικὰ Κράτη ὑφίστατο ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ θεσμὸς τῆς μεταβιβάσεως τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας ἀδιανεμήτου εἰς ἓνα καὶ μόνον κληρονόμον, ὅστις ὑπεχρεοῦτο ν' ἀποζημιώσῃ τοὺς ἄλλους (Anerben

1) Ἴδε ἀνάπτυξιν τῶν συστημάτων Lorenz von Stein καὶ Schaeffle παρὰ Philipovich, loc. cit. σελ. 322 καὶ ἐπ.

recht) (1). Ὁ θεσμός οὗτος οὐδαμοῦ πλέον ὑφίσταται ἀναγκαστικῶς. Ἀπὸ τοῦ 1870 ὅμως καὶ ἐντεῦθεν, εἰσέχθη εἰς τινὰς Ἑπαρχίας τῆς Πρωσσίας καὶ τινὰς ἄλλας Χώρας τῆς Γερμανικῆς Ἑπικρατείας ὑπὸ τύπον προαιρετικὸν (Höferecht).

Διὰ τοῦ συστήματος τούτου, ἀποφεύγεται ἡ διατάραξις τῆς ἐκμεταλλεύσεως ἐκ τῆς διανομῆς, ἡ ἀνάγκη νέων κεφαλαίων ἐκμεταλλεύσεως καὶ ἰδίᾳ ὁ τεμαχισμὸς τῶν μικροῖδιοκτησιῶν. Τοὺς θεσμοὺς τούτους ἠθέλησε νὰ μεταφυτεύσῃ παρ' ἡμῖν ὁ ἀγροτικὸς Νόμος 1072 καὶ ὁ ἀκολουθήσας αὐτὸν Νόμος 2052. Παρὰ τὰ θεωρητικὰ ὅμως πλεονεκτήματα αὐτῶν, εἶνε κατακριτέοι ἀπὸ τῶν ἐξῆς τεσσάρων ἀπόψεων.

α') Ἀπὸ ψυχολογικῆς, καθότι ἀντίκεινται εἰς τὴν παρὰ τῷ χωρικῷ ἐρριζομένην ἀντίληψιν τῆς, κατὰ δίκαιον καὶ ἔθιμον, ἰσότητος τῶν κληρονομικῶν μερίδων.

β') Ἀπὸ κοινωνικῆς, διότι προσπαθοῦν νὰ διαφυλάξουν τὴν ἀγροτικὴν ἰδιοκτησίαν εἰς βάρος τῆς πλειονότητος τῶν ἀγροτῶν, ἔστω καὶ ἀδελφῶν ἢ γαμβρῶν τῶν κληρονόμων. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ συγκρατοῦν τὸν ἀγροτικὸν πληθυσμὸν εἰς τοὺς ἀγρούς, ἐξωθοῦν τὸ μεγαλύτερον μέρος αὐτοῦ εἰς τὴν μετανάστασιν καὶ κυρίως τὴν πρὸς τὰς πόλεις ἀποδημίαν. Ἵνα ἀπομακρύνουν δηλαδὴ τοὺς μικροκτηματίας ἀπὸ τοῦ προλεταριάτου, δημιουργοῦν σωρηδὸν προλεταρίους, οἵτινες, ὥς ἐκ περισσοῦ, δὲν ἡμποροῦν νὰ εὔρουν ἐργασίαν εἰς τὰς ἐλαχίστας παρ' ἡμῖν βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις.

γ') Ἀπὸ γεωργικῆς ἀπόψεως, καθότι ἐμποδίζουν τὴν ἁμιλλαν πρὸς καλυτέρα ἐκμετάλλευσιν καὶ μεγαλυτέρα ἐκ ταύτης παραγωγὴν τῆς γῆς, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ κληροῦχου ἀπὸ πάσης προσβολῆς τρίτου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς δεσμεύσεως τοῦ συναγωνισμοῦ καὶ τῆς ἐπιλογῆς. Ὑπὸ τὸ ὑφιστάμενον κοινωνικοοικονομικὸν καθεστῶς, ὁ ἀγὼν τῆς ἐπικρατήσεως εἶνε ἀναντιρρήτως τὸ ἰσχυρότερον ἐλατήριο τῆς προόδου, πᾶσα δὲ παραγνώρισις τῆς, ἔστω καὶ σκληρᾶς, ταύτης ἀρχῆς ἀποτελεῖ θεωρίαν δυσκόλως δυναμένην νὰ στηριχθῇ ἐν τῷ μέσῳ τῆς περισφιγγούσης αὐτὴν ἀδυσωπῇ του πραγματικότητος.

δ') Τέλος καὶ ἀπὸ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, ὁ καθορισμὸς ὠρισμένου κλήρου ἀδιανεμήτου καὶ ἀναπαλλοτριώτου δὲν εἶνε ὀρθὸς καθότι ἐκάστη οἰκογένεια ὑφίσταται, σὺν τῷ χρόνῳ, φυσιολογικῶς αὐξομειώσεις, αἱ ὁποῖαι μεταβάλλουν τὴν σύστασιν, ἐπομένως δὲ καὶ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ἀδυνατῇ ὑποθέσει ὅτι ἡ γεωργικὴ οἰκογένεια θέλει μείνει στάσιμος, ὁ παραχωρούμενος εἰς αὐτὴν κλῆρος, καθοριζόμενος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν σημερινῶν οἰκονομικῶν συνθηκῶν, πιθανὸν θὰ εἶνε πλεονάζων ἢ ἑλλειπὴς ὑπὸ

(1). Δὲν πρέπει νὰ συγκρίωμεν τὸ Anerbenrecht πρὸς τὰ Fidéicommiss ἅτινα θεσπισθέντα πρὸς προστασίαν τῆς μεγάλης ἐγγείου ἰδιοκτησίας, κατηργήθησαν εἰς τὴν Πρωσίαν δι' ἀποφάσεως τῆς 10 Μαρτίου 1919.

τοὺς οἰκονομικοὺς ὅρους τῆς αὖριον. Καθότι ἡ πρόβλεψις τῶν δημιουργη-
θησομένων μετὰ τινας δεκάδας ἐτῶν γεωργοοικονομικῶν ὅρων, ἀποβαίνει
ἀνθρωπίνως ἀδύνατος, δεδομένων μάλιστα τῶν προόδων τῆς γεωπονικῆς
ἐπιστήμης καὶ τῆς ραγδαίας ἐξελίξεως τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν.

Ὁ τεμαχισμὸς τῆς γῆς, ἅπλῶς τοῦ ὁποίου θέλει νὰ προστατεύῃ τὸν
γεωργὸν ὁ θεσμὸς τοῦ ἀδιανεμήτου, δὲν δύναται νὰ χωρέσῃ ἐπ' ἄπειρον
καὶ μὲ τὴν αὐτὴν πρὸς τὴν πύκνωσιν τοῦ πληθυσμοῦ γεωμετρικὴν πρόοδον.
Διότι ὑπάρχει ἓν οἰκονομικὸν ὄριον πέραν τοῦ ὁποίου ἀποβαίνει ἀσύμφο-
ρος, περιοριζόμενος αὐτομάτως. Τὸ ὄριον τοῦτο εἶνε ἡ ἐπάρκεια τῆς γεωρ-
γικῆς οἰκογενείας, ἡ ὁποία ἐπιβάλλει τὴν ἐγκατάλειπιν τῆς καλλιεργείας εἰς
χεῖρας ἄλλου καλλιεργητοῦ, ἐὰν ἡ ἐξ αὐτῆς πρόσοδος δὲν ἀνταποκρίνεται
πρὸς τὸ ἐλάχιστον τῆς συντηρήσεως. Ἀπομένουν ὅμως δύο σοβαροὶ κίνδυνοι
ἐξ ὧν ἡθελε νὰ διαφυλάξῃ τὴν γεωργίαν ἡμῶν ὁ θεσμὸς τοῦ ἀναπαλλοτριώ-
του καὶ ἀδιανεμήτου. Ὁ πρῶτος εἶνε ὁ κίνδυνος τοῦ νὰ περιέλθῃ ἡ γῆ εἰς
χεῖρας μὴ αὐτοκαλλιεργούντων ἀλλὰ νεμομένων τὴν πρόσοδον αὐτῆς ξένων
πρὸς τὴν γεωργίαν στοιχείων, ἐκμετάλλευσμένων τὸν ἰδρῶτα τοῦ γεωργοῦ.
Τοῦτο ὅμως ἀποφεύγεται διὰ τῆς καθιερώσεως, ὡς εἵπομεν, τῆς ἐργασίας
ὡς μόνης βάσεως τῆς ἐγγείου ιδιοκτησίας, Ὁ δεύτερος κίνδυνος συνίσταται
εἰς τὸν κατατεμαχισμὸν τῆς μικροῦ ιδιοκτησίας, τὸν ὁποῖον δυνάμεθα νὰ
καταπολεμήσωμεν διὰ τῆς ἀναγκαστικῆς συνεγνώσεως τῶν μικροῦ ιδιοκτη-
σιῶν, ὡς θ' ἀναπτύξωμεν ἀμέσως κατωτέρω.

Η ΣΥΝΕΝΩΣΙΣ ΤΩΝ ΜΙΚΡΟΪΔΙΟΚΤΗΣΙΩΝ⁽¹⁾

Ο ΤΕΜΑΧΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΜΙΚΡΟΪΔΙΟΚΤΗΣΙΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Ἡ ὑφισταμένη παρ' ἡμῖν ἔγγειος μικροῖδιοκτησία δὲν εἶνε, κατὰ κανόνα, συνεχῆς, ἀλλὰ κατατετμημένη εἰς μικρὰ τμήματα, κείμενα συχνὰ εἰς ἀπόστασιν ὥρων τὸ ἓν ἀπὸ τοῦ ἄλλου. Τοῦτο εἶνε συχνὰ ἀπόροια ὑδρολογικῶν συνθηκῶν, αἵτινες ἀναγκάζουν τὸν γεωργὸν νὰ καλλιεργῇ εἰδικῶς ἀγρούς τινας, ξηρικοὺς διὰ πρωΐμων καρπῶν, ἐνῶ χρησιμοποιοῖ εἰς ὀψίμους ἢ ποτιστικὰς καλλιεργείας (ἀραβόσιτον, ὕσπρια, μπιστάνια κλπ.) γαίας ὑποκειμένας εἰς πλημμύρας κατὰ τὸν χειμῶνα, ἢ ποτιστικὰς, ἢ πλουσιωτέρας εἰς ὕδωρ. Ἡμπορεῖ καὶ νὰ ἐπιβάλλεται ἐξ ἐδαφικῶν συνθηκῶν, καθότι ἅπασαι αἱ γαῖαι δὲν εἶνε πρόσφοροι διὰ κάθε καλλιέργειαν (καπνοτόπια). Ἡ καὶ νὰ δικαιολογῇται ἐκ κλιματολογικῶν ἀναγκῶν ὡς λ. χ. ἐν Πελοποννήσῳ, ὅπου οἱ καλλιεργηταὶ καλλιεργοῦν τὴν σταφίδα εἰς ὠρισμένην ζώνην, ἐνῶ εἰς ἄλλην καλλιεργοῦν ἄλλα εἶδη. Ἡ νὰ εἶνε ἀναγκαῖα συνέπεια τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους λ. χ. εἰς τὰς Κυκλάδας ἰδίως, ὅπου οἱ φιλόπονοι χωρικοὶ καλλιεργοῦν τὰς μεταξὺ τῶν βραχωδῶν ἐκτάσεων σχηματιζομένας φυσικῶς ἢ καὶ τεχνικῶς προσχώσεις (ταράτσες).

Κυρίως ὅμως ὁ τεμαχισμὸς τῆς μικροῖδιοκτησίας προῆλθεν ἐκ τῶν συναλλαγῶν τῆς γῆς, πρὸς κοδοτήσεων καὶ ἰδίᾳ ἔνεκα κληρονομικῶν διανομῶν. Ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἡ ὑπαρξίς Τσιφλικίων, μὴ αὐτοπροσώπως καλλιεργουμένων, ἤγαγεν εἰς τὴν συνήθειαν τῆς κατ' ἰδανικὰ μερίδια ἐξ ἀδιαιρέτου μεταξὺ τῶν κληρονόμων διανομῆς, ὡς συναντῶμεν καὶ σήμερον εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὸ παρ' ἡμῖν ἰσχύον Ρωμαϊκὸν κληρονομικὸν δίκαιον, ὑπεβोधήθησε τὸν κατακερματισμὸν τῆς ἐγγείου ἰδιοκτησίας, εἰς τρόπον ὥστε οὗτος εἶνε κατὰ κανόνα κατ' εὐθεΐαν ἀνάλογος πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν διαφόρων τμημάτων τῆς Χώρας. Εἶνε μέγιστος εἰς τὴν οὐδέποτε ὑποδουλωθεῖσαν εἰς τοὺς Τούρκους Ἑλλάδα, ἐλάχιστος δὲ εἰς τὰς τελευταίως ἀπελευθερωθεῖσας Ἐπαρχίας, ὡς ἡ Μακεδονία καὶ ἡ Δ. Θράκη. Δὲν ὑπάρχει, δυστυχῶς, κτηματολόγιον ἢ κτηματογράφων, ἐξ οὗ νὰ ἐξαγάγωμεν συγκεκριμένους ἀριθμοὺς τῆς ἀναλογίας τῶν μικροῖδιοκτησιῶν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς μικροῖδιοκτήτας. Εἰς τὴν Παλαιὰν Ἑλλάδα ὅμως ἰδίως εἶνε συνήθης ἡ περίπτωσις τοῦ μικροῖδιοκτήτου

(1) Ἰδὲ Α. De Foville.—Le Morcellement, Paris 1885.—Dr C. Chauveau.—Le Remembrement de la Propriété Rurale, Paris 1918.

ἔχοντος κατακερματισμένην τὴν ἰδιοκτησίαν αὐτοῦ εἰς 15—20 μικροτεμάχια, φθάνοντα συχνὰ τὴν ἔκτασιν «μιάς ζεψιάς» (1—1 1/2 στρέμμα) καὶ ὅχι σπανίως ἀκόμη μικροτέραν. Συμβαίνει δὲ μάλιστα ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ δένδρου νὰ ὑπάρχουν περισσότεροι τοῦ ἑνὸς ἰδιοκτῆται !

Τὰ ἐλαττώματα τοῦ τεμαχισμοῦ. — Πλεῖστα εἶνε τὰ ἐκ τοῦ τεμαχισμοῦ τῆς γῆς ἐλαττώματα, τὰ σπουδαιότερα τῶν ὁποίων, εἶνε ὅτι :

1ον) Χάνεται εἰς χανδάκια καὶ χωρίσματα ἰδιοκτησιῶν μία μεγάλη ἔκτασις γῆς. Ἐπίσης ἰκανὴ ἔκτασις γῆς μένει ἀκαλλιέργητος διὰ τὰ χρησιμεύσει εἰς τὴν στροφὴν τοῦ ζευγαριοῦ.

2ον) Ἐπέρχεται ἀπώλεια χρόνου ἀφ' ἑνὸς μὲν κατὰ τὴν μετάβασιν τοῦ καλλιεργητοῦ καὶ μεταφορὰν τῶν καλλιεργητικῶν μέσων ἀπὸ τοῦ ἑνὸς τμήματος τῆς γῆς εἰς τὸ ἄλλο, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατὰ τὴν καλλιέργειαν, διότι ἐπὶ μικρῶν τεμαχίων ἀγρῶν ὁ καλλιεργητὴς ὑποχρεοῦται νὰ στρέψῃ πολλὰς φορὰς τὸ ζευγάρι του.

3ον) Ἐμποδίζεται ἡ χρῆσις μηχανημάτων διὰ τὴν καλλιέργειαν, σπορὰν καὶ συγκομιδὴν.

4ον) Ἡ ἐκτέλεσις μονίμων βελτιώσεων συναντᾷ μεγαλειτέρας δυσκολίας (ἀπαστράγγις, ἄρδεις, ὁδοποιΐα).

5ον) Ἡ ἐπίβλεψις τῶν καλλιεργειῶν καθίσταται δυσχερής.

6ον) Δημιουργοῦνται συνεχῶς προστριβαὶ μεταξὺ γειτόνων.

Τὸ ἀποτέλεσμα ὅλων τῶν ἀνωτέρω ἐλαττωμάτων εἶνε ἡ ἐλάττωσις τῆς παραγωγῆς. Ὅταν δὲ ὁ τεμαχισμὸς προχωρήσῃ ὑπερβολικὰ καὶ αὕτῃ ἡ καλλιέργεια καθίσταται οἰκονομικῶς ἀσύμφορος, πρὶν ἀκόμη καταντήσῃ ἀδύνατος καὶ πραγματικῶς.

Μέτρα πρὸς συνένωσιν τῶν μικροῖδιοκτησιῶν. — Εἰς τὰ ἐνωρίτερον ἀπὸ ἡμᾶς ἐλευθερωθέντα ἀπὸ τὰς τιμαριωτικὰς τῆς ἰδιοκτησίας μορφᾶς Κράτη τῆς Δ. Εὐρώπης, ἐνεφανίσθη ἀπὸ καιροῦ ἀνησυχαστικὸν τὸ ζήτημα τῆς κατατμήσεως τῶν μικροῖδιοκτητῶν. Τὰ Κράτη ταῦτα ἠθέλησαν κατ' ἀρχὰς νὰ περιορίσουν αὐτὴν δι' ἀπαγορεύσεως τῆς διανομῆς τῶν ἀγρῶν, πέραν ἑνὸς ὁρισμένου ὁρίου (1). Αἱ διατάξεις ὅμως αὗται δὲν ἔδωσαν τ' ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα καὶ διὰ τοῦτο κατέφυγον εἰς μέτρα πρὸς συνένωσιν τῶν μικροῖδιοκτησιῶν. Ἐκ τούτων ἄλλα μὲν τείνουν εἰς τὸ νὰ διευκολύνουν ἀπλῶς τὴν ἀτομικὴν (2) ἢ ὁμαδικὴν πρωτοβουλίαν (3), ἄλλα δὲ σκοποῦν τὸν ἐξαναγκασμὸν τῶν ἀτόμων, ἢ τουλάχιστον τῆς μειοψηφίας τῶν ἀτόμων, εἰς τὴν συνένωσιν τῶν μικροῖδιοκτησιῶν. Διότι ὁ δεσμὸς τοῦ χω-

(1) Τοιαύτας διατάξεις συναντῶμεν εἰς τὰ Καντόνια τῆς Ἑλβετίας Argovie (Νότιος τοῦ 1876), Bâle-Campagne (Ν. τοῦ 1895), Vaud (Ν. τοῦ 1907) καὶ εἰς τὰ Γερμανικὰ Κράτη Saxe-Weimar, Δονκάτον τῆς Ἑσσης (Ν. τοῦ 1887).

(2) Γαλλία Ν. 3 Νοεμβρίου 1884.

(3) Γαλλία Ν. 21 Ἰουνίου 1865, 22 Δεκεμβρίου 1888.

ωικοῦ πρὸς τὸ κομμάτι τῆς γῆς ποῦ ἐκληρονόμησεν ἀπὸ τὸν πατέρα του καὶ ποῦ ἐκαλλιέργησεν ὁ ἴδιος ἐπὶ ἔτη, ἢ πρόληψις καὶ τὸ κακῶς ἐννοούμενον μικροσυμφέρον καθιστοῦν ἐχθροὺς τοὺς πλείστους τῶν χωρικῶν εἰς τὴν ἀλταλλαγὴν τῶν μικροῖδιοκτησιῶν των. Τοιαῦτα μέτρα ἐξαναγκαστικά ἐλήφθησαν τὸ πλεῖστον εἰς τὰ Γερμανικὰ Κράτη καὶ εἰς τινὰ καντόνια τῆς Ἑλβετίας (1), σήμερον ὅμως ἐπεξετάθησαν εἰς πλεῖστα Κράτη τῆς Εὐρώπης (2). Ὁ σκοπὸς τῶν νομοθετημάτων τούτων εἶνε ἡ συνένωσις ὅλων τῶν γαιῶν μιᾶς κοινότητος εἰς ἓν σύνολον, τὸ ὁποῖον διαμοιράζεται εἴτα εἰς τοὺς ἰδιοκτητὰς τῆς κοινότητος ταύτης, εἰς τρόπον ὥστε οὗτοι νὰ λαμβάνουν ἓνα μόνον τεμάχιον γῆς, ἐὰν αἱ περιστάσεις τὸ ἐπιτρέπουν, ἢ πάντως περιορισμένον ἀριθμὸν τεμαχίων γῆς. Βασικὸς ὅρος μιᾶς τοιαύτης ἐργασίας εἶνε ὅτι καθεὶ ἰδιοκτητῆς πρέπει νὰ λάβῃ πάλιν γαίαν τῆς αὐτῆς συνολικῆς ἀξίας πρὸς τὰς ἰδικὰς του, κειμένης εἰς τὴν μέσσην ἀπόστασιν αὐτῶν ἀπὸ τὸ χωρίον. Ἐπὶ πλεον αἱ γαῖαι αὗται πρέπει νὰ ἔχουν σχῆμα διευκολύνον τὴν καλλιέργειαν, σύνορα ὅσον τὸ δυνατόν φυσικά, συγκοινωνίαν καλλιτέραν καὶ ἐκροὴν ὑδάτων εὐκολωτέραν.

Οἱ νόμοι οὗτοι ἔδωσαν γενικῶς ἱκανοποιητικὰ ἀποτελέσματα (3), παρὰ τὴν συναντηθεῖσαν εἰς πολλὰ μέρη τὸ πρῶτον ἐχθρότητα τῶν κατοίκων. Οὕτω εἰς τὴν Κοινότητα Osthein (Hanau), οἱ κάτοικοι ἐξεδίωξαν κατ' ἀρχὰς μὲ λιθοβολισμοὺς καὶ ἀπειλὰς τοὺς ἐντεταλμένους τὴν συνένωσιν τῶν μικροῖδιοκτησιῶν τῆς περιφερείας των τοπογράφους. Ὅταν ὅμως ἀντελήφθησαν τὰ ἀγαθὰ ἀποτελέσματα τῆς νέας καταστάσεως, ἔστειλαν ἐπιτροπὴν νὰ εὐχαριστήσουν τὸν Ὑπουργόν, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς βίας ἐπέβαλεν αὐτήν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ τριπλασιασθῇ εἰς πολλὰς περιστάσεις ἡ ἀξία τῶν γαιῶν των.

Ἡ λήψις ἀναλόγων μέσων ἐνδείκνυται καὶ παρ' ἡμῖν. Πρέπει μαζὺ μὲ τὴν κτηματογράφησιν τῆς ὑπαίθρου, ν' ἀρχίσῃ καὶ ἡ ἐργασία πρὸς συνένωσιν τῶν τεμαχισμένων μικροῖδιοκτησιῶν, ἰδίως εἰς τὰς σιτοπαραγωγοὺς περιφερείας, ὅπου αἱ ἐκ τῆς κατατμήσεως δυσκολίαι εἶνε μεγαλείτεραι καὶ ἡ συνένωσις εὐκολωτέρα. Δὲν εἶνε ἀνάγκη ἡ συνένωσις αὕτη νὰ ἐπιβάλληται ὑποχρεωτικῶς ἐκ τοῦ νόμου. Θὰ καθίσταται τοιαύτη μόνον ἐφ' ὅσον ζητήσῃ

(1) Πρωσσία Ν. 2 Ἀπριλίου 1872, τροποποιηθεῖς τὴν 21 Σεπτεμβρίου 1920.

Βάδη Ν. τοῦ 1856 συμπληρωθεῖς τὸ 1886.

Βαυαρία Ν. 1861 συμπληρωθεῖς διὰ τοῦ Ν. τῆς 29 Μαΐου 1886.

Argovie, Code rural § 33 (1887), St Gall, Loi 8 Février 1866, Bâle-Campagne L. 2 Septembre 1895, Neuchâtel, Code rural § 64 (1899).

(2) Αὐστρία Ν. 7 Ἰουνίου 1883, Ἑλβετία (Ὁμοσπονδία) Ν. 23 Μαρτίου 1918. Γαλλία Ν. 27 Νοεμβρίου 1918 καὶ εἰδικῶς διὰ τὰς ἐκ τοῦ πολέμου καταστραφείσας ἐπαρχίας Ν. τῆς 4 Μαρτίου 1919.

(3) Εἰς τὴν Πρωσίαν ἐπὶ ἐκτάσεως 34.750.000 ἑκταρίων, ὧν τὰ 24 1/2 ἑκατ. καλλιεργήσιμα, εἶχον συνενωθῇ, μέχρι τοῦ 1901, μικροῖδιοκτησίαι ἐκτάσεως 21 ἑκατομ. ἑκταρίων.

τοῦτο τὸ ἥμισυ τοῦλάχιστον ἐκτάσεως τῆς περιφερείας. (1) Τὴν καταννόσιν νῆς ὀφείλει νὰ μέτρου τούτου, θέλει υποβοηθῇ παρ' ἡμῖν ὁ θεσμός τῶν συνδιοκτησιῶν βοσκῆς.

ΑΙ ΣΥΝΔΙΟΚΤΗΣΙΑΙ ΒΟΣΚΗΣ

Ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων, οἱ κάτοικοι Μεσογείων (Ἀττικῆς), διήρesan ὁλόκληρον τὴν κτηματικὴν περιφέρειαν τῶν χωρίων των εἰς τρεῖς ζώνας. Ἡ μία ἐκ τούτων, ἐξ ὑπαμοιβῆς καὶ ἕκαστον τρίτον ἔτος, ὠρίσθη διὰ τὴν ἐτησίαν σπορὰν σιτηρῶν, αἱ δὲ ἄλλαι δύο, ἐπίσης κατὰ σειρὰν, μένουσιν ἐν ἀγροναπαύσει (ὀργώματα καὶ καλαμιές). Τὰ ἐν ἀγροναπαύσει ἐκάστοτε δύο τρίτα μετὰ τῶν χέρσων καὶ βουνωδῶν ἐκτάσεων, ἀπετέλεσαν συνεχεῖς πλέον βοσκὰς τὴν διαχείρισιν τῶν ὁποίων (μίσθωσιν εἰς ποιμένας, εἰσπραξίν ἐνοικίων, διάθεσιν αὐτῶν) ἀνέθεσαν οἱ συνδιοκτῆται εἰς Ἐπιτροπὴν μετὰ αὐτῶν ἐκλεγείσαν. Κατ' ἔθιμον, (2) διὰ τὴν μονιμοποίησιν τῶν ἐπιτροπῶν, ἀρχοῦσι τὰ 2)3 τῶν συνδιοκτῆτῶν, ἔστω καὶ ἂν τὸ ὑπόλοιπον 1)3 δὲν ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν ἔδωσαν τὰ 2)3. Πρόκειται δηλαδὴ περὶ ἀναγκαστικοῦ συνεταιρισμοῦ. Ὁμοία ὀργάνωσις ὑπῆρχε μία καὶ μόνη κατ' ὅλην τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα καὶ δὴ ἐν τῷ Νομῷ Ἀρκαδίας. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη, συνεστήθησαν τοιαῦται καὶ εἰς διάφορα χωρία τῆς Ἀττικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ εἶχεν ἐπικρατήσῃ γενικῶς αὐτὸς ὁ θεσμός, ἐὰν ἡ στενὴ ἀντίληψις μερικῶν δικαστῶν δὲν ἀνελάμβανε νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ διήθεν δίκαια μερικῶν μειοψηφούντων χωρικῶν.

Τὰ ἐκ τοῦ συστήματος τούτου ἀγαθὰ εἶνε :

1) Ὅτι λύεται σοφῶς καὶ πρακτικῶς τὸ ζήτημα τῆς ἀγροφυλακῆς, καθότι χωρίζονται αἱ καλλιεργήσιμοι ἀπὸ τὰς βοσκουμένας ἐκτάσεις καὶ περιορίζεται εἰς τὸ τρίτον ἢ πρὸς φύλαξιν ἔκτασις, εἰς τὴν ὁποίαν μάλιστα ἀπαγορεύεται ἡ βοσκή.

2) Ὅτι ἀποδίδονται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν συνεχεῖς ἐκτάσεις, ἐνῶ πρότερον πολλὰ βοσκήσιμα μικροκτῆματα ἔμενον ἀχρησιμοποίητα.

3) Ὅτι δημιουργοῦνται εἰς τὰς Κοινότητας σοβαροὶ πόροι, διατιθέμενοι κατὰ κανόνα, εἰς κοινωφελεῖς σκοπούς.

Βεβαίως εἰς πολλὰ κτήματα, θὰ γίνῃ ἀνάγκη ὅπως ἡ καλλιέργεια γίνῃ διετής, καταργουμένης τῆς ἀκαλλιεργήτου ἀγροναπαύσεως διὰ τῆς χρήσεως χημικῶν λιπασμάτων. Τοῦτο ὅμως δύναται νὰ γίνῃ, ὑφισταμένου καὶ τοῦ συστήματος τῆς συνδιοκτησίας.

(1) Ἀναλόγουι διατάξεις περιλαμβάνουν καὶ αἱ νομοθεσίαι τῆς Βάδης καὶ τῶν περισσοτέρων Ἑλβετικῶν καντονίων.

(2) Τὸ ἔθιμον τοῦτο ἀνεγνώρισε καὶ ἐκύρωσεν ἡ Νομολογία τῶν Δικαστηρίων, ὡς καὶ τὸ ἀρθρον 12 τοῦ Νόμου 641 (1915).

Τὸ σύστημα τοῦτο, ὑψιμιζόμενον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς νομοθετικῶς ὥστε νὰ λείπουν αἱ ἀντιδράσεις τῶν ὀλίγων δυστροπούντων καὶ αἱ παρελκύνσεις τῶν ἑλληνικῶν δικαστηρίων, θὰ ἔπρεπε νὰ διαδοθῇ εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, διὰ τοῦ θεσμοῦ τῶν ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν.

Διότι, ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω ἐκτεθέντων ἀγαθῶν, εἰσάγει εἰς τὰ χωρία τὴν ἰδέαν τῆς κοινωνικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀλληλεγγύης. Ἐπὶ πλέον δὲ προλειάνει τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς τόσο ἐπιβαλλομένης συνεννόσεως τῶν μικροῖδιοκτησιῶν.

ΛΕΙΒΑΔΙΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΠΟΙΜΕΝΑΣ

ΚΑΙ ΔΑΣΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΩΝ

Ἐκτὸς τῆς γεωργίας καὶ τῶν γεωργῶν, ὑπάρχει εἰς ἄλλος μέγας κλάδος παραγωγῆς καὶ μία ἄλλη σοβαρὰ τάξις παραγωγῶν δικαιουμένη πάσης πολιτειακῆς μερίμνης. Ὅμιλοῦμεν περὶ τῆς κτηνοτροφίας καὶ τῶν κτηνοτρόφων. Οὗτοι διαιροῦνται παρ' ἡμῖν εἰς δύο μεγάλους κλάδους :

α') Τοὺς ἀσκοῦντας οἰκόσιτον ἢ ἡμιοικόσιτον κτηνοτροφίαν, ἐν συνδυασμῷ συνήθως μετὰ τῆς γεωργίας.

β') Τοὺς νομάδας, ποιμένας κατὰ κανόνα. Ἐκ τούτων τινὲς βόσκουν τὰ ποίμνιά των εἰς τὴν αὐτὴν πάντοτε περιφέρειαν, τὸ μὲν θέρος εἰς τὰ βουνά, τὸν δὲ χειμῶνα εἰς «χειμαδιά», συνήθως παρὰ τοὺς πρόποδας αὐτῶν (ποδιές). Ἐνῷ ἄλλοι — καὶ μάλιστα οἱ πλεῖστοι — δὲν ἔχουν σταθερὰν διαμονήν, διανύοντες μεγάλας ἀποστάσεις ἵνα ἐξεύρουν τὴν ἀναγκαίαν, κατὰ καιροὺς, διὰ τὰ πρόβατά των τροφήν.

Διὰ τῶν περὶ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν Νόμων, παρᾠρεῖται συνήθως εἰς τοὺς ἀποκαθισταμένους γεωργοὺς ἢ ἔκτασις γῆς πρὸς κοινὴν βοσκήν (μερᾶς), ἐκτὸς βεβαίως τῆς πρὸς βοσκήν τῶν ἀροτριῶντων των ἀπαιτουμένης (ξεναγεολείβαδο). Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης κυροῦται ἔθμιμον, ἀπορρεῦσαν ἄλλωστε ἐξ αὐτῆς τῆς ἀνάγκης τῶν πραγμάτων. Καθότι δὲν δύναται οἰκονομικῶς νὰ ὑπάρξῃ γεωργία — καὶ μάλιστα καλλιέργεια σιτηρῶν — ἄνευ συνδυασμοῦ αὐτῆς πρὸς οἰκόσιτον ἢ ἡμιοικόσιτον κτηνοτροφίαν. Παρουσιάζονται ὅμως τὰ ἐξῆς ἀδικήματα : Ὅτι οἱ μὴ λαμβάνοντες γεωργικὸν κλῆρον, στεροῦνται καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς βοσκῆς εἰς τὸ κοινὸν λειβάδιον ! Ἐπὶ πλέον οἱ ἐγχώριοι κτηνοτρόφοι (ἀλλὰ μὴ γεωργοί) δὲν λαμβάνουν σπιθαμὴν γῆς, ὑποχρεούμενοι νὰ μετατραποῦν εἰς νομάδας. Τέλος οἱ εἰς τὰς ἀγροναπαύσεις (καλαμιές) ἀπαλλοτριουμένων ἰδίως βόσκοντες τὰ ποίμνιά των νομάδες ἀποδιώκονται ἐξ αὐτῶν, στερούμενοι ἰδίᾳ χειμαδιῶν.

Βεβαίως πρέπει νὰ προστατευθῇ ἡ οἰκόσιτος καὶ ἡμιοικόσιτος κτηνοτροφία, καὶ μάλιστα ἡ συνδυαζομένη πρὸς τὴν γεωργίαν, ὡς τεχνικῶς καὶ οἰκονομικῶς ἀνωτέρα (1). Ἀλλὰ πρέπει νὰ δοθῶν καιρὸς καὶ μέσα εἰς τὸν

(1), Ἡ νομαδικὴ κτηνοτροφία ἀντιστοιχεῖ ὡς πρωτόγονον στάδιον τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς γῆς καὶ τοῦ πολιτισμοῦ. Ταύτην ἐπηκολούθησεν ἡ μόνιμος ἐγκατάστασις

νομάδα ὅπως εὖρη καταφύγιον διὰ τὰ πρόβατά του, ἢ ἐξελιχθῇ εἰς ἡμιοκόσιτον κτηνοτρόφον. Τὸ ἐνοικιοστάσιον τῶν βοσκῶν, εὖνοεῖ τινὰς τῶν κτηνοτρόφων. Ἀλλὰ προσκαίρως καὶ οὐχὶ ἀποτελεσματικῶς, ἔνεκα τῆς μὴ σταθερότητος αὐτοῦ. Οὐδεμία οὕτω σοβαρὰ βελτίωσις τῆς κτηνοτροφίας ἀποβαίνει δυνατή.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουν πλεῖστα ὅσα λειβάδια δημόσια, μοναστηριακὰ καὶ ιδιωτικὰ τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῶν κτηνοτρόφων. Καθότι μάλιστα, δὲν εἶνε καὶ ὀρθὸν νὰ μὴν ἀπαλλοτριουῖνται τὰ κτήματα τὰ ὁποῖα οἱ ἰδιοκτῆταί των ἄφινον ἀκαλλιέργητα, ἀμειβόμενοι τοιοῦτοτρόπως διὰ τὴν ἀκαλλιεργησίαν των. Δεδομένου μάλιστα ὅτι οὗτοι στεροῦνται καὶ τῆς μόνης δικαιολογητικῆς ἠθικῆς βάσεως τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς, τῆς ἐργασίας αὐτῆς.

Μέρος ἐκ τῶν λειβαδίων τούτων πρέπει νὰ δοθοῦν εἰς τὰς Κοινότητας τὰς στερουμένας βοσκοσίμου ἐκτάσεως (μερᾶ). Τὰ δὲ ἄλλα πρέπει νὰ χρησιμοποιηθοῦν πρὸς ἀποκατάστασιν τῶν κτηνοτρόφων. Εἰς τοὺς νομάδας ἐνδείκνυται νὰ δοθοῦν πρωτίστως «χειμαδιά», εἰς τὰ ὁποῖα νὰ εὗρουν καταφύγιον οἱ κτηνοτρόφοι, κατόπιν μάλιστα τῆς ἀναγκαστικῆς ἀπομακρύνσεώς των ἐκ τῶν ἀπαλλοτριουμένων ὑπὲρ τῶν καλλιεργητῶν κτημάτων. Εἰς τὰ λειβάδια ταῦτα θὰ δυνηθοῦν τέλος αὐτοὶ οἱ αἰωνίως περιπλανώμενοι καὶ ὑπὸ καλύβας ἐκ κλάδων καὶ τὸν χειμῶνα μετὰ τῶν οἰκογενειῶν των διαύγοντες Ἕλληνες πολῖται, νὰ κτίσουν οἰκήματα, διὰ τὰς οἰκογενεῖας των νὰ συστήσουν σχολεῖα πρὸς μόρφωσιν τῶν τέκνων των, νὰ ἰδρῦσουν τυροκομεῖα καὶ ἀποθήκας διὰ τὰ προϊόντα των. Οὕτω θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν ἐνδεικνυομένων εἰς τὴν κτηνοτροφίαν καὶ κυρίως τὴν γαλακτοκομίαν τεχνικῶν βελτιώσεων, ὧν ἡ πραγματοποιήσις καθίσταται ἀδύνατος, ὑπὸ τὰς σημερινὰς τῆς νομαδικῆς κτηνοτροφίας συνθήκας. Ἴσως μάλιστα οἱ ἐγκαθιστάμενοι νομάδες συνδυάσουν ὀλίγον, κατ' ὀλίγον τὴν κτηνοτροφίαν πρὸς τὴν καλλιέργειαν, ὡς ἔπραξαν πολλοὶ τῶν συναδέλφων των, ἐγκατασταθέντες ὡς μικροῖδιοκτῆται, κυρίως εἰς τὰς περιφερείας Τυρνάβου, Λαρίσης καὶ Ἀλμυροῦ. Οὕτω θὰ παύσῃ καὶ ἡ διηνεκὴς τῶν γεωργῶν πρὸς τοὺς κτηνοτρόφους προστριβή, θὰ περιορισθοῦν αἱ ἀγροζημίαι καὶ θὰ μειωθῇ ἡ ληστεία, πρὸς τὴν ὁποίαν ἐξωθοῦνται συχνὰ οἱ νομάδες, ἄκληροί τῆς τύχης καὶ τῆς Πολιτείας.

Τέλος ἀναπτυσσομένης, ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατ' ὀλίγον, τῆς ἡμιοκόσιτου κτηνοτροφίας, θὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ ἀναδάσωσης μεγάλων ὄρειων ἰδία τμημάτων, χρησιμοποιουμένων σήμερον ἀντιοικονομικῶς ὡς ἀγόνων λειβαδείων, εἰς τὰ ὁποῖα αἱ αἰγες καὶ τὰ πρόβατα καταστρέφουν πᾶσαν δασικὴν βλάστησιν.

καὶ καλλιέργεια. Ὑφίσταται ἐν τούτοις εἰσέτι εἰς τινὰς πισθοδρομημένας περιφερείας τῆς Ἀνατολῆς, Ἀ. Ἀφρικῆς καὶ Ἀργεντινῆς. (Ἴδε περισσοτέρας πληροφορίας παρὰ Fr. Bernard, Les systèmes de Culture, p. 223-261 Montpellier 1898).

ΔΑΣΗ ΕΙΣ ΤΑΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ

Ἐκτὸς τῶν βοσκῶν, αἱ ἀγροτικαὶ κοινότητες ἔχουν ἀνάγκην ἐπαρκoῦς δασικῆς ἐκτάσεως πρὸς ξύλευσιν αὐτῶν. Πολλαὶ κοινότητες ἔχουν ἤδη δουλείαν ξυλεύσεως (μπαλταλίκι) ἐπὶ τῶν γειτονευόντων εἰς αὐτὰς δημοσίων ἢ ιδιωτικῶν δασῶν. Ἐνῶ ἄλλαι στεροῦνται ἐντελῶς δασικῆς ἐκτάσεως, τῆς τυχὸν ὑπαρχούσης τοιαύτης ἀνγκούσης ἐξ ὁλοκλήρου εἰς τὸ Δημόσιον ἢ εἰς ἰδιώτας. Δὲν ἔχομεν δυστυχῶς στατιστικὴν τῆς ἐκτάσεως τῶν δασῶν κατὸ κυριότητα.

Δέον ὅμως νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ πυκνότης τῶν δασῶν εἶνε ἐλαχίστη παρ' ἡμῖν, μόλις φθάνουσα τὰς 12 ο)ο τῆς ὅλης τῆς Χώρας ἐκτάσεως (1).

Ὁ ὑφιστάμενος ἀγροτικὸς Νόμος ἐξαιρεῖ, κατὰ κανόνα τῆς ἀν. ἀπαλλοτριώσεως τὰ δάση, ἀφίνων αὐτὰ εἰς τοὺς ἰδιοκτήτας τῶν. Ἐν τούτοις ἡ ἀπαλλοτριώσεις αὐτῶν δικαιολογεῖται κατὰ μείζονα λόγον καθότι

α') Τὰ δασικὰ προϊόντα εἶνε κατ' ἐξοχὴν φυσικὰ προϊόντα. Ἡ ἐργασία καὶ τὸ κεφάλαιον ἐλάχιστα ἐπεμβαίνουν εἰς τὴν δημιουργίαν ἢ καὶ συντήρησιν αὐτῶν. Ὁ ἰδιοκτήτης περιορίζεται εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῆς φυσικῆς τοῦ ἐδάφους γονιμότητος, εἰς τὴν συλλογὴν τῶν φυσικῶν καρπῶν αὐτοῦ.

β') Τὸ δάσος παρουσιάζει γενικῶς κοινωνικὸν ἐνδιαφέρον, ἐνεκα τῆς ἐπιδράσεως αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ὑδατογραφικῆς καταστάσεως, τῆς δημοσίας ὑγείας, καὶ τοῦ κλίματος ἐνὸς τόπου.

γ') Ἡ ξυλεία, δυσμετακόμιστος καὶ σχετικῶς μικρᾷ ἀξίας ἐν σχέσει πρὸς τὸν ὄγκον αὐτῆς, ἀποτελεῖ τὴν ἀπαραίτητον καύσιμον καὶ θερμοαντικὴν ὕλην εἰς τὰ χωρία.

δ') Ἡ ἀτομικὴ ἰδιοκτησία τοῦ δάσους δηλ. τὸ συμφέρον τοῦ ἀτόμου ὡς ἰδιοκτήτου, δὲν συνάδει πρὸς τὴν ὑπαρξιν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν δασῶν. Διότι αὐτὸς μὲν ἐπιδιώκει συνήθως τὸ ταχὺ ἢ ἄμεσον κέρδος, μὴ ἐνδιαφερόμενος διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν μελλουσῶν γεννεῶν, ἐνῶ ἡ καλὴ ἐκμετάλλευσις τοῦ δάσους ὑποχρεοῖ εἰς μακροῦς διαρκείας καὶ μὲ μικρὸν ἐτήσιον λῆμμα ἐκμετάλλευσιν.

Ἐνεκα τῶν λόγων τούτων, ἡ ἐπὶ τῶν δασῶν κυριότης εἶνε περιορισμένη, ὑποκειμένη, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκμετάλλευσιν αὐτῶν, εἰς τὰς διατάξεις τῶν δασικῶν νόμων.

Ἀνεξαρτήτως ὅμως τῶν περιορισμῶν τούτων, οἵτινες βεβαίως πρέπει νὰ ὑφίστανται—ἀλλὰ ἀκόμη καὶ νὰ ἐφαρμόζονται—ἡ κυριότης τῶν δασῶν

(1) Ἴδε Α. Στέγγελ. Ἡ Σημασία τοῦ Δάσους ἐν Ἑλλάδι, σελ. 12, Ἀθῆναι 1921.

πρέπει νὰ περιέλθῃ εἰς τὰς κοινότητας (1), εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν ὁποίων εὐρίσκονται ταῦτα καὶ ἀπὸ τὰς ὁποίας, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀνηρπάγησαν. Λιότι δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται ὅτι ἡ αὐθαίρετος ἀρπαγὴ εἶνε ἢ κατ' ἐξοχὴν βάσις αὐτῆς. Εἰς ὅσας κοινότητας δὲν ὑπάρχουν δάση, πρέπει νὰ δοθῇ ἐπαρκὴς ἔκτασις πρὸς δημιουργίαν τοιούτων, διὰ φυσικῆς ἢ καὶ τεχνικῆς ἀναδασώσεως. Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην περίπτωσιν μάλιστα πρέπει νὰ παραχωρηθοῦν εἰς τὰς κοινότητας καὶ τὰ οἰκονομικά, ὑπὸ τύπον μακροπροθέσμων δανείων, πρὸς ἀναδάσωσιν μέσα (2), Ἡ κυριότης, ἢ καὶ δημιουργία δασῶν, θὰ δώσῃ εἰς τὰς κοινότητας μίαν σοβαρὰν πρόσοδον, ὅπως αὐταὶ ἀνταποκριθοῦν εἰς τὰς πολλαπλὰς ἀνάγκας καὶ ὑποχρεώσεις των (3).

Ὑπάρχουν ὅμως καὶ πολλὰ ἐκτεταμένα δάση, ἰδίως εἰς τὰς Νέας Χώρας, κείμενα ἐκτὸς τῶν ὁρίων κοινοτήτων, αὐτοτελῆ. Ταῦτα πρέπει νὰ περιέλθουν ὅλα εἰς τὴν κυριότητα τοῦ Κράτους, ἀναλαμβάνοντος τὴν διαφύλαξίν των (4).

Ἡ ἐκμεταλλεύσις αὐτῶν δύναται ν' ἀνατεθῇ εἰς συνεταιρισμοὺς ὁλοτόμων καὶ ἀνθρακοπιῶν. Ὅπως ἐπίσης εἰς συνεταιρισμοὺς δέον ν' ἀνατεθῇ ἢ ἐκκέντρωσις καὶ ἐξημέρωσις τῶν ἐκτεταμένων παρ' ἡμῖν ἀγριελαιῶνων, ἰδίᾳ εἰς τὰς περιφέρειας Αἰτωλοακαρνανίας, Φθιωτιδοφωκίδος καὶ Εὐβοίας.

(1). Τὰ μὲν Δημόσια δάση θὰ παραχωρηθοῦν ἀπλῶς εἰς τὰς Κοινότητας, τὰ δὲ ἰδιωτικά δι' ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖται οἱ ἰδιοκτῆται ἀποδεῖξουν τοὺς ἐπ' αὐτῶν τίτλους των.

(2). Ἴδε σχετικὸν νόμον Γαλλίας τοῦ 1906, παραχωροῦντα ἐπὶ τούτῳ εἰς τὰς Κοινότητας μακροπρόθεσμα δάνεια διὰ τῶν τοπικῶν Ταμείων.

(3). Ἡ ἀναδάσωσις παρουσιάζεται ὡς ὡς μία τῶν καλλιτέρων μεθόδων πρὸς κεφαλαιοποίησιν διὰ τὴν σύστασιν συντάξεων, καθότι αὐταὶ εἶνε μακροχρόνιοι. Ὑπελογίσθη ὅτι μία Κοινότης, φυτεύουσα κατ' ἔτος 5 στρέμματα πευκῶνος κατὰ 100 κατοίκους αὐτῆς, θὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐξασφαλίσῃ σύνταξιν 360 φράγκων ἑτησίως εἰς ἡλικίαν 60 ἐτῶν εἰς ὅλους τοὺς κατοίκους της οἵτινες θὰ ἐγγενῶντο ἀπὸ τῆς ἀναδόσεως ταύτης (Bl. Ch. Gide, loc. cit. p. 264).

(4). Βλ. καὶ Νόμον Τσεχοσλοβακίας 16 Ἀπριλίου 1919, δι' οὗ περιέχονται εἰς τὸ Κράτος, ὅλα τὰ δάση ἐκτάσεως ἄνω τῶν 2.500 στρεμμάτων. Τοῦτο παραχωρεῖ μέρος ἐξ αὐτῶν εἰς τὰς Κοινότητας καὶ ἄλλα Δημόσια πρόσωπα, κρατεῖ δὲ εἰς τὴν κατοχὴν τὸν τὰς μεγάλως συνεχομένας ἐκτάσεις.

ΕΚΤΕΛΕΣΙΣ ΜΟΝΙΜΩΝ ΒΕΛΤΙΩΣΕΩΝ

Εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου, τὰ ὕδατα χρησιμοποιούμενα εἰς τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἐν γένει παραγωγὴν, ἀποτελοῦν ἀνεξαντλήτους πηγὰς πλούτου. Παρ' ἡμῖν, ὄχι μόνον δὲν ἐκμεταλλεύονται καταλλήλως, ἀλλ' ἀποτελοῦν, κατὰ κανόνα, ἀτελευτήτους πηγὰς συμφορῶν: πλημμυρῶν, ἐλῶν πυρετῶν. Ἡ κατάστασις αὕτη δὲν δύναται νὰ διορθωθῇ εἰ μὴ διὰ τῆς ἐκτελέσεως ἐγγείων μονίμων βελτιώσεων δηλ. ὑυθμίσεως τῆς ὕδης τῶν ὑδάτων, ἀποστραγγίσεως τῶν ὑγρῶν ἐδαφῶν καὶ ἀρδεύσεων. Οὐδεὶς βεβαίως δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν σημασίαν τῆς ἐκτελέσεως τοιούτων ἔργων. Ἀλλ' οὔτε συνήθως καὶ τὴν σχετικὴν αὐτῶν ἀξίαν, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀπαιτουμένην δι' αὐτὰ δαπάνην. Καθότι δι' αὐτῶν ἡ ἐγγεῖος παραγωγή καὶ ἐπομένως τὸ ἐγγεῖον κεφάλαιον ὄχι μόνον αὐξάνει, ἀλλὰ κυριολεκτικῶς πολλαπλασιάζεται. Ἐκτάσεις ἀκαλλιέργητοι γίνονται παραγωγικαί. Ἄλλαι ποτιζόμεναι αὐξάνουν τὴν παραγωγὴν αὐτῶν καὶ γίνονται ἐπιδεικτικαὶ πλουσιωτέρων καλλιεργειῶν. Ἄλλαι τέλος ἀπαλλασσόμεναι ἀπὸ τὸ ὑπερβάλλον, ἢ τὸ περιοδικῶς ἐκχειλίζον αὐτὰς ὕδωρ, ἀποδίδουν, περισσότερον, καλλίτερον καὶ τακτικώτερον. Καὶ τοῦτο χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ἐκ τῆς ὀξικῆς καταπολεμήσεως τῆς ἐλωνοσίας κολοσσιαίαν ὠφέλειαν.

Καὶ ὅμως οὐδεμία σχεδὸν σοβαρὰ μέριμνα ἐλήφθη παρ' ἡμῖν διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τοιούτων βελτιώσεων, αἵτινες ἀποτελοῦν τὰς ἀπαραιτήτους, τρόπον τινὰ εἰσαγωγικὰς πάσης ἄλλης τῆς γεωργίας βελτιώσεις.

Ἡ κατάσταση αὕτη ὀφείλεται:

α') Εἰς τὸ ὅτι τὰ ἀναγκαῖα πρὸς θεραπείαν αὐτῆς μέτρα ἐκφεύγουν συνήθως ἀπὸ τὸν κύκλον τῆς ἀτομικῆς πρωτοβουλίας, ἢ ὅποια δὲν ἔχει οὔτε τὰς ἀπαιτουμένας γνώσεις, οὔτε τ' ἀπαιτούμενα κεφάλαια πρὸς τοῦτο. Ἐκαστος λοιπὸν ἐπαναπαύεται ἐπὶ τῆς κρατικῆς μερίμνης, ἢ ὅποια παρ' ἡμῖν ὄχι μόνον δὲν ἐξέτελεσε τίποτε ἀξιοσημεῖωτον εἰς τὸν κλάδον τοῦτον, ἐνεκα τῆς γνωστῆς ἀδιαφορίας τῶν κυβερνητῶν μας εἰς τοιοῦτον εἶδους ζητήματα. Ὅχι μόνον δὲν εἶνε κἂν εἰς θέσιν ν' ἀναλάβῃ τὴν εἰς μεγάλην κλίμακα ἐκτέλεσιν ἔργων μονίμων βελτιώσεων, ἐλλείπει ἐπαρκοῦς προσωπικοῦ καὶ πόρων. Ἀλλὰ καὶ παρεμβάλλει μύρια ὅσα ἐμπόδια εἰς τὸν τυχὸν θέλοντα νὰ ἐπιχειρήσῃ τοιοῦτου εἶδους ἔργα.

β') Εἰς τὴν παρεμπόδισιν τῆς τυχὸν ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας πρὸς ἐκτέλεσιν τοιούτων ἔργων, ἐκ τῆς ἰδιοτροπίας τοῦ πρώτου τυχὸν παρεμβαλλομένου ἰδιοκτῆτου, ὡς ἐκ τῆς ἐλλείψεως εἰδικῆς νομοθεσίας ἐξαναγκαζούσης

αὐτὸν εἰς τὸ νὰ δεχθῇ τὴν διὰ τοῦ κτήματός του διέλευσιν τῶν ἀπαιτομένων διὰ τὰς βελτιώσεις ἔργων, ἀκόμη δὲ καὶ εἰς τὴν πληρωμὴν τῆς εἰσφορᾶς του·

γ') Εἰς τὴν ἔλλειψιν ὀργανώσεως καὶ συνοχῆς τῶν τυχόν κατὰ τόπους ἐνεργειῶν, ἕνεκα τῆς ὁποίας καθίσταται ἀδύνατος ἡ ὁμαδικὴ ἐκτέλεσις ἔστω καὶ στοιχειωδῶν βελτιώσεων.

δ') Εἰς τὸν ὑδροκέφαλον συγκεντρωτισμὸν τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας.

Εἶνε ἀληθὲς ὅτι τελευταίως διὰ τοῦ Νόμου 2.853 τοῦ 1922, ἐγένετο κάποια ἀπαρχὴ διευκολύνσεως τῆς ὁμαδικῆς προτοβουλίας διὰ τῆς συστάσεως κυρίως εἰδικῶν Ὑδραυλικῶν Ταμείων. Ὁ Νόμος οὗτος ἀφ' ἐνὸς μὲν περιέχει πλείστους ὅσους περιορισμοὺς, ἰδίᾳ ὅσον ἀφορᾷ τὴν σύστασιν τῶν ἐπιτροπῶν τῶν Ταμείων, τὰς πληρωτέας εἰσφορὰς, τὴν ἀδικαιολόγητον ἀνάμειξιν τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας καὶ τῶν ἀρχῶν εἰς τὰ καθ' ἕνασπον κλπ. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὅχι ὀλίγας ἐλλείψεις ὡς τὸν μὴ ἐξαναγκασμὸν τῶν δυστροπούντων ὅπως ἐπιτρέπουν τὴν διὰ τῶν κτημάτων αὐτῶν διέλευσιν χανδάκων, τὸν ἀποκλεισμὸν Ἑταιρειῶν καὶ ἰδιωτῶν ἀπὸ τῆς ἀναλήψεως τοιούτων ἔργων κλπ. Τέλος δὲν ἐπιτρέπει τὴν κατασκευὴν ὑδραυλικῶν ἔργων, οὔτε καὶ τῶν ἐλαχίστων, ἄνευ προγενεστέρας ἐγκρίσεως τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καθιστᾷ πρακτικῶς ἀδύνατον πᾶσαν ἐργασίαν. Διὰ τοῦτο οὐδαμοῦ μέχρι σήμερον ἐφηρμόσθη καὶ οὔτε νομίζομεν ὅτι δέον ν' ἀναμένωμεν ἐξ αὐτοῦ σοβαρὰ ἀποτελέσματα.

Καὶ ὅμως ἡ ἐκτέλεσις ἔργων νομίμων βελτιώσεων (ἥτοι ἀποστραγγίσεως ὑγρῶν ἐδαφῶν. ἀποξηράνσεως ἐλῶν, διευθετήσεως κοίτης ποταμῶν καὶ χειμάρων, ἀρδεύσεως καὶ χρησιμοποίησεως τῶν πτώσεων τῶν ὑδάτων), ἔχει κεφαλαιώδη διὰ τὴν πρόοδον τῆς γεωργίας (1), διὰ τὴν ὑγείαν τοῦ ἀγρότου καὶ ἐν γένει διὰ τὴν ἐθνικὴν μας οἰκονομίαν καὶ εὐημέριαν σημασίαν.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἡ λήψις τῶν ἐξῆς γενικῶν μέτρων.

Α') Ἡ σύστασις ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν καὶ Ἐνώσεων τοιούτων, πρὸς ἐκτέλεσιν μονίμων ἐγγείων βελτιώσεων, ἐφ' ὅσον εἷς τινα περιφέρειαν συμφωνοῦν πρὸς τοῦτο οἱ ἡμίσεις τοὐλάχιστον τῶν ἐνδιαφερομένων ἰδιοκτητῶν, κατέχοντες τὸ ἥμισυ τοὐλάχιστον τῶν ὑπὸ βελτίωσιν ἐκτάσεων (2). Ἡ καὶ Ἑταιριῶν διατελουσῶν ὅμως ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τοῦ Κράτους, ἵνα μὴ πιέζουν τοὺς γεωργοὺς ὡς ἐκ τῆς μονοπωλιακῆς μορφῆς των.

(1). Θέλει ὠφελῆσαι τὰ μέγιστα καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῆς καλλιεργείας τῶν ποτιστικῶν κτηνοτροφικῶν φυτῶν, τῆς βελτιώσεως τῆς ποιότητος τοῦ χόρτου, τῆς καταπολεμήσεως τῆς διστομιάσεως (κλαπάτσας).

(2) Τοιοῦτοι συνεταιρισμοὶ (Wassergenossenschaften) ὑφίστανται ἐν Αὐστρίᾳ διὰ τοῦ Νόμου τῆς 30 Μαΐου 1839, ἐν Πρωσσίᾳ διὰ τοῦ Νόμου τῆς 1 Ἀπριλίου 1879. Ἀνάλογα εἶνε καὶ τὰ ἰδρυθέντα ἐν Γαλλίᾳ Συνδικατὰ τῶν Ν. τῆς 20 Ἰουνίου 1865 καὶ 22 Δεκεμβρίου 1888.

Β') Ἡ χορήγησις εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους, ἢ καὶ εἰς ἰδιώτας, μακροπροθέσμων δανείων, μὲ τόκον μικρόν, ἐξοφλουμένων χρεωλυτικῶς, ἰδρυομένου καὶ εἰδικοῦ πρὸς τοῦτο πιστωτικοῦ ἰδρύματος προστατευομένου ἐν ἀνάγκῃ μὲ εἰδικὰ προνόμια ὑποθήκης κλπ. (1).

Γ') Ἡ συμπλήρωσις τῆς Νομοθεσίας μας, πρὸς ἐξαναγκασμὸν τῶν τυχόν δυστροπούντων εἰς τὴν διέλευσιν χανδάκων, καὶ ἡ ἐφαρμογὴ διατάξεων ἀναλόγων πρὸς τὰς τοῦ Ν. Διατάγματος «Περὶ ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν» προκειμένου περὶ ἀναγκαστικῆς ἀπαλλοτριώσεως ἀναγκαίων διὰ τὰς βελτιώσεις γαιῶν, ἀντὶ τοῦ νῦν ἐφαρμοζομένου Νόμου Γ' 2ΝΑ' τοῦ 1911 (ὡς αὐθεντικῶς ἡρμηνεύθη διὰ τοῦ Νόμου 103 τοῦ 1913).

Δ') Ἡ ἴδρυσις εἰδικῆς τεχνικῆς ὑπηρεσίας, λειτουργούσης ἐντελῶς ἀποκεντρωτικῶς, διὰ τὴν δωρεὰν μελέτην καὶ ἐπίβλεψιν τῆς ἐκτελέσεως τοιούτων ἔργων (2).

Ε') Ἡ ὑπὸ τοῦ Δημοσίου ἐπιχορήγησις εἰς συνεταιρισμοὺς καὶ ἄλλα φυσικὰ ἢ νομικὰ πρόσωπα ἀναλαμβάνοντα τὴν ἐκτέλεσιν τοιούτων κοινοφελῶν ἔργων. Εἰσῆς ἡ παροχὴ εἰς αὐτὰ διαφόρων εὐκολιῶν, ὡς ἐξαιρέσεις ἀπὸ φορολογίας, ἀτελῆς εἰσαγωγὴ ἀναγκαιούντων μέσων κλπ. Ἐξετάσωμεν ἐν τοῖς καθέκαστον τὰς βελτιώσεις ταύτας.

ΑΠΟΞΗΡΑΝΣΙΣ ΕΛΩΝ

Κατὰ τὰς ὑπαρχούσας μὴ ἐπισήμους στατιστικάς, τὰ ἔλη ἐν Ἑλλάδι, πλὴν τῆς Δυτικῆς Θράκης, κατέχουν ἑκτασιν 1.970.000 στρεμμάτων (3), ἥτοι 14 % ἐν σχέσει πρὸς τὴν καλλιεργουμένην ἑκτασιν. Παρὰ τὰ ἔλη ὅμως ταῦτα ὑπὸ τὴν ἐπήρρειαν αὐτῶν, παραμένει ἀκαλλιέργητος μεγαλειτέρα τῆς ὡς ἄνω ἑκτασις. Οὕτω εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀξιοῦ καθίσταται ἀδύνατος ἡ καλλιέργεια 1.540.000 στρεμμάτων, ἔνεκα τῆς γείτνιασεως τῶν ἔλων, κατεχόντων ἑκτασιν 460.000 στρεμμάτων. Παρὰ τὸν Στρυμῶνα, μένουν ἀκαλλιέργητα (μέχρι τοῦ ὑψομέτρου 500) 750,000 στρέμματα, ἔναντι

(1) Ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα δὲν χορηγεῖ παρ' ἡμῖν μακροπρόθεσμα τοκοχρεωλυτικὰ δάνεια. Εἰς πολλὰ Κράτη (Γερμανία, Αὐστρία, Ἀγγλία), ἰδρύθησαν εἰδικαὶ Τράπεζαι βελτιώσεων. Εἰς ἄλλα (Γαλλία) ἀνέλαβον τὴν χρηματικὴν συνδρομὴν πρὸς ἐκτέλεσιν τούτων αἰ κτηματικαὶ καὶ ὑποθηκικαὶ Τράπεζαι. Ἐνίοτε λαμβάνουν μέρος εἰς αὐτὰ καὶ αἱ Ἐπαρχιακαὶ Τράπεζαι (Πρωσσία, Αὐστρία).

(2) Τοιαύτη ὑπηρεσία συνέστη τὸ πρῶτον ἐν Βάδῃ τὸ 1868. Ἐκτοτε ὅλα σχεδὸν τὰ Κράτη ἀνεγνώρισαν τὴν ἀνάγκην αὐτῆς καὶ ὁργάνωσαν εἰδικὰς ὑπηρεσίας ἐκ μηχανικῶν καὶ γεωπόνων.

(3) Ταῦτα κατανέμονται :

Εἰς τὴν Πελοπόννησον	226.900	στρέμμ.
» » Στερεάν	329.669	»
» » Θεσσαλίαν	137.816	»
» τὰς Νήσους Π. Ἑλλάδος	12.608	»
» τὴν Μακεδονίαν	830.000	»
» » Ἡπειρον	262.000	»
» » Κρήτην	160.400	»

ἔλῶν 250,000 στρεμμάτων. Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Μακεδονίαν, παρὰ τὰ ἔλη Φιλίππου, μένουں ἀκαλλιέργητα 60,000 στρεμμάτων. Τέλος ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, πληθώρα μικροῦλῶν, ἐγκατεσπαρμένων εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐκτείνου̃ν καθ' ὅλην σχεδὸν τὴν Χώραν τὴν νοσηρὰν καὶ ἀντικαλλιεργητικὴν ἐπίδρασίν των.

Ἐκ τῶν ἄνω ἔλῶν τὸ πλεῖστον ἀνήκει εἰς τὸ Δημόσιον.

Οὕτω ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπέρανται καὶ γονιμόταται ἐκτάσεις μένουں ἀχρησιμοποίητοι γεωργικῶς, ἀφ' ἑτέρου δέ, τὸ σπουδαιότερον, ἡ ἔλωνοσία μαστίζει τὸν τόπον μας. Κατὰ τὰς στατιστικὰς πληροφορίας τοῦ κ. Ἰω. Καρδαμάτη, Τμηματάρχου τοῦ Ὑγειονομικοῦ τμήματος τοῦ Ὑπ. Συγκοινωνίας, τὸ $\frac{1}{3}$ περίπου τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Π. Ἑλλάδος μαστίζεται ὑπὸ πολυμόρφου ἔλωνοσίας κατ' ἔτος, ἐν ἀναλογίᾳ συχνότητος κυμαινομένης ἀπὸ 40—90 % (1). Εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Δ. Θράκην, ἡ ἔλωνοσία εἶνε μεγαλειτέρα καί, ὥς φαίνεται, βαρυτέρας μορφῆς (2). Οἱ ἐκ τῆς ἔλωνοσίας θάνατοι ἀνέρχονται ἐτησίως, κατὰ τὴν αὐτὴν στατιστικὴν, εἰς 2,968 εἰς τὴν Π. Ἑλλάδα μόνον καὶ θὰ ὑπερβαίνουν ἀσφαλῶς τὰς 6,000 εἰς ὅλον τὸ Κράτος. Ἐκτὸς τῆς εἰς ἀνθρωπίνους ὑπάρξεις καὶ υγείαν ἀνυπολογίστου ἐκ τῶν πυρετῶν ζημίας, ἡ ἔλωνοσία ἐμποδίζει τοὺς προσβαλλομένους ἀπὸ τῶν ἀσχολίων των, σκοτώνει ὅλην τὴν τὴν ἀλκήν. Ἡ ὅλη ἐθνικὴ οἰκονομία ὑφίσταται, ὥς ἐκ τούτου, σοβαρὰν ζημίαν, ἧς ἔκτασιν — διὰ τὴν Π. Ἑλλάδα μόνον — δίδου̃ν κατὰ προσέγγισιν οἱ ἐξῆς ἀριθμοί, οὔτινες ὑπελογίσθησαν μὲ προπολεμικὰ δεδομένα.

Νοσοῦντες ἐργάται $150,000 \times 30$ ἡμέρας = 4,500,000

Ἡμεραργίαι $\times 6$ δρ. = 27,000,000.—

Ἐλωνοσοῦντες ἐν γένει $770,000 \times 20$ δρ. ἔξοδα

νοσηλείας » = 16,000,000.—

Νεκροὶ ἐτησίως $\times 4,000$ οἰκονομικὴ ἀξία ἐκάστ. » = 11,872,000.—

Σύνολον ἐτησίων ζημιῶν . . . δρ. 54,872,000.—

Τὸ ποσὸν τοῦτο δέον μὲν νὰ διπλασιασθῇ τοῦλάχιστον, διὰ νὰ συμπεριληφθοῦν καὶ αἱ ἐν ταῖς Νέαις Χώραις ζημίαι ἐξ ἔλωνοσίας, τὸ δὲ νέον γινόμενον νὰ δεκαπλασιασθῇ πάλιν ἵνα ἔχωμεν τὴν μεταπολεμικὴν ζημίαν, ἣτις οὕτω φθάνει τὸ ἐν **δισεκατομύριον δραχμῶν** ἐτησίως. Ἡ ζημία ὅμως αὕτη εἶνε πολὺ μεγαλειτέρα. ἐὰν ὑπολογίσωμεν ὅτι :

1) Ἡ ἔλωνοσία προσβάλλει πρὸ παντὸς τοὺς ἀγροτικούς καὶ ἰδίᾳ γεωργικούς πληθυσμούς, κατὰ τὴν ἐποχὴν κυρίως τῶν γεωργικῶν ἀσχολίων.

2) Παρακολυεὶ κάθε ἐνέργειαν, ἀκόμη δὲ καὶ τὴν σκέψιν τῶν ἔλωνοσοῦντων, οὔτινες γίνονται ὀκνηροὶ καὶ ἄνευ πρωτοβουλίας.

(1) Ἰδε παράρτημα Δελτίου Ὑπουργείου Συγκοινωνίας, Μαρτίου 1919, σελ. 196.

(2) Ἰδε Le Paludisme Macedonien, par Arnaud-Lelille, G. Pisseau, P. Abrami et H. Lemaire.

3) Ἐξασθενίζουσα τοὺς ὁργανισμούς, διαμορφώνει περιβάλλον κατάλληλον πρὸς ἀνάπτυξιν πάσης νόσου, ἐνδημικῆς ἢ ἐπιδημικῆς (1) καὶ ἐκφυλίζει τὰς ἐρχομένας γενεάς.

Λὲν θὰ ὁμιλήσωμεν ἐνταῦθα περὶ τῶν ἄλλων ληπτέων μέτρων πρὸς καταπολέμησιν τῆς ἐλονοσίας (2). Θὰ περιορισθῶμεν μόνον εἰς τὴν ἐπισκόπησιν τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ἐλῶν καὶ τῶν ἐξ αὐτῆς προσδοκωμένων ἀγαθῶν.

Διὰ τῶν Νόμων ΔΛΣΤ' τοῦ 1912 καὶ 599 τοῦ 1915, ἐνεκρίθησαν οἱ προϋπολογισμοὶ τῆς ἐκτελέσεως ὑπὸ τοῦ Κράτους ἀποξηραντικῶν καὶ ἐξυγιαντικῶν ἔργων ἐπὶ 36 τελμάτων καὶ ἐλῶν τῆς Π. Ἑλλάδος. Οἱ Νόμοι, ἐννοεῖται, οὗτοι οὐδέποτε ἐφηρμόσθησαν. Ὅχι μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἡ ὑφιστάμενη Νομοθεσία μας μὲ τὰς λαβυρινθοειδεῖς διατυπώσεις τῆς ἐμποδίζει τοὺς ιδιώτας ἀπὸ τοῦ νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἀποξήρανσιν καὶ ἐκμετάλλευσιν ἐλῶν (3).

Ἐκτὸς τῶν ἀπαραιτήτων διὰ κάθε εἶδους ἔγγειον βελτίωσιν γενικῶν μέτρων, περὶ ὧν ἄνωτέρω (ἀναγκαστικοὶ συνεταιρισμοί, μακροπρόθεσμα δάνεια, τεχνικὴ ὑπηρεσία, ἀποκέντρωσις κλπ.), ἐπιβάλλεται, διὰ τὴν ταχείαν τῶν ἐλῶν ἀποξήρανσιν, ἡ λήψις καὶ ἄλλων εἰδικῶς ἐπὶ τούτῳ μέτρων.

Εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Συγκοινωνίας ἐπεκράτησεν ἡ ἀρχὴ ὅτι διὰ μὲν τὴν ἀποξήρανσιν τῶν Δημοσίων ἐλῶν πρέπει νὰ φροντίσῃ τὸ Δημόσιον, διὰ δὲ τὴν τῶν ἰδιωτικῶν οἱ ἰδιῶται. Ἀνέκαθεν ὑπεστηρίζαμεν ἀντικρὺς ἀντίθετον εἰς ταύτην γνώμην (4). Τὸ Δημόσιον (Κράτος, Νομαρχιακὰ Ταμεῖα, Κοινότητες) πρέπει ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀποξήρανσιν τῶν μικροελῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἐκμετάλλευσις δὲν καλύπτει τὰ ἔξοδα τῆς ἀποξηράνεως. Τοῦτο ἐνδείκνυται διότι τὰ ἔλη ταῦτα ἀποτελοῦν τὰς κυρίως ἐλειογενεῖς ἐστίας. Ἐνῷ ἡ ἀποξήρανσις τῶν μεγάλης ἐκτάσεως ἐλῶν, — καὶ αὐτὰ εἶνε κατὰ κανόνα Δημοσία — ν' ἀνατεθῇ εἰς ἐπιχειρηματίας (συνεταιρισμούς, ἐταιρίαις, ιδιώτας), μὲ δικαίωμα μακροχρονίου ἐκμεταλλεύσεως αὐτῶν, ὥς ἐγένετο καὶ διὰ τὴν Κω-

(1) Τὸ 1918, ἡ γρίπη ἐπέφερεν ἀληθινὴν θραύσιν εἰς τὰς ἐλονοσοῦσας ιδίως περιφερείας.

(2) Ἰδε κερ. Σον.

(3) Πρὸς ἀνάληψιν ἀποξηράνεως παρ' ἰδιώτου ἢ συνεταιρισμοῦ ἔλους τινὸς τοῦ Δημοσίου ἀπαιτεῖται : α') Ἡ σύνταξις μελέτης περὶ ἀποξηράνεως αὐτοῦ, β') Ἡ ἔγκρισις τῆς μελέτης ταύτης ὑπὸ τοῦ Τεχνικοῦ Τμήματος τοῦ Ὑπουργείου τῆς Συγκοινωνίας, γ') Ἡ γνωμοδότησις τοῦ Συμβουλίου τῶν Δημοσ. Ἐργων καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς Κυβερνήσεως, ἐπιτρεπούσης τὸν ἐντὸς 6 μηνῶν πλειστηριασμὸν τῆς παραχωρήσεως τοῦ ἔλους καὶ δ') Ἡ κατακύρωσις τοῦ ἔλους εἰς τὸν ὑποβαλόντα τὴν μελέτην... ἔιν αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶνε καὶ ὁ τελευταῖος πλειοδότης. (Νόμος 550 Ἀρθρον 13)

Πρὸς τῆς ψηφίσεως τοῦ Νόμου τούτου ἀπηρτεῖτο καὶ εἰδικὸς Νόμος δι' ἐκάστην παραχώρησιν ἔλους πρὸς ἀποξήρανσιν.

(4) Ἰδε Γεωργικὴ Ἔρευνα Ἀχαιοῦλιδος σελ. 25.

παῖδα. Πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἡ ἀναγκαστικὴ ἀπαλλοτριώσις τῶν ιδιωτικῶν ἐλῶν, ἐκτὸς ἐὰν βεβαίως αὐτοὶ οὗτοι οἱ ιδιώται ἀναλάβουν τὴν ἐντὸς διετίας ἀποξήρανσιν αὐτῶν (1). Ἐπίσης δὲ νὰ βοηθοῦν αἱ κοινότητες ὅπως ἀποξηράνωσι τὰ εἰς αὐτοὺς ἀνήκοντα ἔλη.

Παραπλεύρως ὅμως τῆς ἀποξηράνσεως τῶν ἐλῶν, πρέπει νὰ ληφθῇ μέριμνα διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἀναδασώσεως καὶ ἐν γένει δενδροφυτείας, διότι αὕτη ὄχι μόνον συμβάλλει εἰς τὴν ἀποξήρανσιν τῶν ἐλῶν καὶ τὴν παρακώλυσιν τοῦ σχηματισμοῦ νέων τοιούτων, ἀλλὰ συντελεῖ ἐπὶ πλεον εἰς τὴν συντήρησιν τῶν τεχνικῶν ἔργων καὶ τὴν συγκράτησιν τοῦ ὕδατος εἰς τὰ ὑψηλότερα στρώματα.

Τέλος ἡ καλλιέργεια τῶν ἀποξηραινομένων ἐκτάσεων πρέπει νὰ εἶνε ἀναγκαστικὴ, διότι διὰ τῆς ἀκαλλιεργησίας καὶ μετατροπῆς αὐτῶν εἰς λειβάδια, θ' ἀρχίσουν νὰ σχηματίζονται πάλιν ἐλαιογενεῖς ἐστῖαι.

Δὲν θὰ προβῶμεν εἰς ὑπολογισμοὺς τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἔργων τούτων δαπανῶν. Ἕνας τοιοῦτος ὑπολογισμὸς δὲν ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ οὔτε καὶ κατὰ προσέγγισιν, καθότι ἡ εὐκολία τῆς ἀποξηράνσεως ἐξαρτᾶται ἐκάστοτε ἀπὸ τὴν τυχόν ὑπαρξίν ἐκροῶν τῶν ὑδάτων, τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους, τὴν φύσιν αὐτοῦ, τὰς τοπικὰς συνθήκας κλίματος συγκοινωνίας, πυκνότητος ἐργατικῶν χειρῶν κλπ. Δέον ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι μία τοιαύτη ἐργασία, ἐκτὸς τῆς σπουδαιότητος αὐτῆς ἀπὸ ἀπόψεως ἐθνικῆς παραγωγῆς, υἱείας καὶ χρησιμοποίησεως ἐργατικῶν χειρῶν (2), θὰ ἔχῃ ἄμεσον σχεδὸν οἰκονομικὴν ὠφέλειαν, καθότι θ' ἀποδώσῃ εἰς τὴν γεωργίαν μεγίστας καὶ εὐφορωτάτας ἐκτάσεις, μὴ ἀπαιτούντας ἐπὶ πολλὰ ἔτη λίπανσιν, καὶ ἱκανὰς πρὸς καλλιέργειαν ἰδίᾳ ὀσπρίων, ὧν τοσαύτην ἔχομεν ἀνάγκην. Ἡ χρῆσις ἄλλως τε ἐκσκαπτικῶν μηχανῶν, αἵτινες τόσον ἐτελειοποιήθησαν διατηροῦντος τοῦ πολέμου διὰ τὴν ἀνόρυξιν χαρακωμάτων, θέλει μειώσῃ σημαντικώτατα τὰ ἐξοδα τῆς ἀποξηράνσεως. Τέλος ἡ χρησιμοποίησις εἰς τοιαῦτα ἔργα τῶν φυλακισμένων διὰ ποινικὰ ἀδικήματα, ἀφ' ἐνὸς μὲν θέλει χρησιμοποιήσῃ χιλιάδας ἀέργων νῦν ἐργατικῶν χειρῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ θέλει συμβάλλει τὰ μέγιστα εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἀποξηραντικῶν ἔργων, εἰς περιφερείας ἰδίᾳ ὅπου οἱ ἐργάται ἢ σπανίζουσιν ἢ ἀποφεύγουν τοιαῦτα ἔργα. Τὸ σύστημα τοῦτο ἐφήρμοσαν λίαν ἐπιτυχῶς οἱ Ἑλβετοὶ πρὸς ἀποξήρανσιν τοῦ

(1). Ὁ Γαλλικὸς Νόμος τῆς 16 Σεπτεμβρίου 1807, δίδει τὸ δικαίωμα εἰς τὸ Κράτος νὰ παραχωρήσῃ τὴν ἀποξήρανσιν ἔλους, παρὰ τὴν ἀντίθετον γνώμην τοῦ ιδιοκτητοῦ αὐτοῦ. Ὁ ἀναλαμβάνων τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου λαμβάνει ὡς ἀμοιβὴν τόσα τοῖς ἑκατὸν ἐπὶ τῆς ὑπερτιμῆσεως τοῦ ἐδάφους.

(2). Ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἐλῶν τοῦ Ἀξιοῦ θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποιήσῃ δεκάδας χιλιάδας προσφύγων. Οὗτοι δὲ θὰ ἠδύνατο νὰ λάβωσιν ὡς ἀμοιβὴν καὶ τμῆμα ἐκ τῆς ἀποξηρανθησομένης γῆς, πρὸς γεωργικὴν αὐτῶν ἀποκατάστασιν.

ἔλους Witzwil, παρὰ τὴν λίμνην Neuchâtel καὶ οἱ Βέλγοι εἰς τὸ ἔλος Mer plas, εἰς τὴν Campine (1).

Ἀποστράγγις ὑγρῶν ἐδαφῶν. — Ἐκτὸς τῶν ἑλῶν καὶ τῶν κατακλυζομένων περιοδικῶς ὑπὸ θεόντων ὑδάτων ἀγρῶν ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἑλλάδα μέγισται ἐκτάσεις, καὶ συνήθως αἱ εὐφορώτεραι, αἵτινες ὑποφέρουν κατὰ τὸν χειμῶνα, ἀπὸ πληθώραν ὑδάτων. Οἱ χωρικοὶ μας ὀνομάζουν τὰ ἐδάφη αὐτὰ **βαρικὰ ἢ βαλτερά.**

Εἰς τὰ ἐδάφη ταῦτα, ὅταν ἡ καλλιέργεια δὲν καθίσταται ἀδύνατος, ἡ ἐσοδεία εἶνε συχνὰ προβληματικὴ καὶ πάντοτε μειωμένη ποτιστικῶς καὶ ποιοτικῶς.

Ἡ ἀποστράγγις τῶν ὑγρῶν ἐδαφῶν ἔχει ὡς συνέπειαν τὴν αὐξησιν τῆς παραγωγῆς. (2). Κατόπιν σειρᾶς πειραμάτων ὁ Barral, ὑπολογίζει τὴν αὐξησιν ταύτην ὡς ἑξῆς.

(1). Ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς τὰς πολιτικὰς φυλάκας τοῦ κράτους κρατουμένων ἀνδρ-
χετο τὴν 1 Ἰουνίου 1923 εἰς :

Καταδίκους εἰς θάνατον	28	Καταδίκους εἰς φυλάκισιν 3—5 ἐτῶν	323
» » ἰσόβια δεσμὰ	370	» » » 2—3 ἐτῶν	322
» » πρόσκαιρα δεσμὰ	828	» » » 1—2 »	411
» » εἰρκτὴν	999	» » » κάτω τοῦ ἐτους	351

Τὸ ὅλον 4883 καταδίκους, ἤτοι (X300) 1.469.900 ἡμερομίσθια, ἀξίας (X20) 29.298.000 δραχμῶν ἐτησίως.

(2) α) Ἀπαλλάσσει τοὺς ἀγρούς ἀπὸ τὸ πολὺ νερό, τὸ ὁποῖον ἐμποδίζει τὴν καλλιέργειαν καὶ βλάπτει τὴν παραγωγὴν.

β) Βοηθεῖ τὸν ἀερισμὸν καὶ τὴν νιτροποίησιν τῶν ἐδαφῶν.

γ) Καταβιβάζει τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ὑδατίνου στρώματος, εἰς τρόπον ὥστε αἱ ρίζαι δύνανται νὰ εἰσέρχωνται βαθύτερον, νὰ χρησιμοποιοῦν καλλίτερον τὰ θετικὰ στοιχεῖα τοῦ ἐδάφους καὶ νὰ ἀντέχουν περισσότερον εἰς τὴν ξηρασίαν.

δ) Προκαλεῖ καλονικωτέραν καὶ ταχύτεραν θέρμανσιν τοῦ ἐδάφους εἰς τρόπον ὥστε αἱ ἐσοδεῖαι γίνονται προῖτότεραι κατὰ 10—14 ἡμέρας, πρᾶγμα σπουδαῖο-
τατον παρ' ἡμῖν ἔνεκα τοῦ λιβόρ.

ε) Περιορίζει τὰς διαφόρους ἐπιφυτείας, κρυπτογαμικάς (ὠτῖδιον, σκωριάσις) ἢ ἐντομολογικάς (εὐδημῖς, βίκκιλοι) ἢ ἀκόμη καὶ ἐπιζωφτίας (διστομιάσις).

ς) Ἐπιφέρει, μετὰ τὸν καιρὸν, τὴν βελτίωσιν τῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἐδάφους καὶ τὴν ἀποκλυσιν τῶν συχνὰ ἀπαντωμένων παρ' ἡμῖν ὑφαλμύρων ἐδαφῶν, διότι τὸ ἀποσταγγιζόμενον ὕδωρ παρασύρει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ λεπτότερα μέρη τοῦ ἀργίλλου καὶ τὰ ἅλατα.

ζ) Καταπολεμεῖ τοὺς ἐλώδεις πυρετούς, οἵτινες ἐπιπολάζουν παρ' ἡμῖν καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχουν ἔλη, χάρις εἰς τὴν ἑλλειψιν ἀποστραγγιστικῶν ἔργων.

η) Ρυθμίζει ἐν γένει τὴν οἰκονομίαν τοῦ ὕδατος εἰς τὰ ὑγρά ἐδάφη, εἰς τρόπον ὥστε τὸν χειμῶνα νὰ μὴ ὑποφέρουν ἀπὸ ὑπερβολικὴν ὑγρασίαν, τὸ δὲ καλοκαίρι νὰ ὑποφέρουν ὀλιγότερον ἀπὸ ξηρασίαν. (Ἴδε λεπτομερεῖας εἰς μελέτην μας: Ἡ ἀποστράγγις τῶν ὑγρῶν ἐδαφῶν, Δελτίον Β. Γεωργικῆς Ἑταιρείας, Τεύχος 112.)

57 %	διὰ τοὺς ἀγροὺς σίτου.
119 %	» » » σικάλως.
87 %	» » » κριθῆς.
83 %	» » » βρώμης.
113 %	» » » λειμῶνας.

Δὲν θ' ἀναπτύζωμεν ἐν ταῦθα τὰ διάφορα συστήματα καὶ μέσα ἀποστραγγίσεως, οὔτε θὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἀπαιτουμένην δαπάνην πρὸς ἐφαρμογὴν αὐτῶν. Ἐκ πείρας ὅμως συστήνομεν τὸν διὰ σωλήνων κεραμικῆς τοιοῦτον, τὸ ὅπο ἴον καὶ ἀποτελεσματικώτερον εἶνε καὶ ἐξοικονομεῖ τὴν διὰ τῶν χανδάκων ἀχρηστευομένην ἔκτασιν καὶ δὲν ἀποκλείει τὴν χρῆσιν μηχανημάτων καλλιέργειας καὶ ἐλάχιστα ἀπαιτεῖ ἔξοδα συντηρήσεως (1).

Εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ πλεῖστον τῶν πεδιάδων λ. χ. Μεσσηνίας, Ἡλείας, Ἀργολίδος, Λεβαδείας, Τρικάλων, Λαρίσης, Φίλιππιάδος, Καρατζόβης, Θεσσαλονίκης, Σερρών, Κομοτινῆς κ. λ. π. ὑποφέρουν ἀπὸ ὑπερβολικὴν ὑγρασίαν καὶ ἔχουν ἀνάγκην ἀποστραγγιστικῶν ἔργων. Καὶ ὅμως οὐδαμοῦ σχεδὸν εὐρίσκομεν ἀποστραγγιστικά ἔργα, ἐκτὸς ἐπιπολαίων τινῶν χανδάκων, ἄνευ συστηματικῆς κατευθύνσεως, ἄνευ συντηρήσεως. Καὶ ἐκεῖ ὅπου ἀκόμη ἐπὶ τουρκοκρατίας ὑπῆρχον μεγάλοι ἀποστραγγιστικοὶ χάνδακες (μάννες) ὡς λ. χ. εἰς τὴν Ἡλείαν, ἀφήκαμεν αὐτοὺς νὰ καταχωσθῶν. Καὶ τοῦτο διατί; Διότι εἰς τὸν τόπον μας κάθε πρόοδος ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς σχεδὸν εἰς τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν, ἐνῶ ἡ πρακτικὴ διάδοσις καὶ ἡ ἐφαρμογὴ τῆς ἀποστραγγίσεως δὲν δύναται νὰ εἶνε ἔργο τῶν ἰδιωτῶν. Χρειάζεται τὴν ἐπέμβασιν τῆς Πολιτείας, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῆς βελτιώσεως, τῆς σχετικῆς δυσκολίας εἰς τὸν καθορισμὸν τῆς διευθύνσεως τῶν χανδάκων, τῆς τοποθετήσεως τῶν σωλήνων καὶ τὸ πολυδάπανον μίᾳς τοιαύτης βελτιώσεως. Ἀπόδειξις ὅτι καὶ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν πατρίδα τῆς ἀποστραγγίσεως, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν κατ' ἐξοχὴν χώραν τῆς ἀτομικότητος, τὸ Κράτος ἠναγκάσθη νὰ ἐπέμβῃ ἵνα διαδώσῃ τὴν ἀποστράγγισιν.

Διὰ τοῦ Νόμου τῆς 8ης Αὐγούστου 1846, ἤνοιξε πίστωσιν 78 ἑκατομ. προοριζομένων νὰ χορηγήσουν εἰς τοὺς ἐνδιαφερομένους τὰ μέσα ν' ἀναλάβουν τοιαῦτα ἔργα. Τὸ ποσὸν τοῦτο ἐδιπλασιάσθη διὰ τοῦ Νόμου τῆς 15 Αὐγούστου 1850, τόσον μεγάλη ἦτο ἡ ζήτησις κεφαλαίων δι' ἀποστραγγίσεις. Καὶ δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἐπιχορηγήσεως, ἀλλ' ἀπλῶς περὶ δανείων, μὲ τόκον $3\frac{1}{2}$ %, πληρωτέων εἰς τὸ ἄρτιον ἐντὸς 22 ἐτῶν, χρεωλυτικῶς πρὸς 6, 1 %. Οὕτω κατωρθώθη, ἐντὸς δεκαετίας, ν' ἀποστραγγισθῶν περὶ τὰ 7 ἑκατομ. στρέμματα ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἰρλανδίᾳ. Ἡ ἐπιτυχία τοῦ ἔργου κατα-

(1). Ἡ ἀποστράγγισις τοῦ ἐδάφους διὰ τοῦ συστήματος τούτου, ἐστοίχιζε προπολεμικῶς εἰς τὴν Εὐρώπῃ 20—40 δραχ. κατὰ στρέμμα. Δὲν γνωρίζομεν τὸ κόστος αὐτῆς παρ' ἡμῖν, ἀρᾷ τὸ σύστημα τοῦτο εἶχε σχεδὸν ἄγνωστον, ἐφαρμοσθὲν μόνον εἰς τὸ ἐν Τρικάλαις κτῆμα Λαζαρίνου τοῦ Ζωγράφου.

φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι τὰ πλείστα τῶν δανεισθέντων δι' ἀποστραγγίσεις κεφαλαίων ἐπληρώθησαν εἰς τὸ Κράτος, πρὶν ἀκόμη λήξῃ ἡ προθεσμία τῆς ἐκπνοῆς των. Ἡ ὥθησις εἶχε δοθῇ. Ἡ ἀποστράγγις εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν πρακτικὴν τῶν γεωργῶν. Τὸ Κράτος δὲ, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε τὸν σκοπὸν του, ἔπαισε πλέον τὴν ἀπ' εὐθείας ἐπὶ τούτῳ χορήγησιν δανείων. Ὑπεκατεστάθη ὅμως ὑπὸ ἰδιωτῶν καὶ Ἑταιριῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἐχορήγησε τὴν προνομιακὴν εἰσπραξίν των δανειζομένων δι' ἀποστραγγίσεις χρημάτων.

Ἡ Γερμανία δὲν ὑστέρησεν τὸν διὰ τὴν ἀποστράγγισιν ἀγῶνα. Ὅταν ἀντελήφθη τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐφαρμογῆς τῆς ἐν Ἀγγλίᾳ, ἔστειλεν ἐκεῖ μηχανικούς ἵνα μελετήσουν τὸ ζήτημα. Ἐπειτα δὲ δι' εἰδικῶν Νομοθετημάτων καὶ ἰδίως χάρις εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῆς εἰδικῆς «Ὑπηρεσίας τῶν Γεωργικῶν βελτιώσεων τοῦ ἐδάφους», διέδωσε τὴν ἀποστράγγισιν εἰς ὅλον τὸ Κράτος. Οὕτων δὲ κατορθώθη πρὸ πάντων ἡ καλλιέργεια τῶν ἀπεράντων ἀκαλλιεργήτων καὶ νοσογενῶν τελμάτων τῆς Βορείου Γερμανίας.

Ἀλλὰ καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἡ Κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ λάβῃ σοβαρὰ μέτρα ὑπὲρ τῆς διαδόσεως μιᾶς τόσοσιν πλουτοπαραγωγῷ γεωργικῆς βελτιώσεως. Καὶ ἐκεῖ ὁ ἐπιθυμῶν δύναται νὰ λάβῃ μακροπρόθεσμον δάνειον μὲ 4% πρὸς ἀποστράγγισιν τῶν γαιῶν του. Δύναται νὰ ζητήσῃ τὴν δωρεάν ὑπὸ Μηχανικῶν τοῦ Δημοσίου τοπογράφησιν τῶν ἀποστραγγιστέων ἀγρῶν του. Ἐχει καὶ τὸ δικαίωμα νὰ δώσῃ διέξοδον εἰς τὰ νερὰ τῆς ἀποστραγγίσεως τῶν ἀγρῶν του διὰ μέσου τῶν γειτονικῶν ἀγρῶν. Ὁ Νόμος περὶ γεωργικῶν συνδικατῶν τῆς 28 Ἰουνίου 1865 καὶ 22 Δεκεμβρίου 1888 συμπληρῶναι τέλος τοὺς ἀνωτέρω, παρέχων εἰς τοὺς ὁργανωμένους γεωργοὺς εὐκολίας πρὸς ἐκτέλεσιν ἀποστραγγιστικῶν ἔργων, ἐν ἀνάγκῃ δὲ ἐπιβάλλει αὐτήν.

Ἐκτὸς τῶν γενικῶν μέτρων περὶ τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθημεν ἤδη, τῆς συστάσεως δηλαδὴ ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν καὶ εἰδικῶν Ταμείων, ἐνδείκνυται ἐπὶ πλέον ἡ λήψις τῶν κάτωθι μέτρων διὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἀποστραγγίσεων παρ' ἡμῖν.

α') Ἡ ἐπανίδρυσις τοῦ καταργηθέντος—ἀλλὰ καὶ οὐδέποτε οὐσιαστικῶς ἐργασθέντος—Τμήματος Ὑδραυλικῆς εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας. Ἡ σύστασις παρ' αὐτῷ εἰδικῶν συνεργείων, τὰ ὁποῖα θ' ἀναλαμβάνουν τὴν διὰ λογαριασμὸν τῶν συνεταιρισμῶν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποστραγγίσεων εἰς τὴν ἀρχὴν μάλιστα δωρεάν.

β') Ἡ ἀγορὰ μηχανῶν διὰ τὴν ἀνόρυξιν χανδάκων καὶ τὴν κατασκευὴν σωλήνων κεραμικῆς (drains). Τὰ μηχανήματα ταῦτα θὰ χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν συνεργείων ἢ θὰ μισθοῦνται ἀντὶ ἐλαχίστου μισθώματος εἰς τοὺς ἀποστραγγιστικούς συνεταιρισμούς.

γ') Ἡ ὑποδειγματικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ συστήματος τῆς ἀποστραγγίσεως διὰ σωλήνων κεραμικῆς εἰς τὰ Ἀγροκήπια τοῦ Κράτους, ὅπου βεβαίως παρίσταται ἀνάγκη ὡς λ. χ. εἰς Γαστούνην, Λεβυδαίαν κλπ.

ΕΚΤΕΛΕΣΙΣ ΑΡΔΕΥΤΙΚΩΝ ΕΡΓΩΝ

Κατέστη γεωργικὸν ἀξίωμα ὅτι ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐδάφους τὸ βάρος τῶν ἐσοδειῶν εἶναι κατ' ἐὐθείαν ἀνάλογον, μέχρις ὠρισμένου ὁρίου, πρὸς τὴν ποσότητα τοῦ ὕδατος ἢ ὁποία παρεσχέθη εἰς τὰ φυτά (1). Ἐξ ἄλλου ἀνεπτύξαμεν (2) πόσον μερικαὶ περιφέρειαι τῆς Ἑλλάδος, ὑποφέρουν ἀπὸ ἔλλειψιν βροχῶν καὶ γενικῶς εἰς ποῖον βαθμὸν τὸ κλῖμά μας παρουσιάζει μίαν δυσαρμονίαν, βροχῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς κατὰ καιροὺς καὶ ἰδίᾳ κατὰ τὸ θέρος ἀνάγκας τῶν φυτῶν. Τὰ κεφαλαιώδη ταῦτα διὰ τὴν γεωργίαν μειονεκτήματα διορθοῦνται διὰ τῶν τεχνικῶν ἀρδεύσεων.

Αὗται, ἐπιπροσθέτως, συντελοῦν εἰς τὴν κινητοποιήσιν τῶν λιπαντικῶν τοῦ ἀρδευομένου ἐδάφους στοιχείων, εἴτε διὰ τῆς διαλύσεως εἴτε διὰ τῆς φξειδόσεως αὐτῶν. Τὰ ἀρδευτικὰ ὕδατα δύνανται νὰ χρησιμοποιηθοῦν καὶ διὰ λιπαντικῶν σκοποῦς (3). Δὲν γνωρίζομεν δυστυχῶς τὴν ἀπόδοσιν εἰς ὕδωρ τῶν ποταμῶν μας, οὔτε καὶ τὴν εἰς λιπαντικὰς οὐσίας περιεκτικότητα αὐτῶν, ἣτις ποικίλλει τὰ μέγιστα ἀναλόγως τῶν διασχιζομένων παρ' αὐτῶν, γεωλογικῶν στρωμάτων. Πάντως ὅμως ἑκατοντάδες ἑκατομμυρίων χύονται κατ' ἔτος εἰς τὴν θάλασσαν, ὑπὸ μορφὴν λιπαντικῶν στοιχείων. Τέλος ἡ μετατροπὴ ξηρικῶν εἰς ἀρδευτικὰς ἐκτάσεις, θὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν εἰς αὐτὰς καλλιέργειαν, εἰδῶν μὴ δυναμένων νὰ καλλιεργηθῶσιν εἰς ξηρὴν γαίαν, ἀλλ' ἀποδιδόντων ἀσυγκρίτως ἀνωτέραν κατὰ στρέμμα πρόσδοτον ὥς τὰ λαχανικά, ὁ βάμβαξ, ἡ δενδροκομία, τὰ τριφύλλια κτλ.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς μελέτης καὶ ἐκτελέσεως τῶν ἀναγκαίων ἔργων, διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς ὑδραυλικῆς περιοχῆς τῆς Θεσσαλίας, συνεστήθη διὰ τοῦ νόμου ΒΨΜΖ' τοῦ 1900 ἡ ἐπιτροπὴ τῶν ὑδραυλικῶν Θεσσαλίας, ἣτις ἐπὶ δεκαετίαν προέβη εἰς ὑδρομετρικὰς παρατηρήσεις. Ἐπὶ τῇ βάσει τούτων ὁ μετακληθεὶς εἰδικὸς πρὸς τοῦτο Ἰταλὸς μηχανικὸς κ. Nobile ἐξετέλεσε τὴν μελέτην τῆς ὑδρολογικῆς διευθετήσεως τῆς Θεσσαλίας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ αταστῇ δυνατὴ ἡ ἀποστράγγις τῶν πλεοναζόντων βλαβερῶν ὑδάτων, καὶ

(1) Μέση ἀπόδοσις κατὰ στρέμμα καλλιεργούμενων εἰδῶν ἐν Κωπαΐδι·

	Ξηρὴ καλλιέργεια	Ποτιστικὴ	Αὐξήσις
Ἀραβόσιτος	85	180	117 ο/ο
Βάμβαξ	55	120	243 »
Τριφύλλια	300	1000	233 »
Πατάτα	500	1500	200 »

Ἐν Ἀμερικῇ παρατηρήθη ὅτι ἡ παραγωγή τῆς γῆς, εἶναι τριπλασία τοῦ συνήθους μέσου ὅρου ἐπὶ τούτῳ συσταθεῖσαι Ἐταιρεῖαι ἀρδεύσεως προσέφερον ὕδωρ (Lafargne, Les trusts americains p. 19.)

(2) Ἴδε Τόμον πρῶτον. Μέρος Α' καὶ Βον.

(3) Ἡ μέθοδος αὕτη χρησιμοποιεῖται ἰδίᾳ εἰς τὴν Αἴγυπτον, διὰ τῶν ἀρδευτικῶν τοῦ Νείλου.

ἢ χρησιμοποίησις τοῦ Πηνειοῦ καὶ τῶν ἄλλων ποτῶν τῆς Θεσσαλίας, πρὸς ἄρδευσιν μεγίστου μέρους αὐτῆς. (1) Ἡ μελέτη αὕτη, ὅπως καὶ ὅλαι σχεδὸν αἱ ἄλλαι, ἐστάλη νὰ ὁγκώσῃ τοὺς παύρους τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας.

Καὶ ὅμως ἡ ἐκτέλεσις ἀρδευτικῶν ἔργων, εἶνε, συνήθως ὄχι μόνον ἀπὸ παραγωγικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόψεως διαθέσεως κεφαλαίων, μία ἐπιχειρήσις ἀσφαλῆς καὶ λίαν ἐπικερδῆς, καθότι ἡ ἐκ ἀρδεύσεως ὑπερτίμησις τῆς γῆς, καλύπτει συνήθως πολλαπλασίως τὸ τοκοχρεολύσιον τοῦ δι' αὐτὴν διατιθέ- ντος κεφαλαίου (1). Δυστυχῶς ὅμως οὐδεὶς ὑπάρχει νόμος ἐξασφαλίζων τὴν εἴσπραξιν αὐτοῦ εἰς τὸν ιδιώτην τὸν ἐπιχειροῦντα τοιαῦτα ἔργα. Αἱ δὲ ἀπαι- τούμεναι πρὸς ἐπιτυχίαν τοιοῦτου σκοποῦ γραφειοκρατικαὶ διατυπώσεις, εἶναι τοσαῦται, ὥστε ἐνώπιόν των* σταματᾷ κάθε πρωτοβουλία.

Τὰ προταθέντα ἐν τοῖς προηγουμένοις γενικὰ μέτρα εἶναι καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἀποτελεσματικὰ διὰ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῶν ἀρδεύσεων. Καὶ ἰδίᾳ ὁ θεσμὸς τῶν ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν, καθότι δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται ὅτι αἱ ἀρδευτικαὶ καλλιέργειαι ὑπάρχοντα κατ' ἐξοχὴν εἰς τὸν κύκλον τῆς μικρᾶς καλλιεργείας.

Τέλος εἰς πλείστας περιφερείας ἡ ἀνόρυξις φρεάτων δι' ἀρδεύσεις, εἶναι σχεδὸν ἄγνωστος, πολλῷ δὲ μᾶλλον ἡ ἐντατικὴ ἐκμετάλλευσις αὐτῶν διὰ δια- φόρων ἀναρροφητικῶν μηχανημάτων. Ἐπίσης ἡ χρησιμοποίησις ἀρτεσιανῶν φρεάτων δὲν εἰσῆλθε εἰς τὴν πρακτικὴν τῶν γεωργῶν, ὡς ἐκ τῆς μὴ ἐ- φαρμογῆς τοῦ νόμου 212 τοῦ 1914, περὶ ἐκτελέσεως ὑδραυλικῶν δοκιμαστι- κῶν διατρήσεων, καθότι τὰ σχετικὰ μηχανήματα, ἀγορασθέντα ἐν Εὐρώπῃ παραμένουν σχεδὸν ἀχρησιμοποίητα. Καὶ ὅμως ἡ χρησιμοποίησις φρεάτων, ἀρτεσιανῶν ἢ μὴ, θὰ ἠδύνατο νὰ φέρῃ τὴν γεωργικὴν ἐπάρκειαν πλείστων περιφερειῶν, ἐπιτρέπουσα ἰδίᾳ τὴν καλλιέργειαν κηπευτικῶν εἰδῶν, καὶ μά- λιστα προώμων. Ἐπίσης εἶναι ἀνάγκη ὅπως, ἀπαλλαχθῶσι παντὸς ἐπαχθοῦς δασμοῦ, αἱ πρὸς λειτουργίαν ὑδραντλιῶν χρησιμοποιούμεναι κινητήρια ὀ-

(1) Ἡ μὲν δαπάνη τοῦ ὅλου ἔργου ὑπελογίσθη προπολεμικῶς, εἰς 39,000.000 δραχμῶν τὰ δὲ ἐτήσια ἔξοδα τῆς συντηρήσεως αὐτοῦ εἰς 250,000 δρ. Ἡ ὅλική ἐπιφάνεια τῶν Θεσσαλικῶν πεδιάδων τῶν εὐεργετηθησομένων ὁπωσδήποτε ἐκ τῶν ἔργων τούτων ὑπε- λογίσθη εἰς 2,600,000 στρέμματα. Ἦτοι δαπάνη κατὰ στρέμμα 15 δρ.

(2) Προπολεμικῶς ἡ μέση τιμὴ τῶν ξηρικοῶν γαιῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ Λεβαδείας ἐκυμαίνετο ἀναλόγως τῆς ποιότητος, ἀπὸ 30 μέχρις 90 δραχμῶν κατὰ στρέμμα, ἐνφ' τῶν ποτιστικῶν, συμπεριλαμβανομένης τῆς ἀξίας τοῦ ὕδατος ἀπὸ 200 μέχρι 500.

Σήμερον ἐν τῇ αὐτῇ περιφερείᾳ ἡ ἀξία τῶν ξηρικοῶν κυμαίνεται ἀπὸ 80—300 δρ τῶν δὲ ποτιστικῶν ἀπὸ 2000—6000 δραχμᾶς, συμπεριλαμβανομένης πάντοτε καὶ τῆς ἀξίας τοῦ ὕδατος. Εἰς τὴν αὐτὴν παραφέρειαν τὸ ὕδωρ (ἀνευ τῆς γῆς) πωλεῖται πρὸς 10—15 ὀκ. βάμβακος κατὰ στρέμμα, ἀξίας 6—9 δρ. προπολεμικῶς καὶ 120—180 μεταπολεμικῶς !

λαι (βενζίνη πετρέλαιον κ. τ. λ.), ὥστε ἡ χρῆσις αὐτῶν ν' ἀποβῇ συμφερωτέρα.

Ῥύθμισις τῆς κοίτης τῶν χειμάρρων καὶ ποταμῶν.—

Ἡ Ἑλλάς δὲν πάσχει ἀπὸ ἑλλειψιν ῥεόντων ὑδάτων. Ὑποφέρει ἐκ τῆς μὴ χρησιμοποίησεως αὐτῶν, ἢ ἀκόμη καὶ ἐκ τῶν προξενουμένων ὑπ' αὐτῶν ζημιῶν. Ἡ κοινὴ παρ' ἡμῖν γνώμη ἔχει τὴν ἀντίληψιν ὅτι οἱ ποταμοὶ εἶνε ὄγετοι ὕδατος, ἕνα ἔχοντες προορισμόν: τὴν διοχέτευσιν τῶν ὑδάτων πρὸς τὴν θάλασσαν. Καὶ εἶνε εὐχαριστημένη ἐφ' ὅσον οἱ ποταμοὶ ἐκτελοῦν τὸν προορισμόν των τοῦτον, χωρὶς νὰ προξενοῦν καὶ ζημίας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὅμως σπανίως ἐπιτυγχάνουν, ἰδίᾳ ἕνεκα τῆς ἀποψιλώσεως τῶν παρακειμένων ἐκτάσεων. Ἡ ἀποψιλῶσις αὕτη ἐγένετο ἀφορμὴ καὶ τῆς δημιουργίας χιλιάδων μικροχειμάρρων, οἵτινες ἀποβαίνουν καταστρεπτικώτατοι εἰς τὴν γεωργίαν καὶ εἰς τὰς συγκοινωνίας τῆς χώρας. Οὕτω χεῖμαρροι καὶ ποταμοὶ ἔχουν παρ' ἡμῖν ὡς ἔργον:

1) Νὰ πλημμυρίζουν περιοδικῶς ἢ ἀτάκτως τὰ πέριξ ἐδάφη, καταστρέφοντες τὴν γεωργίαν, τὰς συγκοινωνίας, τὰς κατοικίας καὶ συχνὰ ἀπειλοῦν τὰς τὴν περιουσίαν ἢ καὶ τὴν ζωὴν τῶν πέριξ ἢ ἀκόμη καὶ τῶν εἰς μακρὴν νῆν ἀπόστασιν οἰκούντων.

2) Νὰ κατατρώγουν τὰς ὄχθας των, ἐπιφέροντες ζημίας εἰς τὰς παραχθίους ἐκτάσεις καὶ ν' ἀλλάσσουν κοίτην ἐπιφέροντες τὰ αὐτὰ ἀποτελέσματα.

3) Νὰ ἐκχύνουν τὰ ὕδατά των εἰς τὰ πέριξ, γινόμενοι πρόξενοι ἐλῶν καὶ ἐλειογενῶν πυρετῶν.

4) Νὰ διηθοῦν τὰ ὀγκωμένα κατὰ καιροὺς ὕδατά των διὰ τῶν παρακειμένων ἐδαφῶν, γινόμενοι αἵτιοι ὑπερβολικῆς καὶ βλαβερᾶς ὑγρασίας διὰ τὴν γεωργίαν καὶ τὴν ὑγίαν τῶν παροχθίων.

Πρὸς περιορισμόν καὶ βαθμιαίαν ἐξαφάνισιν τῶν μειονεκτημάτων τοῦτων εἶνε ἀνάγκη, νὰ ληφθοῦν μετρά τινα πρὸς ῥύθμισιν τῆς κοίτης τῶν χειμάρρων καὶ ποταμῶν μας. Καὶ πρῶτον πρέπει νὰ περιορίσωμεν αὐτὴν ταύτην τὴν πηγὴν τοῦ κακοῦ. Τὴν καταστροφὴν τῶν δασῶν μας, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ τῆς λήψεως δραστηκῶν μέτρων πρὸς κατάπαυσιν τῆς ἀποψιλώσεως τῆς Χώρας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ τῆς ἀναδώσεως— φυσικῆς ἢ καὶ τεχνικῆς τῶν κλιτύων. Διότι καὶ ἡ ἀπλή συγκράτησις τῆς ἐπὶ τῶν κλιτύων θαμνώδους βλαστήσεως εἶνε παράγων συντελεστικώτατος πρὸς σοβαρὸν περιορισμόν τῶν

(1) Εἰς τὰς Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς 3,000,000 στρέμματα, ὧν 800,000 εἰς τὴν Καλλιφορνίαν, ποτίζονται ἐκ τῶν φρεάτων. Εἰς τὰς Ἰνδίας ποτίζονται ἐξ ὑπογείων ὑδάτων 82 ἑκατ. στρεμμάτων.

Τέλος εἰς τὴν Ἀλγερίαν, εὐρυσκομένην ἀπὸ τὰς αὐτὰς κλιματολογικὰς πρὸς τὰς παρ' ἡμῖν συνθήκας, ῥέοντα ὕδατα σχεδὸν δὲν ὑπάρχουν. Πανταχοῦ χρησιμοποιοῦνται φρεάτα καὶ μάλιστα ἀρτεσιανὰ βάθους μέχρι 200 μέτρων. Δι' αὐτῶν παράγονται τὰ πρῶτα λαχανικά, τ' ἀποτελοῦντα τὸν πλοῦτον τοῦ τόπου.

ἐκ χειμάρρων τόσον συχνῶν καταστροφῶν. Ἐκ παραλλήλου ὅμως πρὸς τὴν ἀναδάσωσιν ἀπαιτεῖται καὶ ἡ ταξινόμησις τῆς κοίτης τῶν ῥοῶν. Δηλαδή ὁ περιορισμὸς τοῦ πλάτους αὐτῆς εἰς τὰ πεδινὰ μέρη ἀναλόγως πρὸς τὴν κλίσιν των καὶ τὴν ποσότητα τῶν φερομένων ὑδάτων. Ἐπίσης ἡ κατασκευὴ ἐγκαρσίων φραγμάτων πρὸς ἐλάττωσιν τῆς κατὰ μέρη μεγάλης κλίσεως καὶ πρὸς συγκράτησιν τῶν φερομένων ἐλῶν. Τέλος ἡ διατήρησις τῶν ἐκβολῶν ἀπὸ τοῦ παραλιακοῦ ρεύματος, τὸ ὁποῖον ὄχι σπανίως φράζει αὐτάς.

Τὰ ἀνωτέρω ἔργα εἶνε σχετικῶς πολυδάπανα, δύνανται ὅμως νὰ ἐφαρμοσθῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ἐκμετάλλευσιν τῶν ῥοῶν, τῶν μὲν χειμάρρων διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως μεγάλων φραγμάτων (barrages) πρὸς ἐναποθήκευσιν τῶν χειμερρίων ὑδάτων δι' ἄρδευσιν καὶ πρὸς βιομηχανικὴν χρησιμοποίησιν τῆς πτώσεως αὐτῶν εἰς παραγωγὴν ἰδία ἡλεκτρικοῦ ρεύματος. Τῶν δὲ ποταμῶν διὰ χρησιμοποίησεως τῆς κοίτης αὐτῶν πρὸς σκοποὺς συγκοινωνίας καὶ τῶν ὑδάτων αὐτῶν δι' ἄρδευτικούς καὶ λιπαντικούς σκοποὺς.

Χρησιμοποίησις τῶν πτώσεων τῶν ὑδάτων.—Ἡ Ἑλλάς εἶνε ἡ πτωχότερα σχεδὸν χώρα τῆς Εὐρώπης εἰς καύσιμον ὕλην. Στερουμένη ἄνθρακος καὶ πετρελαίου, πτωχὴ εἰς δάση, ἐστράφη διαρκοῦντος ἰδία τοῦ πολέμου πρὸς τὴν ἐκμετάλλευσιν τοῦ λιγνίτου. Καὶ οὗτος ὅμως νεαρωτάτης ἡλικίας, διεσπαρμένος εἰς πτωχὰ κοιτάσματα ἀνὰ τὴν χώραν, πλούσιος εἰς ὕδωρ ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ ἐναποθηκευθῇ, ὑστερεῖ γενικῶς τόσον ἀπὸ ἀπόψεως ποιότητος, ὅσον καὶ ποσότητος. Ἔνεκα τούτου ἀναγκαζόμεθα εἰς ἐτησίαν εἰσαγωγὴν 500.000 τόννων γαιάνθρακος.

Ἐν τούτοις ἡ Χώρα καὶ ἰδίως αἱ βόρειαι ἐπαρχίαι αὐτῆς, εἶνε σχετικῶς πλούσιαι εἰς λευκὸν ἄνθρακα. Ὑπολογίζεται ὅτι ἡ συστηματικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν ἐπιδεκτικῶν οἰκονομικῆς χρησιμοποίησεως ὑδατίνων παρ' ἡμῖν πτώσεων, θέλει ἀποδόσει δύναμιν 86.000 ἵππων καταμεριζομένων ὡς ἑξῆς⁽¹⁾.

Λίμνη Ὁστρόβου	20.000
Ποταμὸς Βόδα (εἰς Βλάδοβον καὶ Βοδενά)	12.000
Πτώσεις Ναούσης	4.000
» Βερροίας	3.000
Στρυμὼν	4.000
Ἀξιὸς	4.000
Ἀλιάκμων	18.000
Πηνειὸς (μετ' ἐκτέλεσιν φραγμάτων καὶ δεξαμενῆς)	8.000

(1) Κατ' ἀνέκδοτον μελέτην τοῦ κ. Ἀριστ. Τσαλίκη, τέως διευθυντοῦ ὑδραυλικῶν μελετῶν.

Ἡ ἀναδάσωσις τῶν ὀρέων, τῆς Πελοποννήσου ἰδίως, αὐξάνουσα καὶ ρυθμίζουσα τὴν ροὴν τῶν ἐν αὐτῇ ποταμῶν καὶ χειμάρρων, θέλει αὐξήσει σημαντικώτατα ἐντὸς 25ετίας τὴν δύναμιν τῶν ἐκμεταλλευσίμων ῥοῶν. Ἀντιθέτως ἡ ἐξακολουθητικὴ κατασχεπτικὴ ὑλοτομία καὶ ἰοίως αἱ πυρκαϊαὶ τῶν οὐσῶν, θέλουν ἐλαττώσει τὴν ἀξίαν αὐτῶν.

Γοργοπόταμος 3,000

Διάφοροι ἄλλοι ποταμοὶ 10,000

Ἐκ τούτων χρησιμοποιεῖται μόνον τὸ δέκατον, ἥτοι περὶ τοὺς 6,500 ὕπους.

Ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν ῥοῶν τούτων ἔχει διπλὴν σημασίαν.

Ἀφ' ἐνὸς μὲν θέλει ἐξοικονομήσει μέρος τῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πληρω-
νομένων διὰ τὴν προμήθειαν τόννων γαιάνθρακος.

Ἀφ' ἑτέρου δὲ θέλει παρέξει ἡμῖν εὐθυνὴν δύναμιν ⁽¹⁾, ἐπιτρέπουσαν τὴν ἰδρυσιν παρ' ἡμῖν νέων βιομηχανιῶν καὶ ἰδίᾳ τῆς βιομηχανίας τῆς παρα-
σκευῆς ἀζωτούχων λιπασμάτων (cyanamide) τῶν ὁποίων τοσαύτην ἀνάγκην ἔχει ἡ γεωργία τῆς χώρας ⁽²⁾.

Τὸ Κράτος διὰ τοῦ Νόμου 1379 τοῦ 1918, καθιέρωσε τὴν ἀρχὴν ἥτις ἐπε-
κράτησε σήμερον εἰς τὰ πλεῖστα τῶν Κρατῶν, ὅτι τὸ δικαίωμα τῆς ἐκμεταλ-
λεύσεως τῆς δυνάμεως τῶν ῥεόντων ὑδάτων ἀνήκει εἰς τὸ Δημόσιον. Ἡ ἀρχὴ
αὕτη εἶνε ὀρθή, καθότι ἡ ἰδιοποίησις ὑπὸ τινων ἰδιωτῶν τῆς μόνης ἐν τῷ
τόπῳ δυνάμεως θ' ἀπετέλει ἀδικαιολόγητον καὶ ἐπικίνδυνον μονοπώλειον.
Ἐν τούτοις αἱ διατάξεις τοῦ νόμου τούτου, καθ' ὃν ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν
ῥοῶν θὰ γίνεται εἴτε ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Κράτους, εἴτε κατόπιν παραχω-
ρήσεως δι' **εἰδικοῦ νόμου**, καθιστοῦν αὐτὸν ἐμπόδιον εἰς τὴν χρησιμο-
ποίησιν τῶν ῥοῶν. Καθότι ἀφ' ἐνὸς μὲν τὸ Κράτος—καὶ μάλιστα τὸ Ἑλλη-
νικὸν Κράτος—εἶνε ἀνίκανον δι' οἰανδήποτε πρωτοβουλίαν καὶ ἀπ' εὐθείας
ἐκμετάλλευσιν. Ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ ἀπαιτούμεναι διατυπώσεις διὰ τὴν ἐκχώ-
ρησιν τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς δυνάμεως ταύτης ἀναχαιτοῦν οἰανδήποτε
ἀγαθὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Εἶναι ἀνάγκη ὥπως ὁ νόμος οὗτος τροπο-
ποιηθῇ εἰς τρόπον ὥστε ὅχι μόνον ν' ἀπλοποιηθῶν ἀλλὰ καὶ νὰ καθορι-
σθοῦν σαφέστερον οἱ ὅροι τῆς παραχωρήσεως τῶν ῥοῶν, ὥστε τὸ δημόσιον
νὰ γίνεται μέτοχον τῶν κερδῶν, ἐφ' ὅσον ταῦτα ὑπερβαίνουν ἓνα ὁρισμένον
βιομηχανικὸν κέρδος π. χ. 12 %.

(1) Ἡ ἐκτέλεσις τῶν ἔργων Ὀστροβου καὶ Βόδα, δυναμένων νὰ παρέξουν 32,000 HP ὑπελογίσθη τὸ 1918 εἰς 31 ἑκατ. δραχμῶν, τὰ δὲ ἐτήσια ἔξοδα συντηρήσεως αὐτῶν εἰς 3,5 ἑκατ. Ἡ τιμὴ τοῦ ρεύματος θέλει στοιχίζει εἰς μὲν τὸν τόπον τῆς παραγωγῆς (Βλάδοβον καὶ Βοδενά) 0,016 δραχ. κατὰ χιλιόβατον—ῥαγ, εἰς δὲ τὸ ἄκρον τοῦ ἀ-
γωγοῦ (Ἀθῆνας) εἰς 0,064.

(2) Σήμερον καταναλισκομεν ἐτησίως 650 τόννους ἀζώτου ἀξίας 65,000 Λ. Στ. Ἐνῶ τὰ 15 ἑκατ. καλλιεργουμένων καὶ πεφυτευμένων παρ' ἡμῶν ἐκτάσεων ἔχουν ἀνάγκην 30,000 τόννων ἀζώτου, ἀξίας 3 ἑκατ. Λ. Στ. Σημειωτέον ὅτι διὰ τὴν παρα-
γωγὴν 50 γραμμαρίων ἀζώτου ἀπαιτεῖται ἓν χιλιόβ. ῥαγ.

ΒΕΛΤΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Κανείς δὲν ἀρνείται τὴν κεφαλαιώδη σημασίαν ποῦ ἔχει διὰ τὴν γεωργίαν καὶ ἐν γένει διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑπαίθρου Χώρας ἡ ἀγροτικὴ συγκοινωνία (1). Αὕτῃ εἶνε ἡ ἀρτηρία ποῦ φέρνει εἰς τὸ χωριὸ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, τὸν πολιτισμὸν, τὴν ζωὴν. Ἡ πρόοδος τῶν διεθνῶν μέσων μεταφορᾶς καθιστᾷ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν περισσότερον ἐπιτακτικὴν. Διότι σήμερον διὰ τῶν ὑπαρχόντων εὐκόλων καὶ εὐθύνων μέσων μεταφορᾶς κατορθώνει ἡ Ἀμερικὴ καὶ ἡ Αὐστραλία νὰ στέλνουν εἰς τὰς ἀγοράς μας τὰ προϊόντα των, ὅχι σπανίως εὐθυνόμενα ἀπὸ ὅτι στοιχίζει ἡ μεταφορὰ αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Χώρας μας. Οὕτω δὲ συναγωνίζονται τὰ ἐγχώρια προϊόντα μας, εἰς αὐτὸν τὸν τόπον μας. Κατὰ τοὺς τελευταίους πολέμους ὁ στρατὸς ἐπρομηθεύετο τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ ἀναγκαιοῦντος διὰ τὰ ζῶα τοῦ χόρτου ἐκ τῆς Ἀλγερίας καὶ Γαλλίας, διότι ἡ ἔλλειψις ἀγροτικῶν συγκοινωνιῶν δὲν ἐπέτρεπε τὴν μεταφορὰν αὐτοῦ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Χώρας καὶ ἰδίᾳ ἐκ τῆς Ἠπείρου, ὅπου ἑκατομμύρια οὐκάδων ἐσῆπνοντο. Ἐξ ἄλλου ἡ παρατηρουμένη σημερινὴ ἔλλειψις καὶ ἀκρίβεια τῶν παραγομένων ἐγχωρίων γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν εἰδῶν, προέρχεται κατὰ μέγιστον μέρος ἀπὸ τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν μεταφορικῶν μας μέσων, ἀφοῦ τὰ πλεῖστα τῶν εἰδῶν τούτων ἀφθονοῦν εἰς τὸν τόπον τῆς παραγωγῆς των. Κυρίως ὅμως ἡ δυσκολία τῆς μεταφορᾶς ἐμποδίζει αὐτὴν τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐντατικῆς καλλιεργείας, περιορίζουσα αὐτὴν εἰς τὴν παραγωγὴν τῶν ἐτησίως ἐπὶ τόπου καταναλισκομένων, ἀφοῦ ἡ ἐξαγωγή τῶν τυχόν πλεονασμάτων τῆς γεωργίας ἀποβαίνει οἰκονομικῶς ἀσύμφορος. Δρόμοι διὰ τὴν διέλευσιν γεωργικῶν μηχανημάτων εἰς αὐτὰς δὲν ὑπάρχουν. Ἡ μεταφορὰ λιπασμάτων ἢ ἀντικρυπτογαιμικῶν φαρμάκων κοστίζει συχνὰ περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀξίαν των.

Ὁ De Foville ὑπολογίζει ὡς ἑξῆς τὸ κόστος τῆς μεταφορᾶς ἐνὸς τόνου ἐμπορεύματος κατὰ χιλιόμετρον:

Δι' ἀνθρώπων	Δραχμ. 3,33.—
Διὰ ζώων	» 0,87.—
Διὰ κάρρου	» 0,30.—
Διὰ σιδηροδρόμου	» 0,05.—

(1). Περί τῶν ἐν Ἑλλάδι μέσων συγκοινωνίας ἴδε Τόμον Πρῶτον, Μέρος α'. Κεφάλαιον 2ον.

Ἐξ αὐτῶν τῶν ἀριθμῶν ἐννοεῖ τις ποίαν σημασίαν ἔχει διὰ τὴν μεταφορὰν τῶν γεωργικῶν προϊόντων ἢ ἀνάπτυξιν καὶ βελτίωσιν τῆς συγκοινωνίας.

Καὶ ὅμως, ἐκτὸς τῆς Κυβερνήσεως Τρικούντη, οὐδεμία ἄλλη Κυβέρνησις ἀπεφάσισε σοβαρῶς νὰ βελτιώσῃ τὴν ἀγροτικὴν μας συγκοινωνίαν. Δικαιολογοῦνται ὅτι τελευταίως ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις τὰς ἠμπόδισε νὰ λάβουν τὰ δέοντα μέτρα. Καὶ ὅμως ἀντιθέτως εἰς ἄλλα Κράτη, ὁ πόλεμος καὶ στρατιωτικαὶ ἀνάγκαι ἐπέφερον τὴν ἀνάπτυξιν τῆς συγκοινωνίας. Καὶ ἐνῷ οἱ αἰχμαλώτοί μας συνεπλήρωναν τὸ ὀδικὸν δίκτυον τῆς Βουλγαρίας καὶ Τουρκίας, εἰς τὸν τόπον μας δεκάδες χιλιάδες αἰχμαλώτων ἐκάθητο ἄεργοι ἢ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ νὰ πλουτίζουν τὸν Α' ἢ τὸν Β' καὶ νὰ ἐξευτελίζουν τὰ ἐργατικά ἡμερομίσθια, ἐλλεῖπει κρατικῆς μερίμνης.

ΜΕΤΡΑ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΟΔΟΠΟΙΪΑΣ

Κατὰ τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1920—1921, (1) ἐπὶ συνόλου ἐξόδων τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας δραχμῶν 160.274.659, μόνον 900 χιλιάδες δραχμῶν εἶναι ἀναγεγραμμέναι διὰ τὴν κατασκευὴν νέων ὁδῶν. Συνήθως ὅμως καὶ ἡ κατασκευὴ τῶν ὁδῶν μας γίνεται τόσον πλημμελῶς, ὥστε ἡ συντήρησις των κατανατᾷ ἀνέφικτος. Ἀφίνομεν κατὰ μέρος ὅτι ἡ χάραξις τῶν πλείστων τῶν ὁδῶν μας εἶνε πλημμελὴς, διότι ἡ ἠκολούθησε τὰ ὑπὸ τῶν αἰγοπροβάτων χαραχθέντα μονοπάτια, ἢ τὴν διερχομένην διὰ τοῦ κτήματος τοῦ κομματάρχου τῆς περιφερείας, εἰς τρόπον ὥστε νὰ διαγραφῇ διαφόρους γεωμετρικὰς γραμμὰς, πλὴν τῆς εὐθείας. Οὕτω δὲ ἐνῷ τὸ Κράτος δαπανᾷ κατ' ἔτος πρὸς συντήρησιν αὐτῶν ποσὰ σχετικῶς μεγάλα (2), οὗτοι εὐρίσκονται εἰς οἰκτρὰν ἀληθῶς κατάστασιν, οὐδόλως ἐξυπηρετοῦσαν τὴν γεωργίαν καὶ τοὺς ἀγροτικούς ἐν γένει πληθυσμούς. Ἡ ἀθλία κατάστασις τῶν ἀγροτικῶν ὁδῶν μας ὀφείλεται ἐν μέρει καὶ εἰς τὸ κρατοῦν παρ' ἡμῖν σύστημα τῆς δι' ἐργολαβιῶν κατασκευῆς καὶ συντηρήσεως αὐτῶν. Κυρίως ὅμως εἶνε ἀπόρροια τοῦ κρατοῦντος παρ' ἡμῖν συγκεντρωτισμοῦ, χάρις εἰς τὸν ὁποῖον οὔτε ἄμεσος ἀντίληψις τῶν

(1) Ἐπὶ τῇ βάσει οὗτοῦ ἐγένοντο καὶ αἱ δαπάναι τῶν ἐτῶν 1821—22 μὴ ψηφισθέντος ἕκτοτε ἄλλου προϋπολογισμοῦ.

(2) Προπολεμικῶς, ἡ συντήρησις τῶν ἀγροτικῶν ὁδῶν ἐστοίχιζεν εἰς τὸ Κράτος 500 δρ. ἑτησίως κατὰ χιλιόμετρον. Κατὰ τὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1920—21 ἐνεργήφето πίστωσις 27.800.000 δρ. πρὸς συντήρησιν τῶν ὁδῶν μας ἀνερχομένων εἰς 9.645, χ.μ. Ἦτοι ἐξοδα συντηρήσεως κατὰ χ.μ. 2882 δραχμαὶ ἐν ἰσοτιμίᾳ Γαλλικοῦ φράγκου, ἐνῷ ἐν Γαλλίᾳ, ὅπου ἡ συντήρησις εἶνε τελεία, δαπανῶνται διὰ 600.000 χ.μ. 200 ἑκατομμύρια, ἥτοι φρ. 333 κατὰ χιλιόμετρον (ἴδε Colson, Cours d'Economie Politique σελ. 61—63).

ἀγροτικῶν ἀναγκῶν ὑπάρχει, οὔτε ἔγκαιρος ἐνέργεια, οὔτε ἐνδιαφέρον. Αἱ ἐπισκευαὶ βλάβης ὁδοῦ τινος γίνονται συνήθως δύο καὶ τρία χρόνια μετὰ τὴν ἐμφάνισίν της, ὁπότε καὶ δυσκολώτερον ἐπιτυγχάνεται καὶ μεγαλειτέραν δαπάνην ἀπαιτεῖ, ἐνῶ ἔξ ἄλλου δὲν ἐξυπηρετεῖ τὰς συγκοινωνιακὰς ἀνάγκας τῆς περιφέρειας. Τὸ χεῖριστον εἶνε ὅτι διὰ τῶν ἀπαιτουμένων γραφειοκρατικῶν διατυπώσεων, φρονεῖται καὶ κάθε πρωτοβουλία τείνουσα εἰς τὴν καλλιτέρευσιν τῆς τοπικῆς συγκοινωνίας (1).

Ἡ πρώτη λοιπὸν ἐνέργεια πρὸς καλλιτέρευσιν τῆς ἀγροτικῆς μας συγκοινωνίας πρέπει νὰ εἶνε ἡ ἀποκέντρωσις τῆς ὑπηρεσίας τῶν Δημοσίων Ἔργων, ἡ ὁποία θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν τοπικὴν αὐτοδιοίκησιν. Αὕτη θ' ἀναλάβῃ τὴν κατασκευὴν καὶ συντήρησιν τῶν κοινοτικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν ὁδῶν. Οὕτω δὲ εἰς τὸ Κράτος θέλει ἀπομείνει μόνη ἡ φροντίς διὰ τὴν σύνδεσιν τῶν ἐπαρχιακῶν ὁδῶν ἢ, ἐν ἀνάγκῃ, καὶ ἡ κατασκευὴ πρωτεύουσων ἐθνικῶν ὁδῶν, ἐξυπηρετουσῶν τὰς γενικὰς συγκοινωνιακὰς ἀνάγκας.

Τὴν ἀγροτικὴν ὁδοποιῖαν δύναται νὰ ἐξυπηρετήσῃ καὶ ἡ ἴδρυσις εἰδικῶν κατὰ περιφέρειας Ταμείων ὁδοποιίας, εἰς τὰ ὁποία θὰ περιέλθουν ὠριμένα ἔσοδα τοῦ δὲν θὰ ὑπάρχῃ πλέον λόγος νὰ περιέρχονται εἰς τὸ Κράτος. Τοιοῦτον εἰδικὸν Ταμεῖον σοφιστήθη διὰ τοῦ Νόμου 2958 τοῦ 1922 προκειμένου περὶ τῶν ὁδῶν τῆς Πρωτεύουσας μόνον, προικοδοτούμενον μάλιστα γενναίως ὑπὸ τοῦ Κράτους, ὥσει ἡ Πρωτεύουσα ἀποτελεῖ τὸ Κράτος. Ἡ ἀπαιτούμενη ὅμως δαπάνη διὰ τὴν ἐπιδιόρθωσιν τῶν ἀγροτικῶν ὁδῶν καὶ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὁδικοῦ μας δικτύου εἶνε τόσον μεγάλη, ἀλλὰ καὶ τόσον ἐπείγουσα, ὥστε κανεὶς προϋπολογισμὸς μας δὲν ἠμπορεῖ νὰ καλύψῃ αὐτήν. Διὰ τοῦτο ἐπιβάλλεται καὶ παρ' ἡμῖν ἡ καθιέρωσις τοῦ θεσμοῦ τῆς ἐργατικῆς θητείας, ὅπως εἰς τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν (2). Ὁ

(1) Διὰ νὰ διορθωθῇ μία Κοινοτικὴ ὁδὸς ἀπαιτεῖται. 1) ὅπως ἡ ἐνδιαφερομένη Κοινότης ὑποβάλλῃ σχετικὴν ἀναφορὰν εἰς τὸν Νομάρχην. 2) ὅπως ὁ Νομάρχης, διαβίβασῃ αὐτὴν εἰς τὸ ἀρμόδιον Ὑπουργεῖον. 3) ὅπως τὸ Ὑπουργεῖον τοῦτο διατάξῃ τὸν Νομομηχανικὸν νὰ μεταβῇ ἐπὶ τόπου καὶ ἐξετάσῃ τὸ ζήτημα. 4) ὅπως ὁ Νομομηχανικὸς ὑποβάλλῃ εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Συγκοινωνίας σχετικὴν ἐγκριτικὴν γνωμοδότησιν, μελέτην καὶ προϋπολογισμόν. 5) ὅπως τὸ μὲν Τεχνικὸν Συμβούλιον τοῦ Ὑπουργείου τοῦτον ἐγκρίνῃ τὴν μελέτην, τὸ δὲ Οἰκονομικὸν Συμβούλιον τὸν ὑποβληθέντα προϋπολογισμόν. 6) ὅπως ὁ Νομάρχης ἐγκρίνῃ τὴν εἰς βάρος τοῦ προϋπολογισμοῦ τῆς Κοινότητος δαπάνην ταύτην. 7) ὅπως προκηρυχθῇ δημοπρασία καὶ εὐρεθῇ ἐργολάβος ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἔργου. 8) ὅπως ὁ Νομομηχανικὸς παραλάβῃ τὸ ἔργον καὶ τὸ παραδώσῃ εἰς τὴν Κοινότητα. 9) ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἐργολάβον πρέπει ν' ἀναμείνῃ μὴνὰς τινὰς διὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ οἰκείου χρηματικοῦ ἐντάλματος, φέροντος 13 ὅλας ἀπογραφὰς καὶ θεωρήσεις καὶ τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ διέλθῃ ἐξ ἰσαριθμῶν σχεδὸν πρωτοκόλλων καὶ διεκπεραιώσεων. Καὶ ταῦτα ἂν ἡ ὑπόθεσις ἐξεληχθῇ ὁμαλῶς ἢ δὲν λησμονηθῇ εἰς κανὲν ἀρχεῖον (Βλ. Γεωργικὴ Ἔρευνα Ἀχαϊοῦλιδος σελ. 48).

(2) Ἴδε ἀνάπτυξιν τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ θεσμοῦ τούτου εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὑπὸ τοῦ Δ. Κ. Βογιασλῆ. (ἡ «Φωνὴ τοῦ Γεωργίου» Θεσσαλονίκη, Τεύχη 4 καὶ 5.)

Ἕλληνας χωρικός, ὁ ὁποῖος στρατεύεται ἐπὶ δεκαετίαν δι' ἐν ἀσύληπτον συγγὰν εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἰδανικόν, εὐχαρίστως θὰ προσέφερε καὶ ὀλίγων μὴν ἔργασίαν διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς συγκοινωνίας τῆς περιφέρειας του. Ἡ ἐργατικὴ ὁμῶς αὕτη θητεία πρέπει νὰ εἶνε πράγματι ἀναγκαστικὴ δι' ὅλους τοὺς κατοίκους τοῦ Κράτους, ἀγρότας καὶ ἀστούς. Διότι ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῆς ἀγροτικῆς συγκοινωνίας ὠφελεῖται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως καὶ ὁ ἀστός, ὁ ὁποῖος χάρις εἰς αὐτὴν θὰ ἔχη ἀφθονώτερα καὶ εὐθηνότερα τὰ προϊόντα τῆς ὑπαίθρου.

ΒΕΛΤΙΩΣΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΦΟΡΙΚΩΝ ΜΕΣΩΝ

Αἱ ἀγροτικαὶ ὁδοὶ ἔχουν ὡς βασικὸν σκοπὸν τὴν ἐπικοινωνίαν τῶν ἀγρῶν πρὸς τὰ χωρία καὶ αὐτῶν πρὸς τὰ πλησιέστερα κέντρα. Ἡ δι' αὐτῶν ὁμῶς ἐξυπηρέτησις τοῦ ἐμπορίου τῶν γεωργικῶν προϊόντων, ἢ τῶν χρησίμων εἰς τοὺς ἀγρότας εἰδῶν, ἀποβαίνει οἰκονομικῶς ἀσύμφορος. Ἀκόμη καὶ μὲ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς δι' αὐτοκινήτων μεταφορᾶς, ἣτις πρέπει νὰ περιορίζηται μᾶλλον εἰς τὴν ἐπιβατικὴν ἐξυπηρέτησιν παρὰ εἰς τὴν ἐμπορικὴν τοιαύτην. Βεβαίως εἶνε ἀνάγκη αὕτη νὰ διευκολυνθῇ διὰ τῆς ἐπιδιορθώσεως τῶν ἀγροτικῶν ὁδῶν καὶ τῆς διανοίξεως νέων τοιούτων, ὡς ἐπίσης καὶ δι' ἐπιχορηγήσεως τῶν ἐπιχειρήσεων ἐξυληρετήσεως τῆς ὑπαίθρου συγκοινωνίας, αἵτινες ἀναλαμβάνουσι τὴν ταχυδρομικὴν ὑπηρεσίαν. Ἡ μεταφορὰ ὁμῶς ἐμπορευμάτων δι' αὐτοκινήτου, στοιχίζουσα σήμερον δραχ. 10 περίπου κατὰ τόννον καὶ χιλιόμετρον, δὲν δύναται νὰ ἐξυληρεθῇ τὰς μεγάλας μεταφορὰς. Τοῦτο εἶνε ἔργον τῶν σιδηροδρόμων, ἀτμοπλοίων καὶ πλωτῶν ποταμῶν.

Ἡ πυκνότης τοῦ Σιδηροδρομικοῦ μας δικτύου εἶνε ἀναμφύεκτος μικρά (1), ἀντιστοιχοῦσα πρὸς 2 1/2 χ. μ. κατὰ τετραγωνικὸν μυριάμετρον, ἀπέναντι 30 ἐν Βελγίῳ, 12 ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ Ἑλβετίᾳ, 11,8 ἐν Γερμανίᾳ, 9,5 ἐν Γαλλίᾳ, 6,1 ἐν Ἰταλίᾳ κλπ. Πλεῖστοι νομοὶ στεροῦνται παντελῶς σιδηροδρόμων. Πόλεις, ὡς τὰ Ἰωάννινα, δὲν ἔχουν σιδηροδρομικὴν ἐπικοινωνίαν. Ὁλόκληρος τέλος ἡ Δυτικὴ Ἑλλὰς δὲν συνδέεται μετὰ τῆς Ἀνατολικῆς. Τὸ Κράτος, θέσαν ὡς πρόγραμμα αὐτοῦ τὴν κρατοποίησιν τῶν σιδηροδρόμων, ἀπεμάκρυνε τὰ κεφάλαια ἀπὸ τοιούτου εἵδους ἐπιχειρήσεις. Ὅλη δὲ ἡ φροντίς του περιορίσθη τελευταίως εἰς τὴν ἐκπόνησιν μελετῶν τινῶν νέων σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι ἐλησμονήθησαν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς ἀρμοδίας ὑπηρεσίας (2).

(1) Ἡ ὀλίγη ἔκτασις τῶν Σιδηροδρόμων μας ἀνέρχεται εἰς 2507 χ. μ.

(2) Ἐμελετήθησαν αἱ γραμμαὶ: Καλαμπάκας — Κοζάνης — Σόροβιτς χ. μ. 167.—
 " " " Κοζάνης — Βεροοῖας (μελέτη ἡμιτελής) " " 77.—
 " " " Λαοῖσσης — Δημηνίτσης " " 163.—
 " " " Ἰωαννίνων — Μοργκάνι " " 105.—
 " " " Θεσσαλονίκης — Ἀγκίστας " " 134.—
 " " " Λαμία — Καβάλλας " " 42.—

(Α. Κ. Μάτσα. — Τὸ Κράτος καὶ οἱ Σιδηροδρόμοι ἐν Ἑλλάδι, Ἀθῆναι 1922). χ. μ. 637.—

Ἐν γένει πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς Χώρας, εἶνε ἀπαραίτητος ἡ κατασκευὴ τῶν κάτωθι γραμμῶν :

Θεσσαλονίκης—Ἀγγίστας	χιλ. 134.—
Δράμας—Καβάλλας	» 42.—
Λαρίσης—Κοζάνης	» 101.—
Κοζάνης—Σόροβις	» 56.—
Κοζάνης—Βερροίας	» 17.—
Κοζάνης—Γρεβενῶν—Ἰωαννίνων	» 130.—
Ἰωαννίνων—Ἄρτης—Ἀγρινίου	» 135.—
Φιλippiάδος—Πρεβέζης	» 30.—
Τριπόλεως—Σπάρτης καὶ Κυπαρισσίας Γαργαλιάνων	» 86.—

Τὸ ὅλον χιλ. 830.—

Ἡ προπολεμικὴ δαπάνη τῆς κατασκευῆς τῶν μελετηθεисῶν γραμμῶν ὑπελογίσθη εἰς 440,000 δραχ. κατὰ χιλιόμετρον (1). Σήμερον ἡ δαπάνη αὕτη τοῦλάχιστον ἑδεκαπλασιασθή. Ἄρα μόνον διὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ὡς ἄνω γραμμῶν θ' ἀπαιτηθῶν ἄνω τῶν 3.652 ἑκατομμυρίων δραχμῶν. Τὸ ποσὸν ὅμως τοῦτο δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ καταβληθῇ ἀπὸ τὸν προϋπολογισμόν τοῦ Κράτους. Ἰδιωτικαὶ Ἐταιρεῖαι δύνανται ν' ἀναλάβουν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν γραμμῶν τούτων, ἐφ' ὅσον τὸ Κράτος ἐξασφαλίσῃ εἰς τὰ κεφάλαια αὐτῶν ἐν ἐλάχιστον ἀποδόσεως (λ. χ. 6 %), καταβάλλον τὴν διαφοράν, ἐν περιπτώσει μὴ καλύψεως τούτου, καὶ εἰσπράττον τὸ ἥμισυ τοῦ περισσεύματος ἐν περιπτώσει μεγάλων κερδῶν. Ἄλλωστε ἀκόμη καὶ τὸ ἀπαιτούμενον ποσὸν εἶνε μικρὸν ἐν σχέσει πρὸς τὰ δαπανηθέντα ὑπὸ τοῦ Κράτους εἰς ἄγωνα ἔργα ἢ εἰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις (2). Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἐξοδα κινήσεως αὐτῶν, δύνανται νὰ ἐλαττωθῶσι σημαντικῶς διὰ τῆς χρησιμοποίησεως, ἰδίᾳ ἐν Μακεδονίᾳ, τῶν δυνάμεων τῶν ὑδατίνων πτώσεων, περὶ ὧν εἵπομεν ἄνωτέρω. Πρὸς τὴν ὁδὸν ταύτην ἐστράφη καὶ ἡ γείτων Ἰταλία, ἐστερημένη καὶ αὕτη γαϊάνθρακος, ἀποφασίσασα ἀλλὰ καὶ ἐφαρμόζουσα τὴν ἠλεκτροκίνησιν ὅλου τοῦ Β. σιδηροδρομικοῦ αὐτῆς δικτύου.

Δὲν εἶνε ὅμως μόνον ἡ ἀνεπάρκεια τῶν σιδηροδρομικῶν μας γραμμῶν ἡ ἐμποδίζουσα τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὑπαίθρου. Καὶ ἐπὶ τῶν ἤδη λειτουργουσῶν γραμμῶν σωρεία δυσκολιῶν παρεμβάλλεται. Ἡ πλημμελὴς αὐτῶν λειτουργία, ἡ κακὴ διάταξις αὐτῶν, ἡ ἔλλειψις προστατευτικῶν διὰ τὰ γεωργικὰ προϊόντα τιμολογίων (tarifs spéciaux), διαφορικῶν κατ' ἐποχὰς τοιούτων (tarifs saisonniers), εὐκολιῶν ἐναποθηκεύσεως καὶ μεταφορᾶς φθαρτῶν προϊόντων (ὑποστέγων, isolants, frigorifiques), ἡ ἀμέλεια

(1) Ὁ Gide ὑπολογίζει αὐτὴν εἰς τὴν Γαλλίαν πρὸς 300 χιλ. φράγκα, κατὰ μέσον ὅρον (Op. cit. p. 395).

(2) Μόνον ἡ ἀξία τοῦ ἐγκαταλειφθέντος εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ὑλικοῦ ὑπελογίσθη εἰς 8 ἑκατομ. δραχμῶν.

περί την μεταφόρτωσιν αὐτῶν, ἢ μὴ παροχὴ ἀσφαλείας ἀπὸ τῶν κλοπῶν, ἢ ἔλλειψις εὐκολίας ἐπιστροφῆς τῶν καλυμμάτων καὶ δοχείων καὶ ὅλων ἐν γένει τῶν εὐκολιῶν, τὰς ὁποίας συναντᾷ τις εἰς ὅλα τὰ Κράτη τοῦ κόσμου.

Καὶ ὑπεράνω ὅλων τούτων, ἡ ἀκρίβεια τῶν τιμολογίων. Προπολεμικῶς ἢ κατὰ χιλιομετρικὸν τόννον εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς Σιδηροδρόμους μεταφορὰ ἐστοίχιζε διὰ μὲν τὴν μεγάλην ταχύτητα ἀπὸ 0,50—0,20 δρ. ἐνῷ εἰς τὰς Σιδηροδρομικὰς γραμμὰς τῆς Εὐρώπης ἐκυμαίνετο περὶ τὰς 0,15 δρ. Διὰ δὲ τὴν μικρὰν ταχύτητα ἀπὸ 0,15—0,08, ἐνῷ εἰς τὴν Εὐρώπην ἐκυμαίνετο περὶ τὰς 0,04 δρ. καὶ εἰς τὰς Ἑν. Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς περὶ τὰς 0,02 δρ. Ἐπὶ πλέον ὅλα σχεδὸν τὰ γεωργικὰ προϊόντα (σταφίς, σπόροι) καὶ μηχανήματα κατετάχθησαν παρ' ἡμῖν εἰς τὴν Α'. κατηγορίαν, τὴν πληρώνουσαν τὸ ἀνώτατον τῆς μεταφορᾶς τίμημα, ἢ τὸ πολὺ εἰς τὴν Β'. κατηγορίαν (σῖτος, οἶνος) καὶ μόνον τὰ χημικὰ λιπάσματα, κατόπιν ἐνεργειῶν τῆς Ἑταιρείας Χημικῶν Προϊόντων, κατετάχθησαν εἰς τὴν Δ'. κατηγορίαν, ἥτις πληρώνει τὸν εὐθύνότερον ναῦλον. Σήμερον τὰ ναῦλα ἠδῆξήθησαν παρ' ἡμῖν κατὰ 200 % ἐν σχέσει πρὸς τὰ προπολεμικὰ τοιαῦτα.

Τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν παρ' ἡμῖν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν θὰ ἠδύνατο ν' ἀντισταθμίσῃ ἐν μέρει ἢ διὰ θαλάσσης μεταφορὰ γεωργικῶν προϊόντων, δεδομένης τῆς ὅλως ἐξαιρετικῆς ναυτικῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἀφοῦ μάλιστα ἢ δι' ἀτμοπλοίων μεταφορὰ στοιχίζει τὸ τέταρτον τῆς διὰ σιδηροδρόμων τοιαύτης. Δυστυχῶς ὅμως, ἡ μεταφορὰ αὕτη προσκόπτει εἰς δύο σημεῖα :

1) Εἰς τὴν κακὴν τεχνικῶς διασκευὴν τῶν λιμένων μας. Ἐνῷ ἔχομεν πληθῶραν φυσικῶν λιμένων, οὗτοι οὐδεμίαν παρουσιάζουν εὐκολίαν οἰκονομικῆς φορτώσεως καὶ ἐκφορτώσεως. Οὔτε φορτωτικὰ μηχανήματα, οὔτε προκυμαῖας ἐπαρκεῖς πρὸς πλευρίσιν τῶν ἀτμοπλοίων, συνήθως δὲ οὔτε καὶ ὑπόστεγα πρὸς προστασίαν τῶν ἐμπορευμάτων. Ἐμμένομεν ἀκόμη εἰς τὴν διὰ σχεδιῶν (μαουνῶν) φόρτωσιν ἐκφόρτωσιν καὶ μεταφόρτωσιν, ἀπαράλλακτα ὅπως καὶ εἰς τὴν Πολυνησίαν. Οὕτω τὰ εἰς τὸν λιμένα ἔξοδα ἐπιβαρύνουν ὑπερβολικὰ τὸ ἐμπόρευμα τὸ ὁποῖον σπανίως ἐξέρχεται σῶον καὶ ἀβλαβές.

2) Εἰς τὴν ἔλλειψιν εἰδικῶν ἀτμοπλοίων μεταφορᾶς γεωργικῶν προϊόντων, ἰδίως καὶ πρωῒμων καρπῶν (ἴ. χ. κοντοποδαροῦσες, σταφίδες, νωπαί, ροζακίαι κλπ.) καὶ λαχανικῶν, ἢ ἐξαγωγή τῶν ὁποίων εἰς τὰ βόρεια κλίματα ἠθέλεν εἰσφέρει μέγιστα κέρδη εἰς τοὺς παραγωγούς. Πρὸς ἀπόκτησιν τῶν ἀπαιτουμένων εὐκολιῶν (ἰδίως δὲ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς βιομηχανίας τοῦ ψύχους) νομίζομεν ὅτι δεόν νὰ δοθοῦν βραβεῖα (primes) εἰς τὰς εἰσαγούσας ταύτας Ἀτμοπλοϊκὰς Ἑταιρείας.

Τέλος μερικοὶ τῶν ποταμῶν μας, θὰ ἠδύναντο νὰ μετατραποῦν εἰς πλωτοὺς καὶ νὰ ἐξυπηρετήσουν οἰκονομικώτατα τὰς περιφερείας τὰς ὁποίας διασχίζουν.

ΚΑΛΥΠΤΕΡΑ ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΥΠΑΙΘΡΟΥ ΔΙΑ ΤΗΛΕΦΩΝΩΝ, ΤΗΛΕΓΡΑΦΩΝ ΚΑΙ ΤΑΧΥΔΡΟΜΕΙΩΝ

Ἐκτὸς ὅμως τῆς ἀνάγκης τῆς μετακινήσεως καὶ τῆς μεταφορᾶς πραγμάτων, ὁ ἀγρότης ἔχει ἀνάγκην ἐπικοινωνίως μὲ τὸν ἔξω τοῦ χωρίου του κόσμον. Τὸ Κράτος ὅμως, τὸ ὁποῖον ἀνέλαβε τὴν ὑπηρεσίαν τῶν Ταχυδρομείων, Τηλεγράφων καὶ Τηλεφώνων, περιώρισε τὴν φροντίδα του ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν πόλεων. Ἐπὶ 4,745 Κοινοτήτων τῆς Παλαιᾶς καὶ Νέας Ἑλλάδος, περιλαμβανουσῶν ἄνω τῶν 6,000 συνοικισμῶν, μόνον 301 ἔχουν Τηλεγραφεία καὶ 802 ἔχουν τηλεφωνικὰ κέντρα, λειτουργοῦντα μᾶλλον ἀκανονίστως. Πλεῖστα δὲ χωρία εὐρίσκονται ἐστερημένα καὶ τακτικῆς ταχυδρομικῆς ἀκόμῃ συγκοινωνίας.

Δὲν θ' ἀναπτύξωμεν ἐνταῦθα τὴν μεγίστην σημασίαν—ὄχι μόνον οἰκονομικὴν, ἀλλὰ καὶ πνευματικὴν καὶ ἀνθρωπιστικὴν καὶ πολιτικὴν,—τῆς ἀναπτύξεως τῶν μέσων ἐπικοινωνίας τῆς σκέψεως. Ἐνα μόνον παράδειγμα θ' ἀναφέρωμεν. Ὅτι ἐλλείπει αὐτῶν ὁ ἀγρότης δὲν δύναται νὰ καλέσῃ ἐγκαίρως τὸν ἱατρὸν ἀπὸ τὸ κέντρον, ὅταν κινδυνεύει αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς του ἢ ἡ ὑπαρξίς τῆς οἰκογενείας του. Ἐὰν αἱ ἀγροτικαὶ ταχυδρομικαὶ ἢ τηλεφωνικαὶ γραμμαὶ εἶνε συνήθως οἰκονομικῶς ἄγονοι, δὲν ἔπεται ὅτι πρέπει καὶ νὰ ἐγκαταλειφθοῦν. Ὅ τὰ μέγιστα εἰσφέρων εἰς τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν καὶ βαρύντα φορολογούμενος Ἕλλην ἀγρότης ἔχει καὶ αὐτὸς δικαίωμα ν' ἀπαιτήσῃ παρὰ τῆς Πολιτείας τὴν ἐξυπηρέτησίν του. Τὸ πολιτικὸν μονοπώλειον τῶν Τ.Τ.Τ. βεβαίως δὲν πρέπει ν' ἀποβλέπῃ εἰς κέρδη, ἀλλ' εἰς τὴν καλλιτέραν ἐξυπηρέτησιν τοῦ λαοῦ.

Εἶνε ἀνάγκη ὅπως δοθῇ μεγαλειτέρα σημασία εἰς τὰ ἀγροτικὰ ταχυδρομεῖα. Ἐπίσης ὅπως εἰς κάθε συνοικισμὸν ἐγκατασταθῇ τηλεφωνικὸν κέντρον. Ὁ δημοδιδάσκαλος ἢ ἄλλος ὑπάλληλος, δύναται, μὲ μικρὸν ἐπιμίσθιον, ν' ἀναλάβῃ τὴν ὑπηρεσίαν ταύτην, ἄνευ ζημίας τῶν καθηκόντων του. Τέλος καλὸν εἶνε ὅπως ἡ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία ἐγκαταστήσῃ, ὡς ἐν Γαλλίᾳ (1), ὑπηρεσίαν γεωργικῶν ταχυδρομικῶν δεμάτων, δι' ὧν οἱ κάτοικοι τῶν πόλεων θὰ προμηθεύωνται ἀμέσως ἀπὸ τὰ χωρία τ' ἀναγκαιοῦντα εἰς αὐτοὺς γεωργικὰ εἶδη. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἡ παράδοσις τούτων δέον νὰ γίνηται ἅμα τῇ ἀφίξει—ἀφοῦ τὰ προϊόντα ταῦτα ὑπόκεινται εἰς φθοράν—καὶ ὅχι, ὅπως σήμερον, μετὰ μερικὰς τοῦλάχιστον ἐβδομάδας καὶ ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐγγυήσεως τῆς σχετικῆς ὑπηρεσίας!

(1) Ἡ ὑπηρεσία αὕτη συνεστήθη ἐν Γαλλίᾳ τὸ 1911. Τὸ βάρος τῶν γεωργικῶν δεμάτων ποικίλλει ἀπὸ 10—40 κιλῶν, τὰ δὲ ἔξοδα μεταβιβάσεως ἀπὸ 1,50 71)2 φράγκων, ἀναλόγως τοῦ βάρους, Εἰδικὸν εὐθυνότερον δασμολόγιον ὑπάρχει διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν καλυμμάτων, τὰ ὁποῖα ἡ Ἑταιρία τοῦ Βορρᾶ (Cie du Nord) ἐπιστρέφει δωρεάν.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ⁽¹⁾

Ένας ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους λόγους τῆς μέχρι τοῦδε στασιμότητος τῆς γεωργίας μας εἶνε ἡ ἔλλειψις ἐπαρκῶν μέσων καλλιιεργείας. Κάθε γεωργὸς προσπαθεῖ ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς καλλιιεργητικὰς αὐτοῦ ἀνάγκας μὲ τὸ ἐλάχιστον δυνατὸν τῶν ἐφοδίων.

Μὲ τοιαῦτα πρωτόγονα μέσα παραγωγῆς ὁ γεωργὸς ἐργάζεται ὑπερβολικὰ ἐνῶ ἀντιθέτως αἱ ἐσοδεῖαι αὐτοῦ εἶνε πενιχραὶ καὶ συχνὰ ἀνεπαρκεῖς πρὸς συντήρησιν του. Τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν μέσων τούτων οἱ πλείστοι τῶν ἐρασιτεχνικῶς παρ' ἡμῖν ἀσχολουμένων εἰς τὰ γεωργικὰ μας ζητήματα ἐπιπολαίων παρατηρητῶν ἀπέδωκαν ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἔλλειψιν τεχνικῆς μορφώσεως τοῦ ἀγρότου, μὴ γνωρίζοντος τὸν τρόπον τῆς βελτιώσεως τῆς καλλιιεργείας αὐτοῦ. Εὐρέθησαν μάλιστα καὶ ἐνθερμοὶ τῆς γεωργίας ἱεραπόστολοι, κρατοῦντες καλλιτεχνικοὺς καὶ χρομολιθογραφημένους τιμοκαταλόγους γεωργικῶν μηχανῶν καὶ διακηρύττοντες ἀνὰ τὰ χωρία τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ μασινισμοῦ (καλλιιεργείας διὰ μηχανῶν). Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἔφερον εἰς τὸ δισσάκιον αὐτῶν καὶ τ' ἀπαιτούμενα χρηματικὰ κεφάλαια πρὸς προμήθειαν τοιούτων μηχανημάτων ἢ μέσων καλλιιεργείας. Ὁ γεωργός, ἐκμεταλλεύμενος πανταχόθεν, δὲν ἔχει συνήθως χρήματα νὰ προμηθευθῇ τ' ἀναγκαῖα πρὸς βελτίωσιν τῆς καλλιιεργείας του μέσα. Αἱ μικραὶ τῶν ἀγρῶν του ἀποδόσεις δὲν τοῦ ἀφίνουν κέρδη. Καὶ μὲ τὴν πρώτην ἀφορίαν στερεῖται καὶ τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς διατροφὴν αὐτοῦ, τῆς οἰκογενείας καὶ τῶν ζώων του μέσων δηλ. τῶν μέσων ὅχι πλέον πρὸς βελτίωσιν, ἀλλὰ πρὸς ὑπαρξιν τῆς καλλιιεργείας του.

Τοῦτο προέρχεται κυρίως ἐκ τῆς μὴ ἐπαρκοῦς παρ' ἡμῖν ἀναπτύξεως τῆς γεωργικῆς καὶ ἐν γένει ἀγροτικῆς πίστεως, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἀγρότης δὲν δύναται νὰ εὕρῃ, ἢ δὲν δύναται νὰ εὕρῃ εὐκόλως καὶ ὑπὸ συμφέροντας ὅρους, τ' ἀναγκαιοῦντα εἰς αὐτὸν κεφάλαια. Ὑπὸ τοιούτους ὅρους ὅχι μόνον ἡ ἀνάπτυξις τῆς γεωργίας ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπαρξις αὐτῆς ἀποβαίνει προβληματική, μάλιστα εἰς ὥρισμένας παρ' ἡμῖν περιφερείας, ὅπου ἡ ἐσοδεῖα ὑποκειται τακτικῶς εἰς περιοδικὰ καταστροφὰς (λίβας, πλημμύραι, ἐπιζωφεῖται, ἐπιφυτεῖται). Ἡ πανθομολογουμένη ἀνάγκη τῆς ὑπάρξεως καὶ καλῆς λειτουργ-

(1) Βιβλιογραφία: *Λέοντος Κ. Μελά*: Συγκριτικὴ μελέτη περὶ τῆς Γεωργικῆς Πίστεως, Ἀθήναι 1902.—*Α. Μιχαλακοπούλου*: Οἱ Συνεταιρισμοὶ καὶ ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα, Ἀθήναι 1919.—*Αλ. Κ. Μυλωνά*: Γεωργικὴ καὶ Κτηματικὴ Πίστις, Ἀθήναι 1919.—*Σπ. Χασιώτη*: Σχέδιον Ὁργανισμοῦ Γεωργικῆς Τραπέζης, Νέα Γεωπονικά 11—12, 1922.

γίας τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ἀπέβη ἔτι μᾶλλον ἐπιτακτικωτέρα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς εἰδικεύσεως τῆς παραγωγῆς κατὰ περιφερείας, δηλαδή τῆς ἐμποροποιήσεως τοῦ παραγωγοῦ, μὴ παράγοντος πλέον διὰ τὸν ἑαυτὸν του ἀλλὰ διὰ τὴν ἀγορὰν καὶ μάλιστα τὴν διεθνοποιηθεῖσαν ἀγορὰν τῶν γεωργικῶν προϊόντων. Ὅπως λοιπὸν τὸ ἐμπόριον δὲν δύναται σήμερον νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ἐμπορικῆς πίστεως, οὕτω καὶ ἡ γεωργία δὲν δύναται νὰ ζήσῃ ἄνευ τῆς ἀγροτικῆς πίστεως(1).

Ἡ ἐξεύρεσις ὅμως τῶν ἀπαιτουμένων διὰ τὴν γεωργικὴν πίστιν κεφαλαίων εἶνε δύσκολος, Διότι αὕτη ἔχει ἀνάγκην σχετικῶς μακροπροθέσμων δανείων, περιοριζομένη ἐπὶ τῶν φυσιολογικῶν ὅρων τῆς παραγωγῆς. Τὰ ἐξ αὐτῆς κέρδη δὲν εἶνε συνήθως ἐπαρκῆ, ὅπως ἐπιτρέψουν τὴν πληρωμὴν μεγάλων τόκων. Καὶ ὅχι σπανίως ὁ γεωργὸς ἀδυνατεῖ νὰ ἐκπληρώσῃ τὰς ὑποχρεώσεις του ἔνεκα καταστροφῆς τῆς ἐσοδείας του. Ἡ ὑπὸ τοιούτους ὅρους ἐξυπηρέτησις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως ὑπὸ τῶν ἰδιωτικῶν κεφαλαίων καθίσταται ἀσύμφορος. Διὰ τοῦτο ταῦτα φθάνουν μέχρις αὐτῆς μόνον ἐφ' ὅσον περισσεύουν ἀπὸ τὰς οἰκονομικῶς καλλιτέρας τοποθετήσεις εἰς ἐμπορικὰς καὶ βιομηχανικὰς ἐπιχειρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας τὸ αὐτὸ κεφάλαιον, ταχύτερον κυκλοφοροῦν, ἀποφέρει μεγαλύτεραν εἰς τὸν κεφαλαιούχον πρόσοδον.

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ ΕΙΣ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟΝ

Αἱ δυσχέρειαι διὰ τὴν ἐξεύρεσιν κεφαλαίων διὰ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ μεγίστη αὐτῆς συμβολὴ εἰς τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν ἀφ' ἑτέρου ἐγένοντο ἀφορμὴ εἰς ὅλα τὰ πολιτισμένα κράτη νὰ λάβουν εἰδικὰ ὑπὲρ αὐτῆς μέτρα.

Τὰ μέτρα ταῦτα εἶνε διπλῆς φύσεως :

Πρῶτον. Νομοθετικὴ μέριμνα διὰ τὴν ὁργάνωσιν αὐτῆς.

Καὶ δευτέρον. Χορήγησις ἢ ἐπιχορήγησις τῆς Πολιτείας διὰ τὸν σχηματισμὸν κεφαλαίου πρὸς ἐξυπηρέτησιν αὐτῆς,

(1). Ἡ πίστις εἶνε ἀγροτικὴ, ὡσάκις τὸ δανειζόμενον κεφάλαιον προορίζεται εἰς οἰαδήποτε ἐπιχείρησιν γεωργικὴν, ἢ κλάδου τινὸς γεωργικοῦ. Ἀναλόγως τῆς παρεχομένης ὑπὸ τοῦ δανειζομένου ἀσφαλείας διαίρεται εἰς :

α') **Προσωπικὴν**, καθ' ἣν ὁ δανεῖζων ἀρκεῖται εἰς τὴν ἀναληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ὀφειλέτου. ἢ καὶ τοῦ ἐγγυητοῦ αὐτοῦ, ὑποχρέωσιν πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ δανείου.

β') **Ἐμπράγματον**, καθ' ἣν ὁ δανεῖζων ἐξασφαλίζεται διὰ τῆς ἐνεχυριάσεως εἰς αὐτὸν πραγματῶν κινήτων (crédit mobilier) ἢ δι' ὑποθήκης ἐπὶ ἀκινήτου (crédit immobilier).

Ἀναλόγως τοῦ προορισμοῦ αὐτῶν τὰ ἀγροτικὰ δάνεια διαίρουται εἰς :

Καλλιεργητικά, ὡσάκις χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν συνήθη γεωργικὴν καλλιέργειαν. Πρέπει νὰ εἶνε προσωπικά καὶ σχετικῶς βραχυπρόθεσμα.

Βελτιώσεως ἢ ἀποκτήσεως τῆς γῆς, ὡσάκις χρησιμοποιοῦνται πρὸς ἐκτέλεσιν μονίμων ἰδίᾳ βελτιώσεων ἢ πρὸς ἀπόκτησιν τῆς γῆς. Προστατεύονται σινηθῶς δι' ἐμπραγμάτου ἀσφαλείας, ἀκινήτου κατὰ κανόνα καὶ εἶνε μακροπρόθεσμα.

Τὴν πρώτην ὥθησιν εἰς τὴν γεωργικὴν πίστιν ἔδωκεν ἀπὸ τοῦ 1695 ἡ **Σκωτία** διὰ τῶν συνεργατικῶν Ἑταιρειῶν, αἵτινες καὶ σήμερον λειτουργοῦν θαυμασίως, χάρις ἰδίως εἰς τὰς ἀρετὰς τοῦ Σκωτικοῦ λαοῦ. Σήμερον ὅμως τὰ πρωτεῖα τῆς ὀργανώσεως τῆς ἀγροτικῆς πίστεως κατέχει ἀναμφισβητήτως ἡ **Γερμανία**, διὰ τῶν 19,236 πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν αὐτῆς, οἵτινες καλύπτουν τὴν Χώραν. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι εἶνε δύο κυρίως εἰδῶν: τοῦ Raiffeisen καὶ τοῦ Schulze Delitzsch. Οἱ πρῶτοι ἔχουν θρησκευτικὸν μᾶλλον χαρακτῆρα καὶ ἐπιδιώκουν ἠθικοπλαστικούς σκοπούς. Οἱ δεῦτεροι ἔχουν καθαρῶς λαϊκὸν χαρακτῆρα καὶ βάσιν τὸ συμφέρον τῶν μετόχων. Ἀμφότεροι ὅμως ἔχουν ὡς κοινὰ γνωρίσματα ὅτι βασίζουσιν τὴν πίστιν αὐτῶν ἐπὶ τῆς ἀλληλεγγύης τῶν συνεταίρων καὶ ὅτι δὲν χορηγοῦν δάνεια εἰ μὴ εἰς τὰ μέλη των. Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ἐνώνονται σχηματίζοντας τοὺς κεντρικοὺς συνεταιρισμούς, χωρὶς ὅμως νὰ ἀπωλέσουν καὶ τὴν αὐτοτέλειάν των (1).

Τὸ Κράτος πλὴν τῆς Νομοθετικῆς ὑπὲρ αὐτῶν μερίμνης του, ἤλθεν ἀρωγὸν εἰς αὐτούς, διὰ τοῦ Νόμου τῆς 31 Ἰουλίου 1895, διὰ τοῦ ὁποίου συνέστησε Κεντρικὸν Ἰδρυμα Συνεταιρισμῶν (Zentralgenossenschafts Kasse), τὸ ὁποῖον καὶ ἐπροικισέν αὐτοὺς διὰ τοῦ ποσοῦ τῶν 5 ἑκατ. μάρκων εἰς ὁμολογίας τοῦ Κράτους, αὐξηθέντος βαθμυδὸν εἰς 75 ἑκατομ. μάρκα (1909). Εἰς τὸ ἴδρυμα τοῦτο καὶ αὐτὸ τὸ Κράτος καταθέτει τὰ Ταμιακὰ πλεονάσματα τῶν Δημοσίων Ταμείων, τῶν ὁποίων τυχὸν δὲν ἔχει ἀμεσον ἀνάγκην. Αἱ ἐνώσεις τῶν συνεταιρισμῶν συνεισφέρουν ἐπίσης εἰς τὸ κεφάλαιον αὐτοῦ.

Ἡ Τράπεζα αὕτη ὑπόκειται εἰς τὴν ἐποπτείαν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τὸν ἔλεγον τοῦ Ἑλεγκτικοῦ Συνεδρίου.

Ἡ διοίκησις τῆς εἶνε κρατικὴ, ἀλλ' ἀνεξάρτητος ἀπὸ περιουσιακῆς ἀπόψεως. Ἐχει ὡς σκοπὸν τὴν παροχὴν δανείων εἰς τοὺς Κεντρικοὺς Συνεταιρισμούς, τῶν ὁποίων δέχεται τὰς καταθέσεις καὶ ἰσορροπεῖ ἀμοιβαίως τὰς ἀνάγκας αὐτῶν (2).

Εἰς τὴν **Ἰταλίαν**, χάρις εἰς τὰς Λαϊκὰς Τραπεζὰς (Banche popolari) τὰς ὁποίας ἴδρυσεν ὁ τέως Ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Luigi Luzzati, ἡ ἀγροτικὴ πίστις ἐπετέλεσεν μεγάλας προόδους. Αἱ Λαϊκαὶ αὗται Τράπεζαι ὁμοιάζουν πρὸς τοὺς Συνεταιρισμοὺς Schulze, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι παρέχουν περισσοτέρας εὐκολίας ὅπως ἐλύσωσι τὰ διαθέσιμα κεφάλαια τοῦ πτωχοῦ Ἰταλικοῦ λαοῦ, δεχόμεναι καὶ τὴν πληρωμὴν τῶν μετοχῶν εἰς δόσεις μέχρι 50 λεπτῶν. Εἶνε συγχρόνως ἀστικά καὶ ἀγροτικά. Ἐκτὸς τούτων

(1) Τὸ 1920 ὑπῆρχον εἰς τὴν Γερμανίαν 18,391 συνεταιρισμοὶ πιστωτικοὶ ἐκ τῶν ὁποίων 16,740 μὲ ἀπεριόριστον εὐθύνην. Μέλη αὐτῶν 1.088.080. Κεφάλαια 140.801.608 μάρκα. Κῆλος ἐργασιῶν 5.481.147.754 μάρκα.

(2) Ἡ κίνησις τῶν ἐργασιῶν τῆς συνεταιρικῆς ταύτης Τραπεζῆς ὑπερέβη τὸ 1908 τὰ 11 δισεκατομμύρια μάρκα.

ὑπάρχουν καὶ γεωργικοὶ πιστωτικοὶ Συνεταιρισμοὶ (*casse rurali*) λειτουργοῦντες κατὰ τὸν τύπον Raifeisen (σύστημα Wollenborg) Τὰ ἀγροτικὰ ταῦτα συνεταιρικά Ταμεῖα ἠνώθησαν καὶ εἰς Κεντρικοὺς Συνεταιρισμούς. (*Banca delle casse rurali*),

Ὁ Νόμος τῆς 23 Ἰανουαρίου 1887 καθώρισε τὰ ἱδρύματα τὰ δικαιούμενα νὰ διεξάγουν τὴν γεωργικὴν πίστιν, τοὺς ἀπαιτούμενους πρὸς τοῦτο ὄρους καὶ ἔδωκε εἰς αὐτὰ πολλὰς εὐκολίας.

Ἐπειδὴ ὅμως εἰς πολλὰς περιφέρειας, ἰδίᾳ τὴν Νότιον Ἰταλίαν, τὸ συνεταιρικὸν πνεῦμα δὲν εἶχεν ἀναπτυχθῆ, συνεστήθησαν δι' εἰδικῶν Νόμων, εἰδικὰ κεντρικὰ πιστωτικὰ ἱδρύματα.

Οὕτω ἡ ἐκδοτικὴ Τράπεζα τῆς Νεαπόλεως (*Banco di Napoli*) ἵδρυσεν κερχωρισμένον οἰκονομικῶς ἀπ' αὐτῆς Ταμιευτήριον. (Νόμος 334 τοῦ 1901) Καὶ ἡ Τράπεζα Σικελίας (*Banco di Sicilia*) αὐτοτελὲς τμήμα ὀνομασθὲν «Γεωργικὴ Πίστις τῆς Τραπεζῆς τῆς Σικελίας» (N. 100 τοῦ 1906). Ἐπίσης συνεστήθησαν μερικὰ τοπικὰ Ταμεῖα ὡς ἡ Τράπεζα Γεωργικῆς Πίστεως (*Cassa provinciale di credito agrario*) τῆς Basilicata (N. 140 τοῦ 1904). Ἡ Γεωργικὴ Τράπεζα Λατίου (*Cassa del Lazio*) (N. 542 τοῦ 1902) καὶ τὰ Κεντρικὰ Ταμεῖα Καλαβρίας (N. 255 τοῦ 1906), Σαρδηνίας, (N. 383 τοῦ 1906), κ.τ.λ. ἅπαντα προικοδοτηθέντα καὶ ἐργαζόμενα κυρίως διὰ τῶν τοπικῶν γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν.

Τέλος τὸ 1913 διὰ τοῦ Δ. 1140 συνεστήθη τὸ ἐν Ρώμῃ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα τῆς Συνεταιρικῆς Πίστεως (*Instituto Nazionale di Credito per la Cooperazione*) τὰ ἀρχικὰ κεφάλαια τοῦ ὁποίου ἐξ 8.200.000 λιρετῶν συνεισέφερον ἡ Τράπεζα τῆς Ἰταλίας, διάφορα Ταμιευτήρια καὶ Συνεταιρισμοί. Τὰ καταβαλόντα τὸ κεφάλαιον καὶ συμμετέχοντα εἰς τὰ κέρδη αὐτοῦ νομικὰ πρόσωπα ἀποτελοῦν τὴν διοικοῦσαν αὐτὸ γενικὴν συνέλευσιν. Σκοπὸν δ' ἔχει τὴν ἐνίσχυσιν ἀγροτικῶν καὶ ἀστικῶν Συνεταιρισμῶν (1).

Εἰς τὴν *Γαλλίαν*, ἡ ἔλλειψις ἀγροτικῶν κεφαλαίων, ἡ τουλάχιστον ἡ ζήτησις αὐτῶν δὲν ἦτο μεγάλη. Ἐν τούτοις συνέστη τὸ 1860 μία ἰδιωτικὴ Γεωργικὴ Τράπεζα (*Société de Crédit Agricole*) ὡς παράρτημα μᾶλλον τῆς Τραπεζῆς Κτηματικῆς Πίστεως (*Crédit Foncier*). Αὕτη ὅμως ἐξώκειλεν εἰς ἐπιχειρήσεις κερδοσκοπικάς, οὐδεμίαν πρὸς τὴν γεωργίαν ἔχουσας σχέσιν καὶ διελύθη τὸ 1876.

Τότε ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Γαλλίας, διὰ τοῦ Νόμου τοῦ 1894, ἀνέλαβε νὰ βοηθήσῃ τὰ συσταθέντα Τοπικὰ Ταμεῖα Ἀγροτικῆς Πίστεως (*Caissees locales*). Ὑπεχρεώθη δὲ διὰ τοῦ Νόμου τοῦ 1897 νὰ θέσῃ εἰς τὴν διά-

(1) Τὰ συνεταιρικὰ κεφάλαια ταῦ ἱδρύματος τούτου ἀνήρχοντο, τὸ τέλος τοῦ 1920 εἰς 20.840.000 λιρετῶν, ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Κράτους χορηγηθησῶν αὐτῷ προκαταβολῶν, μὲ τόκον 4%. Διὰ τοῦ Ν. 456 τοῦ 1921, τὰ κεφάλαια αὐτοῦ ηὔξηθησαν κατὰ 200 ἑκατ. λιρετῶν, τῇ βοηθείᾳ κρατικῶν εὐκολιῶν.

Μέχρι τέλους τοῦ 1920, τὸ Ἰδρυμα τοῦτο ἐχορήγησε πιστώσεις εἰς 5864 συνε-

ἴθυσιν τοῦ Κράτους 40 ἑκατομμ. φράγκ. *ἀτόκως* καὶ μέρος ἀπὸ τὰ ἐτήσια κέρδη τῆς ἐκ τῆς κυκλοφορίας τῶν Τραπεζικῶν γραμματίων. Ἐπίσης διὰ τοῦ Νόμου τῆς 4 Μαΐου 1918, τὸ Κράτος ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν γεωργῶν ἕτερα 100 ἑκατομμ. διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐγκαταλειφθεισῶν γαιῶν. Τὰ ποσὰ ταῦτα διατίθενται ἀποκλειστικῶς διὰ τῶν Περιφερειακῶν Ταμείων (Caisses régionales) εἰς τὰ Τοπικὰ Ταμεῖα.

Τὰ Τοπικὰ Ταμεῖα τῆς Ἀγροτικῆς Πίστεως εἶνε δύο εἰδῶν.

1ον) Τὰ λειτουργοῦντα δυνάμει τοῦ Νόμου τῆς 5 Νοεμβρίου 1894, ἱδρυμένα μόνον ὑπὸ μελῶν Συνεταιρισμῶν καὶ τῶν ὁποίων αἱ ἐργασίαι ἐκτείνονται ἐπὶ τῶν μελῶν τούτων, χωρὶς ὅμως ταῦτα νὰ εἶνε καὶ ἀλληλεγγύως ὑπεύθυνα καὶ

2ον) Τὰ λειτουργοῦντα κατὰ τὸ σύστημα Raiffeisen, ὀνομαζόμενα «Caisses Durand» ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ εἰσαγαγόντος αὐτὸ εἰς τὴν Γαλίαν, ἔχοντα χροιάν θρησκευτικὴν καθολικὴν. Ταῦτα χρησιμοποιοῦν κυρίως τὰς καταθέσεις τῶν ἰδίων αὐτῶν συνεταίρων.

Ὁ Νόμος τῆς 5 Αὐγούστου 1920 καθώρισεν τὰ τῆς λειτουργίας τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, διὰ τῶν τοπικῶν καὶ περιφερειακῶν Ταμείων. Δι' αὐτοῦ συνιστᾶται τὸ Ἐθνικὸν Ἰδρυμα τῆς Ἀγροτικῆς Πίστεως (Office National de Crédit Agricole), τὸ ὁποῖον διοικεῖται ὑπὸ τριακονταμελοῦς Συμβουλίου, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Γεωργίας. Τὸ Συμβούλιον τοῦτο ἀπαρτίζεται ἐκ μελῶν ὀριζομένων κατὰ τὸ πέμπτον ὑπὸ τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας, κατὰ τὰ δύο πέμπτα ἐξ ἀντιπροσώπων τῶν Περιφερειακῶν Ταμείων καὶ κατὰ τὰ ἕτερα δύο πέμπτα ἐξ ἀνωτέρων ὑπαλλήλων. Τὸ Ἰδρυμα

ταιρισμοῦ, ὧν 3180 συνεταιρισμοὶ καταναλώσεως, 1621 παραγωγικοί, 842 γεωργικοὶ καὶ 221 διάφοροι.

Ὁ κάτωθι πίναξ δεικνύει τὴν εἰς λιρέττας κίνησιν τῶν ἐργασιῶν τοῦ Ἰνστιτούτου καὶ τὴν κατανομὴν αὐτῶν μεταξὺ διαφόρων συνεταιρισμῶν :

Ἔτος	ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ				
	Παραγωγικοί	Γεωργικοί	Καταναλώσεως	Πιστωτικοί	Διάφοροι
1914	10.371.933	338.220	148.517	4.519.722	98.992
1915	31.402.452	1.314.799	1.256.737	5.400.085	3.428.695
1916	43.150.140	2.263.849	1.841.416	4.324.360	4.805.490
1917	65.721.405	4.380.296	12.869.022	4.726.136	1.387.704
1918	99.458.767	15.423.402	39.855.025	5.932.786	1.366.935
1919	147.693.095	41.869.527	105.158.692	3.402.292	8.996.225
1920	428.299.147	132.228.600	230.654.332	46.820.090	10.783.734

τοῦτο, δημόσιον ἀλλ' οἰκονομικῶς αὐτόνομον, ρυθμίζει τὰ τῆς διαθέσεως τῶν προκαταβολῶν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς καὶ τοῦ Κράτους διὰ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν, ἡ ὁποία γίνεται διὰ τῶν Περιφερειακῶν πάντοτε Ταμείων (1).

Μόνον εἰς τὴν *Ρωσσίαν*, ὅπου τὰ πάντα ἔχουν κρατοποιηθεῖ, ἡ Τράπεζα τοῦ Κράτους ἀσχεῖ ἀμέσως καὶ τὴν γεωργικὴν πίστιν. Ἡ Τράπεζα αὕτη, ἰδρυθεῖσα τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1921 δι' ἀποφάσεως τοῦ Ἐκτελεστικοῦ Σώματος τῶν Πανρωσσικῶν Σοβιέτ, ἀνέλαβε τὴν ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐμπορίου, τῆς βιομηχανίας, ποῦ εἶνε κρατοποιημένα, τὸν ἐπισιτισμόν, τὴν χορήγησιν ἀροτριόντων καὶ ἄλλων μέσων καλλιιεργείας εἰς τοὺς γεωργοὺς καὶ τὴν ἐν γένει ἐξυπηρέτησιν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως (2).

Αὐτὰ εἶνε τὰ ὑπὲρ τῆς ἀγροτικῆς πίστεως μέτρα τὰ ληφθέντα εἰς τὰ σπουδαιότερα γεωργικά Κράτη τῆς Εὐρώπης. Δὲν νομίζομεν ὅμως ἄσκοπον καὶ ἐν βλέμμα ἐπὶ τῶν συμβαινόντων εἰς τὰ γειτονικά ἡμῶν Κράτη.

Εἰς τὴν *Τουρκίαν*, ἐλειτουργοῦν πρὸ τοῦ 1870 τοπικά Ἑθνικά Ταμεῖα (Μεμίεκέτ σεντουκ) εἰς τὰς Πρωτευούσας τῶν Ἐπαρχιῶν, τὰ ὁποῖα ἐπορίζοντο τὰ κεφάλαια αὐτῶν ἐκ προσθέτου φόρου ἐπὶ τῆς δεκάτης. Ταῦτα ἠνώθησαν τὸ 1880 ἀποτελέσαντα, τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Κράτους, τὴν «Κεντρικὴν Γεωργικὴν Τράπεζαν», χωρὶς ὅμως νὰ χάσουν καὶ τὴν αὐτοτέλειάν των. Τοιαῦτα Ταμεῖα ἦσαν καὶ τὰ λειτουργοῦντα κανονικῶς πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς εἰς Μακεδονίαν, Ἡπειρον καὶ τὰς Νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τὰ τρωτὰ αὐτῶν ἦσαν ὅτι δὲν ἐδάνειζον μόνον εἰς τοὺς γεωργοὺς ἀλλὰ καὶ εἰς τοιφλικιούχους, μὴ καλλιεργοῦντας, δεσμεύοντα οὕτω τὰ κεφάλαιά των. Καὶ ὅτι συχνὰ οἱ ὑπάλληλοι αὐτῶν ἔκρινον τὴν πίστιν τῶν εἰς αὐτὰ προσφευγόντων ἀναλόγως τοῦ φιλοδωρήματος (μπαχτοῖς) τὸ ὁποῖον ἐλάμβανον παρ' αὐτῶν.

Εἰς τὴν *Βουλγαρίαν*, τὰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας τοπικά Ταμεῖα συνεχωρεύθησαν διὰ τοῦ Νόμου 51 τοῦ 1903 ἀποτελέσαντα τὴν Βουλγαρικὴν Γεωργικὴν Τράπεζαν μὲ ἀρχικὸν κεφάλαιον 35 ἑκατομ. λεβίων. Τὸ 1911, διὰ τοῦ Νόμου 71, ἡ Τράπεζα αὕτη καὶ ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα τῆς Βουλγαρίας ἵδρυσαν τὴν «Κεντρικὴν Τράπεζαν Συνεταιρικῆς Πίστεως», τῆς ὁποίας μέτοχοι εἶνε οἱ Συνεταιρισμοὶ καὶ αἱ Ἐνώσεις Συνεταιρισμῶν, διὰ τῶν ὁποίων καὶ μόνον ἡ Τράπεζα αὕτη ἐργάζεται. Τὸ ἴδρυμα τοῦτο ἔχει μορφήν κρατικὴν.

Εἰς τὴν *Σερβίαν*, ἡ ἀγροτικὴ πίστις ἐξυπηρετεῖται κυρίως διὰ τῆς

(1) Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1921 ὑπῆρχον ἐν Γαλλίᾳ 99 Περιφερειακά Ταμεῖα, μὲ κατατεθειμένον κεφάλαιον 31.884.587 φρ., ἀποθεματικόν 26.042.736 φρ. καὶ καταθέσεις 32.512.242 φρ. Ὑπῆρχον ἐπίσης 4.554 Τοπικά Ταμεῖα τοῦ πρώτου τύπου ἀριθμοῦντα 240.682 μέλη καὶ 2623 τοῦ δευτέρου τύπου μὲ 30 ἢ 40 χιλ. μέλη. Τὰ διαθέσιμα ὑπὸ τοῦ Κράτους διὰ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν κεφάλαια ἀνῆρχοντο εἰς 340 ἑκατ. φράγκα, ἐξ ὧν ἐχρησιμοποιήθησαν μόνον 122.405.582.

(2) Τὸ ποσὸν τῶν γεωργικῶν δανείων τῆς Τραπεζῆς ταύτης ἀνῆλθεν ἀπὸ 11 ἐκ. ρούβλια χρυσᾶ τὴν 1 Ἀπριλίου εἰς 1534 ἐκ. τὴν 1 Νοεμβρίου 1921 (Clarté Universitaire Paris, 5 Janvier 1923).

Κεντρικῆς Συνεταιρικῆς Τραπεζῆς, μέτοχοι τῆς ὁποίας εἶνε οἱ τοπικοὶ συνεταιρισμοί. Εἰς αὐτὴν ἐδόθησαν ὑπὸ τοῦ Κράτους πολλὰ προνόμια, ὡς καὶ ἀρχικὴ ἐνίσχυσις τοῦ κεφαλαίου της ἐκ 2.000,000 φράγκων. Αὕτη δέχεται καταθέσεις πρὸς 4 ο/ο καὶ δανεῖζει εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς πρὸς 5 ο/ο.

Η ΑΓΡΟΤΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Ίστορικόν. Ὁ πρῶτος «περὶ συστάσεως Τραπεζῆς κτηματικῆς πίστεως» ἐν Ἑλλάδι Νόμος χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 1836. Ὁ Νόμος ὅμως οὗτος οὐδέποτε ἐφηρμόσθη. Μετὰ ἑξαετίαν ἤρχισε λειτουργοῦσα ἡ «Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος». Τὸ Β. Διάταγμα, τὸ ὁποῖον ἐκύρωσε τὸ Καταστατικὸν αὐτῆς, τὴν 7ην Ἰουλίου 1843, δηλοῖ μὲν τὴν πρόθεσιν τοῦ Ἡγεμόνος «νὰ καταστήσῃ αὐτὴν ἐπωφελεστέραν εἰς τὴν γεωργίαν», ἀλλ' οὐδεμίαν ἐν τῷ Καταστατικῷ τούτῳ ἀναγράφεται εἰδικὴ διὰ τοὺς γεωργοὺς διάταξις. Τὸ 1861, κατὰ τὴν ἀνανέωσιν τοῦ προνομίου τῆς Τραπεζῆς διὰ τοῦ Νόμου ΨΙ' προσετέθη εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῆς καὶ ἡ ἐπὶ προσωπικῇ ἐγγυήσει εἰς μὴ ἐμπόρους, κυρίως δὲ γεωργοὺς, χρηματικὴ χορήγησις διὰ γραμματίων τριτεγγυημένων, ἢ ἐπὶ προεξοφλήσει συναλλαγμάτων ἢ γραμματίων εἰς διαταγὴν. Ἐν τῷ αὐτῷ Νόμῳ ἀνεγράφοντο, ὑπὸ τύπον εὐχῆς, ὅροι τινὲς προβλέποντες τὴν οὐστάσιν «Μετοχικῆς Τραπεζῆς Ἀγροτικῆς Πίστεως». Τὴν 31 Αὐγούστου 1864, ἐνεκρίθη σύμβασις φέρουσα τὴν ἀύξησιν τῶν ἐπὶ ὑποθήκῃ δανείων μέχρι τοῦ πενταπλασίου τοῦ διὰ ταῦτα ὀρισμένου μετοχικοῦ κεφαλαίου καὶ τὴν πληρωμὴν τοῦ τόκου τῶν ἀπλῶν ἢ χρεωλυτικῶν δανείων εἰς τὸ τέλος τοῦ ἔτους, ἀντὶ τῆς πρότερον ἰσχυοῦσης ἑξαμηνίας. Ἐπιπροσθέτως ἡ Τράπεζα ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν τῆς, ἐντὸς διετίας, διαθέσεως ὑπὲρ τῶν κτηματίων 10 ἐπὶ πλέον ἑκατομμυρίων, ἐκτὸς τῶν ἤδη ὑπαρχόντων καὶ τοῦ υποβιβασμοῦ τοῦ τόκου τῶν μελλόντων δανείων εἰς 8 ο/ο, ἀντὶ τοῦ πρότερον ἀνωτέρου ὁρίου 10 ο/ο. Ἀπέναντι τῆς ὑποχρέωσεως ταύτης, ἡ Τράπεζα, ἐκτὸς τῆς αὐξήσεως τοῦ κεφαλαίου της ἀπὸ 5,000 μετοχὰς εἰς 15,000 καὶ ἀπὸ τὴν διευκόλυνσιν τῆς τοποθετήσεως αὐτοῦ, ἐπέτυχε τὴν διὰ Νόμου προνομιακὴν ἀπονομὴν εἰς αὐτὴν δρακοντείων περὶ τὴν ἐκτέλεσιν διατάξεων.

Τὸ 1882 συνέστη ἡ Ἡπειροθεσσαλικὴ Τράπεζα κατὰ τὸν τύπον τῆς Ἐθνικῆς, μετὰ τῆς ὁποίας συνεχωνεύθη τὸ 1899 (1).

(1) Κατὰ τὸν ἀπολογισμὸν τοῦ 1896, ἡ Πρ. Τράπεζα Ἡπειροθεσσαλίας ἔσχε :
Χορηγήσεις εἰς γεωργοὺς καὶ κτηματίας διὰ γραμματίων Δραχ. 2,788,872.—
Δάνεια ἐπὶ ὑποθήκῃ » 6,267,723.—
Δάνεια ἐπὶ ἐνεγύρῳ τίτλων καὶ καρπῶν » 1,825,850.—

Ὁ πόλεμος τοῦ 1897 ἐπέφερε τὴν περιστολὴν τῶν ἐργασιῶν τῆς Τραπεζῆς ταύτης.

Τὸ διὰ τοῦ νόμου ΒΥΞΑ' τῆς 8ης Ἰανουαρίου 1897, ὁρισθὲν ποσὸν τῶν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς γεωργοκτηματικῶν χορηγήσεων εἰς δέκα ἑκατομμύρια δραχμῶν, ἠὲξήθη διὰ τῆς συμβάσεως τῆς 28 Φεβρουαρίου 1903 εἰς 25 ἑκατομμύρια. Τέλος διὰ τοῦ Νόμου 658, κυροῦντος τὴν ἀπὸ 6 Δεκεμβρίου 1914 σύμβασιν μεταξὺ τοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, αὕτη ἀνελάμβανε τὴν υποχρέωσιν τῆς προσθέτου ὑπὲρ τῆς ἀγροτικῆς πίστεως παροχῆς ἐτέρων 25 ἑκατομμυρίων δραχμῶν.

Εἰς τοὺς Νόμους τούτους δέον νὰ προσθέσωμεν τοὺς μεριμνήσαντας εἰδικῶς διὰ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν περιφερειῶν τινῶν μόνον.

Τὸν Νόμον 603 τῆς 31 Δεκεμβρίου 1914, διὰ τοῦ ὁποίου ὁργανώθησαν ἐν μέρει αἱ ἐπὶ Τουρκοκρατίας λειτουργοῦσαι Τράπεζαι Μακεδονίας, Ἡπείρου καὶ τῶν Νήσων τοῦ Αἰγαίου. Τὸν Νόμον 487 τοῦ 1914, κυροῦντα καὶ τροποποιοῦντα τὸν ὑπ' ἀριθ. 393 Νόμον τῆς Κρητικῆς Πολιτείας περὶ Κοινωφελοῦς Ταμείου Κρήτης, ὡς καὶ τοὺς σχετικoὺς πρὸς αὐτὸν συμπληρωματικoὺς Νόμους. Τὸν Νόμον ΓΦΛΓ' τοῦ 1910 καὶ τοὺς τροποποιήσαντας αὐτὸν 319 (1914), 511 (1914) καὶ 277 (1916) περὶ συστάσεως Ταμείου Ἀμύνης Οἰνοπαραγωγῆς Λευκάδος, Θήρας καὶ Θηρασίας. Τέλος τρεῖς ἕτεροι Νόμοι ἔχουν μεγάλην σημασίαν διὰ τὴν παρ' ἡμῖν ἀνάπτυξιν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως. Ὁ «περὶ Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν» 602 τῆς 31 Δεκεμβρίου 1914, ὁ «περὶ Γεωργικοῦ Ἐνεχυρογράφου» 2184 τοῦ 1920 καὶ ὁ «περὶ Πλασματικοῦ Ἐνεχύρου τῶν καπνῶν ἐν ταῖς Νέαις Χώρας» τοῦ 1921.

Αὕτη εἶνε ἡ Νομοθετικὴ διὰ τὴν Ἀγροτικὴν Πίστιν μέριμνα τῆς Πολιτείας (1). Ἄς ἴδωμεν τώρα τὰ ἐξ αὐτῆς πραγματικὰ ἀποτελέσματα.

Ἡ σημερινὴ κατὰστασις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως.—

Μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, τῶν ὑπὲρ τῆς γεωργίας διατάξεων ἐπωφελοῦντο κυρίως οἱ ἐμπορευόμενοι κτηματῖαι, οἵτινες δανειζόμενοι παρὰ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς χρήματα πρὸς 6 ο/ο, ἐδάνειζον αὐτὰ πρὸς ἴδιον λογαριασμὸν εἰς τοὺς γεωργούς, μὲ τριπλάσιον τοῦλάχιστον τόκον. Καθότι ἀφ' ἐνὸς μὲν

(1) Ἀφίνομεν κατὰ μέρος τὰς ὑπὲρ αὐτῆς ἀποπειράς. Ὡς π. χ. ἡ διὰ Διατάγματος τοῦ 1872 ἔγκρισις τοῦ Καταστατικοῦ τῆς Τραπεζῆς τῆς ἐπὶ τῶν Κινητῶν Πίστεως τῆς Ἑλλάδος (Credit mobilier de Grèce), εἰς τὰς ἐργασίας τῆς ὁποίας ἀνεφέρετο καὶ ἡ συμμετοχὴ τῆς πρὸς σύστασιν Ἑλληνικῆς Γεωργικῆς Τραπεζῆς. Τὸ Νομοσχέδιον τοῦ 1875 «περὶ συστάσεως Τραπεζῆς Γεωργικῆς καὶ Κτηματικῆς πίστεως», διὰ κεφαλαίων ἅτινα ἤθελον προκύψει ἐκ τῆς ἐκποιήσεως τῶν Μοναστηριακῶν περιουσιῶν. Τὸν Νόμον ΑΩΜΗ' τοῦ 1891 περὶ διαθέσεως τῶν χρημάτων τῆς ἐπὶ Τουρκίας Γεωργικῆς Τραπεζῆς, ὡς καὶ τὸν Νόμον τοῦ 1896 «περὶ συστάσεως Γεωργικοῦ Ταμείου» ἐκ πόρων ἐθνικῆς φορολογίας ἐπὶ Θεσσαλικῶν προϊόντων, ἔχοντος μεταξὺ ἄλλων σκοπὸν καὶ τὴν χορήγησιν γεωργικῶν Δανείων. Τοὺς Νόμους ΒΥΙΗ' τοῦ 1896 καὶ ΒΥΞΑ' τοῦ 1897 περὶ γενικῶν ἀποθηκῶν καὶ περὶ ἐνεχύρου. Τέλος τοὺς εἰδικoὺς ὑπὲρ τῶν σταφιδοπαραγωγῶν Νόμους, περὶ ὧν εἰς τὸ εἰδικὸν κεφάλαιον (Τόμος τρίτος).

οἱ γεωργοὶ φοβοῦνται τὸ ἀλληλέγγυον τῶν τριτεγγυηγένων γραμματίων καὶ ἀπεχθάνονται τὰς γραφειογραφικὰς διατυπώσεις τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι κυρίως οἱ διάφοροι μεσολαβοῦντες εἴτε εὐρίσκονται εἰς ἀγαθὰς σχέσεις μὲ τοὺς Διευθυντὰς τῶν Ὑποκαταστημάτων τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, εἴτε ἐμπνέουν μεγαλειτέραν ἐμπιστοσύνην εἰς αὐτοὺς. Οὕτω, λανθανόντως, ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα ὑπεβοήθησεν ἐμμέσως τὴν ἀνάπτυξιν παρ' ἡμῖν τῆς τοκογλυφίας, ἡ ὁποία ὥργιασε καὶ ὀργιάζει ἀκόμη, εἰς βάρος τῶν ἀγροτῶν κυρίως ὅπου δὲν ὑπάρχουν γεωργικοὶ Συνεταιρισμοί, παρὰ τὸν Νόμον ΓΩΝΑ' τοῦ 1911 περὶ συμβατικοῦ τόκου, τοκογλυφίας καὶ αἰσχροκερδείας. Αἱ μορφαὶ ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐμφανίζεται αὕτη παρ' ἡμῖν εἶνε ἡ ἀναγραφή τοῦ τόκου εἰς τὸ ὀφειλόμενον κεφάλαιον, ὁ ὑπολογισμὸς τοῦ τόκου κατὰ μῆνα καὶ κυρίως ἡ προπώλησις τῆς ἐσοδείας εἰς χαμηλὴν, ἢ συνηθέστερον, εἰς καθορισθησομένην ὑπὸ τοῦ τοκιστοῦ τιμὴν.

Ἀπὸ τοῦ 1905 ὅμως καὶ ἐντεῦθεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ὀργάνωσις τῶν γεωργῶν εἰς Συνεταιρισμούς, παρέχοντας τὸ ἀλληλέγγυον αὐτῶν ὡς ἐγγύησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ κυρίως ἡ συρροὴ πληθώρας καταθέσεων εἰς τὰ Ταμεῖα τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς ἔπεισαν αὐτὴν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῶν περὶ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν ἐργασιῶν τῆς. Οὕτω τὰ διατεθέντα διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν γεωργῶν ποσὰ ἀνῆλθον: (1)

	Εἰς Συνεταιρισμούς.	Συνολικῶς.
Τὸ 1915	Δραχ. 223.000.—	Δραχ. 4.685.159.—
» 1916	» 979.749.—	» 7.896.439.—
» 1917	» 1.495.122.—	» 8.291.512.—
» 1918	» 7.432.082.—	» 20.504.784.—
» 1919	» 13.443.649.—	» 27.274.362.—
» 1920	» 24.907.751.—	» 79.562.381.—
» 1921	» 27.493.314.—	» 72.266.259.—
» 1922	» 75.557.637.—	» 151.301.123.—

Τὰ ποσὰ ταῦτα βαίνουν ἀυξάνοντα παραλλήλως πρὸς τὰς ἐν τῇ Ἑθνικῇ Τραπεζῇ καταθέσεις αἵτινες ἀνῆλθον :

Τέλος 1914	Δραχ. 296.154.000.—
» 1915	» 346.553.000.—
» 1916	» 397.121.000.—
» 1917	» 483.447.000.—
» 1918	» 602.852.000.—
» 1919	» 727.767.000.—
» 1920	» 1.191.258.000.—
» 1921	» 1.696.312.000.—
» 1922	» 2.073.000.000.—

(1) Ἴδε Ἀπολογισμοὺς Ἑθν. Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος 1921 καὶ 1922.

Ἡ πληθώρα αὕτη τῶν καταθέσεων, ἐμφαίνουσα ἀνθηρότητα τῆς ιδιωτικῆς οἰκονομίας, ἐγένετο ἀφορμή τῆς ἐπεκτάσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Τραπεζῆς εἰς ὅλους τοὺς κλάδους αὐτῆς. Οὕτω, τὸ 1921, ἡ Τράπεζα διέθεσεν εἰς παραγωγικὰς ἐργασίας (προεξοφλήσεις, δάνεια, ἀνοικτοὶ λογαριασμοὶ) τὸ ὅλον δραχμ. 1. 056. 646. 000, ἐξ ὧν 72. 256. 259, ἤτοι 6, 8% ὑπὲρ τῆς γεωργικῆς πίστεως. Τὸ ποσοστὸν τοῦτο εἶνε ἐλάχιστον, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὴν παρ' ἡμῖν σπουδαιότητα τῆς γεωργίας, ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἄλλους παραγωγικοὺς κλάδους. Ἀλλὰ καὶ ἡ παρατηρουμένη αὔξησις τοῦ χορηγηθέντος εἰς τοὺς γεωργοὺς ποσοῦ εἶνε μᾶλλον εἰκονικὴ, διότι, ἀπὸ τοῦ 1920 ἰδίως καὶ ἐντεῦθεν, ἠλαττώθη ἡ ἀνταλλακτικὴ ἀξία τοῦ χρήματος. Ἐὰν ὑπολογίσωμεν τοῦτο ὅχι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς εἰς χρυσὸν ἀξίας του ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει μόνον τῶν τιμαριθμῶν τῶν κυριωτέρων εἰδῶν, θὰ ἴδωμεν ὅτι πράγματι τὸ πρὸς τῶν χορηγηθέντων ὑπὲρ τῆς γεωργίας δανείων ἠλαττώθη σημαντικῶς, ἀπὸ τοῦ 1920 καὶ ἐντεῦθεν. Ἀφίνομεν κατὰ μέρος ὅτι τὸ πρὸς τοῦτο ἀντιπροσωπεύει ἐν μέρει τὸ αὐτὸ κεφάλαιον, δις κυκλοφοροῦν τὸ αὐτὸ ἔτος, ἀφοῦ δίδεται εἰς καλλιεργητικὰ μὲν βραχυπρόθεσμα δάνεια τὸν Ὀκτώβριον καὶ εἰς δάνεια ἐπὶ ὑποθήκῃ τῆς σταφίδος τὸν Ἰούλιον.

Ἐὰν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν Ἑλλάδι καλλιεργοῦνται κατ' ἔτος 14, 000, 000 στρέμματα καὶ ὅτι ἡ καλλιέργεια ἐκάστου στρέμματος ἀπαιτεῖ σήμερον μέσην δαπάνην 200 τοῦλάχιστον δραχμῶν, θὰ φθάσωμεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ γεωργία ἔχει σήμερον ἀνάγκην καλλιεργητικῶν μόνον κεφαλαίων 2,800 ἑκατομμυρίων δραχμῶν ἑτησίως. Ἦτοι ἡ Ἑθνικὴ Τράπεζα χορηγοῦσα 145 ἑκατομμ. ἑτησίως παρέχει τὸ ἐν εἰκοστὸν μόνον τοῦ ἀπαιτουμένου διὰ τὴν καλλιέργειαν ποσοῦ. Ἐπὶ πλέον δὲ τοῦ ποσοῦ τούτου, ὁ γεωργὸς ἔχει ἀνάγκην μακροπρόθεσμων δανείων διὰ τὴν ἐπέκτασιν καὶ βελτίωσιν τῆς καλλιέργειας του καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ἐργείων μονίμων βελτιώσεων.

Καὶ μία ἄλλη ἀκόμη παρατήρησις. Δὲν ἔχομεν, δυστυχῶς, ἀναλυτικὸν πίνακα ἐμφαίνοντα τὸ εἶδος τῶν χορηγουμένων εἰς τοὺς γεωργοὺς δανείων. Τὰ πλείστα ὅμως ἐξ αὐτῶν εἶνε δάνεια ἐπὶ ὑποθήκῃ τοῦ σταφιδοκάρπου καὶ τοῦ καπνοῦ. Μέγα δὲ μέρος ἐξ αὐτῶν ἐκαλύπτετο ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ Κράτους (εἰς τὴν Θράκην). Τὰ προσωπικὰ δάνεια, τὰ κατ' ἐξοχὴν δηλαδὴ γεωργικὰ δάνεια, ἐλάχιστον ἀποτελοῦν ποσοστὸν εἰς τὸ σύνολον τῶν χορηγηθέντων τοιούτων. Ἡ συνεταιρικὴ ἀλληλεγγύη ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τῆς ἐμπραγμάτου ἀσφαλείας.

Τὸ χειρότερον ὅμως ἐξ ὅλων εἶνε ὅτι ἡ ἐξυπηρέτησις τῆς γεωργικῆς πίστεως ἐπαφίεται κυρίως εἰς τὰς ἀντιλήψεις καὶ τὴν διάθεσιν τῶν κατὰ τόπους Διευθυντῶν τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς, οἵτινες, κατατρεβέντες εἰς τὰς ἐμπορικὰς ὑποθέσεις, δὲν δύνανται συχνὰ νὰ ἐννοήσουν οὔτε τὸν μηχανισμόν οὔτε τὴν σημασίαν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως. Βεβαίως δὲν δύναται τις ν' ἀρνηθῇ τὴν συμβολὴν τοῦ κορυφαίου παρ' ἡμῖν πιστωτικοῦ ἰδρύματος εἰς τὴν

Γεωργικὴν πίστιν. Οὔτε ν' ἀμφισβητήσῃ τὴν ἱκανότητα καὶ διάθεσιν τῶν ἐν τῷ Κέντρῳ Διευθυνόντων τὸ τμήμα τῆς ἀγροτικῆς πίστεως. Πᾶς ὅμως καλῆς πίστεως συζητητὴς εἶνε ἠναγκασμένος νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι, οὔτε ὁ ὑφισταμένος γραφειοκρατικὸς ὀργανισμὸς τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας, οὔτε αἱ παρὰ πολλοῖς ἐπαρχιακοῖς ὑπαλλήλοις αὐτῆς ἐπικρατοῦσαι ἀντιλήψεις εἶνε ἐξυπηρετικαὶ τῆς ἀγροτικῆς πίστεως. Ἀλλ' ἡ βάσις εἶνε ὅτι μία Τράπεζα ἐκδοτικὴ καὶ προεξοφλήσεως, ὥς ἡ Ἐθνικὴ, δὲν δύναται νὰ δεσμεύσῃ τὸ κεφάλαιον αὐτῆς εἰς δάνεια γεωργικά, τὰ ὅποια εἶνε μᾶλλον μακρυπρόθεσμα. Οὔτε καὶ δύναται νὰ ἔχῃ εἰδικευμένα εἰς τὴν ἀγροτικὴν πίστιν κανονισμὸν καὶ προσωπικόν, ὥς μὴ εἰδικευθεῖσα αὐτὴ αὐτὴ εἰς μόνον τὸν κλάδον τοῦτον, ἀλλ' ἔχουσα γενικώτερον προορισμὸν. Τοῦτο ἔχει καταστῆ ἀξίωμα εἰς ὅλα τὰ Κράτη τοῦ κόσμου. Καὶ ἐκὰὶ ἀκόμη ὅπου αἱ ἐκδοτικαὶ Τράπεζαι ἐνασχοῦν καὶ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν, ἔχουν συστήσει, ὥς εἶδομεν, ἐντελῶς κεχωρισμένον τμήμα διαχειρίσεως τῶν εἰς αὐτὴν διατεθειμένων χρημάτων καὶ εἰδικὰ κεφάλαια πρὸς ἐξυπηρέτησιν αὐτῆς (1).

Πῶς πρέπει νὰ ὀργανωθῇ πρὸς ἡμῶν ἡ ἀγροτικὴ πίστις. - Μένει νὰ ἐξετάσωμεν τὸ πῶς πρέπει νὰ ὀργανωθῇ ἡ ἀγροτικὴ πίστις εἰς τὸν τόπον μας.

Κατ' ἀρχήν, ἡ ὀργάνωσις αὐτῆς πρέπει ν' ἀρχίσῃ ἐκ τῶν κάτω. Δηλαδή αὐτὴ πρέπει νὰ στηριχθῇ ἐπὶ λαϊκῶν οἰκονομικῶν ὀργανισμῶν, ὥς εἶνε οἱ γεωργικοὶ καὶ οἱ ἐν γένει ἀγροτικοὶ συνεταιρισμοί. Πρῶτον, διότι οὔτοι ἀπέδειξαν μέχρι σήμερον ὅχι μόνον τὴν ζωτικότητα ἀλλὰ καὶ τὴν φερεγγυότητα αὐτῶν, ἀφοῦ κατόρθωσαν ν' ἀναστήσουν τὴν ἀγροτικὴν πίστιν καὶ εἰς αὐτοὺς ἀκόμη τοὺς σταφιδικοὺς πληθυσμούς, ὅπου δι' ἀστόχων μέτρων του, ὥς ἡ Σταφιδικὴ Τράπεζα, τὸ Κράτος εἶχε φονεύσει αὐτήν. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἀπολογισμῶν τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας, ὅπου μόνον 0,008 ἐκ τῶν χορηγηθέντων εἰς αὐτοὺς δανείων καθυστεροῦνται καὶ ταῦτα ἀναγράφονται ὥς ἀσφαλῆ εἰς τὸ ἀκέραιον. Δεύτερον, διότι τὰ Διοικητικὰ Συμβούλια τῶν συνεταιρισμῶν εἶνε καλύτερον παντὸς ἄλλου εἰς θέσιν νὰ ἐξετάσουν τὸ ἀξιόχρεον τῶν συγχωριανῶν των συνεταιρῶν, ἐνδιαφερόμενα καὶ ἀμέσως δι' αὐτό, ἐνεκα τοῦ συναλληλεγγύου αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ εἶνε εἰς θέσιν νὰ γνωρίζουν τὰς πραγματικὰς αὐτῶν γεωργικὰς ἀνάγκας καὶ νὰ παραχωροῦν τ' ἀναγκαῖα μόνον εἰς αὐτοὺς δάνεια, ἐπιβλέποντα συνάμα καὶ τὴν διάθεσιν αὐτῶν. Τρίτον, διότι ἡ ὑπαρξίς τοῦ συνεταιρισμοῦ διευκολύνει τὴν παροχὴν ἀγροτικῶν δανείων εἰς τὸ χωρίον. Καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονώμεν τὸ λεχθὲν ὑπὸ τοῦ Richard Bell, ὅτι « ἡ πίστις πρέπει ν' ἀναζητῇ τὸν χωρικὸν καὶ ὄχι ὁ χωρικὸς τὴν πίστιν ».

(1) Ἀφίνομεν κατὰ μέρος τὰ ὑπ' ἄλλων εἰδικῶν ἰδρυμάτων χορηγηθέντα γεωργικά δάνεια. Οὕτω τὸ 1922 ἡ Τράπεζα Μακεδονίας διέθεσε διὰ τῶν Γεωργ. Συνεταιρισμῶν δάνεια δρ. 2.583.437.

Ἀνεξαρκήτως ὅμως τῆς βιάσεως, τὸ Κράτος πρέπει ν' ἀναλάβῃ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς ἐπ' αὐτῆς ἰδρύσεως τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, ὅπως τοῦτο συνέβη ὡς εἶδομεν, εἰς ὅλα σχεδὸν τὰ Κράτη. Ἀφοῦ μάλιστα ἀποκλείεται ἡ ἐξυληρέτης αὐτῆς δι' ἰδιωτικῶν κεφαλαίων. Τοῦτο εἶνε κατὰ μείζονα λόγον ἀπαραίτητον παρ' ἡμῖν, ὅπου οἱ Συνεταιρισμοὶ δὲν ἔχουν ἀποκτήσει ἀκόμη ἀρκετὰ ἀποθεματικά. Δὲν πρέπει ὅμως τὸ οὗτω ἀνεγειρόμενον ἴδρυμα νὰ εἶναι Κρατικόν, διότι τὸ Κράτος παρ' ἡμῖν δὲν συνήθισε νὰ ὑψώῃ τὸ κοινὸν συμφέρον ἄνω τοῦ κομματικοῦ ἐπιπέδου.

Ἡ ἰδρυθησομένη Ἀγροτικὴ Τράπεζα πρέπει νὰ εἶνε ἴδρυμα κατ' ἐξοχὴν συνεταιρικόν. Ὅργανα αὐτῆς θὰ εἶνε αἱ κατὰ τόπους ὑπάρχονσαι ἤδη καὶ ἰδρύνουσαι καθ' ἡμέραν Ἐνώσεις τῶν Συνεταιρισμῶν — διὰ τῶν ὁποίων καὶ μόνον θὰ ἐξυληρεῖται ἡ ἀγροτικὴ πίστις — καὶ κύτταρά της οἱ τοπικοὶ Συνεταιρισμοί. Εἰς ὅσας ὅμως περιφερείας δὲν ἔχει εἰσέτι ἀναπτυχθῇ ἡ Συνεταιρικὴ ἰδέα (Δυτ. Μακεδονία, Δυτ. Θράκη, ἀκόμη καὶ Θεσσαλία) θὰ εἶνε δυνατὴ ἡ προσωρινὴ ἴδρυσις Ὑποκαταστημάτων πρὸς ἐξυληρέτησιν τῶν μὴ συνεταιρισμένων γεωργῶν καὶ πρὸς ὁργάνωσιν Συνεταιρισμῶν. Ἐννοεῖται ὅτι καὶ ἡ ἀνωτέρα τῆς Τραπεζῆς διοίκησις πρέπει ν' ἀνήκῃ πρὸς τὸ παρὸν μὲν κατὰ τὸ μέγιστον μέρος, σὺν τῷ χρόνῳ δὲ ἀποκλειστικῶς, εἰς τὰς ἀμέσως ἐνδιαφερομένας δι' αὐτὴν συνεταιρικὰς ὁργανώσεις, ἧτοι εἰς αὐτοὺς τοιούτους τοὺς γεωργοὺς.

Ὡς κεφάλαια διὰ τὴν ἴδρυσιν ἐνὸς τοιούτου ἰδρύματος δύνανται νὰ χρησιμοποιηθῶσι τὰ ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς διὰ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν, δυνάμει συμβάσεων μετὰ τοῦ Κράτους, διατιθέμενα 50 ἑκατ. δραχμῶν. Τὰ ποσὰ ταῦτα θὰ ἠδύναντο νὰ παραχωρηθῶσιν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς μετὰ τόκον $3\frac{1}{2}$ —4%, ἀφοῦ νῦν διατίθενται μετὰ τόκον 5%, ἡ δὲ Τράπεζα ἐπιβαρύνεται μετὰ ἐξοδα ἀσκήσεως τῆς γεωργικῆς πίστεως. Τὰ κεφάλαια τῶν ὑφισταμένων ἤδη παρ' ἡμῖν γεωργικῶν πιστωτικῶν ἰδρυμάτων Τραπεζῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου, Νήσων Αἰγαίου καὶ Θράκης, εἰς τὰ ὅποια πρέπει νὰ προστεθοῦν τὰ ὑπὸ τοῦ Κράτους ὀφειλόμενα εἰς αὐτὰ ἐξ εἰσπράξεως συμπληρωματικοῦ ποσοστοῦ δεκάτης. Τὰ κεφάλαια τοῦ Κοινωφελοῦς Ταμείου Κρήτης καὶ τῶν Ταμείων Οἰνοπαραγωγῆς Λευκάδος καὶ Θήρας. Ἐπίσης τὸ Κράτος δεόν νὰ προικίσῃ ἕνα τόσον ἐξυληρετικὸν τῆς ἐθνικῆς παραγωγῆς ἴδρυμα διὰ μιᾶς γενναίας ἐτησίας συνδρομῆς ἐκ 5 ἑκατομ. καὶ ἐπὶ μίαν τοῦλάχιστον δεκαετίαν ἐπιβάλλον ἐν ἀνάγκῃ καὶ μικρὰν εἰδικὴν πρὸς τοῦτο φορολογίαν. Τέλος οἱ Συνεταιρισμοὶ καὶ αἱ Ἐνώσεις τῶν θὰ υποχρεωθῶν νὰ ἐγγραφοῦν ἀμέσως δι' ἀριθμὸν μετοχῶν ἀνάλογον πρὸς τὰ μέλη τῶν, μέρος τῆς ἀξίας τῶν ὁποίων θὰ καταβάλουν ἀμέσως, τὸ δὲ ὑπόλοιπον ἐντὸς πενταετίας. Ἐπίσης θὰ εὐθύνωνται διὰ τὸ δεκαπλάσιον τοῦλάχιστον τῆς μερίδος αὐτῶν.

Τὰ κεφάλαια ταῦτα θ' αὐξηθῶσι σημαντικῶς διὰ τῆς καταθέσεως εἰς τὸ ἰδρυθησόμενον ἴδρυμα τῶν ἀποθεματικῶν καὶ διαθεσίμων χρημάτων

τῶν Συνεταιρισμῶν καὶ τῶν Ἑνώσεών των, τῶν κοινοτήτων, τῶν Κοινο-
τικῶν Ἐπιτροπῶν συνιδιοκτησίας, Σχολικῶν Ταμείων, Ταμείων Ἀντιφυλ-
λοξηρικοῦ καὶ Φυτοπαθολογίας, ἀγροτικῶν ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων καὶ ἐκ
τῶν καταθέσεων εἰς αὐτὸ τῶν οἰκονομῶν τῶν ἀγροτῶν.

Αἱ ἐκ τῆς ἰδρύσεως εἰδικοῦ πιστωτικοῦ ἰδρύματος ὠφέλεια θὰ εἶνε,
ἐκτὸς τῆς ἐκλείψεως τῶν προαναφερθέντων ἀτόπων, ὅτι·

1) Θ' αὐξηθῇ καὶ θ' αὐξάνηται διαρκῶς τὸ διὰ τὴν ἀγροτικὴν πίστιν
διατιθέμενον κατ' ἔτος ποσόν.

2) Θὰ καταρτισθῇ εἰδικὸν κεφάλαιον, ἀποκλειστικῶς διὰ τὴν ἀγροτικὴν
πίστιν διατιθέμενον, εἰς τρόπον ὥστε αὕτη νὰ ἐξυπηρετῇται κανονικῶς καὶ ἐν
περιπτώσει χρηματικῶν κρίσεων. Καὶ δὲν θὰ παρίσταται ἀνάγκη παροχῆς
ἐκάστοτε ἀνταλλάγματων εἰς τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν, ὅσαςκις πρόκειται ν'
αὐξηθῶν τὰ πρὸς τοὺς γεωργικοὺς Συνεταιρισμοὺς παρασχετέα κεφάλαια.

3) Ὅταν, τὸ συσταθησόμενον ἀγροτικὸν ἴδρυμα ἀποκτήσῃ, ἐντὸς ἐτῶν
τινῶν, ἴδιον ἐπαρκὲς κεφάλαιον καὶ ἀποθεματικόν, μὴ πληρῶνον τόκον εἰς
ιδιώτας, θὰ χρησιμοποίῃ τοῦτο εἰς τὴν ἐλλάττωσιν τοῦ τόκου τῶν χορηγου-
μένων ἀγροτικῶν δανείων, ὅστις οὕτω θὰ βαίνῃ ὀλοὲν μειούμενος.

ΚΑΛΥΤΕΡΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

ΜΕΤΡΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΑΓΡΟΤΙΚΗΝ ΥΓΕΙΑΝ

Ἡ παράδοσις φέρει τὸν χωρικὸν εὖρωστον καὶ ροδοπάρειον. Παρ' ἡμῖν συμβαίνει συνήθως τὸ ἀντίθετον. Ὁ ἀγρότης βαρέως κοπιᾶζων, κακῶς διαιτώμενος καὶ στερούμενος τῆς ἐλαχίστης δημοσίας ἀντιλήψεως εἶναι κατὰ κανόνα καχεκτικός, ἀδύνατος, πάσχων ἢ ἐπιρρεπὴς εἰς ἀσθενείας. Καὶ πρῶτος αὐτοῦ ἐχθρὸς εἶναι ἡ ἐλονοσία.

Ἀνεπτύξαμεν ἤδη (1) τὰς ἐξ αὐτῆς προξενουμένας μεγίστας ζημίας εἰς τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν ἐθνικὴν ἐν γένει ζωὴν, τὴν ὁποίαν ὑπονομεύει. Τρία εἶναι τὰ μέσα καταπολεμήσεως τῆς ἐλονοσίας·

α') Ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἐλῶν, περὶ ἧς ἐπραγματεύθημεν ἤδη, ἢ τουλάχιστον ἡ θανάτωσις τῶν ἀνωφελῶν κωνώπων διὰ χύσεως ἀκαθάρτου πετρελαίου εἰς τὴν ἐπιφάνειάν των, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ νὰ γίνῃ εἰς τὰ παρὰ τοὺς συνοικισμοὺς μικροῦ ἐλη.

β') Ἡ τακτικὴ χρῆσις κινίνης, προληπτικῶς μάλιστα εἰς τὰς ἐλώδεις περιφερείας. Αὕτη διεδόθη τελευταίως παρ' ἡμῖν, ὅχι ὁμῶς καὶ ἱκανοποιητικῶς.

γ') Ἡ καλὴ διαίτα, ἣτις δίδει εἰς τὸν ὄργανισμὸν ἀντοχὴν κατὰ τῶν πυρετῶν (2).

Διὰ τοῦ νόμου ΓΣΝΒ τοῦ 1908, τὸ Κράτος ἀνέλαβε παρ' ἡμῖν, κατ' ἀπομίμησιν τῶν ἐν Ἰταλίᾳ δραστηκῶν κατὰ τῶν πυρετῶν μέτρων (3), τὴν πώλησιν κινίνης πρὸς εὐκολωτέραν διάδοσιν αὐτῆς, πρὸς ἀποφυγὴν τῶν νοθεύσεων καὶ πρὸς περιστολὴν τῆς ἐπ' αὐτῆς αἰσχροκερδείας. Δυστυχῶς ὁμῶς καὶ τοῦτο ἀπέβλεπεν ἐν μέρει εἰς ταμειευτικοὺς σκοποὺς, ὥστε νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν διευθυντὴν τῆς ὑπηρεσίας νὰ διαλαλῇ, ὅτι σπανίως ἐμπορικῇ

(1) Ἰδε κεφάλ. 5ον παρόντος.

(2) Τὸ μικρόβιον τῆς ἐλονοσίας δύναται νὰ ὑφίσταται ἐντὸς τοῦ ὄργανισμοῦ ἐπὶ μῆγας καὶ ἔτη. Πολλαπλασιάζεται ὁμῶς καὶ ἐπιφέρει τὸν πυρετὸν ὅταν ἀδυνατίξῃ ἡ ἀντίστασις τοῦ ὄργανισμοῦ (Préf. de A. Laveran dans Le Paludisme Marocdonien déjà cité).

(3) Ἰδε Paul Roux loc. cit. p. 207 - 225.

ἐπιχειρήσεις ἐπέτυχεν ἀπό τε κοινωνικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἀπόψεως, ὅσον ἡ πώλησις κινήσης τοῦ Κράτους (1).

Ἀλλὰ δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐλονοσία ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑποφέρει ὁ ἀγροτικὸς κόσμος. Ἐλλείπει στοιχειώδους ἱατρικῆς ἀντιλήψεως, διάφοροι νόσοι χρόνιοι ἔλαβον, ἐπικινδύνους παρ' ἡμῖν διαστάσεις, μαστίζουσαι καὶ δεκατίζουσαι τὴν ὑπαιθρον. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν αὐτῶν κυριαρχεῖ ἡ φθίσις, ἡ σύφιλις καὶ τὰ τραχώματα. Καὶ ἐπὶ πλέον ὁ Ἕλλην χωρικός, στερούμενος συνήθως τῶν μέσων πρὸς νοσηλείαν ἀπὸ πᾶσαν νόσον ἣτις ἤθελε προσβάλει αὐτὸν μικροβιολογικὴν, φυσιολογικὴν ἢ τραυματικὴν, βασανίζεται ὑπερμέτρως ἢ καὶ δὲν θεραπεύεται τελείως.

Ἀφίνομεν κατὰ μέρος ὅτι εἶνε συνήθως τὸ ἀντικείμενον αἰσχυρᾶς ἐκμεταλλεύσεως ἐκ μέρους τοῦ ἱατροῦ καὶ τοῦ φαρμακοποιοῦ τῆς περιφερείας.

Ἐπιβάλλεται λοιπὸν ἡ ἄμεσος λήψις δραστηκῶν ὑπὲρ τῆς ἀγροτικῆς υἰγείας μέτρων καὶ ἡ ὀργάνωσις τῆς ἀγροτικῆς ἱατρικῆς ὑληρεσίας, καθότι ὁ νόμος 346 τοῦ 1915 περὶ ἐπιβλέψεως τῆς δημοσίας υἰγείας καὶ ἀτελὲς εἶναι καὶ οὐδέποτε ἐφηρμόσθη. Τοιαῦτα μέτρα εἶνε (2).

α) Ἡ ἴδρυσις εἰς τὰ ἀγροτικὰ κέντρα (π, γ. πρωτευούσας τέως δήμου) ἱατρειῶν πρὸς δωρεὰν νοσηλείαν τῶν προσερχομένων.

β) Ἡ παρ' αὐτοῖς λειτουργία φαρμακείων παρεχόντων φάρμακα καλῶς ἐτοιμασμένα καὶ ἀνόθευτα εἰς τὸ κόστος των ἢ καὶ δωρεὰν εἰς τοὺς ἀπόρους ἀγρότας.

γ) Ὁ διορισμὸς περιοδευόντων ἱατρῶν, εἰς τὰς κοινότητας ὅπου δὲν ὑπάρχουν τοιοῦτοι.

δ) Ὁ τακτικὸς καὶ ἀναγκαστικὸς ἐμβολιασμὸς τῶν κατοίκων.

ε) Ἡ παροχὴ δωρεὰν κινήσης προληπτικῶς εἰς τοὺς ἀπόρους τῶν ἐλονοσούντων περιφερειῶν.

στ) Ἡ ἴδρυσις ἐπαρχιακῶν νοσοκομείων, προικισμένων μὲ ὅλα τὰ πατιούμενα ἐπιστημονικὰ ἐφόδια καὶ παρεχόντων δωρεὰν νοσηλείαν εἰς τοὺς ἀπόρους.

ζ) Ἡ ἴδρυσις σανατορίων καὶ ἡ μετατροπὴ τῶν Μονῶν εἰς τοιαῦτα καὶ εἰς ἀναρρωτήρια.

Καταπολέμησις τοῦ ἀλκοολισμοῦ.— Εἶναι γεγονὸς ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ κατάχρησις οἰνοπνευματοδῶν ποτῶν, περιορισμένη σχετικῶς παρ' ἡμῖν εἰς τὰς πόλεις, ἐπεκτείνεται ἀντιθέτως καθ' ἡμέραν ἐπικινδύνως εἰς τὴν ὑπαιθρον. Τρεῖς εἶναι οἱ λόγοι τῆς τοιαύτης καταχρήσεως.

α') Ἡ ἐπέκτασις τῶν ἀμπελοφυτειῶν μας καὶ ἡ μεγάλη παρ' ἡμῖν παραγωγή οἰνοπνευματοδῶν ἐν γένει ποτῶν.

(1) Βλ. Παράρτημα Δελτίου Ὑπ. Συγκοινωνίας, ἀριθ. 3, Ἀθῆναι 1919.

(2) Ταῦτα ὑπάγονται εἰς τὸν κύκλον τῆς τοπικῆς δράσεως (ἐπαρχιακῆς καὶ κοινοτικῆς), ἐπιβοηθουμένης μόνον ὑπὸ τοῦ Κράτους, ὡς θ' ἀναπτύξωμεν κατωτέρω.

β') Ἡ ἔλλειψις πάσης διασκέδασεως εἰς τὰ χωρία μας, ἥτις ὠθεῖ τὸν χωρικὸν εἰς τὴν πόσιν.

γ') Ἡ παρὰ τοῖς χωρικοῖς διαδεδομένη γνώμη ὅτι τὸ οἰνόπνευμα σκοτίζει τὸ μικρόβιον τῆς ἐλonoσίας.

Καὶ εἰς μὲν τὰς ἀμπελοφόρους περιφερείας, καὶ ἰδίᾳ Πελοπόννησον Ἀττικὴν, Εὐβοίαν καὶ Νήσους, γίνεται κατανάλωσις ῥητινίτου ἢ οἴνου, σπανιώτερον δὲ ἄλλων ποτῶν. Ἐνῶ εἰς τὰς λοιπὰς (ἰδίᾳ Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν) γίνεται μεγίστη κατάχρησις οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν (ῥακί, οὔζο, τσίπουρο) ἀσυγκρίτως ἐπικινδυνωδεστέρων ἀπὸ τὸν οἶνον.

Δὲν εἴμεθα τῆς γνώμης τῆς ἀπολύτου ἀπαγορεύσεως τῶν ἐν γένει οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν, ὡς ἐγένετο εἰς τὰς Ἡν. Πολιτείας τῆς Ἀμερικῆς. Διότι ὁ οἶνος, ἐν λελογισμένη δόσει, ἀποτελεῖ τροφήν καὶ τονωνικὸν διὰ τὸν ὀργανισμόν καὶ μάλιστα διὰ τὸν κουρασμένον ἀπὸ τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἐλonoσίαν ἀγροτικὸν ὀργανισμόν. Ἐπειτα ἡ Ἑλλὰς εἶναι χώρα κατ' ἐξοχὴν οἰνοφόρος, ὀφείλουσα νὰ προστατεύσῃ τὰ προϊόντα αὐτῆς. Ἀλλ' ἀνεξαρτήτως τούτων, ἡ παντελὴς ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ οἴνου, ἥθελεν ἀποστερήσει ἀδικαιολογητῶς τὸν κόσμον προσκαίρου ἔστω καὶ περιοδικῆς εὐχαριστήσεως ἢ εὐθυμίας.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἀποβάλλεται εἶναι

1) Ἡ ἀπαγόρευσις τῆς χρήσεως οἰνοπνευματωδῶν ποτῶν μὴ προερχομένων ἐκ φυσικῆς ζυμώσεως (δηλ. ἐχόντων ἄνω τῶν 14° οἰνόπνευμα, ἥτοι περιεχόντων οἰνόπνευμα ἐξ ἀποστάξεως (ρακί, οὔζο, τσίπουρο, κονιάκ κ.λ.π.).

2) Ἡ ἀπαγόρευσις χρήσεως ἐπιβλαβῶν εἰς τὴν υἡείαν οἰνολογικῶν φαρμάκων (γῦψος, θειῶδες ὀξύ εἰς μεγάλην δόσιν).

3) Ἡ ἀπαγόρευσις τῆς χορηγήσεως οἰουδήποτε ποτοῦ εἰς ἀνηλίκους (κάτω τῶν 16 ἐτῶν).

4) Ἡ ρύθμισις τῶν ὥρῶν ἐργασίας τῶν ποτοπωλείων (ταβερνῶν).

5) Ἡ διδασκαλία τοῦ ἀγρότου, ὅπως ἀφ' ἐνὸς μὲν μὴ πίπτει εἰς κατάχρησιν οἰνοποσίας, ἀφ' ἐτέρου δὲ παρασκευάζει οἶνον μὲ μικρὰν περιεκτικότητα οἰνοπνεύματος (9-10°).

Ρύθμισις ἀγροτικῆς ἐργασίας. Αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας καλλιεργεῖ ὁ γεωργὸς τὴν γῆν εἶναι ἀναμφισβητήτως πολὺ σκληραῖ. Διότι ἐργαζόμενος εἰς τὴν ὑπαιθρον εἶναι ὑποχρεωμένος ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς καιρικὰς δυσχερείας, ἥλιον, βροχὴν, ἀνέμους, ψῦχος, χιόνα. Καὶ ὅμως ἐνῶ ὅλα τὰ κράτη ἔσπευσαν νὰ λάβουν μέτρα διὰ τὴν ρύθμισιν τῆς εἰς τὰ ἐργαστήρια ἐργασίας, ἐλάχιστα μόνον ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὴν εἰς τοὺς ἀγροὺς τοιαύτην. (1) Βεβαίως ὁ ἐν ταῖς λεπτομερείαις ἐκ τῶν προτέρων προσδιορισμὸς τῶν ὥρων τῆς εἰς

(1) Ὡς σχετικοὶ γόμοι Ἰσπανίας 3 Αὐγούστου 1919, Τσεχοσλαβίας 19 Δεκεμβρίου 1918.

τοὺς ἀγροὺς ἐργασίας δὲν εἶναι δυνατός, ὥς ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς ἐργασίας ταύτης (1). Ὁ καθορισμὸς ὅμως γενικῶν τινῶν κανόνων ὅσον ἀφορᾷ τὸν χρόνον ἐργασίας (48 ὥρον καθ' ἑβδομάδα καὶ εἰς ὁμαλὰς περιστάσεις), τὴν προειδοποίησιν εἰς περίπτωσιν ἀποπομπῆς ἢ ἀναχωρήσεως, τὴν τοπικῶς κατὰ περιόδους ἀνεργείαν, τὸν καθορισμὸν κατωτάτου ἡμερομισθίου, τῆς πληρωμῆς προσθέτου ποσοστοῦ δι' ἐργασίαν ἐκτὸς τῶν κεκανονισμένων ὥρων, κ. λ. π. ἡδύνατο ν' ἀποτελέσῃ θέμα ἀπασχολήσεως τῶν κατὰ τόπους ἀρχῶν ἢ καλύτερον τῶν τοπικῶν συμβουλίων αὐτοδιοικήσεως. Ὅπως ἐπίσης θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπισύρουν τὴν προσοχὴν τῆς Πολιτείας τὰ ζητήματα τῆς ἐργασίας εἰς τοὺς ἀγροὺς ἀνηλίκων παιδῶν (κάτω τῶν 14 ἐτῶν), τῆς προστασίας πρὸ καὶ μετὰ τὸν τοκετὸν τῶν ἐργαζομένων εἰς τὴν γεωργίαν γυναικῶν, τῆς νυκτερινῆς ἐργασίας γυναικῶν καὶ μὴ ἐνηλίκων προσώπων. Ἀφοῦ μάλιστα εἰς τὴν λήψιν μέτρων ὑπὲρ αὐτῶν ὑποχρεοῦται καὶ διεθνῶς, κατόπιν τῆς ἀπὸ 25 Ὀκτωβρίου 1921 ἀποφάσεως τῆς Γενικῆς Συνδιασκέψεως Ἑργασίας τῆς Κοινωνίας τῶν Ἑθνῶν.

Ἡ λυσιτελεστέρα ὅμως ὑπὲρ τῶν ἐργατῶν τῆς γῆς μέριμνα εἶναι ἀναμφιλέκτως ἡ ἀποκατάστασις αὐτῶν, ὥς ἀναπτύξαμεν, εἰς μικροκτηματίας αὐτοκαλλιεργητάς. Οὕτω θὰ λυθῇ ριζικῶς καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀνεργείας, ἀφοῦ διὰ τῆς ἐντατικῆς καλλιεργείας τῶν γαιῶν μας, θὰ χρησιμοποιηθοῦν ὅλοι αἱ διαθέσιμοι ἀγροτικαὶ χεῖρες.

Πρέπει ὅμως ἐκ παραλλήλου νὰ ληφθῇ μέριμνα διὰ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐργασίας τῶν αὐτοκαλλιεργητῶν. Καθότι οὗτοι χρησιμοποιοῦντες πρωτογενῆ ἐργαλεῖα κοπιᾶζουν σχετικῶς πολὺ, χωρὶς καὶ νὰ παράγουν ἀναλόγως πρὸς τοὺς κόπους τῶν. Ἐνῶ ἡ χρῆσις τελειότερων ἐργαλείων καὶ μηχανημάτων θέλει καταστήσῃ τὴν ἐργασίαν τοῦ γεωργοῦ ὀλιγώτερον ἐπίπονον καὶ περισσότερον διανοητικὴν, αὐξάνουσα συγχρόνως καὶ τὴν παραγωγὴν.

ΒΕΛΤΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ

Εἰς τῶν κυριωτέρων λόγων διὰ τοὺς ὁλοίους οἱ ἀγρόται μας—ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς ξένους ἀγρότας—εἶναι κατὰ κανόνα ἀδύνατοι καχεκτικοὶ καὶ ἐπιρρεπεῖς εἰς τὰς ἀσθενείας, εἶναι οἱ κακοὶ ὅροι τῆς κατοικίας αὐτῶν. Διότι ἐὰν ὁ ἐργαζόμενος εἰς τὴν ὑπαιθρον ἔχει τὸ ἀνεκτίμητον πλεονέκτημα ν' ἀναπνέῃ τὸν καθαρὸν ἀέρα, δὲν ἔπεται ὅτι δύναται ν' ἀντιμετωπίσῃ ἀτιμωρητὶ τὰ μειονεκτήματα μιᾶς ἀνθυγεινῆς κατοικίας, ὅπου διέρχεται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ χρόνου.

Εἰς τὴν σημερινὴν κοινωνίαν, ἡ κατοικία δὲν δύναται πλέον νὰ θεω-

(1) Βλ. D. Zolla — La durée de la journée de travail des salariés agricoles (Revue politique et parlementaire No 321) Paris 1921.

ρῆται ὡς ἀπλοῦν καταφύγιον ἐναντίων τῶν κακοκαιριῶν. Εἶνε ἡ φωνὴ τῆς οἰκογενείας, ὅπου αὕτη ὀφείλει νὰ εὕρῃ τὸ καταλληλότερον περιβάλλον διὰ τὴν ὑπαρξίν καὶ ἀνάπτυξίν της, ἀκόμη δὲ καὶ διὰ τὴν ἠθικὴν της ἀνάπλασιν. Διότι ὅταν αὐτὸ τὸ περιβάλλον εἶναι ἀποκρουστικόν, ὁ ἔνοικος ὑποχρεοῦται νὰ καναφύγῃ εἰς τὸ καπηλεῖον. Ἐπὶ πλέον δὲ ὁ ἀγρότης προτρέπεται εἰς τὴν πρὸς τὰς πόλεις ἀποδημίαν, ἢ ἀκόμη εἰς τὴν μετανάστευσιν ἔξω τῆς πατρίδος του. Καὶ ὅμως εἶδομεν (1) ὑπὸ ὁποίας οἰκτρὰς συνθήκας κατοικεῖ ὁ Ἕλλην χωρικός, ἰδίᾳ ὁ κολλῆγος καὶ ὑπὸ ὁποίους ἀνθυγεινοὺς ὅρους στεγάζονται παρ' ἡμῖν οἱ ἐργάται τῶν ἀγρῶν (2).

Ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθν. Οἰκονομίας ἐγένετο ἔρευνα ἐπὶ τῶν συνθηκῶν τῆς ἐργατικῆς κατοικίας τῶν πόλεων Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἀποδείξασα ὑπὸ ποίους ἀθλίους ὅρους στεγάζονται οἱ ἐργάται τῶν πόλεων τούτων (3). Τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας ἔκρινε περιττὸν νὰ προβῇ εἰς τοιαύτην καὶ ἀνὰ τὴν ὑπαιθρον ἔρευναν καὶ νὰ λάβῃ τὰ δέοντα μέτρα πρὸς βελτίωσιν τῶν ἀγροτικῶν μας κατοικιῶν. Εἰς πολλὰ ὅμως ἄλλα κράτη ἐγένετο τοιαύτη ἐργασία (4). Εἰς τινὰ μάλιστα ἐλήφθη πρόνοια καὶ διὰ τῶν ἐξωραϊσμὸν τῶν ἀγροτικῶν οἰκημάτων, οὕτως ὥστε νὰ καθίστανται ὄχι μόνον εὐχάριστα τὴν διαμονὴν ἀλλὰ καὶ τερπνὰ τὴν ὄψιν (5).

Ἐπιβάλλεται νομίζομεν καὶ παρ' ἡμῖν ἡ λήψις μέτρων διὰ τὴν ἐπίλυσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἀγροτικῆς κατοικίας καὶ ὡς τοιαῦτα θεωροῦμεν πρωτίστως ἀπαραίτητα:

(1) Βλ. τόμον πρῶτον, μέρος γ', κεφάλ. 3ον.

(2) Ἴδε ἐκτενέστερον Χρ. Εὐελπίδου, Ἡ κατοικία τῶν ἀγροτικῶν ἐργατῶν ἐν Ἑλλάδι, εἰς Τὰ Νέα Γεωπονικά 8-12 τοῦ 1922.

(3) Ἴδε σχετικὸν δελτίον Υ. Ε. Ο. Διευθύνσεως Ἐργασίας καὶ Κοινωνικῆς Προνοίας, ἐν Ἀθήναις 1922.

(4) Εἰς τὴν Ἀγγλίαν τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Ὑγείας διὰ τῶν νόμων τοῦ 1919 καὶ 1921 (Housing Acts) ἐβροήθησε τὴν κατασκευὴν ἀγροτικῶν καὶ ἀστικῶν οἰκημάτων. Πρὸς τοῦτο ἐχορήγησε:

α') Εἰς τὰς τοπικὰς ἀρχὰς δάνεια καὶ ἐγγύησιν δανείων, ὡς καὶ τὴν κάλυψιν πάσης ζημίας, ἥτις δὲν θὰ ἐκαλύπτετο ὑπὸ εἰδικοῦ φόρου (penny rate).

β') Εἰς Ἐταιρείας δημοσίας ὠφελείας, δάνεια προθεσμίας 30 ἐτῶν, καλύπτοντα 75 ο)ο τῶν ἐγκριθεισῶν δαναιῶν καὶ ἐπιχορήγησιν καλύπτουσαν 50 ο)ο τῶν πληρωτέων τόκων κατὰ τὰ 7 πρῶτα ἔτη καὶ 30 ο)ο κατὰ τὰ ὑπόλοιπα 43 ἔτη.

γ') Εἰς ἰδιώτας, ἐπιχορήγησιν 230-260 Λ. Στ. κατὰ κατοικίαν οἰκοδομουμένην κατὰ ἐγκεκριμένον σχεδιάγραμμα.

Εἰς τὴν Γερμανίαν, τὸ κράτος καὶ αἱ τοπικαὶ ὀργανώσεις, πρὸς καταπολέμησιν ἰδίᾳ τῆς ἀνεργείας, ἔδωσαν εἰς τοὺς οἰκοδομοῦντας διαφόρους εὐκολίας καὶ ἐπιχορηγήσεις μέχρι 1)3 τῶν ἐξόδων οἰκοδομῆς.

(5) Εἰς τὴν Ἑλβετίαν ὁ σύλλογος «Pro Campagna», ἐπιχορηγούμενος παρὰ τοῦ Κράτους, διαδίδει εἰς τὴν ὑπαιθρον χώραν σχέδια ὑγιεινῶν καὶ καλλιτεχνικῶν οἰκημάτων. Τὰ ὁμοσπονδιακὰ κράτη παρέχουν ἐπιχορηγήσεις εἰς τοὺς οἰκοδομοῦντας τοιαῦτα οἰκήματα.

α) Τὴν χορήγησιν εἰς τοὺς χωρικοὺς ἢ εἰς ὀργανισμοὺς αὐτῶν μακρο-προθέσμων τοκοχρεωλυτικῶν δανείων πρὸς οἰκοδόμησιν ἀγροτικῶν οἰκημάτων.

β) Τὴν ἐκτέλεσιν ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων ὑπηρεσιῶν τῶν Ὑπουργείων Γεωργίας καὶ Συγκοινωνίας, σχεδιαγραμμάτων ἀγροτικῶν οἰκημάτων, ἐναρμονιζομένων πρὸς τὰς κατὰ τόπους συνθήκας.

γ) Τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ παντὸς δασμοῦ τῶν εἰσαγομένων ὑλικῶν οἰκοδομῆς.

δ) Τὴν παροχὴν εὐκολιῶν εἰς τοὺς ἀγρότας, τοὺς ἀναλαμβάνοντας τὴν κατασκευὴν οἰκῶν συμφώνως πρὸς τὰ ἐκπονηθέντα ἐπίσημα σχεδιαγράμματα (δωρεὰν ἐπίβλεψις δημ. μηχανικοῦ, ἀσβεστοκάμιννα, ἄδεια ὑλοτομίας κ.λ.π.)

Μέχρις ὅμως τῆς ἀποκαταστάσεως ὅλων τῶν καλλιεργητῶν εἰς μικροῖδιο-κτῆτας, θὰ ἔπρεπε νὰ ληφθῇ τοῦλάχιστον φροντίς διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν ὅρων τῆς διαμονῆς τῶν ἀγροτικῶν ἐργατῶν (1) συμφώνως ἄλλωστε πρὸς τὴν ἀπὸ 25 Ὀκτωβρίου 1921 ἀπόφασιν τῆς ἐν Γενεύῃ Γενικῆς Συνδιασκέψεως τῆς Διεθνoῦς ὀργανώσεως ἐργασίας τῆς Κοινωνίας τῶν Ἐθνῶν(2).

Καλλωπισμὸς τῶν χωρίων. — Ἀλλὰ καὶ τὰ χωρία παρουσιάζουν παρ' ἡμῖν κυριολεκτικῶς ἓνα σύνολον πλίνθων, λίθων καὶ κεράμων ἐρριμμένων ἀτάκτως. Ἐκτισμένα κατὰ τὰ πλεῖστον εἰς ὑπορείας ἢ κορυφὰς λόφων καὶ βουνῶν, διὰ τὸν φόβον τῶν ἐλωδῶν καὶ τῶν Τούρκων, μακρὰν τῆς τυγῶν ὑπαρχούσης συγκοινωνίας, ὑστεροῦν ὅχι μόνον ἀπὸ ἀπόψεως ἐμφανίσεως, ἀλλ' ἀκόμη καὶ πάσης εὐκολίας. Πλεῖστα ἐξ αὐτῶν στεροῦνται ποσίου ὕδατος, αἱ δὲ γυναῖκες ἀναγκάζονται νὰ μεταφέρουν τοῦτο ἐκ μακρᾶς ἀποστάσεως. Εἰς αὐτὰ πρωτεύει βεβαίως ἡ κατασκευὴ ὑδραγωγείων, ὡς ἐπίσης κρου-νῶν καὶ πλυντηρίου ἐντὸς τοῦ χωρίου. Τὴν ἐκτέλεσιν ταύτην δύνανται ν' ἀναλάβουν αἱ κοινότητες, τροφοδοτούμεναι δι' ἰδίων πόρων, ὡς θ' ἀναπτύξωμεν

(1) Ἀπαραίτητα τοιαῦτα μέτρα εἶναι :

α') Ν' ἀπαγορευθῇ ἡ κατάκλισις ἐργατῶν ἐντὸς τῶν σταύλων, ἐφ' ὅσον τὸ χρησι-μοποιούμενον ὡς κοιτῶν διαμέρισμα δὲν χωρίζεται ἀπ' αὐτῶν διὰ τοίχων.

β') Ἡ χρησιμότης τῶν ἐργατικῶν δωματίων πρέπει νὰ εἶναι τοιαύτη, ὥστε ν' ἀν-τιστοιχοῦν τοῦλάχιστον δέκα πέντε κυβικά μέτρα ἀέρος διὰ κάθε ἐργάτην.

γ') Νὰ ἐπιβληθῇ τὸ ἀνοιγμα ἐπαρκῶν παραθύρων μετὰ ὑαλοπινάκων πρὸς ἀνα-νέωσιν τοῦ ἀέρος ὡς καὶ ἀγωγῶν θερμάνσεως (γωνιές).

δ') Νὰ ληφθῇ πρόνοια διὰ τὴν κανονικὴν θέρμανσιν καὶ τὸν φωτισμὸν διὰ μικρῶν λαμπῶν τῶν ἐργατικῶν δωματίων.

ε') Νὰ ὑποχρεωθοῦν οἱ ἰδιοκτῆται εἰς ἐτήσιον ἀσβέστωμα τῶν τοίχων.

ς') Διὰ τὴν κατάκλισιν τῶν ἐργατῶν δεόν νὰ ὑπάρχουν τοῦλάχιστον σαγίδες (τάβ-λες) ἐπὶ τριπόδων.

ζ') Εἰς τὰ καπνοπαραγωγὰ μέρη πρέπει ν' ἀπαγορευθῇ ἡ κατάκλισις τῶν ἐργατῶν ἐντὸς τῶν δωματίων τῶν χρησιμεύοντων πρὸς συσκευὴν ἢ ἐναποθήκευσιν καπνοῦ.

(2) Βλ. ἀναλόγους νόμους *Γερμανίας* 24 Ἰανουαρίου 1919 καὶ *Δανίας* 1 Ἀπριλίου 1921. Ἐπίσης C. I. T. (3e session) Rapport technique sur les questions agricoles (Ile partie), Genève 1921.

κατωτέρω εἰς τὸ περὶ αὐτοδιοικήσεως κεφάλαιον. Αἱ τεχνικαὶ ὁμως ὑψηλαὶ τοῦ Κράτους πρέπει νὰ τεθοῦν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν διὰ τὴν ἐκπόνησιν τῶν ἀναγκαίων πρὸς τοῦτο σχεδίων.

Τὸ ζήτημα τοῦ φωτισμοῦ τῶν χωρίων πρέπει ἐπίσης νὰ προκαλέσῃ ἰδιαιτέρως τὴν προσοχὴν τῶν ἀρμοδίων(1.) Παρὰ πλεῖστα τῶν χωρίων μας, ὑπάρχουν ροαὶ δυνάμεναι νὰ χρησιμοποιηθοῦν διὰ τὸν ἠλεκτροφωτισμὸν αὐτῶν, ἀντὶ ἐλαχίστων σχετικῶς ἐξόδων, διότι δὲν πρέπει νὰ λησμονῇται ὅτι ὁ ἠλεκτροφωτισμὸς εἶναι κατὰ κανόνα καὶ ὁ εὐθυνότερος φωτισμός. Ἀλλὰ καὶ ὅπου δὲν ὑπάρχουν τοιαῦται δύναται νὰ γίνουν ἐγκαταστάσεις ἐξυπηρετοῦσαι σύμπλεγμα γειτονικῶν χωρίων, ἀντὶ μικρᾶς δαπάνης. Ὁ ἠλεκτροφωτισμὸς παρουσιάζει ἐπιπροσθέτως τὸ πλεονέκτημα ὅτι δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ὡς κινητήριος δύναμις διὰ τὴν λειτουργίαν διαφόρων γεωργικῶν μηχανῶν (ἄλωνιστικῶν, σποροκαθαριστηρίων κ. λ. π.) ἢ γεωργικῶν βιομηχανιῶν (πρίονια, ἐλαιοτριβεῖα, ἀργαλιὰ κ. λ. π.) Πρὸς τοῦτο πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὰς κοινότητας ἢ ἰδιοκτησίας τῶν χρησίων εἰς αὐτὰς ροῶν. Ν' ἀπαλλαγῶσιν αὗται παντὸς φόρου ἐπὶ τοῦ ἠλεκτροφωτισμοῦ τῶν χωρίων. Νὰ διευκολυνθοῦν εἰς τὴν σύναψιν μακροχρονίων τοκοχρεωλυτικῶν δανείων. Καὶ τέλος νὰ τεθοῦν εἰς τὴν διάθεσιν αὐτῶν αἱ τεχνικαὶ τοῦ κράτους ὑπηρεσίαι πρὸς σύνταξιν τῶν ἀναγκαιουσῶν μελετῶν.

Ὡσαύτως πρέπει νὰ ληφθῇ ἰδιαίτερα πρόνοια διὰ τὸν καταρτισμὸν σχεδιαγραμμάτων τῶν χωρίων, εἰς τρόπον ὥστε ταῦτα εἰς τὸ μέλλον νὰ ἐπεκτείνωνται καὶ ἀνανεοῦνται ἐπὶ τῇ βάσει ἐνὸς σχεδίου, ὡς γίνεται εἰς τὰς πόλεις, ἵνα μὴ παρουσιάζουν τὴν λαβυρινθοειδῆ ὄψιν τὴν ὁποίαν παρουσιάζουν σήμερον. Τοῦτο δὲ δύναται νὰ γίνῃ εὐκόλως, ὅταν παρ' ἐκάστου Νομομηχανικοῦ συσταθῇ εἰδικὸν πρὸς τοῦτο γραφεῖον, καθότι ἡ ἐκ τοῦ ἀρμοδίου τμήματος τοῦ Ὑπουργείου Συγκοινωνίας ἐκπόνησις τοιούτων σχεδιαγραμμάτων μόνον ὡς ἐμπαιγμὸς τῶν χωρικῶν δύναται νὰ ἐκληφθῇ (2). Ἐννοεῖται ὅτι κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν σχεδιογραμμάτων τῶν χωρίων θὰ ληφθῇ μέριμνα διὰ τὸν σχηματισμὸν ὁχετῶν ὧν στεροῦνται τὰ χωρία μας.

Ἐπίσης δεόν νὰ ληφθῇ φροντίς διὰ τὴν ἀναγκαστικὴν(3), ἐκ λόγων αἰσθητικῆς καὶ ὑγείας, ἀλλ' ἀκόμη καὶ τεχνικῶν, κατασκευὴν παρὰ τὰς οἰκίας λάκκων πρὸς συλλογὴν καὶ ἐναποθήκευσιν τῆς κόπρου, ἥτις σήμερον ὀρίπτεται εἰς τὰς

(1) Εἰς τὴν *Γαλλίαν*, τὸ Κράτος ἔθεσε κατὰ τὸ τρέχον ἔτος εἰς τὴν διάθεσιν τῶν κοινοτήτων, συνδικάτων καὶ συνεταγισμῶν πίστωσιν 1.200 ἑκατ. φράγκων πρὸς 4 ο/ο, ἵνα διευκολυνῇ τὴν διάδοσιν τοῦ ἠλεκτρισμοῦ εἰς τὴν ὑπαίθρον.

(2) Διὰ νὰ γίνῃ τὸ σχεδιάγραμμα τοῦ ἔξω τῶν Ἀθηνῶν μικροῦ χωρίου Χαρβάτι, ἐχρησιάσθησαν δύο ὅλα ἔτη καὶ καθημερινὰ παρακλήσεις Ὑπουργῶν, πολιτενομένων καὶ ἐνδιαφερομένων.

(3) Τοιοῦτος ἐξαναγκασμὸς ὑφίσταται ἀπὸ ἐτῶν εἰς τὴν Γερμανίαν, δι' αὐτονομικῆς διατάξεως.

ἰσχύος ἢ ἐντὸς τῶν αὐτῶν τῶν οἰκιῶν ἀφ' ἐνὸς μὲν προκαλοῦσα νοσογενεῖς ἐστίας καὶ ἀναθυμιάσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀποπλυνομένη καὶ χάνουσα τὴν λιπαντικὴν τῆς δύναμιν (1).

Τέλος τὰ πλεῖστα τῶν χωρίων μας, ἰδίως εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ Μακεδονίαν, στεροῦνται ὀλίγης πρασινάδας, ἡ ὁποία φαιδρύνει αὐτὰ καὶ καθιστᾷ τὴν διαμονὴν τῶν κατοίκων εὐχαριστωτέραν (2). Ἡ ἵδρυσις εἰς κάθε χωρίον σχολικοῦ κήπου καὶ ἡ ὑπὸ τῶν μαθητῶν δεινδροφυτεία τῶν πλατειῶν καὶ ὁδῶν τοῦ χωρίου ἢ καὶ πλησιοχώρων περιπάτων θέλει προσδώσει ὀλίγην τέρψιν εἰς τὰ χωρία μας καὶ διαδώσει συνάμα τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ ἀπαράιτητον στόλισμα κάθε χωριοῦ, τὸ δέντρον.

Ἀγροτικαὶ διασκεδάσεις. Ἵνα ὅμως ὁ ἀγρότης συνδεθῇ περισσότερο μὲ τὸ χωριό του, ἵνα παύσῃ ἢ μετανάστευσις καὶ ἡ ἀποδημία εἰς τὰς πόλεις τῶν εὐπορωτέρων κυρίως χωρικῶν οἰκογενειῶν καὶ ἰδίως τῶν τέκνων των, πρέπει νὰ εὐρίσκη τις εἰς τὰ χωριά ὅχι μόνον τὰς ἀναγκαίας ἀναπαύσεις ἀλλὰ καὶ ὀλίγην ποικιλίαν, εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ἰδίως ἄκρως μονότονον ἀγροτικὴν ζωὴν. Ἐκτὸς τῶν ὀλίγων τοπικῶν ἐορτῶν καὶ τῶν πανηγύρεων τῆς περιφερείας, εἰς τὰς ὁποίας χορεύει ἐνίοτε ἡ νεολαία τοῦ χωριοῦ, ἀλλὰ κυρίως γίνεται κατάχρησις οἰνοποσίας, αἱ ἡμέραι διαδέχονται ἀλλήλας ὑπερβολικὰ μονότονοι διὰ τὸν γνωρίζοντα σήμερον χωρικόν, ὥς ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν συγκοινωνιῶν, τὰς διασκεδάσεις τῶν πόλεων.

Πρέπει λοιπὸν νὰ ληφθοῦν καὶ παρ' ἡμῖν (3) μέτρα διὰ τὴν τέρψιν τῆς ζωῆς τῶν χωρίων. Νὰ συμπληθοῦν πρὸς τοῦτο εἰς τὰ χωρία ὅμιλοι διασκεδάσεων συνεργαζόμενοι μὲ κεντρικοὺς ὁμίλους τῶν πόλεων. Νὰ ἱδρυθοῦν εἰς τὰ χωρία κέντρα εὐπρόσωπα, τῇ ἐπιχορηγήσει τῶν κοινοτήτων, εἶδος καφενεῶν, ἀναγνωστηρίων καὶ αἰθουσῶν διαλέξεων, θεατρικῶν παραστάσεων καὶ κινηματογράφου, ὅπου ὅμως δὲν θὰ ἐπιτρέπεται ἡ χρῆσις οἰνο-

(1) Βλ. ἐκτενέστερον Χρ. Εὐελπίδου, Τὰ ὁργανικὰ λιπάσματα εἰς Τὰ Νέα Γεωπονικά, ἀριθ. 6 καὶ 7 τοῦ 1917.

(2) Βλ. Χρ. Εὐελπίδου, Ἡ ἐπέκτασις τῶν δεινδροφυτειῶν ἐν Θεσσαλίᾳ εἰς τὰ Νέα Γεωπονικά, ἀριθ. 3 τοῦ 1920.

(3) Εἰς τὴν *Γερμανίαν*, διάφορα σωματεῖα ἵδρυσαν ἀπὸ δεκαετίας εἰς τὰ χωρία λέσχας, πρὸς τέρψιν τῶν νέων (Yungendheime). Εἰς τὴν *Γαλλίαν*, τὰ Ὑπουργεῖα Γεωργίας, Καλῶν Τεχνῶν καὶ Ὑγείας προσπαθοῦν νὰ πολλαπλασιάσουν εἰς τὰ χωρία τὰς ἀθλητικὰς λέσχας, τὰς μουσικὰς ἐταιρείας, τοὺς θεατρικοὺς καὶ κινηματογραφικοὺς θιάσους, τὰς τοπικὰς ἐορτὰς καὶ πανηγύρεις. Εἰδικῶς διὰ τοὺς κινηματογράφους τῶν χωρίων, τὸ Ὑπουργεῖον Γεωργίας προσεκήρυξε διαγωνισμόν ἀγροτικῶν ταινιῶν. Εἰς τὴν *Δανίαν* ὑπῆρχον τὸ 1920, 609 ἀγροτικαὶ βιβλιοθήκαι, ἐπιχορηγοῦμεναι παρὰ τοῦ Κράτους. (Ἴδε σελ. 37—43 εἰς Réponses à l'enquête sur les mesures prises et à prendre pour l'amélioration de la condition sociale et morale de la famille rurale, Inst. d'Agriculture, Rome 1922).

πνευματωδῶν ποτῶν. Πρέπει ὅχι μόνον ν' ἀπαλλαχθοῦν παντὸς φόρου οἱ περιοδεύοντες εἰς τὰ χωρία κινηματογράφοι, ἀλλὰ καὶ νὰ τοῦς δοθῇ ἀκόμη ἐπιχορήγησις, ἕφ' ὅσον μάλιστα θὰ προβάλλουν καὶ ταινίας διδακτικὰς διὰ τοῦς χωρικοῦς. Πρέπει τέλος ἡ Πολιτεία καὶ ἐν γένει ἡ ἀνεπτυγμένη κοινωνία νὰ δώσῃ μεγαλυτέραν προσοχὴν εἰς τὸ χωριό, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπισκέπεται σήμερον ἐκ μέρους της ἢ μόνον ὁ δημόσιος εἰσπράκτωρ καὶ ὁ ἐκτελεστής χωροφύλαξ.

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΤΩΝ ΓΕΩΡΓΩΝ ⁽¹⁾

Ἐπὶ μακρόν ἐπεκράτησε παρ' ἡμῖν ἡ ἀντίληψις ὅτι ἡ τεχνικὴ τῶν ἀγροτῶν μόρφωσις ἀποτελεῖ τὸ μοναδικὸν μέσον τῆς γεωργικῆς τῆς χώρας προόδου καὶ τὸν μόνον δικαιολογητικὸν λόγον ὑπάρξεως τῆς γεωργικῆς ὑπηρεσίας. Ἦτο ἡ ἐποχὴ καθ' ἣν ἡ Πολιτεία δὲν ἐνδιαφέρετο διὰ τὴν διαμόρφωσιν καταλλήλου γεωργικοῦ — φυσικῶς καὶ οἰκονομικῶς — περιβάλλοντος, οὔτε διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ παραγωγοῦ ὡς ἀτόμου. Ἀλλ' ἀνέμενε τὴν ἐπαρκείαν ἀπὸ τὴν διάδοσιν τεχνικῶν γνώσεων.

Καὶ ὅμως, οὔτε εἰς τὴν τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν γεωργῶν ἔχομεν νὰ ἐπιδείξωμεν σοβαρὰ ἐν Ἑλλάδι ἀποτελέσματα.

Τὴν ἐκπαίδευσιν ταύτην δέον νὰ διαιρέσωμεν εἰς τρεῖς κυρίους κλάδους.

Α) Τὴν εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα στοιχειώδη τοιαύτην.

Β) Τὴν ἐπαγγελματικὴν γεωργικὴν ἐκπαίδευσιν.

Γ) Τὴν γεωργικὴν λαϊκὴν διδασκαλίαν.

Καὶ ἡ μὲν *στοιχειώδης τεχνικὴ ἐκπαίδευσις* ἔχει σκοπὸν·

α'.) Ν' ἀναπτύξῃ εἰς τοὺς παῖδας τὴν ἔξιν καὶ τὴν ἱκανότητα τῆς παρατηρήσεως, τῆς κρίσεως καὶ πρωτοβουλίας.

β'.) Ν' ἀσκήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐργασίας δι' ἐκτελέσεως ἀπλουστάτων τινῶν ἔργων.

γ) Καὶ κυρίως νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τοὺς μαθητὰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν ἀγροτικὸν βίον.

Ἡ ἐπαγγελματικὴ γεωργικὴ ἐκπαίδευσις εἶναι τριῶν βαθμῶν·

α) Ἡ ἀνωτέρα, ἀποσκοποῦσα τὸν καταρτισμὸν γεωπόνων χρησιμοποιομένων ὡς ἀνωτέρων ὑπαλλήλων τῶν γεωργικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους ἢ ὡς διευθυντῶν μεγάλων γεωργικῶν ἢ γεωργοβιομηχανικῶν ἐκμεταλλεύσεων.

β) Ἡ μέση, ἀποβλέπουσα κυρίως εἰς τὴν μόρφωσιν νέων προοριζομένων ν' ἀναλάβωσι τὴν διεύθυνσιν γεωργικῶν ἐπιχειρήσεων ἢ καὶ νὰ χρησιμοποιοιθῶσιν ὡς ὄργανα τῶν διαφόρων γεωργικῶν ὑπηρεσιῶν τοῦ Κράτους.

(1) Βιβλιογραφία. *Ὁργάνωσις τῆς Ἑλλην. Γεωργικῆς ἐκπαιδεύσεως*, ὑπόμνηματα εἰδικῶν ἐπιτροπῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν Σπυρ. Χασιώτου, Ἀθῆναι 1920. *Conférence Int. le Travail, Rapport Technique sur les Questions Agricoles*, IIe partie Genève 1921. *Institut Int. d'Agriculture, Réponses diverses des Etats à l'Enquête sur l'Enseignement Agricole officiel et libre etc.* Rome 1922. De Vuyst, *l'Enseignement agricole et ses méthodes*, Bruxelles 1913.

γ) Ἡ κατωτέρα σκοποῦσα τὴν στοιχειώδη μόρφωσιν τῶν γεωργῶν, καλλιεργούντων συνήθως τὰ πατρικά των κτήματα.

Εἰς τὴν ἐπαγγελματικὴν ἐκπαίδευσιν ὑπάγονται ἐπίσης αἱ εἰδικαὶ σχολαὶ (τυροκομικαί, ἀμπελουργικαί, σηροτροφικαί, δενδροκομικαὶ κ.λ.π.), σκοπὸν ἔχουσαι τὴν εἰδίκευσιν τῶν εἰς αὐτὰς φοιτούντων εἰς κλάδον τινα, ὥς καὶ αἱ οἰκοκυρικαὶ σχολαί, ἐπιδιδόνουσαι τὴν εἰς τὸν κύκλον των μόρφωσιν νῶν κορασίων τῶν ἀγροτῶν.

Τέλος ἡ **γεωργικὴ λαϊκὴ διδασκαλία**, διὰ τῆς ὁποίας σκοπεῖται ἡ διάδοσις πρακτικῶν τινῶν γνώσεων εἰς τὰς μεγάλας μάζας τῶν ἐν ἐνεργείᾳ γεωργῶν, πάσης ἡλικίας, πάσης μορφώσεως καὶ πάσης κοινωνικῆς καταστάσεως.

Αὕτη ἐπιτυγχάνεται διὰ διαλέξεων, μεταβατικῶν σχολείων, χορηγῆσεως συμβουλῶν, ἀποδεικτικῶν ἀγρῶν, ὑποδειγματικῶν ἐκμεταλλεύσεων κλπ.

ΟΡΓΑΝΩΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΛΟΔΑΠΗΝ

Ἡ ἐπισκόπησις τῆς ἀγροτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὰ κυριώτερα προηγμένα Κράτη τῆς Δύσεως καὶ Ἀμερικῆς θέλει δείξει ἡμῖν ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ὑπ' αὐτῶν ἀκολουθούμενον σύστημα ἐργασίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ ληφθέντα ὑπὲρ αὐτῆς μέτρα.

Εἰς τὴν **Γερμανίαν**, ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις ὑπάγεται ἀνέκαθεν εἰς τὴν ἀρμοδιότητα τῶν ἀποτελούντων τὸ Κράτος χωρῶν. Αὕτη ἀνεπτύχθη κυρίως εἰς τὴν Πρωσίαν, ὅπου ὑπῆρχον προπολεμικῶς 7 ἀνώτεροι, 10 μέσαι, 5.578 κατώτεροι, 228 οἰκοκυρικαὶ διὰ γυναικας καὶ 123 εἰδικαὶ σχολαί (1) Ἐκτὸς τούτων ὀργανοῦντο ὑπὸ τῶν νομογεωπόνων σειραὶ γεωπονικῶν μαθημάτων διὰ μορφωμένους γεωργοὺς (2), σειραὶ μαθημάτων πρακτικῆς

(1) Ἀνώτεροι γεωπονικαὶ σχολαὶ (Hochschulen)	2	μέ	691	μαθητ.
Γεωργικὰ πανεπιστημιακὰ Ἰνστιτοῦτα	5	»	812	»
Μέσαι γεωργ. σχολαὶ (Landwirtschaftsschulen)	20	»	3.907	»
Κατώτεροι γεωργ. σχολαὶ (Ackerbauschulen)	17	»	1.144	»
Χειμεριναὶ » » (Winterschulen)	212	»	9.384	»
Συμπληρωμ. γεωργ. σχολ. (Ländliche Fortbildungsschulen)	5.349	»	86.689	»
Μέσαι οἰκοκυρικαὶ σχολαί	6	»	33	»
Κατώτεροι » »	51	»	2.140	»
Περιοδεύουσαι οἰκοκυρικαὶ σχολαί	168	»	9.530	»
Ἀνώτεροι εἰδικαὶ σχολαὶ (δασικαί, κτηνιατρικαὶ κλπ.)	8	»	707	»
Κατώτεροι εἰδ. σχολαὶ (μονίμων βελτιώσεων, γαλακτοκομίας, ὀρνιθοκομίας κλπ.)	116	»	2.595	»
(2) Τὸ 1911 30 σειραὶ, αἷς ἠκολούθησαν 3.912 ἄτομα				

γεωργίας καὶ λογιστικῆς διὰ μικροκαλλιεργητὰς (1) καὶ σειραὶ γεωργ. μαθημάτων διὰ τοὺς ἐν τῷ στρατῷ γεωργούς (2).

Ἐπίσης 179 περιοδεύοντες καθηγηταὶ τῆς γεωπονίας (νομογεωπόνοι) καὶ 332 καθηγηταὶ γεωργικῶν σχολῶν, περιοδεύοντες κατὰ τὰς παύσεις διαδίδουν διὰ διαλέξεων καὶ συνομιλιῶν τὰς γεωπονικὰς γνώσεις.

Τέλος ὑπάρχουν εἰδικὰ μαθήματα γεωπονίας διὰ τοὺς ἀγροτικούς διδασκάλους, καθ' ὅτι διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 29 Φεβρουαρίου 1908 δὲν δύναται τις νὰ διορισθῇ δημοδιδάσκαλος ἐὰν δὲν παρακολουθήσῃ προηγουμένως θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ γεωπονικὰ μαθήματα(3).

Ἐνα σημεῖον ὅμως πρέπει ἰδιαίτερος νὰ συγκρατήσῃ τὴν προσοχὴν μας. Ἐκτὸς τῶν δύο ἀνωτέρων κρατικῶν γεωπονικῶν σχολῶν, ὅλαι αἱ ἄλλαι σχολαὶ καὶ ὑπηρεσίαι ὑπάγονται εἰς τὸν κύκλον τῆς ἰδιωτικῆς πρωτοβουλίας, ἥτοι γεωργικὰ ἐπιμελητήρια, ἐνώσεις συνεταιρισμῶν, ἐπαρχιακὰ συμβούλια, κοινότητες εἰς ἄλλα νομικὰ πρόσωπα, ἐπιχορηγούμενα συνήθως ἀπὸ τὸ Κράτος (4). Συχνὰ μάλιστα συντηροῦνται διὰ συνεισφορᾶς ὄλων τῶν ἐνδιαφερομένων (Κράτους, Κοινοτήτων, Συνεταιρισμῶν, Ἐπιμελητηρίων κλπ.) Οὕτω ὄχι μόνον ἡ γεωργικὴ ἐκπαίδευσις ἐλάχιστα σχετικῶς ἐπιβαρύνει τὸν κρατικὸν προϋπολογισμόν (5). Ἀλλὰ καὶ δημιουργεῖται σύμπραξις μεταξὺ Κράτους καὶ ἀμέσως ἐνδιαφερομένων ἀναπτύσσουσα τὴν ἀτομικὴν πρωτοβουλίαν καὶ ἐγγυημένη τὴν παρακολούθησιν καὶ ἐπιτυχίαν τοῦ ἔργου.

Εἰς τὴν *Γαλλίαν*, ἀντιθέτως, ὅπου τὸ πᾶν σχεδὸν ἡρτῆται ἐκ τῆς κρα-

(1) Τὸ 1911 1.324 σειραί, ὡς ἡκολούθησαν	32.029	ἄτομα
(2) " " 194 " " "	7.851	"
(3) Τὸ 1911 ὑπῆρχον ἀγροτικαὶ διδασκαλικαὶ σχολαὶ 3 μὲ 30 μαθητάς.		
Ἀγροτικὰ διδασκαλεῖα (διὰ προσθέτων μαθημάτων)	21 μὲ 581	"
(4) Διὰ τὴν συντήρησιν τῶν κατωτέρων χειμεριῶν σχολῶν, συνέφερον τὸ 1910. Οἱ μαθηταὶ 29,4 οο, αἱ ἐπαρχίαι 16,8 οο, αἱ κοινότητες 18,9 οο, οἱ συνεταιρισμοὶ 3,5 οο καὶ τὸ Κράτος 35,4 οο.		
Ἐκ δὲ τῶν συμπληρωματικῶν σχολῶν 15 συντηροῦνται ὑπὸ μόνον τῶν ἐπαρχιῶν, 21 ὑπὸ μόνον τῶν κοινοτήτων, 1 ὑπὸ μόνον συνεταιρισμῶν, 1.187 ὑπὸ μόνον τοῦ Κράτους, 3973 ὑπὸ τοῦ Κράτους ὁμοῦ μετ' ἄλλων παρόχων καὶ 149 ὑπὸ ἰδιωτῶν.		
(5) Πίναξ κρατικῶν δαπανῶν διὰ τὴν γεωργικὴν ἐκπαίδευσιν, τὸ 1910:		
Ἀγότερα γεωπονικὰ σχολαὶ καὶ ἱνστιτοῦτα	1.455.472	μάρκα
Μέσαι	665.135	"
Κατώτεροι	1.344.308	"
Οἰκοκυρικαὶ σχολαὶ	88.147	"
Εἰδικαὶ σχολαὶ	1.307.591	"
Διάφορα μαθήματα	53.980	"
Νομογεωπόνοι	442.314	"
Ἐκδόσεις	60.031	"
Σταθμοὶ δοκιμῶν καὶ ἄλλα ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα	444.407	"
Τὸ ὅλον	5.861.385	"
Συνεισφοραὶ ἐπαρχιῶν	775.605	"

τικῆς ἐπεμβάσεως, ἡ μὲν ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις εἶναι θαυμασίως ὀργανωμένη, ἰδίως μετὰ τὸν Νόμον τῆς 2 Αὐγούστου 1918, ἡ μέση ὅμως καὶ κατωτέρα ἐκπαίδευσις χολαίνει (1).

Ἡ λαϊκὴ διδασκαλία ἀνεδιωργανώθη διὰ τοῦ Ν. τῆς 21 Αὐγούστου 1912 (καὶ τῶν Δ. τῆς 12 καὶ 16 Ἰουνίου 1913) κατ' ἀποκεντρωτικὸν μᾶλλον σύστημα καὶ μὲ βάσιν τὴν συνεργασίαν τῶν νομογεωπόνων πρὸς τὰς τοπικὰς γεωργικὰς ὀργανώσεις. Ἀνέκαθεν ὅμως ἔσχυε τὸ ἀμετάθετον τῶν νομογεωπόνων, διοριζομένων δι' εἰδικοῦ διαγωνισμοῦ εἰς ἐκάστην θέσιν. Τὰ εἰδικῶς διὰ τὴν τεχνικὴν τῶν ἀγροτῶν ἐκπαίδευσιν δαπανόμενα ὑπὸ τοῦ κράτους ἀνῆρχοντο προπολεμικῶς εἰς δραχ. 6.50 κατὰ κεφαλὴν κατοίκου (2).

Εἰς τὰς *Ἠνωμένας Πολιτείας τῆς Β. Ἀμερικῆς*, ἡ γεωργικὴ ἐκπαίδευσις ἐρυθμίσθη διὰ σειρᾶς νόμων τῆς ὁμοσπονδίας δι' ὧν κυρίως ἀνετέθη αὕτη εἰς τὰ ὁμόσπονδα Κράτη.

Διὰ τοῦ Ν. τῆς 2 Ἰουλίου 1862 (A' Morill Act), παρέχωρήθησαν εἰς τὰ ὁμοσπονδιακὰ κράτη δημόσιαι γαῖαι διὰ τὴν ἵδρυσιν καὶ συντήρησιν ἑνὸς τοῦλάχιστον γεωργικοῦ κολλεγίου (Land — grand College), ἥτοι εἶδος ἀνωτέρας γεωπονικῆς σχολῆς. Διὰ τοῦ Νόμου τῆς 30 Αὐγούστου 1890 (B' Morrill Act), ἐδόθη προσθέτως ἐπιχορήγησις εἰς κάθε ὁμόσπονδον Κράτος. Οὕτω δὲ ἱδρύθη καὶ συντηρεῖται μία τοῦλάχιστον σχολὴ εἰς ἕκαστον ἐκ τούτων (3). Διὰ τοῦ Ν. τῆς 2 Μαΐου 1887, (Hatch Act) εἰς τὰ κολλέγια ταῦτα ἱδρυθήσαν πειραματικοὶ σταθμοί, εἰς τοὺς ὁποίους ἐδόθη ἐτησίᾳ ἐκ τοῦ Κέντρου ἐπιχορήγησις διὰ τοῦ Ν. τῆς 16 Μαρτίου 1906 (Adams Act) (4). Οὕτω κατορθώθη νὰ ὀργανωθοῦν τὰ κολλέγια ταῦτα εἰς μεγάλα αὐτοτελῆ γεωργικὰ ἐπιστημονικὰ κέντρα, μὲ πολυτέλειαν εἰδικευμένου προσωπι-

(1) Ὑπῆρχον προπολεμικῶς εἰς τὴν Γαλλίαν:

Ἀνώτεραι γεωπονικαὶ σχολαὶ	4
» εἰδικαὶ σχολαὶ	9
Μέσαι σχολαὶ	17
Κατώτεραι σχολαὶ (Fermes Ecoles)	5
» εἰδικαὶ σχολαὶ	14
Οἰκοκυρικαὶ σχολαὶ	25

(2) Τὸ Κράτος ἐδανάγησε διὰ τὴν τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν

	1913	1919
Γεωργικὴ ἐκπαίδευσις	4.644.980	7.160.060
Κτηνιατρικὴ »	1.302.850	1.935.865
Δασικὴ »	142.100	561.675
Τὸ ὅλον	6.069.930	9.657.600

(3) Τὸ 1910 ὑπῆρχον 67 κολλέγια, μὲ 6.821 καθηγητάς, 1.135.250 μαθητάς καὶ κεφάλαια 87.130.832 δολλαρίων.

(4) Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἱδρυθέντων σταθμῶν ἀνέρχεται εἰς 56, οἷτινες χρησιμοποιοῦν προσωπικὸν ἐπιστημόνων καὶ βοηθῶν ἐκ 1,403 προσώπων.

κοῦ, ἐργαστηρίων, βιβλιοθηκῶν, μηχανημάτων καὶ μὲ μέσα ἀληθῶς κολοσιαῖα (1).

Ἡ ἐκλαϊκευσις ὅμως τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν σταθμῶν τούτων δὲν ἦτο εὐχερής. Διὰ τοῦτο ὁ Ν. τῆς 8 Μαΐου 1914 (Smith — Lever Act), προβλέπει τὴν ὁργάνωσιν εἰδικῆς ὑπηρεσίας ἐκλαϊκεύσεως τῇ συνεργασίᾳ τῶν κολλεγίων, σταθμῶν καὶ τῆς Διευθύνσεως Γεωργίας.

Ἡ βάσις τῆς ἐκλαϊκεύσεως ἔγκειται εἰς τὴν συνεργασίαν τῶν κατὰ στενὰς περιφερείας δημοσίων γεωπόνων (2) μετὰ τῶν τοπικῶν γεωργικῶν ὁργανώσεων, ἰδίᾳ δὲ τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν. Ὁ τοπικὸς γεωπόνος παρίσταται ὡς τεχνικὸς σύμβουλος εἰς τὰς συνελεύσεις τῶν κοινοτήτων, συνεταιρισμῶν καὶ ἐν γένει ἀγροτικῶν ὁργανώσεων. Οἱ ἀποδεικτικοὶ ἀγροὶ γίνονται ἐπὶ ἰδιωτικῶν γαιῶν, τῇ οἰκονομικῇ ἀρωγῇ τοῦ ἰδιοκτῆτου, ἢ πολλῶν γειτόνων ἰδιωτῶν ἢ τοῦ συνεταιρισμοῦ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ γνωστοποιῶνται εὐρὺς τὰ οἰκονομικὰ ἀποτελέσματα αὐτῶν.

Τέλος ὁ Νόμος τῆς 23 Φέβρουαρίου 1917 (Smith Hugues Act), προβλέπει διὰ τὴν παροχὴν ἐπιχορηγήσεων εἰς τὰ Κράτη δι' ἵδρυσιν κατωτέρων γεωργικῶν σχολῶν (3) καὶ σειρᾶς ἑξαμήνων μαθημάτων δι' ἐνγλήκους.

Ἡ ΓΕΩΡΓΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

Ἡ τεχνικὴ ἐκπαίδευσις τῶν γεωργῶν εὐρίσκεται πολὺ περιορισμένη παρ' ἡμῖν. Ἐν πρώτοις εἰς τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν οὐδεμία διαφορὰ διδασκαλίας ὑπάρχει μετὰξὺ ἀγροτικῶν καὶ ἀστικῶν σχολείων. Ὅπως ἐπίσης δὲν ὑπάρχει εἰδίκευσις εἰς τὰ διδασκαλεῖα τῶν διδασκάλων τῶν προοριζομένων δι' ἀγροτικὰς περιφερείας. Ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὰ διδασκαλεῖα διδάσκονται σήμερον ὀλίγα τινὰ γεωργικὰ μαθήματα ὡς δευτερεύοντα, συνήθως μάλιστα ἄνευ ὀρισμένου προγράμματος καὶ μελετημένης μεθόδου. Διὰ τοῦτο οἱ δημοδιδάσκαλοι καὶ ἰδίως αἱ δημοδιδασκάλισσαι στεροῦνται συνήθως ὅχι μόνον τῶν ἀπαραιτήτων γεωργικῶν γνώσεων, ἀλλὰ καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν γεωργίαν. Ἐνεκα τούτου δὲ καὶ οἱ σχολικοὶ κῆποι ἐλάχιστοι εἶναι παρ' ἡμῶν διαδεδομένοι.

Ἐκ τῶν 3 ἱδρυθέντων γεωργικῶν κατωτέρων σχολείων ἐν καὶ μόνον σήμερον λειτουργεῖ : Τὸ τυροκομικὸν σχολεῖον Ἰωαννίνων (4).

(1) Κατὰ μέσον ὅρον διατίθενται εἰς ἕκαστον σταθμὸν δι' ἐπιστημονικὰς μελέτας 75.000 δολλαρίων ἑτησίως.

(2) Τὸ 1919 ὑπῆρχον 2874 τοπικοὶ γεωπόνοι, 1500 εἰδικοὶ περιοδεύοντες καὶ 1705 γυναικες εἰδικαὶ εἰς τὴν διάδοσιν τῆς οἰκοκυριακῆς.

(3) Μέχρι τέλους 1920, δηλ. εἰς διάστημα 4ετίας εἶχεν ἐγκριθῇ ἡ ἵδρυσις 500 τοιούτων σχολῶν.

(4) Τοῦτο ἱδρύθη διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 7 Ἀπριλίου 1916. Τὸ Ἀγίδιον σχολεῖον (ἱδρυθὲν διὰ τοῦ Ν. ΑΨΑΑ' τοῦ 1880 τροποποιηθέντος διὰ τοῦ Ν. 301) δὲν ἐδέχθη ἐφέτος

Περιέργως ὅμως ἐδόθη παρ' ἡμῖν σχετικῶς ὥθησις εἰς τὰς μέσας γεωπονικὰς σχολὰς, τρεῖς τῶν ὁποίων λειτουργοῦν σήμερον, ὄχι ὅμως μὲ πλήρες διδακτικόν προσωπικόν.

Ἡ Γεωργικὴ σχολὴ Λαρίσσης (1) με 88 μαθητὰς

» » » Θεσσαλονίκης (2) » 47 »

Ἀμπελουργικὴ καὶ δενδροκομικὴ σχολὴ Πατρῶν (3) » 27 »

Τέλος διὰ τοῦ Ν. 1844 τοῦ 1920, ἰδρύθη ἐν Ἀθήναις Ἀνωτέρα Γεωπονικὴ σχολή, εἰς ἣν φοιτοῦν 57 μαθηταί.

Γενικῶς ἅπασαι αἱ ἀνωτέρω σχολαὶ στεροῦνται ἐπαρκῶν μέσων καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἀναγκαίου ἐιδικοῦ προσωπικοῦ, ὥς καὶ ἀξιολόγων ἐργαστηρίων καὶ ἐγκαταστάσεων.

Παρὰ τὰς σχολὰς ταύτας πρέπει νὰ κατατάξωμεν τὰς μέσας δασικὰς σχολὰς Βυτίνης (ἀπὸ τοῦ 1897) καὶ Ἀγιάς (ἀπὸ τοῦ 1916) εἰς ἐκάστην τῶν ὁποίων φοιτᾷ ἑκατοντὰς μαθητῶν, καὶ τὴν Ἀνωτέραν Δασολογικὴν, συσταθεῖσαν διὰ τοῦ Ν. 853 τοῦ 1917 εἰς ἣν φοιτοῦν 120 περίπου μαθηταί.

Ἔτερον μέσον δι' οὗ ἐπεξητήθη ἡ ὑποδειγματικὴ διδασκαλία τῶν γεωργῶν εἶναι οἱ Γεωργικοὶ σταθμοὶ καὶ τὰ ἀγροκήπια (4). Σήμερον λειτουργοῦν 3 μεγάλοι σταθμοί, ἤτοι οἱ δενδροκομικοὶ Σταθμοὶ Ἀθηνῶν καὶ Πατρῶν καὶ ὁ Γεωργικὸς Σταθμὸς Ἰωννίνων. Οἱ σταθμοὶ ὅμως ο἗τοι, οὐδέποτε πράγματι ἀποτελέσαντες ὑποδείγματα ἐκμεταλλεύσεως ἀπὸ οἰκονομικῆς ἰδίᾳ ἀπόψεως, παρεξέκλιναν τοῦ σκοποῦ τῶν καὶ σήμερον χρησιμοποιοῦνται κατὰ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυχῶς ὥς φυτώρια δένδρων. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ 17 ἀγροκήπια τοῦ κράτους, εἰς οὐδὲν κατὰ κανόνα, ἀνώτερον καλλιεργητικὸν ἐπίπεδον εὐρίσκονται ἀπὸ τὰ γύρω κτήματα. Ἀντιθέτως μάλιστα πολλὰ ἐξ αὐτῶν παρουσιάζουν τὸ οἰκτρὸν θέαμα τῆς ὀπισθοδρομίσσεως ἐν σχέσει πρὸς τὴν περίξ καλλιέργειαν, πρὸς μεγίστην ἠθικὴν ζημίαν τοῦ παρὰ τῷ χωρικῷ κύρους τῆς γεωπονικῆς ἐν Ἑλλάδι ὑπηρεσίας.

Ἡ κατάστασις αὕτη ὀφείλεται

α) Εἰς τὴν ἔλλειψιν ὠρισμένης κατευθύνσεως ὅσον ἀφορᾷ τὸν σκοπὸν τῆς υπάρξεως τῶν σταθμῶν καὶ δενδροκηπίων.

β) Εἰς τὴν ἀνεπαρκῆ μόρφωσιν καὶ ἰδίᾳ τὴν ἔλλειψιν ἐιδικεύσεως τῶν διευθυνόντων τοὺς σταθμοὺς καὶ ἰδίᾳ τ' ἀγροκήπια.

γ) Εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκῶν πιστώσεων πρὸς λειτουργίαν αὐτῶν ὥς καὶ εἰς τὴν μὴ ἔγκαιρον παροχὴν αὐτῶν (5).

μαθητὰς. Τὸ δὲ σχολεῖον Τριπόλεως (ἰδρυθὲν διὰ τοῦ Ν. Α. τῆς 5 Μαρτίου 1919) κατηργήθη σιωπηλῶς.

(1) Ἰδρύθη διὰ τοῦ Ν. ΓΩΑ τοῦ 1911.

(2) Ἰδρύθη διὰ τοῦ Ν. Α. τῆς 31 Ἰουλίου 1919.

(3) Ἰδρύθη διὰ τοῦ Ν. Α. τῆς 31 Αὐγούστου 1921.

(4) Ἰδρύθησαν διὰ τοῦ νόμου (ΒΥΞΕ) τοῦ 1897.

(5) Τὰ ἰδρύματα ταῦτα δὲν ἔχουν ἰδίους προϋπολογισμούς. Τὰ ἔσοδα καὶ ἔξοδα

δ) Τέλος συχνά εἰς τὸ ἀκατάλληλον τοῦ ἐδάφους ὅπου εἶναι ἐγκατεστημένα τοιαῦτα ἰδρύματα.

Διὰ τὴν λαϊκὴν διδασκαλίαν ἰδρύθη διὰ τοῦ νόμου ΓΘΚ τοῦ 1911 ὁ θεσμός τῶν περιοδεούντων καθηγητῶν τῆς γεωπονίας ἢ νομογεωπόνων. Διὰ δὲ τοῦ νόμου 2488 τοῦ 1920 συνεπληρώθη οὗτος διὰ τοῦ διορισμοῦ ἐπαρχιακῶν γεωπόνων. Τὸ ἔργον τῶν νομογεωπόνων ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε ἀρκετὰ σημαντικόν, ἅν καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐνεργείας αὐτῶν δὲν εἶναι ἐμφανῆ. Ἐν τούτοις δὲν ἔδωσε τ' ἀναμενόμενα ἀποτελέσματα.

α) Ἐνεκα τῆς συχνῆς μεταθέσεως αὐτῶν ἀπὸ νομοῦ εἰς νομόν καὶ ἀπὸ ὑπηρεσίας εἰς ὑπηρεσίαν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ δίδεται καὶ καιρὸς εἰς αὐτοὺς νὰ μελετήσουν τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐργάζονται.

β) Ἐνεκα τοῦ πρακτικῶς ἀκαταρτίστου τῶν πλείστων νομογεωπόνων.

γ) Ἐνεκα τῆς ἐπιβαρύνσεως αὐτῶν δι' ἔργων ξένων πρὸς τὴν ὑπηρεσίαν των.

δ) Ἐνεκα ἀδιακόπου ἐπιστρατεύσεως τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν ἢ τῆς ἀποσπάσεως των εἰς τὴν ὑπηρεσίαν ἐποικισμοῦ.

ε) Ἐνεκα τῆς ἐλλείψεως συστήματος ἐργασίας καὶ τῆς ἐλλείψεως κατευθύνσεως καὶ ἐλέγχου, τοπικῶς ἀκόμη δὲ καὶ ὑπηρεσιακῶς. Καθότι οἱ ἐπιθεωρηταὶ γεωργίας παρ' ἡμῖν μετεβλήθησαν ὥς περιοδεύοντες ἀνακριτικούς ὑπαλλήλους τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας καὶ εἰς ἀπλοὺς ἐπόπτας τηρήσεως τῶν ὑπηρεσιακῶν γραφειοκρατικῶν τύπων.

Πῶς πρέπει νὰ ὀργανωθῇ.— Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ ληφθῇ μέρος διὰ τὴν τεχνικὴν γεωργικὴν μόρφωσιν τῶν δημοδιδασκάλων καὶ τῶν δημοδιδασκालισσῶν. Τὸ μὲν διὰ τῆς ἐπιμελοῦς καὶ συστηματικῆς εἰς τὰ διδασκαλεῖα θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἐκπαιδεύσεως αὐτῶν. Τὸ δὲ διὰ τῆς συστάσεως εἰδικῶν κατὰ τὰς διακοπὰς μαθημάτων, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ μορφωθοῦν γεωργικῶς οἱ ὑπάρχοντες ἤδη διδάσκαλοι καὶ αἱ διδασκάλισσαι.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν κυρίως γεωργικὴν ἐκπαίδευσιν διὰ γεωργικῶν σχολείων, πρέπει ἰδιαίτερος νὰ ἐπιστήσωμεν τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τῶν κατωτέρων τοιούτων, εἰς τὰ ὁποῖα θὰ διδάσκονται παῖδες γεωργῶν ἀπόφοιτοι ἤδη τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ προοριζόμενοι εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν πατρικῶν των κτημάτων. Τὰ σχολεῖα ταῦτα, πρακτικὰ κατ' ἐξοχὴν, δεόν νὰ εὐρίσκονται παρὰ τὸν τόπον τῆς ἐφαρμογῆς τῶν διδασκομένων, ἥτοι παρὰ

αὐτῶν περιλαμβάνονται εἰς τὸν γενικὸν προϋπολογισμόν τοῦ Κράτους, εἰς τρόπον ὥστε δὲν δύναται τις νὰ λάβῃ ἰδέαν τῆς οἰκονομικῆς ἐνὸς ἐκάστου, διαχειρίσεως. Καθόσον μάλιστα τὸ γεωργικὸν ἔτος τέμνεται εἰς δύο διὰ τοῦ οἰκονομικοῦ ἔτους, εἰς τρόπον ὥστε τὰ μὲν ἔσοδα ἀναγράφονται εἰς μίαν χρῆσιν τὰ δὲ ἔσοδα τοῦ αὐτοῦ γεωργικοῦ ἔτους εἰς τὴν ἐπομένην. Κατὰ μέσον ὅρον διατίθενται δι' ἕκαστον μὲν σταθμὸν δραχ. 80.000 δι' ἕκαστον δὲ ἀγορῶν δι' ἀγορῶν 30.000 μόνον, ποσὰ ἐντελῶς ἀνεπαρκῆ ὅχι μόνον πρὸς ὑποδειγματικὴν καλλιέργειαν ἀλλὰ καὶ πρὸς συντήρησιν αὐτῶν.

γεωργικόν τι κτήμα ἢ ἀγροκήπιον. Τοιαῦτα δὲ σχολεῖα, εἰδικευόμενα κατὰ περιφερείας, ἀπαιτοῦνται εἰς ἐκάστην τοῦλάχιστον ἐπαρχίαν.

Ἡ μέση γεωργικὴ ἐκπαίδευσις, ἥτις ἄλλωστε παρ' ἡμῖν παρεξέκλινε τοῦ σκοποῦ τῆς παρασκευάζουσα σχεδὸν ἀποκλειστικῶς δημοσίους ὑπαλλήλους, πρέπει νὰ βελτιωθῇ ἰδίως ποιοτικῶς δι' εἰδικεύσεως τῶν καθηγητῶν τῶν μέσων σχολῶν. Σύστασις περισσοτέρων μέσων σχολῶν δὲν ἀπαιτεῖται πρὸς τὸ παρόν. Δεδομένου μάλιστα ὅτι καταργεῖται καὶ δέον νὰ καταργηθῇ ἡ μεγάλῃ ἐν Ἑλλάδι ἰδιοκτησία, εἰς ἣν θὰ ἠδύναντο ν' ἀσχοληθοῦν οἱ ἀπόφοιτοι τούτων.

Σοβαρὰ μέριμνα πρέπει ἐπίσης νὰ ληφθῇ διὰ τὴν τεχνικὴν ἐκπαίδευσιν τῶν ἀγροτίδων γυναικῶν, εἰς τὰς ὁποίας αἱ διδασκάλισαί μας προσπαθοῦν νὰ ἐμφυσησούν ἀποκλειστικῶς τὴν μανίαν τῶν ἐργοχείρων.

Ἡ ἵδρυσις οἰκοκυρικῶν σχολῶν, εἰς τὰς ὁποίας θὰ διδάσκονται κυρίως ἡ γαλακτοκομία, ἡ ὀρνιθοτροφία καὶ ἡ ἀλαντοποιία, ὅχι μόνον θὰ ἐπιφέρῃ αὐξησιν εἰς τὴν ἐθνικὴν παραγωγὴν, ἀλλὰ καὶ θὰ καταστήσῃ τὴν οἰκογενειακὴν ζωὴν τοῦ ἀγρότου περισσότερον εὐχάριστον.

Ἰδιαίτερα προσοχὴ δέον νὰ δοθῇ εἰς τὴν βελτίωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὴν Ἀνωτέραν Γεωπονικὴν Σχολήν, ἡ ὁποία θὰ μᾶς δώσῃ κυρίως τὰ ἀναγκαῖα στελέχη εἰς τὴν γεωργικὴν ὑπηρεσίαν καὶ πρὸ παντὸς τὰς ἐκατοντάδας τῶν καθηγητῶν, τοὺς ὑποίους χρειάζομεθα διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν κατωτέρων γεωργικῶν σχολείων (1).

Πρὸς τοῦτο ἀπατεῖται·

α') Ἡ εἰδίκευσις καὶ ὁ ἐντοπισμὸς τῶν καθηγητῶν, εἰς τὸν κλάδων των. Καὶ ὅχι ἐρασιτέχναι καθηγηταὶ διδάσκοντες ἐπὶ ἐπιμιθίῳ καὶ τὰ κυριώτερα ἀκόμη μαθήματα.

β') Ὁ ἐφοδιασμὸς τῆς σχολῆς δι' ἐπαρκῶν ἐργαστηρίων, βιβλιοθήκης καὶ συλλογῶν μηχανῶν, ἐργαλείων, πετρωμάτων, φυτῶν, πινάκων κλπ.

γ') Ἡ λειτουργία ἐν αὐτῇ μεγάλου πειραματικοῦ σταθμοῦ, διαιρουμένου εἰς διάφορα τμήματα. ἔδαφολογικόν, μελέτης σπόρων, ἀμπελουργικόν, οἰνολογικόν, ἐλαιουργικόν, ἐντομολογικόν, φυτοπαθολογικόν, κτηνοτροφικόν, σφηροτροφικόν καὶ συγκριτικῆς δοκιμῆς τῶν γεωργικῶν μηχανημάτων. Τὴν διεύθυνσιν τῶν τμημάτων τούτων θὰ ἔχουν οἱ ἀρμόδιοι καθηγηταὶ τῆς σχολῆς, ἔχοντες ὡς βοηθοὺς ἐπιστήμονας ἐπιμελητάς.

δ') Ἡ προϊήκησις τῆς σχολῆς δι' ἐπαρκοῦς ἐκτάσεως γῆς, χιλίων τοῦλάχιστον στρεμμάτων, ἐκμεταλλευομένων πρῶτῳ ὅπως.

ε') Ἡ συμπλήρωσις τῆς μορφώσεως τῶν μαθητῶν διὰ συνῶν ἐκδρο-

(1) Ἵνα συσταθοῦν τοιαῦτα σχολεῖα εἰς ἐκάστην ἐπαρχίαν θ' ἀπαιτηθοῦν 270 καθηγηταὶ τῆς γεωπονίας, ἀφοῦ ἀπαιτοῦνται τοῦλάχιστον 2 καθηγηταὶ διὰ κάθε σχολεῖον. Ἐπίσης θὰ χρειασθοῦν 135 ἐπιμεληταί.

μῶν καὶ ἐκπαιδευτικῶν ταξειδίων, ἢ καὶ ἡ ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα συμπλήρωσις τῶν σπουδῶν τῶν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν.

Ὁ κλάδος ὅμως ἐκ τοῦ ὁποίου θὰ ἀναμένωμεν ταχεῖαν καὶ συνολικὴν ἀνύψωσιν τοῦ τεχνικοῦ ἐπιπέδου μορφώσεως τῶν ἀγροτῶν μας εἶναι ἀναμφισβητήτως ἡ λαϊκὴ διδασκαλία.

Αὕτη θέλει ἐπιτευχθῇ·

α') Διὰ διαλέξεων, συζητήσεων καὶ ὁδηγιῶν, παρεχομένων εἰς τοὺς ἀγρότας ὑπὸ περιοδευόντων ἐπιστημόνων γεωπόνων.

β') Διὰ μεταβατικῶν σχολείων (écoles ambulantes) εἰς τὰ ὁποῖα οἱ χωρικοὶ θὰ δύνανται ν' ἀκροῶνται σειρὰν μαθημάτων ἐπὶ εἰδικοῦ θέματος.

γ') Διὰ διδασκαλίας καὶ πρακτικῆς ἀσκήσεως νῶν ἀγροτῶν εἰς τοὺς στράτωνας.

δ') Διὰ διδασκαλίας εἰς τὰς φυλακὰς καὶ ἐκτελέσεως γεωργικῶν ἐργασιῶν ἐπιβληθησομένων εἰς τοὺς καταδίκους (1).

ε') Διὰ πειραματικῶν καὶ ἀποδεικτικῶν ἀγρῶν, συντηρουμένων κατὰ προτίμησιν ὑπὸ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ὥστε νὰ κοινοποιῇται εὐκολώτερον τό τε πρακτικὸν καὶ τὸ οἰκονομικὸν ἀποτέλεσμα αὐτῶν.

ς') Δι' ὑποδειγματικῶν ἀγροτικῶν ἐκμεταλλεύσεων, γενομένων κυρίως εἰς τὰ κτήματα τῶν γεωργικῶν σχολῶν, καταργουμένων τῶν πλείστων ὑφισταμένων παρ' ἡμῖν ἀγροκηπίων. Τοιαῦται ἐκμεταλλεύσεις δέον νὰ συνιστῶνται μόνον ἐφ' ὅσον παρέχεται εἰς αὐτὰς πλήρης οἰκονομικὴ ἐπάρκεια. Καθότι ἡ ἀποτυχία αὐτῶν συνεπάγεται εἰς τὴν παρὰ τῷ χωρικῷ χρεοκοπίαν τῆς γεωπονικῆς ἐπιστήμης.

ζ') Διὰ λαϊκῶν γεωργικῶν βιβλιοθηκῶν καὶ ἰδίᾳ διὰ τῆς ἐκδόσεως πρακτικῶν βιβλιαρίων, γραμμένων εἰς δημοτικὴν γλῶσσαν καὶ πραγματευομένων μονογραφικῶς γεωργικόν τι θέμα.

Ἵνα ὅμως ἐκλείψουν τὰ σήμερον παρουσιαζόμενα ἄτοπα εἰς τὴν ἐντεταλμένην τὴν λαϊκὴν διδασκαλίαν γεωργικὴν ὑπηρεσίαν, ἵνα αὕτη δυνηθῇ νὰ προχωρήσῃ ἀπερισπάστως εἰς τὸ ἔργον της, ἵνα εὐρίσκεται εἰς πλησιεστέραν ἐπαφὴν πρὸς τὸν γεωργικὸν κόσμον, δέον πρωτίστως ν' ἀποκεντρωθῇ τελείως ἡ ὑπηρεσία αὕτη (2). Καὶ ὁργανουμένη κατὰ μεγάλας περιφερείας μὲ ἐπάρκειαν τεχνικοῦ προσωπικοῦ, νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὰς τοπικὰς αὐτοδιοικήσεις, ὥς θ' ἀναπτύξωμεν εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον.

(1) Κατὰ τὴν στατιστικὴν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης ἐκ τῶν καταδίκων μας εἶναι :

γεωργοὶ	45,64	τοῖς ἑκατὸν
ποιμένες	19,36	» »
ἐργάται	7,98	» »

(2) Βλ. ἀνάπτυξιν τοῦ συστήματός μας εἰς ἄρθρα μας: Νὰ διαλυθῇ τὸ Ὑπουργεῖον τῆς Γεωργίας, « Ἀγροτικὴ » 12, 13 καὶ 14, Ἀθῆναι 1922.

Καθότι ἡ φύσις τῆς γεωργικῆς ὑπηρεσίας εἶνε τοιαύτη, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ εὐδοκιμήσῃ ἄνευ τελείας ἀποκεντρώσεως, δεδομένου ὅτι δὲν τὴν διέπουν γενικαὶ ἀφηρημέναι ἀρχαί, ἀλλ' αἱ τοπικαὶ συνθῆκαι καὶ αἱ παρουσιαζόμεναι ἐκάστοτε ἀνάγκαι. Εἰδικῶς μάλιστα εἰς τὴν Ἑλλάδα παρουσιάζεται μία ἐντελῶς ἐξαιρετικὴ ποικιλία τοπικῶν συνθηκῶν, τὴν ὁποίαν δὲν συναντᾷ τις ἴσως εἰς οὐδὲν ἄλλο κράτος τοῦ κόσμου, ἥτις καθιστᾷ ἀδύνατον τὴν ἐπιβολὴν ἐνὸς ἐνιαίου ἀνὰ τὴν χώραν γεωργικοῦ προγράμματος.

ΕΝΙΣΧΥΣΙΣ ΤΩΝ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΩΝ

Εἰς τὴν γεωργίαν, μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν ἐπαχθῶν διὰ τὸν γεωργὸν ἀναγκαστικῶν ἐταιρειῶν, (δουλεία, ἀγροληψία, μορτή) ἐπεκράτησε ἀκραίφνης ἀτομισμός. Ταχέως ὅμως κατεννοήθη ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ἀγρότου ἔγκειται εἰς τὴν ἔνωσιν, τὴν ἐκουσίαν πλέον ἔνωσιν, μετὰ τῶν ἄλλων ἀγροτῶν, τοῦ ἰδίου μάλιστα ἐπαγγέλματος. Ὅτι ὁ γεωργὸς δὲν δύναται ν' ἀνοίγῃ τὸ αὐτῷ του, χωρὶς νὰ ἐνδιαφέρεται διὰ τὸν γείτονά του, ἢ μᾶλλον ὑποβλέπων τὰς κινήσεις αὐτοῦ, ἀφοῦ κοινὰ εἶναι τὰ συμφέροντα, κοινοὶ οἱ ἐπιδικώμενοι σκοποί, κοινοὶ οἱ ἐχθροί. Ὅτι ἡ συσσωμάτωσις εἶναι ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐπικράτησιν ἢ ἀπλῶς τὴν ὑπαρξίν εἰς τὸν οἰκονομικὸν ἀγῶνα. Καὶ ὅτι ὁ καλῦτερος τρόπος τῆς συσσωματώσεως εἶναι ὁ συνεταιρισμός, ὅστις συνδιάζει τὴν ἐργασίαν πρὸς τὸ κεφάλαιον, τὴν ἐπαγγελματικὴν ἀλληλεγγύην πρὸς τὸ στενῶς ἀτομικὸν συμφέρον, τὴν ἠθικὴν ἰδεολογίαν πρὸς τὴν ὕλικὴν πραγματικότητα.

Ὁ συνεταιρισμὸς εἶναι ἔνωσις προσώπων, σκοπὸν ἔχουσα τὴν προαγωγὴν τῆς ἰδιωτικῆς οἰκονομίας τῶν συνεταίρων, διὰ τῆς συνεργασίας αὐτῶν (1). Παραπλεύρως ὅμως τῆς ὕλικῆς τῶν συνεταίρων ὠφελείας ἐπιδιώκει, ἢ μᾶλλον ἐπιτυγχάνει καὶ ἠθικοὺς σκοποὺς. Καθότι διὰ τῆς συνεταιρικῆς ἀλληλεγγύης βοηθῆται ὁ συνεταῖρος, μάλιστα ὁ ἀσθενέστερος ἀλλὰ καὶ ὁ ἠθικώτερος καὶ εὐρίσκει τὰ μέσα τῆς ἐργασίας, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἀγὼν τῆς ζωῆς νὰ καθίσταται ὀλιγότερον σκληρόν. Ἐξ ἄλλου ὁ συνεταιρισμὸς πολεμᾷ τὴν τοκογλυφίαν πατάσκει τὴν αἰσχροκέρδειαν, καθιστᾷ τὸ ἐμπόριον περισσότερον ἠθικόν, τείνει νὰ περιορίσῃ τὴν δικτατορίαν τοῦ κεφαλαίου καὶ τὸν παρασιτισμὸν τῶν μεσαζόντων, οἵτινες ἐκμεταλεύονται τὰς ἐργασίας τοῦ ἀγρότου. (1), Τέλος καὶ κοινωνικῶς ὁ συνεταιρισμὸς μορφώνει τὸν συνεταῖ

(1) Διαφέρει ἐπομένως τῆς ἐταιρείας, ἥτις εἶνε ἔνωσις περιουσιῶν, δηλ. κεφαλαίων καὶ ὄχι προσώπων πρὸς ἓνα κοινὸν σκοπὸν τὸ κέρδος. Διαφέρει ἐπίσης τοῦ σωματείου, τὸ ὁποῖον ἐπιδιώκει γενικοὺς ἠθικοὺς μόνον σκοποὺς καὶ ὄχι ἀτομικοὺς ὕλικους τοιοῦτους.

(2) Ἀναλόγως τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἐπιδιωκόμενου κυρίου σκοποῦ, δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν τοὺς συν[ι]μοὺς εἰς ὃ γενικὰς κατηγορίας.

α') *Τοὺς πιστωτικοὺς*, οἵτινες σκοποῦν τὴν εἰς τὰ μέλη των χορήγησιν τῶν ἀπαιτουμένων εἰς αὐτοὺς κεφαλαίων μὲ τόκον εὐθυνόν, ὡς ἀνεπτύξαμεν εἰς τὸ περὶ ἀγροτικῆς πίστεως κεφάλαιον.

β') *Τοὺς προμηθευτικοὺς*, οἵτινες σκοποῦν ἔχουν τὴν προμήθειαν εἰς τὰ μέλη των τῶν ἀναγκαίων εἰς αὐτοὺς εἰδῶν διὰ τὴν καλλιέργειάν των (σπόρους, λιπάσματα, ἐρ-

ρον, αναπτύσσει εἰς αὐτὸν τὴν πρωτοβουλίαν, τὸ συναίσθημα τῆς εὐθύνης καὶ τὴν ἱκανότητα εἰς τὴν διαχείρησιν τῶν κοινῶν. Ἀφίνουμεν κατὰ μέρος τὰς οὐτοπιστικὰς θεωρίας τοῦ Φουριεῖ καὶ τοῦ Ὁφεν, οἱ ὅποιοι εὐαγγελίζονται τὴν διὰ τῶν συνεταιρισμῶν εἰρηνικὴν λύσιν τοῦ κοινωνικοῦ ζητήματος.

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΛΛΟΔΑΠΗΝ (¹)

Τὰ πλεονεκτήματα τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ὥθησαν ὅλα σχεδὸν τὰ πολιτισμένα κράτη νὰ λάβουν ὑπὲρ αὐτῶν μέτρα, ἅλλα μὲν τῶν ὁποίων ἔτεινον εἰς τὴν περιφρούρησιν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτῶν ὁργανώσεως καὶ τῆς ἐξωτερικῆς τῶν παραστάσεως, ἅλλα δὲ εἰς τὴν παροχὴν εὐκολιῶν ἢ καὶ ὑλικῆς συνδρομῆς πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ λειτουργίαν αὐτῶν. Δεδομένου ὅτι ὁ θεσμὸς οὗτος μέτεφτυέθη ἐκ τῆς ξένης παρ' ἡμῖν, δὲν εἶναι ἄσκοπος μία σύντομος ἐπισκόπησις τῶν ληφθέντων μέτρων εἰς τινὰ κράτη, εἰς ἃ μάλιστα ἡ συνεταιρικὴ κίνησις ἠκολούθησε διάφορον ὁδὸν ἀναπτύξεως,

Γερμανία. Εἶναι ἡ πατρίς τῶν κυρίως γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἐνῶ τῶν ἀστικῶν τοιούτων εἶναι ἡ Ἀγγλία. Ἐκτὸς τοῦ πρώτου νόμου τοῦ Βορείου Γερμανικοῦ Δεσμοῦ (1868), ὁ Γερμανικὸς νόμος τῆς 1 Μαΐου 1889, ἦλθε νὰ ἐπιστέψῃ τὸ ἔργον τοῦ Raiffeisen καὶ τοῦ Schultze, συθμίζων τὰ τοῦ ὁργανισμοῦ καὶ τῆς λειτουργίας τῶν συνεταιρισμῶν. Ὁ αὐτὸς νόμος, ἰσχύων μέχρι σήμερον μὲ τινὰς τροποποιήσεις, ἐχορησίμευσεν ὥς ὑπόδειγμα εἰς τὴν σύνταξιν καὶ τοῦ ἡμετέρου Νόμου 602. Τὸ πλεῖστον τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν εἶναι πιστωτικοί, διότι ἡ ἔλλειψις κεφαλαίων, ἐπιδεινωθεῖσα ἀπὸ τὴν γενικὴν κρίσιν τῶν γεωργικῶν προϊόντων (1880), ὑπῆρξεν ἡ κυρία ἀφορμὴ τῆς συνεταιρικῆς κινήσεως ἐν Γερμανίᾳ.

γαλεῖα, φάρμακα κλπ.) καὶ διὰ τὰς οἰκογενειακὰς τῶν ἀνάγκας. Ἀμέσως ἐξ αὐτῶν ὠφέλεια εἶναι ὅτι προμηθεύουν εἰς τὰ μέλη των εἶδη εὐθηνά, μὴ νοθευμένα καὶ καλῆς ποιότητος.

γ') Τοὺς συνεταιρισμοὺς *πωλήσεως προϊόντων* ἀπὸ κοινοῦ, οἵτινες ἀποτρέπουν τὴν ἀθρόαν προσφορὰν καὶ τὸν ἐξευτελισμὸν τῶν τιμῶν, φροντίζουν διὰ τὴν ἐξεύρεσιν καλοῦ ἀγοραστοῦ καὶ ἐπιτυγχάνουν τὴν καλὴν τῶν προϊόντων ζύγισιν.

δ') Τοὺς *παραγωγικοὺς*, οἵτινες σκοπεύουν κυρίως τὴν μεταποίησιν τῶν ὑπὸ τῶν γεωργῶν παραγομένων προϊόντων, ὡς π. χ. οἱ οἰνοποιητικοί, ἐλαιουργικοί, τυροκομικοί. Εἰς αὐτοὺς ὑπάγονται κατ' ἐξοχὴν καὶ οἱ συνεταιρισμοὶ ἀπὸ κοινοῦ καλλιεργείας, οἵτινες ὁμῶς δυσκόλως πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον ἐπιτυγχάνουν, ἔνεκα τῆς δυσκολίας τοῦ προσδιορισμοῦ τῆς εἰς ἐργασίαν εἰσφορᾶς ἐκάστου συνεταιρίτου.

ε') Τέλος τοὺς *ἀλληλοσφαιστικούς*, οἵτινες σκοποῦν τὴν ἀσφάλειαν τῶν ζώων τῶν μελῶν ἀπὸ ἀπωλειῶν προσερχομένων ἐξ ἐπιδημιῶν ἢ ἄλλων δυστυχημάτων. Ἡ καὶ τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἐσοδεῶν ἀπὸ θεομηνιῶν (χαλάξης, παγετοῦ).

(1) Ἴδε Bulletin Mensuel des Institutions Economiques et sociales de l'Institut Int. d'Agriculture, Rome 1910 - 1922.

Τὸ Κράτος ἐβρῆθησε τοὺς συνεταιρισμοὺς τούτους, διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κεντρικοῦ Ἰδρύματος τῶν Συνεταιρισμῶν (N. 31 Ἰουλίου 1895), τὸ ὁποῖον ἐπριοκοδότησεν ἀρχικῶς διὰ τοῦ ποσοῦ τῶν 5 ἑκατ. μάρκων, αὐξηθέντος εἰτα βαθμηδὸν εἰς 75 ἑκατ. (1909). Ἐπίσης παρέσχεν εἰς αὐτοὺς — καὶ ἰδίᾳ εἰς τὰς ἐνώσεις των — πλείστας εὐκολίας καὶ ἐπιχορηγήσεις διὰ τὴν λειτουργίαν συνεταιρικῶν σχολείων πρὸς μόρφωσιν συνεταιριστῶν, τὴν πρόσληψιν περιοδεύοντων γεωπόνων, τὴν σύστασιν κοινῶν σιταποθηκῶν (Kornhäuser) κλπ. Οὕτω παρ' ὅλον τὸν ἔκ τοῦ πολέμου κλονισμόν των, ἔνεκα ἰδίᾳ τῆς οὐσιαστικῆς ἐλαττώσεως τῶν κεφαλαίων των ὡς ἐκ τῆς πτώσεως τοῦ μάρκου, ὑπῆρχον τὴν 1 Ἰουνίου 1922 εἰς ὅλην τὴν Γερμανίαν 36.235 γεωργικοὶ συνεταιρισμοί, ἥτοι εἰς πρὸς 1868 κατοίκους καὶ πρὸς 8670 στρέμματα (1). Ἐκ τούτων 23.235 ὑπῆγοντο εἰς τὴν Ὁμοσπονδίαν τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν τοῦ Γερμανικοῦ Κράτους (2).

Γαλλία. Ὁ νόμος περὶ συνδικάτων τῆς 21 Ἰουνίου 1865 συνήνωσε τοὺς ἰδιοκτητάς, ὅχι τοὺς καλλιεργητάς, πρὸς ἐκτέλεσιν ἰδίᾳ μονίμων βελτιώσεων. Ὁ νόμος τῆς 21 Μαρτίου 1884 ἀφορᾷ τὴν ἵδρυσιν συνδικάτων πρὸς ὑποστήριξιν τῶν ἐπαγγελματικῶν συμφερόντων τῶν γεωργῶν διὰ κοινῆς δράσεως. Ὁ Ν. τῆς 5 Νοεμβρίου 1894 ἐπέτρεψεν εἰς αὐτὰ νὰ διεξάγῃσι ἐργασίας πιστωτικὰς, πρὸς διευκόλυνσιν τῶν ὁποίων παραχωροῦνται εἰς τὰ ἐπαρχιακὰ ταμεῖα πιστώσεις διαρκείας 20 ἔτων, ἀνερχόμεναι μέχρι τοῦ διπλασίου τοῦ κεφαλαίου των (N. 19 Μαρτίου 1910). Ὁ Ν. τῆς 29 Δεκεμβρίου 1907, ἐπιτρέπει τὴν ἐνίσχυσιν τῶν συνεταιρισμῶν παραγωγικῶν καὶ πωλήσεως διὰ παροχῆς μακροπροθέσμων δανείων, 25 ἔτων διαρκείας, μετόκον 2% δυναμένων νὰ φθάσουν τὸ διπλάσιον τοῦ καταθειμένου κεφαλαίου. Ὁ Ν. τῆς 12 Μαρτίου 1920, τροποποιῶν τὸν Ν. τοῦ 1884 περὶ συνδικάτων, ἀψιχνύει τὸν κύκλον τῆς δράσεώς των καὶ τὴν νομικὴν τῶν ἱκανότητα παρέχων εἰς αὐτοὺς εὐκολίας, ἰδίᾳ διὰ τὴν εἰς ὁμοσπονδίας ἔνωσίν των. Τὸ Κράτος ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς συνεταιρισμοὺς ἢ τὰ συνδικατα πάντοτε διὰ τῶν ἐπαρχιακῶν Ταμείων. Σειρὰ εἰδικῶν νόμων χορηγεῖ εἰς διάφορα εἶδη συνεταιρισμῶν ἐπιχορηγήσεις ὡς εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀλληλασφαλείας (ἀπὸ τοῦ 1897), τοὺς συνεταιρισμοὺς μηχανικῆς καλλιέργειας, ἢ δάνεια μετόκον 1% ὡς εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καλλιέργειας ἔγκαταλη-

(1) Ἦτοι Κεντρικοὶ συνεταιρισμοὶ	97
Πιστωτικοὶ »	19.236
Καταναλώσεως »	4.476
Γαλακτοκομικοὶ »	3.898
Ἄλλοι διάφοροι »	9.026
(2) Ἐκ τούτων ἦσαν:	
Ἀπεριορίστου εὐθύνης	58,9 ο ο
Περιορισμένης »	40,8 ο ο
Με πρόσθετον εἰσφορὰν	0,3 ο ο

φθεισῶν γαιῶν (Ν. 7 Ἀπριλίου 1917). Οὕτω ἀπὸ τὰ πρωτογενῇ συνδικᾶτα, τὰ ὅποια εἶχον μορφήν σωματείων μᾶλλον, ἡ Γαλλία ἔφθασε διὰ τῆς ἐξελίξεως αὐτῶν εἰς μεγίστην συνεταιρικήν κίνησιν, παρὰ τὴν ἀτομιστικὴν ροπὴν τῶν γάλλων. Καὶ ἀνεπτύχθησαν πρῶτον μὲν οἱ συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς, εἴτα πωλήσεως, ἵνα φθάσουν εἰς τοὺς παραγωγικοὺς καὶ ἀλληλασφαλιστικούς, οἵτινες ἔλαβον ἐκεῖ μεγάλην ἔκτασιν. Πιστωτικοὶ ὑπάρχουν ὀλίγοι ἐν ἀναλογίᾳ, δεδομένου ὅτι τὸ κεφάλαιον ἠφθόνει πάντοτε παρὰ τοῖς ἀγρόταις τῆς Γαλλίας (1).

Ἰταλίᾳ. (2) Οἱ ἀστικοὶ συνεταιρισμοὶ τοῦ Λουτζάτι (1865) προέτρεξαν τῆς ἰδρύσεως τοῦ πρώτου ἀγροτικοῦ τοιούτου (1883). Οἱ συνεταιρισμοὶ ἐν γένει, οἵτινες διέπονται ἀπὸ τὸν Ἐμπορικὸν κώδικα τῆς 1 Ἰανουαρίου 1883, συμπληρωθέντα διὰ σειρᾶς μεταγενεστέρων νομοθετημάτων, διεδόθησαν κυρίως χάρις εἰς τὴν προπαγάνδαν τῶν σοσιαλιστικῶν καὶ καθολικοῦ κομμάτων. Εἰς τὸ περὶ ἀγροτικῆς πίστεως κεφάλαιον ἐπραγματεύθημεν περὶ τῶν ἰταλικῶν πιστωτικῶν συνεταιρισμῶν καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν ληφθέντων μέτρων. Εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνεπτύχθησαν ἀπὸ καιροῦ καὶ εἰδικοὶ συνεταιρισμοὶ ἐργασίας, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνετέθη προνομιακῶς ὑπὸ τοῦ Κράτους ἡ ἐκτέλεσις δημοσίων ἔργων (Ν. 12 Μαΐου 1904, 19 Ἀπριλίου 1906, 25 Ἰουνίου 1909, 26 Σεπτεμβρίου 1920). Οὗτοι ἐνωθέντες ἀπετέλεσαν Ὁμοσπονδίαν μὲ ἔδραν τὴν Ρώμην (Federazione Nat. delle Cooperative di Produzione et Lavoro). Εἰς τοὺς ἰδίους συνεταιρισμοὺς, ἐνισχυομένους οἰκονομικῶς ὑπὸ τοῦ Κράτους, ἀνετέθη ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν δημοσίων γαιῶν (Ν. Δ. 20 Σεπτεμβρίου 1917) καὶ ἀκόμη τῶν ἰδιωτικῶν μὴ καλῶς καλλιεργουμένων, ἐπιτασσομένων (Ν. Δ. Σεπτεμβρίου 1919, 22 Ἀπριλίου 1920, 8 Ὀκτωβρίου 1920, 6 Σεπτεμβρίου 1921, 23 Ὀκτωβρίου 1921.) Τέλος τὸ Κράτος ἔρχεται ἀρωγὸν εἰς τοὺς ἀλληλασφαλιστικούς συνεταιρισμοὺς, κα-

(1) Τὴν 31 Δεκεμβρίου 1921, ὑπῆρχον εἰς τὴν Γαλλίαν :

Περιφερειακὰ ταμεῖα	99
Τοπικὰ ταμεῖα	4.951
Γεωργικὰ συνδικᾶτα	5.327
Γ. Συνεταιρισμοὶ ἀγορᾶς καὶ καταναλώσεως	8.900
Συνεταιρισμοὶ παραγωγικοὶ καὶ πωλήσεως	2.600
Ἀλληλασφαλιστικοὶ	14.562
Τὸ ὅλον	36.939

(2) Συνεταιρισμοὶ ἀνεγνωρισμένοι ὑπὸ τοῦ Κράτους τὴν 31 Μαρτίου 1921 ὑπῆρχον :

Καταναλώσεως	6.481
Παραγωγικοὶ καὶ ἐργασίας	7.643
Πιστωτικοὶ	1.534
Ἀσφαλιστικοὶ	133
Διάφοροι	3.719
Τὸ ὅλον	19.510

παβάλλον εις αὐτοὺς μέρος τῶν ἐξόδων των ἐγκαταστάσεως καὶ πρώτης λειτουργίας (Δ. 2 Σεπτεμβρίου 1919.)

Ἡνωμένοι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς Ἡ ἀπόστασις τῶν κέντρων παραγωγῆς ἀπὸ τῶν ἀγορῶν καταναλώσεως καὶ ὁ αὐστηρὸς κανονισμὸς τοῦ ἐμπορίου πολλῶν προϊόντων συνέτειναν εἰς τὴν ἵδρυσιν ἰδίᾳ συνεταιρισμῶν πωλήσεως. Ἀνὲν ὑπάρχει Ὁμοσπανδιακὴ νομοθεσία, ἀλλ' ἐκαστὴ Πολιτεία ῥυθμίζει τὰ τῶν Συνεταιρισμῶν. Ἐν τούτοις δι' ὁμοσποδιακοῦ νόμου, μετὰ τὴν κατάργησιν τῶν ἐμπορικῶν ἐνώσεων (trusts,) ἐπετράπη ἡ συνεταιρικὴ πώλησις (N. Clayton τοῦ 1914). Ὁ νόμος τοῦ 1922 (Capper - Volstead Co-operative Marketing Law) ἐρύθμισε τὰ τῶν συνεταιρισμῶν πωλήσεως, ὥρισας ὅτι τὸ κέρδος αὐτῶν δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνει τὰ 8%. Δι' ἄλλων νόμων οἱ συνεταιρισμοὶ ἀπηλλάγησαν τοῦ φόρου ἐπὶ τοῦ εἰσοδήματος.

Τὸ 1920 ἡ κυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ War Finance Corporation ἦλθεν ἄρωγὸς εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἐξαγωγῆς γεωργικῶν προϊόντων, τὸ δὲ 1922 ἔθεσεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν προκαταβολὰς 172.827.450 δολλαρίων.

Βουλγαρία (2). Ἰσχύει ὁ Ν. τῆς 23 Δεκεμβρίου 1894, τροποποιηθεὶς μεταγενεστέρως. Ἀνεπύχθησαν κυρίως ἐν αὐτῇ οἱ πιστωτικοὶ συνεταιρισμοί, ἐνισχυθέντες σοβαρῶς διὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Κεντρικῆς Συνεταιρικῆς Τραπεζῆς (Ν. 17 Δεκεμβρίου 1910). Ἡ Κυβέρνησις Σταμπουλίνσκυ διὰ τοῦ τοῦ Ν. τῆς 3 Ἰανουαρίου 1922, ἔλαβε ῥιζικὰ μέτρα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν διαφόρων εἰδῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν παραγωγικῶν.

Εἰς τοὺς Συνεταιρισμοὺς παραγωγῆς καὶ διαλογῆς σπόρων, τὸ Κράτος παρέχει ἐπιχορήγησιν φθάνουσαν τὰ 50% ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν μηχανημάτων καὶ τῶν σπόρων καὶ μέχρι 30% ἐπὶ τῶν ἐξόδων ἰδρύσεως εἰδικῶν σταθμῶν.

Εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς καπνοπαραγωγῶν, δίδει ἐπιχορήγησιν φθάνουσαν τὰ 30% ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν στεγνωτηρίων, ὑποχρεοῖ δὲ τὴν γεωργικὴν Τράπεζαν νὰ παραχωρῇ ἐνυπόθηκα δάνεια μέχρι 70% ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν καπνῶν τῶν κατατεθημένων εἰς συνεταιρικὰς ἀποθήκας.

Εἰς τοὺς ζωοτεχνικοὺς συνεταιρισμοὺς παρέχει:

(1) Ὑπάρχουν εἰς τὰς Ἡνωμ. Πολιτείας 14.000 συνεταιρισμῶν πωλήσεως, συνήθως μὲ μεγάλην περιφέρειαν δράσεως, 5000 συνεταιρικαὶ σιταποθήκαι (Elevators), 9000 γαλακτομικοί, 4000 κτηνοτροφικοὶ καὶ ἀρκετοὶ διάφοροι ἄλλοι συνεταιρισμοί.

(2) Τὴν 30 Ἰουνίου 1921, ὑπῆρχον εἰς τὴν Βουλγαρίαν:

Πιστωτικοὶ συνεταιρισμοὶ	1.077
Παραγωγικοὶ	212
Καταναλώσεως	512
Συνδικατα	61
Τὸ ὅλον	1.862

α) Τὴν ἀγορὰν ὑπὸ τῆς εἰδικῆς τοῦ Κράτους ὑπηρεσίας ἀναπαραγωγῶν, ἐγγυφίων ἢ ξένων καὶ μεταπώλησιν τούτων εἰς αὐτοὺς εἰς τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς. β) Ἐπιχορηγήσεις διὰ τὴν συντήρησιν σταθμῶν ἐπιβητόρων. γ) Βραβεῖα διὰ τοὺς συντηρουμένους καθαροῦ αἵματος ἀναπαραγωγούς. δ) Ἐπιχορηγήσεις εἰς τοὺς συντηροῦντας χονδρὰ κτήνη ἐντὸς εἰδικῶν βοσκῶν. Αὗται φθάνουν μέχρι 30 % καὶ 50 % προκειμένου περὶ μικρῶν ἵππων, βουβάλων ἢ βοῶν ἀναπαραγωγῆς. ε) Ἀτελῆ εἰσαγωγὴν ἀναπαραγωγῶν καὶ μεταφορὰν τούτων σιδηροδρομικῶς μετὰ ἡλαττωμένον τιμολόγιον. ς) Ἐπιχορηγήσεις διὰ τὴν ὀργάνωσιν ἐκθέσεων καὶ ἀγορῶν ζώων.

Ἀνάλογοι εὐκολαί παρέχονται καὶ εἰς τοὺς κτηνοτροφικοὺς συνεταιρισμοὺς. Εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς μόνιμων βελτιώσεων παρέχονται ἐπίσης κρατικαὶ ἐπιχορηγήσεις, ἐπὶ πλέον δὲ εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀρδεύσεως τὸ ὕδωρ παρέχεται μετὰ ἐκπτώσιν μέχρι 50 %.

Εἰς τοὺς ἀμπελουργικοὺς καὶ δενδροκομικοὺς συνεταιρισμοὺς παρέχονται ἐπιχορηγήσεις διὰ τὴν ἴδρυσιν φυτωρείων ἐμμερικανικῶν ἀμπέλων ἢ δενδροκομείων. Ἐπίσης χορηγοῦνται μέχρι 50 % ἐπὶ τῶν νέων συνεταιρικῶν ἐγκαταστάσεων πρὸς ἀποξήρανσιν ἢ κονσερβοποιίαν νωπῶν καρπῶν.

Εἰς τοὺς σηροτροφικοὺς συνεταιρισμοὺς, ἡ Γεωργικὴ Τράπεζα ὑποχρεοῦται νὰ χορηγῇ δάνεια διὰ τὴν κατασκευὴν κλιβάνων ἀποξηράνσεως βομβύκων, μέχρι 80 % ἐπὶ τῆς ἀξίας αὐτῶν.

Εἰς τὰ συνεταιρικὰ ἐργαστήρια πρὸς παρασκευὴν μελισσοκομικῶν εἰδῶν (Εὐρωπαϊκῶν κυψελῶν, κηρυθρῶν, κλπ.) παρέχεται ἐπιχορήγησις μέχρι 50 % ἐπὶ τῆς ἀξίας τῶν μηχανημάτων καὶ ἄλλων σχετικῶν.

Οἱ συνεταιρισμοὶ παραγωγικοὶ καὶ πωλήσεως, γαλακτομικοὶ, συντηρήσεως ψυγείων, παραγωγῆς φυτικῶν ἐλαίων, κλωστικοί, παρασκευῆς χημικῶν λιπασμάτων, καθατοπλεκτικοί, παραγωγῆς ἠλεκτρισμοῦ κλπ. βοηθοῦνται διὰ κρατικῶν ἐπιχορηγήσεων δυναμένων νὰ φθάσουν τὰ 50 % ἐπὶ τῶν ἐξόδων ὀργανώσεώς των.

Τέλος εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς οἷτινες ὀργανώνουν μαθήματα γεωπονίας, μόνιμα ἢ μεταβατικά, δύναται νὰ ἐπιστραφοῦν τὰ 50 % τῶν ἐπὶ τούτῳ ἐξόδων των.

Οὕτως ἐπετεύχθη ἐντὸς 2 1)2 ἔτων, ὁ διπλασιασμός τοῦ ἀριθμοῦ τῶν συνεταιρισμῶν καὶ ὁ πολλαπλασιασμός τῆς δράσεώς των ἐπ' ἀγαθῶ τῶν μελῶν των, τῆς γεωργίας καὶ ὅλου τοῦ τόπου.

ΟΙ ΣΥΝΕΤΑΙΡΙΣΜΟΙ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ⁽¹⁾

Ίστορία αὐτῶν.— Ὑπῆρχον παρ' ἡμῖν ἀνέκαθεν καὶ ἐπάρχουν ὑποτυπώδεις συνεταιρικοὶ ὀργανισμοί, οἵτινες ἀνεπτύχθησαν ὡς ἐκ τῶν ὅρων τῆς διαβιώσεως τῶν νομάδων ποιμένων. Εἶναι *οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν κτηνοτρόφων* (τσελιγκάτα). Πολλοὶ ποιμένες ἐνώνουν τὰ ποιμνιά τῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν ἑνὸς ἀρχιτσέλιγκα, ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνει τὴν ἐνοικίαν τῶν ἀναγκαιούντων εἰς αὐτὰ λειβαδίων, τὴν ρύθμισιν ἢ διανομὴν τῆς βοσκῆς αὐτῶν, τὴν κατανομὴν τῆς ἐργασίας τῶν βοσκῶν, τὴν χορήγησιν προκατάβολων εἰς τοὺς συνεταίρους, τὴν ἀπὸ κοινοῦ κατεργασίαν τοῦ γάλακτος πρὸς παρασκευὴν τυροῦ καὶ τὴν πώλησιν τῶν κοινῶν προϊόντων. Ὁ συνεταιρισμὸς οὗτος συνάπτεται ἄνευ ἐγγράφων ὑποχρεώσεων καὶ στηρίζεται ἀποκλειστικῶς ἐπὶ τῆς πρὸς τὸν ἀρχιτσέλιγκα ἐμπιστοσύνης.

Ἐτέρα μορφή ὑποτυπώδους συνεταιρισμοῦ, ὁμοιάζοντος πρὸς τοὺς γαλακτοκομικοὺς συνεταιρισμοὺς (fruitières) τοὺς συναντωμένους εἰς τὴν Γαλιάν καὶ Ἑλβετίαν, εἶναι *οἱ συνεταιρισμοὶ τῶν ἡμιοικοσίων κτηνοτρόφων*. Γεωργοί, ἔχοντες ἕκαστος ὀλίγα πρόβατα, συνενώνουν αὐτά, ἀποτελοῦντες κοινὸν κοπάδι, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν καὶ φύλαξιν μισθωτοῦ βοσκοῦ. Τὸ γάλα αὐτῶν εἴτε μοιράζεται εἰς τοὺς συνεταίρους ἢ μετατρέπεται εἰς τυρὸν (τσαντίλα) μοιραζόμενον ἐπίσης εἰς τοὺς συνεταίρους, ἢ τέλος πωλεῖται ἀπὸ κοινοῦ πρὸς τυροκομίαν.

Τέλος ἀρχαιότατη εἶναι ἐπίσης ἡ μορφή τῶν συνεταιρισμῶν *συνιδιοκτησίας βοσκῶν*, περὶ τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθημεν ἤδη (2).

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν Θεσσαλίαν συνεταιρικοὶ κοινοτικοὶ ὀργανώσεις σκοπὸν ἔχουσαι κυρίως τὴν ἀπὸ κοινοῦ πώλησιν τῶν ἐγχωρίων προϊόντων εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν Αὐστρίαν. Αἱ ὀργανώσεις αὗται ὥς βάσιν εἶχον τὴν δικαίαν κατανομὴν τῶν κερδῶν, ἀναλόγως τῆς ἐργασίας καὶ τῶν κεφαλαίων τὰ ὁποῖα συνεισέφερον τὰ μέλη. Κατὰ γενικὸν κανόνα ἐκράτειτο μέρος τῶν κερδῶν διὰ τὰ σχολεῖα, διὰ βοηθήματα ὀρφανῶν, χηρῶν, ἀσθενῶν καὶ δι' ἄλλους ἀγαθοεργοὺς σκοποὺς. Ἐπίσης ἐδίδοντο προκαταβολαὶ εἰς τὰ πτωχὰ ἐργατικά μέλη αὐτῶν διὰ τὴν συντήρησιν των, δι' ἀγορὰν ἐργαλείων κ.λ.π.

Σπουδαιότερα τούτων ὑπῆρξεν ἡ *Ἀδελφότης τῶν Ἀμπελακίων*, ἰδρυθεῖσα τὸ 1797, συνεταιρισμὸς παραγωγῆς, πωλήσεως καὶ καταναλώσεως,

(1) *Βιβλιογραφία.* Σ. Ἰασημίδου, Οἱ Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοί, εἰς Γεωργικὸν Δελτίον Ὑπουργείου Ἐθν. Οἰκονομίας, Ἀθήναι 1913. Τοῦ ἰδίου, Ἀνάγκη ἐνώσεως τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, Ἀθήναι 1917. Τοῦ ἰδίου, Βοηθὸς τῶν Συνεταιρισμῶν, Ἀθήναι 1918-22. Α. C. Mylonas, Le mouvement coopératif en Grèce (Annales de la mutualité et de la Coopération Agricoles, No 3-4) 1919.

(2) Βλ. σελ. 66 παρόντος.

ἀφοῦ εἰς τὰ Ἀμπελάκια διетήρει διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν μελῶν της πρᾶτήρια με προϊόντα ἐγγόρια καὶ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. (1) Πάντες ὅμως οἱ κοινοτικοὶ οὗτοι συνεταιρισμοί, φθάσαντες εἰς ἐπίζηλον ἀκμήν, διελύθησαν κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1921.

Αἱ μετεπαναστατικαὶ Κυβερνήσεις ἔδειξαν πνεῦμα ἐχθρικὸν πρὸς τὰς τοπικὰς ὀργανώσεις, οἷα σδήποτε μορφῆς, ἐπιρρεαζόμεναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὰς κατὰ τῶν ἐπαγγελματικῶν ὀργανώσεων (corporations) ἀρχὰς τῆς γαλλικῆς ἐπαναστάσεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ κυρίως ἵνα πολεμήσουν τὸν τοπικισμὸν καὶ τὰ καπετανᾶτα. Ἀπὸ τοῦ 1870 ὅμως καὶ ἐντεῦθεν, διαδίδεται ἡ ἰδέα τῆς συσσωματώσεως τῶν διαφόρων ἐπαγγελματικῶν κλάδων, τῇ ἐνεργείᾳ κυρίως τοῦ ἐκ Καλαβρυτῶν μεταρρυθμιστοῦ πολιτευτοῦ Ἀριστ. Οἰκονόμου, ὅστις ὑπεστήριξε σθεναρῶς τὴν ἀνάγκην τῆς ἰδρύσεως ἐπαγγελματικῶν σωματείων καὶ Ταμείων ἀλληλοβοηθείας. Ὑπὸ ἐπὶ τὴν ἐπίρρεϊαν τῶν ἰδεῶν τούτων καὶ τῶν ἀναπτυχθεισῶν περὶ συνεργατισμοῦ ἀντιλήψεων τῆς Δύσεως, ἰδρύθησαν παρ' ἡμῖν διάφοροι ἐπαγγελματικοὶ σύλλογοι, ἀστικῆς ἰδίᾳ φύσεως. Καθαρῶς γεωργοὶ εἶναι, ὁ ὑπὸ τοῦ τότε Διευθυντοῦ τῆς Γ. Σχολῆς Βυτίνης Σπ. Χασιώτη ἰδρυθεὶς τὸ 1893 *Γεωργικὸς Προμηθευτικὸς Σύλλογος Βυτίνης*, τοῦ ὁποίου τὰ κέρδη διετέθησαν κατόπιν πρὸς ἴδρυσιν συνεταιρικοῦ τυροκομεῖου ἀποτυχόντος. Ὁ *Μετοχικὸς Γεωργικὸς Σύλλογος Ἀλμυροῦ* ἰδρυθεὶς τὸ 1900, ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ τῆς Γεωργικῆς Σχολῆς Δ. Γρηγοριάδῃ καὶ εἴτα λίαν εὐδοκίμως συνεχομένους ὑπὸ τοῦ Ν. Μιχοπούλου. Καὶ τὸ *Μετοχικὸν Ταμεῖον Ἀλληλοβοηθείας Παραχελωτίδος* ἰδρυθὲν τῷ 1911 ὑπὸ τοῦ Νομογεωπόνου Γ. Μολφέτα.

Τὰ περὶ γεωργικῶν συνεταιρισμῶν ἀνέπτυξαν παρ' ἡμῖν συστηματικῶς τὸ πρῶτον μὲν ὁ καθηγητὴς κ. Μορφεράτος τὸ 1901, εἰς τὸ ἐν Ναυπλίῳ Α. Γεωργ. Συνέδριον, προσαγαγὼν καὶ καταστατικὸν γεωργικοῦ πιστωτικοῦ συνεταιρισμοῦ, συνταχθὲν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κειμένης νομοθεσίας. Εἴτα δὲ ὁ Τμηματάρχης τῆς Γ. Οἰκονομίας κ. Σ. Ἰασεμίδης, τὸ 1905 (2) διὰ μελέτης

(1) Κατὰ τὸν V. F. Boulanger, ἅπαντες οἱ ἄνω τοῦ 21 ἔτους κάτοικοι Ἀμπελαζίων, συνεργόμενοι εἰς Γενικὴν συνέλευσιν ἐξέλεγον ὃ Ἐπιτροπᾶς.

α') Τὴν Διοικητικὴν Ἐπιτροπὴν, ἣτις εἶχε τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τῆς Ἀδελφότητος. β') Τὴν Διαχειριστικὴν ἐπιτροπὴν, ἣτις εἶχε τὴν διαχείρησιν τῶν κοινοτικῶν βοσκῶν καὶ ἀγρῶν, τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιουσιῶν, τὸν κανονισμόν τῶν φόρων ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ καθαροῦ εἰσοδήματος τῶν κατοίκων, τὴν συντήρησιν τῶν σχολείων, δρόμων, ἀγαθοεργῶν ἰδρυμάτων κλπ. γ') Τὴν Γεωργικὴν Ἐπιτροπὴν, ἣτις ἐφρόντιζε διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν καλλιεργητικῶν μεθόδων καὶ τὴν αὐξήσιν τῆς παραγωγῆς ὡς ἐπίσης καὶ διὰ τὴν παραλαβὴν τῶν γεωργικῶν εἰδῶν. δ') Τὴν βιομηχανικὴν Ἐπιτροπὴν, ἣτις ἐφρόντιζε διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς βιομηχανίας, βαφῆς, παρασκευῆς νημάτων κλπ. καὶ τὴν διαχείρησιν τῶν βιομηχανικῶν προϊόντων. ε') Τὴν Ἐξελεγκτικὴν ἐπιτροπὴν ἐλέγχουσαν τὰ βιβλία καὶ παρασκευάζουσαν τοὺς τελειωτικοὺς λογαριασμοὺς εἰς τὴν Γενικὴν Συνέλευσιν, ἣτις ἦτο τὸ κυρίον σῶμα.

(2) Ἡ μελέτη αὕτη ἀνεδημοσιεύθη πολὺ ἐκτενέστερον εἰς τὸ Γ. Δελτίον τοῦ Ὑπουργείου Ἐθν. Οἰκονομίας 1913 (ἔτος 3ον τεύχος Α').

του δημοσιευθείσης εἰς τὸ Γεωργικὸν Δελτίον τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν (ἔτος 5ον, τεῦχος 4ον). Καὶ ὁ καθηγητὴς κ. Ἀντ. Ροντήρης, εἰς τὸ Συνέδριον τῶν παραγωγικῶν Σωματείων (1910), ἀναπτύξας καὶ καταστατικὸν συνεταιρισμοῦ συστήματος Raiffeisen. Τέλος τὸ 1912 ἰδρύθη ἐν Λιόπеси (Ἀττικῆς) ὑπὸ τῶν κ. Δ. Μαργέτη γεωπόνου καὶ Σπ. Θεοδοροπούλου, πολιτευομένου, ὁ πρῶτος ἐπὶ καθαρῶς συνεταιρικῶν βάσεων λειτουργήσας παρ' ἡμῖν **Γεωργικὸς Συνεργατικὸς Σύνδεσμος Μεσογείων**.

᾿Ωθησιν ὅμως εἰς τὴν συνεταιρικὴν παρ' ἡμῖν κίνησιν κυρίως ἔδωσαν α) ἡ ψήφισις τοῦ νόμου 602 Περὶ συνεταιρισμῶν, τὴν 31 Δεκεμβρίου 1914 β) ἡ ἰδρυσις παρ' τῷ Ὑπουργείῳ τῆς Γεωργίας ἰδιαιτέρας ὑπηρεσίας διαδόσεως αὐτῶν καὶ γ) ἡ ἀπὸ 6 Δεκεμβρίου σύμβασις μεταξὺ Δημοσίου καὶ Ἐθνικῆς Τραπεζῆς (κυρωθείσης διὰ τοῦ νόμου 656), δι' ἧς αὕτη ἀνέλαβε τὴν υποχρέωσιν τῆς παροχῆς δανείων εἰς τοὺς γεωργικοὺς συνεταιρισμοὺς κατὰ προτίμησιν.

Στατιστική. Οἱ γεωργικοὶ συνεταιρισμοὶ ἔλαβον παρ' ἡμῖν, εἰς μικρὸν χρονικὸν διάστημα, μεγίστην σχετικῶς ἀνάπτυξιν. Οὕτω ἰδρύθησαν.

Τὸ 1915	152 συν/σμοὶ	Τὸ 1919	124 συν/σμοὶ
» 1916	198 »	» 1920	257 »
» 1917	275 »	» 1921	327 »
» 1918	166 »	» 1922	317 »

Οὕτως ὥστε τὴν 31 Δεκεμβρίου 1922 ὑπῆρχον ἰδρυμένοι εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν ἐπίσημον στατιστικὴν τοῦ Ὑπουργείου Γεωργίας.

Γεωργικοὶ Συνεταιρισμοὶ 1816

Ἐχοντες ἰδρυτικὰ μέλη 95.726

Ἀρχικὰ κεφάλαια δραχ. 7.418.411

Καὶ εὐθύνῃ » 56.045.539

μὴ ὑπολογιζομένης τῆς ἀξίας τῆς περιουσίας τῶν μελῶν τῶν ἀπεριορίστου εὐθύνῃς συνεταιρισμῶν.

Ἡ κατανομή αὐτῶν κατὰ νομοὺς εἶχεν ὡς ἑξῆς·

Νομοὶ	Ἀριθμὸς συνεταιρισμῶν	Ἀριθμὸς συνεταίρων	Ἀρχικὸν κεφάλαιον	Εὐθύνῃ (ἐκτὸς ἀπεριορίστου)
Ἀττικοβοιωτίας	99	7.723	518.993	3.899.455
Φθιωτιδοφωκίδος	56	2.711	123.700	685.440
Αἰτωλοακαρνανίας	72	3.751	297.570	2.290.260
Εὐβοίας	43	1.523	60.385	417.778
Λαρίσης	42	2.164	298.780	2.571.360
Τρικινάλων	33	2.669	109.910	2.155.520
Ἀργεῖς	31	1.229	121.470	1.062.310
Ἰωαννίνων	100	4.338	351.790	2.744.665

Πρεβέξης	21	863	51.910	2.294.500
Θεσσαλονίκης	93	5.000	280.979	2.971.110
Κοζάνης	25	1.438	71.405	715.760
Φλωρίνης	10	303	30.525	255.200
Πέλλης	8	332	23.840	216.250
Σερρών	45	66.691	523.956	8.819.520
Δράμας	36	2.875	310.385	1.706.890
Ἀργολιδοκορινθίας	107	14.036	261.295	2.209.070
Ἀχαϊήλιδος	228	9.531	1.045.430	5.542.390
Ἀρκαδίας	61	3.268	191.290	2.155.045
Λακωνίας	69	2.496	131.842	915.960
Μεσσηνίας	213	6.654	1.466.659	2.963.264
Κερκύρας	109	3.421	259.925	3.610.650
Κεφαλληνίας	12	384	20.660	86.150
Ζακύνθου	27	1.058	38.950	359.140
Κυκλάδων	13	768	22.960	188.620
Χανίων	37	2.876	63.052	307.233
Ἡρακλείου	32	1.599	193.000	33.281.120
Ρεθύμνης	34	1.013	24.782	198.505
Λασηθίου	16	1.124	28.806	64.472
Λέσβου	10	464	102.136	646.750
Χίου	9	495	35.556	293.250
Σάμου	22	771	87.035	810.905
Ἐβρου	56	2.268	255.630	ἀπερίοριστος
Ροδόπης	7	298	33.900	»
	1816	95,726	7,418,411	55,045,539

Ἐκ τούτων ἦσαν·

Πιστωτικοὶ	1345
Προμηθευτικοὶ	156
Πωλήσεως	161
Παραγωγικοὶ	72
Ἑνοικιάσεως γαιῶν	57
Κτηνοτροφικοὶ	8
Κτηνασφαλιστικοὶ	7
Διαχειρίσεως συνιδιοκτησιῶν	7

Οἱ πλεῖστοι ὅμως τούτων, παρὰ τὸν κύριον αὐτῶν σκοπόν, ἐπιδιώκουν καὶ ἄλλους δευτερεύοντας ἰδίᾳ δὲ πιστωτικόν, πωλήσεως καὶ προμηθευτικόν.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω ἀριθμοὺς δὲν περιλαμβάνονται οἱ ἀφορῶντες τοὺς

ἀναγκαστικούς συνεταιρισμούς, ἀποκαταστάσεως ἀκτημόνων καλλιεργητῶν.

οἵτινες ἀνήρχοντο εἰς	47
Με ἀριθμὸν μελῶν	3.693
Κεφάλαια δραχμ.	315.950
Καὶ εὐθύνην »	2.898.000

Τέλος ὑπάρχουν 15 Ἐνώσεις συνεταιρισμῶν (1), λειτουργοῦσαι κατὰ τὸν περὶ συνεταιρισμὸν νόμον, ὡς καὶ ἡ Πανελλήνιος Συνομοσπονδία τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, ἐπιδιώκουσα ἠθικοὺς μόνον σκοποὺς καὶ λειτουργοῦσα δυνάμει τοῦ νόμου 281 περὶ Σωματείων.

Οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ἔλαβον δάνεια κατὰ τὸ 1922, μόνον ἀπὸ τὴν Ἑθνικὴν Τράπεζαν δραχ. 75.557.637. Δὲν ἔχομεν στατιστικὴν τῶν προμηθευθέντων παρ' αὐτῶν εἰδῶν καὶ πωληθέντων προϊόντων. Ἡ ἀξία ὅμως τούτων ἀνέρχεται εἰς ἀρκετὰς δεκάδας ἑκατομμυρίων. Ἡ καθογήγησις καὶ ὁ ἔλεγχος τούτων εἶναι ἔργον τοῦ παρὰ τῷ Ὑπουργεῖῳ Γεωργίας τμήματος Γεωργικῆς Οἰκονομίας, ἐνασκεῖται δὲ δυνάμει τοῦ νόμου 602 ὑπὸ 30 ἐποπτῶν καὶ 3 Ἐπιθεωρητῶν συνεταιρισμῶν.

Δυσχέρεισι καὶ ἐλλείψεσι τῶν συνεταιρισμῶν. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι μέγα μέρος τῶν ιδρυθέντων συνεταιρισμῶν εἰς οὐδεμίαν, πλὴν τῆς ὑπογραφῆς τοῦ καναστατικοῦ των, προέβησαν ἐργασίαν. Καθότι οἱ συνεταιρισμοὶ οὗτοι ἢ ιδρύθησαν ὑπὸ ὑπαλλήλων τῆς ἀρμοδείας ὑπηρεσίας σκοποῦντων νὰ ἐπιδείξουν ἐνεργητικότητα. Ἡ ιδρύθησαν ὑπὸ τῶν ἰδίων χωρικῶν ἀπὸ πνεῦμα μισήσεως, ἢ καὶ ἀπὸ ἀντίδρασιν πρὸς τὰς κοινωτικὰς ἀρχάς, τῶν ὁποίων ἠθέλον νὰ μειώσουν τὴν τοπικὴν ἰσχύν. Ἐκτὸς ὅμως τούτων, πολλοὶ ἄλλοι συνεταιρισμοὶ—ἴσως οἱ πλεῖστοι—ἀδρανοῦσιν ἢ φυτοζωοῦσι. Ταῦτα προέρχονται ἐκ τοῦ ὅτι

α) Πολλοὶ συνεταιρισμοὶ ιδρύθησαν ὑπὸ μορφὴν μὴ ἀνταποκρινομένην

(1) Τοιαῦται Ἐνώσεις εἶνε:

Ἡ Κεντρικὴ Ἀγροτικὴ Τράπεζα Καλαμῶν, ιδρυθεῖσα τὸ 1917.

Ἡ Γεωργικὴ Συνεταιρικὴ Τράπεζα Πατρῶν, ιδρυθεῖσα τὸ 1918.

Ἡ Ἐνωσις Σταφιδικῶν Συνεταιρισμῶν Αἰγιαλείας, ιδρυθεῖσα τὸ 1918.

Ἡ Ἐνωσις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Κερκύρας, ιδρυθεῖσα 1919.

Ἡ Ἐνωσις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Αἰγιαλείας, ιδρυθεῖσα τὸ 1919.

Ἡ Παμμεσσηνιακὴ Ἐνωσις, ιδρυθεῖσα τὸ 1919.

Ἡ Γεωργικὴ Τράπεζα Ἀρχαδίας, ιδρυθεῖσα τὸ 1920.

Ἡ Ἐνωσις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Ζακύνθου, ιδρυθεῖσα τὸ 1920.

Ἡ Γεωργικὴ Προμηθευτικὴ Ἐνωσις Λακωνίας, ιδρυθεῖσα τὸ 1921.

Ἡ Κεντρικὴ Συνεργατικὴ Τράπεζα Ἡλείας, ιδρυθεῖσα τὸ 1921.

Ἡ Ἐνωσις Συνεταιρισμῶν Τριφυλλίας, ιδρυθεῖσα τὸ 1921.

Ἡ Ἀγροτικὴ Τράπεζα Κορινθίας, ιδρυθεῖσα τὸ 1922.

Ἡ Ἐνωσις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Ἀττικοβοιωτίας, ιδρυθεῖσα τὸ 1923.

Ἡ Ἐνωσις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Πυλίας, ιδρυθεῖσα τὸ 1923.

Ἡ Ἐνωσις Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν Κερκύρας «Ἡ Δήμητρα», ιδρυθ. τὸ 1923.

πρὸς τὰς ἀνάγκας τῶν γεωργῶν π. χ. πιστωτικοί, ἐκεῖ ὅπου πλεονάζουν τὰ εἰς χεῖρας τῶν ἀγροτῶν κεφάλαια, ἢ οἰνοποιητικοί, ἐκεῖ ὅπου ἡ παραγωγή οἴνου μόλις ἐπαρκεῖ διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῶν τῶν παραγωγῶν.

β) Οἱ συνεταῖροι δὲν ἠγγνόσαν τὸν σκοπὸν τοῦ συνεταιρισμοῦ των, οὔτε τὰς ἐξ αὐτοῦ δυναμένας νὰ προκύψουν ὠφελείας. Ἡ δὲ εἶναι ἀρχετὰ μορφωμένοι ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἐπιδιώξουν ταύτας.

γ) Δὲν ὑπάρχει συνεταιρική ἢ καὶ γεωργικὴ Τράπεζα, ἢ δὲ Ἐθνικὴ, ἣτις ἔχει ἀναλάβει τὴν ὑπηρεσίαν τῆς ἀγροτικῆς πίστεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν συνεταιρισμῶν πλείστας ὅσας δυσνοήτους δι' αὐτοὺς γραφειοκρατικὰς διατυπώσεις ἀφ' ἑτέρου δὲ δὲν ἔχει συνήθως προσωπικὸν (ιδίως Διευθυντὰς ὑποκαταστημάτων) συνεταιρικῶς μορφωμένον.

δ) Ἡ ὑπηρεσία τῶν Ἐποπτῶν εἶναι ἀνεπαρκὴς διὰ τὴν καθοδήγησιν καὶ τὸν ἔλεγχον τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, δεδομένου ὅτι ἀντιστοιχεῖ εἰς ἐπὶ 60 συνεταιρισμῶν. Κυρίως ὅμως οἱ πλείστοι τῶν ἐποπτῶν μας εἶναι μὲν ἱκανοὶ ὡς προπαγανδιστὰς τῆς συνεταιρικῆς ἰδέας, ὑστεροῦν ὅμως ὡς πρὸς τὸ πρακτικὸν μέρος τῆς ἐφαρμογῆς αὐτῆς, (λογιστικὴ μόρφωσις, πνεῦμα διοικητικόν, τεχνικαὶ γνώσεις).

ε) Πολλοὶ ἀντιδροῦν κατὰ τῆς προόδου τῶν γεωργικῶν συνεταιρισμῶν, ἔχοντες ἀντίθετα πρὸς αὐτοὺς συμφέροντα. Οἱ ἔμποροι καὶ ἰδίᾳ οἱ ἐπαρχιακοὶ μικρο῔μποροι, τοὺς ὁποίους ἡ συνεταιρική ὁργάνωσις ζημιώνει. Οἱ πολιτευόμενοι καὶ κυρίως οἱ τοπικοὶ παράγοντες, οἵτινες φοβοῦνται τὴν ὁργάνωσιν τῶν ἀγροτῶν. Τέλος οἱ πλείστοι τῶν ἐγγραμμάτων εἰς τὰ χωρία, οἵτινες εἶναι συνήθως υἱοὶ ἐμπορευομένων ἢ τοπικῶν παραγόντων.

στ) Ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ Κράτος παρεμβάλλει συχνὰ προσκόμματα εἰς τὴν πρόοδον τῶν συνεταιρισμῶν. Πρῶτον ἕνεκα τῆς χωλαινούσης δικαιοσύνης του, ἣτις ἢ ἀφίνει ἐπὶ ἔτη ἀτιμωρήτους τοὺς ἐκμεταλλευτὰς τῆς συνεταιρικῆς ἰδέας, ἢ ὑποθάλλει τὴν πρὸς τοὺς συνεταιρισμοὺς δυσπιστίαν ἕνεκα τῆς διαιωνίσεως τῶν ἐπ' αὐτῶν δικῶν. Δεύτερον ὡς ἐκ τοῦ ἀμορφώτου τῶν κατὰ τόπους ὑπαλλήλων του ἢ τῆς ἀδιαφορίας τῶν ἄλλων, ἔκτος τοῦ Ὑπουργείου γεωργίας, ὑπηρεσιῶν. Καὶ τέλος, ὅχι σπανίως, διὰ τῆς ἐπεμβάσεως αὐτοῦ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν συνεταιρισμῶν, πρὸς προστασίαν μικροκομματικῶν συμφερόντων.

Ἐπιδικλλόμενα ὑπὲρ αὐτῶν μέτρα. Μέγα μέρος τῶν προμνησθεισῶν δυσχερειῶν τῶν συνεταιρισμῶν δύναται ν' ἀρθῇ διὰ τῆς συσσωματώσεως αὐτῶν εἰς Ἐνώσεις καὶ εἰς ὁμοσπονδίας Ἐνώσεων. Δι' αὐτῶν κατορθοῦνται ἢ καλυτέρα καθοδήγησις των, ὁ τακτικώτερος ἔλεγχος, ἢ εὐκολοτέρα ἐκτέλεσις ἐργασιῶν προμηθείας καὶ πωλήσεως, ἢ λυσιτελεστέρα ἐνέργεια ἐνώπιον τῶν ἀρχῶν, τέλος ἢ ἐπιτυχεστέρα καταπολέμησις τῶν ἀντιδρόντων κατὰ τῶν συνεταιρισμῶν. Τοῦτο ἀπεδείχθη καὶ παρ' ἡμῖν, ὅπου οἱ συνεταιρισμοὶ παρουσιάζουν ζωτικότητα συνήθως μόνον ἐφ' ὅσον περιλαμβάνονται εἰς Ἐνώσεις. Δέον ἐπομένως νὰ ἐπιδιωχθῇ ἢ κατὰ περιφερείας σύστασις Ἐνώ-

σεως Συνεταιρισμῶν, ὡς καὶ ἡ τόνωσις τῶν ἤδη ὑπαρχουσῶν τοιούτων. Ὅχι ὅμως μὲ λόγια μόνον. Ἀλλὰ διὰ θετικῆς ἐκ μέρους τῆς Πολιτείας ἐνίσχυσεως καὶ κυρίως δι' ἐπιχορηγήσεων, εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦλάχιστον, ἐκ μέρους αὐτῆς εἰς τὰς Ἐνώσεις διὰ τὴν μισθοδοσίαν τῶν διευθυντοῦ, λογιστοῦ καὶ περιοδευόντων λογιστῶν αὐτῶν. Ἐπίσης διὰ τὸν ἔλεγχον, τὴν κανονικὴν λειτουργίαν καὶ τὴν προαγωγὴν αὐτῶν, δέον νὰ συσταθοῦν καὶ τονωθοῦν ὁμοσπονδία συνεταιρισμῶν τῆς αὐτῆς φύσεως, ὡς καὶ ἡ Πανελλήνιος Συνομοσπονδία τῶν Γεωργικῶν Συνεταιρισμῶν, μεταβαλλομένου τοῦ ὁργανισμοῦ αὐτῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ περὶ συνεταιρισμῶν νόμου. Μὲ ἄλλους λόγους, δέον νὰ ἐνισχυθῇ ἡ τάσις τῶν συνεταιρισμῶν πρὸς συσσωμάτωσιν καὶ αὐτοδιοίκησιν, περιοριζομένης ὅσον τὸ δυνατόν τῆς κρατικῆς ὑπ' αὐτῶν κηδεμονίας, ἵνα ἐκλείψουν τὰ ἐξ αὐτῆς προσερχόμενα ἄτοπα.

Ἐξ ἄλλου, ὡς ἐκ τῆς αὐξήσεως τῶν συνεταιρισμῶν, ἡ ὑπάρχουσα κρατικὴ ἐποπτικὴ ὑπηρεσία δὲν ἐπαρκεῖ εἰς τὸ ἔργον τῆς, ἡ δὲ ἀνάλογος ἐνίσχυσις αὐτῆς ἤθελεν ἐπιβαρύνει ὑπερβολικὰ τὸν προϋπολογισμόν. Ἐνῷ διὰ τῆς ἀναθέσεως τοῦ ἔργου τοῦ ἐλέγχου εἰς τὰς Ἐνώσεις τῶν Συνεταιρισμῶν, καὶ εἰς τὴν Συνομοσπονδίαν αὐτῶν, ἀφ' ἐνὸς μὲν οὗτος θὰ γίνηται πολὺ τακτικώτερος καὶ ἐπιμελέστερος, εὐρισκώμενος ὑπὸ τὴν ἄμεσον τῶν ἐνδὶα φερομένων ἐπίβλεψιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ ἐλαττωθοῦν αἱ δι' αὐτὸν κρατικαὶ δαπάναι.

Τὸ πλεῖστον τοῦ ἤδη ὑπηρετοῦντος ἐποπτικοῦ προσωπικοῦ, θέλει χρησιμοποιηθῇ, ὡς εἰδικόν, ὑπὸ τῶν συνεταιρικῶν ὁργανώσεων, ἡ δὲ κρατικὴ ὑπηρεσία θέλει περιορισθῇ εἰς τὸν ἀφ' ὑψηλοῦ ἔλεγχον αὐτῶν, ὡς γίνεται σήμερον καὶ προκειμένου περὶ τῶν ἀνωνύμων ἐταιρειῶν.

Τὸ ὑπὲρ τῶν συνεταιρισμῶν ἐνδιαφέρον του, δύναται τὸ Κράτος νὰ ἐκδηλώσῃ ἄλλως, ἐνισχύον αὐτοὺς. Καὶ ἰδίᾳ:

α'.) Διὰ τῆς συστάσεως Συνεταιρικῆς Τραπεζῆς, ὡς ἀνεπτύξαμεν εἰς τὸ περὶ ἀγροτικῆς πίστεως κεφάλαιον.

β'.) Διὰ τῆς καθιερώσεως μαθημάτων, τριμήνου τοῦλάχιστον διαρκείας εἰς τὴν Ἀνωτ. Γεωπονικὴν Σχολὴν λ.χ., πρὸς μόρφωσιν συνεταιριστῶν καὶ τελειοποίησιν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων τοιούτων.

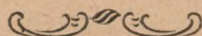
γ'.) Διὰ τῆς ἀναθέσεως εἰς τὰς Ἐνώσεις τῆς πωλήσεως διαφόρων μονοπωλιακῶν τοῦ Κράτους εἰδῶν.

δ) Διὰ τῆς ἐπεκτάσεως τῶν διατάξεων τοῦ ἀπὸ 18 Ὀκτωβρίου 1915 Β. Διατάγματος περὶ ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῶν τελωνειακῶν δασμῶν διαφόρων ὑπὸ τῶν συνεταιρισμῶν εἰσαγομένων εἰδῶν, εἰς τρόπον ὥστε ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ διάφορα χρήσιμα εἰς τοὺς καταναλωτὰς εἶδη νὰ διοχετεύονται εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν συνεταιρισμῶν.

ε) Διὰ τῆς λήψεως νομοθετικῆς μερίμνης πρὸς σύστασιν ἀναγκαστικῶν συνεταιρισμῶν ἐγγείων μονίμων βελτιώσεων, τὴν ἀνάγκην τῶν ὁποίων ἀνεπτύξαμεν εἰς τὸ σχετικὸν κεφάλαιον.

στ) Διὰ τῆς ἐκδικάσεως τῶν εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς ἀναφερομένων ἀδικημάτων ἐντὸς βραχυτάτου ὁρίου, ἵνα μὴ κλονίζεται ἡ πρὸς αὐτοὺς πίστις.

ζ) Τέλος διὰ τῆς παροχῆς σοβαρῶν ἐπιχορηγήσεων καὶ ἄλλων ἐνισχύσεων εἰς τοὺς συνεταιρισμοὺς τοὺς τρεπομένους εἰς παραγωγικὰ ἔργα. (γεωργικαὶ βιομηχανίαι, συντήρησις ἐπιβητόρων, ἱδρύσεις φυτωρείων, εἰσαγωγή μηχανημάτων, ἐκτέλεσις μονίμων βελτιώσεων). Ἡ ἐπιδιώκοντας γενικώτερον τὴν αὐξήσιν καὶ βελτίωσιν τῆς παραγωγῆς διὰ τῆς προσλήψεως εἰδικοῦ προσωπικοῦ (γεωπόνους, χημικούς, κτηνιάτρους), καὶ διὰ τῆς διοργανώσεως προοδευτικῶν γεωργικῶν κέντρων (πειραματικῶν σταθμῶν, γεωργικῶν σχολείων, γεωργικῶν ἐκθέσεων κλπ. Ἡ τέλος ἐκτελοῦντας ἀσφαλιστικὰς ἐργασίας (κτηνασφάλειαν, ἀσφάλειαν ἀπὸ θεομηνιῶν, ἀμοιβαίαν περίθαλψιν ἀσθενῶν). Καθότι δυστυχῶς εἰς τοὺς πλείους τῶν παρ' ἡμῖν συνεταιρισμῶν εἰσεχώρησε τὸ μικροεμπορικὸν πνεῦμα καὶ ἡ μανία τοῦ κέρδους. Καὶ λησμονοῦνται οἱ ἀπώτεροι, οἱ γενικώτεροι σκοποὶ αὐτῶν : Ἡ προαγωγή τῆς γεωργίας καὶ ἡ ἐπίρροσις τῆς συνεταιρικῆς ἀλληλεγγύης.

Α. Γ. Μ. 581

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Πρόλογος

σελ. 7

Α' ΑΝΑΓΚΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

<i>Δύναμις τῶν ἀγρωτῶν καὶ συμβολήτων εἰς τὴν Ἑθνικὴν οἰκονομίαν</i>	» 10
<i>Ἀγροτικὰ προγράμματα ἀστικῶν κομμάτων</i>	» 16
<i>Ἡ γεωργία διὰ τοὺς γεωργούς</i>	» 18

Β' ΕΙΔΙΚΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟΝ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Ἡ γῆ εἰς τοὺς καλλιεργητάς της.

<i>Φιλοσοφικὴ καὶ νομικὴ βάσις τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς</i>	» 20
<i>Ἱστορία τῆς μεγάλης ἐγγείου ἰδιοκτησίας ἐν Ἑλλάδι</i>	» 23
<i>Οἱ ἀγροτικοὶ μας νόμοι</i>	» 26
<i>Ἡ θέσις τοῦ Ἀγροτικοῦ μας ζητήματος</i>	» 30
<i>Ἡ ἀγροτικὴ μεταρρύθμισις ἐν Εὐρώπῃ</i>	» 37
<i>Ἀγγλία καὶ Ἰρλανδία</i>	» 39
<i>Γαλλία</i>	» 40
<i>Γερμανία</i>	» 41
<i>Ἰταλία</i>	» 42
<i>Τσεχοσλοβακία</i>	» 43
<i>Βασίλειον τῶν Σέρβων, Κροατῶν καὶ Σλοβένων</i>	» 44
<i>Ρουμανία</i>	» 45
<i>Βουλγαρία</i>	» 46
<i>Πολωνία</i>	» 47
<i>Λιθουανία</i>	» 48
<i>Ἑσθονία</i>	» 49
<i>Λεττονία</i>	» 49
<i>Ρωσσία</i>	» 50
<i>Ἡ Ἑργασία βάσις τῆς ἰδιοκτησίας τῆς γῆς</i>	» 51

Ἀπελευθέρωσις τῆς γῆς ἀπὸ τῶν ἐμπροσθέντων βαρῶν » 54

<i>Ἀπάλειψις τῶν τιμαριωτικῶν βαρῶν</i>	» 55
<i>Κατάργησις τῶν Ἀγροληψιῶν</i>	» 55
<i>Λύσις τῆς ἐμφυτευτικῆς σχέσεως</i>	» 57
<i>Ἀπαλλοτριώσις τοῦ λειβαδιακοῦ δικαιώματος</i>	» 59
<i>Ρύθμισις ὑποθηκῶν</i>	» 59
<i>Προστασία τῆς μικροῖδιοκτησίας</i>	» 60

Ἡ συνένωσις τῶν μικροῖδιοκτησιῶν	σελ.
Ὁ τεμαχισμὸς τῶν μικροῖδιοκτησιῶν ἐν Ἑλλάδι	> 63
Τὰ ἐλαττώματα τοῦ τεμαχισμοῦ	> 64
Μέτρα πρὸς συνένωσιν τῶν μικροῖδιοκτησιῶν	> 64
Αἱ συνιδιοκτησίαι βοσκῆς	> 66
Λειβάδια εἰς τοὺς ποιμένας καὶ δάδη εἰς τὰς κοινότητας	
Προστασία τῶν κτηνοτρόφων	> 68
Δάση εἰς τὰς κοινότητας	> 70
Ἐκτέλεσις μονίμων βελτιώσεων	> 72
Ἀποξήρασις ἐλῶν	> 74
Ἀποστράγγις ὑγρῶν ἑδαφῶν	> 78
Ἐκτέλεσις ἀρδευτικῶν ἔργων	> 81
Ρύθμισις τῆς κοίτης τῶν χειμάρρων καὶ ποταμῶν	> 83
Χρησιμοποίησις τῶν πτώσεων τῶν ὑδάτων	> 84
Βελτιώσις τῆς Ἀγροτικῆς συγκοινωνίας	> 86
Μέτρα ὑπὲρ τῆς ὁδοποιίας	> 87
Βελτίωσις τῶν μεταφορικῶν μέσων	> 89
Καλυτέρα ἐξυπηρέτησις τῆς ὑπαίθρου διὰ τηλεγραφ. καὶ ταχυδρομείων	> 92
Ὁργάνωσις τῆς Ἀγροτικῆς πίστεως	> 93
Ἡ ἀγροτικὴ πίστις εἰς τὸ ἐξωτερικόν	> 94
Ἡ ἀγροτικὴ Πίστις ἐν Ἑλλάδι	
Ἱστορικόν	> 99
Ἡ σημερινὴ κατάστασις τῆς ἀγροτικῆς πίστεως	> 100
Πῶς πρέπει νὰ ὁργανωθῇ παρ' ἡμῶν ἡ ἀγροτικὴ πίστις	> 103
Καλυτέρευσις τῶν συνθηκῶν τῆς Ἀγροτικῆς ζωῆς.	
Μέτρα διὰ τὴν ἀγροτικὴν ὑγίαν	> 106
Καταπολέμησις τοῦ ἀλκοολισμοῦ	> 107
Ρύθμισις ἀγροτικῆς ἐργασίας	> 108
Βελτίωσις τῆς ἀγροτικῆς κατοικίας	> 109
Καλλωπισμὸς τῶν χωρίων	> 111
Ἀγροτικαὶ διασκέδασεῖς	> 113
Τεχνικὴ ἐκπαιδεύσις τῶν γεωργῶν	> 115
Ὁργάνωσις τῆς ἀγροτικῆς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν	> 116
Ἡ Γεωργικὴ ἐκπαιδεύσις ἐν Ἑλλάδι	> 119
Πῶς πρέπει νὰ ὁργανωθῇ	> 121

Ἐνδόχους τῶν συνεταιρισμῶν	σελ. 125
Οἱ συνεταιρισμοὶ εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν	» 126
Γερμανία	» 126
Γαλλία	» 127
Ἰταλία	» 128
Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι τῆς Ἀμερικῆς	» 129
Βουλγαρία	» 129
Οἱ συνεταιρισμοὶ ἐν Ἑλλάδι	
Ἱστορία αὐτῶν	» 131
Στατιστικὴ	» 133
Δυσχέρειαι καὶ ἐλλείψεις τῶν συνεταιρισμῶν	» 135
Ἐπιβαλλόμενα ὑπὲρ αὐτῶν μέτρα	» 136
Πίναξ περιεχομένων	» 139
